Hung. l.
177. s.

GK

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

GUZMICS IZIDÓR

ÉS

KAZINCZY FERENCZ

KÖZTI

LEVELEZÉS

1822-TŐL 1831-IG.

KÖZLI

GULYÁS ELEK,

PANNONHEGYI SZ. BEN. REND TAGJA, S AZ ESZTERGOMI FELGYMNASIUMBAN NYILVÁNOS RENDES TANÁR.

KÖNYV-TÁRA

ESZTERGOMBAN,

NYOMATOTT HORÁK EGYEDNÉL.

1860.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

197150

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

MÉLTÓSÁGOS ÉS FŐTISZTELETÜ

RÍMELY MIHÁLY

URNAK,

SZ. MÁRTONRÓL NEVEZETT LEGRÉGIBB ÉS LEGHIRESEBB PANNONHEGYI SZ. BENEDEK RENDÜ FŐ-APÁTSÁG, ÉS A MAGYAR SZENT KORONÁHOZ TARTOZÓ UGYAN AZON RENDÜ APÁTSÁGOK

FŐ-APÁTJÁNAK,

S ÖRÖKÖS ELÖLÜLŐJÉNEK,

SZENT ISTVÁN APOSTOLI KIRÁLYI JELES REND VITÉZÉNEK,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

CS. KIR. TANÁCSOSNAK, A PESTI TUDOMÁNYOS EGYETEMNÉL BEKEBELEZETT HITTUDORNAK, A RÓMAI KAT. TÁRSULAT TAGJÁNAK

SAT. SAT.

A TUDOMÁNYOS MŰVELTSÉG NAGYLELKÜ

PÁRTOLÓJA S ÁPOLÓJÁNAK

FIÚI KEGYELETTEL AJÁLJA

GULYÁS ELEK.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ELÖSZÓ.

Nem könyvkiadási viszketeg vagy haszonvágy ingerelte lelkemet akkor, midőn **mélt. Fő-apátomtól** *Guzmics Izidór* és *Kazinczy Ferencz* közti eredeti levelezés kiadhatására engedelmet kértem, hanem azon erős meggyőződés, hogy e levelezés közlése által, nemzeti irodalmunk kifejlesztését eszközlő jeleseink munkálkodását és jellemét ismerni kivánó utókor gyermeke előtt, oly kutforrást nyitok meg, melyből e tudni vágyát leghitelesebben kielégítheti.

E meggyőződés, s azon buzdítás, melylyel e szándékom létesítésére tek. Toldy Ferencz ur ösztönzött, még jobban éleszté bennem e vágyat; — melyet aztán a tudományos műveltséget meleg kebellel pártoló, s annak előmozdítására minden áldozatra kész **mélt. Fő-apátom kegye** kivihetővé tett.

Sok szép és messze ható eszme, áldást és boldogságot eredményezhető magasztos gondolatok hintvék el e levelezésben; — adja a jó ég, hogy a jelen vagy jövő nemzedék gyermeke, ezeket az eszméket megérteni, s a szeretett haza boldogságának előmozdítására kellőleg felhasználni tudja.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
tiszteletét, baráti üdvözletét.

Mely lelkes, és mely lelkesen, mely szépen dolgozott értekezéssel ajándékozád meg a *Tudom. Gyűjtem.* olvasóit! s mint dicsöitéd meg nyelvünket az *Elmélők* (Denker) pályáján, hol új fényben ragyogsz, mint példányod, a nagy *Herder,* ki a legkopárabb mezöket is gyönyörü virágokkal hintette el. Örvendek, hogy elhunytom előtt fényedet láthatám, s hozzá vethetek, mit fogsz nekünk ezután adni. Fogadd el ezért köszönetemet, sőt fogadd általam a nemzetét; mert ha erre felhatalmazva nem vagyok is, ezt hagyása nélkül tennem kevély merészség: félelem nélkül teszem a mit javallani fog bizonyosan. Te és *Klauzál* — legujabb iróink között. Ez véletek kevélykedik leginkább. Élj szerencsésen, s légy elhitetve, hogy fényed gyarapodásának mindég nagyon fogok örvendezni.

Széphalom, sept. 15-én 1822.

Pannonhegyén, sept. 26-án 1822.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
tiszteletét, és szives köszönetét.

Egy kedves barátom látogatásából érkeztem meg a pusztáról sept. 25. midőn épen a vacsorához üléskor vevém az *Újhelyről* hozzám indított levelet. A külső felirás előre megmondhatta volna — *Kazinczy* vonásait régtől ismerem — mely drága kezek közül indult legyen; de nem tudom, a helyen lett fenakadás-e, vagy az, hogy *Kazinczytól* levelet várni még csak nem is bátorkodtam, akadályozta szemeimnek itéleteket. Bizonytalan nyitám tehát meg azt, és siettem az aláíráshoz, hol az irónak nevét véltem lenni. Ez ugyan ott nem volt, de helyette állott *Széphalom;* s lelkemet rendkivül elragadtatva érzém. Szivemnek szük volt, valót mondok, a különben tágos ebédlő, s magamat vissza

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

kivántam oda, honnan csak most érkeztem, a határtalan pusztába. Attól tarték, hogy örömömmel nem birhatván társaim előtt gyengeséget fogok elárulni. Szerencsémre korán megindult a beszéd a *Synodusról;* s mivel egyki csak most érkezett meg *Posonból*, minden szemek és fülek rajta veszték magokat, s nékem időm volt összeszednem magamat, s a drága levelet csendesebb vérrel, de annál nagyobb gyönyörrel olvashatnom. — *Kazinczy* tehát, gyakran mondám magamban, s még most is mondom, *Kazinczy* méltatta az én csekélységemet figyelmére? — Ah nagy férfiú! ha tudnád mi volt *Kazinczy* nekem régtől fogva? vágyaim teljesedve, s néhány keservim, melyek olykor ügyedért szorongattak, eléggé jutalmazvák leveled által; nem hogy megdicsértél, — bátor töled dicsértetni nem hiú nyereség — hanem hogy iparkodásomat helyben hagyád. — Nem tudom, szerencsésnek tartsam-e magamat, hogy példányaimat három nagy férfiúban történt fellelnem, kiknek lelkeik úgy lebegnek felettem, mint a dicső nap lebeg az apró csemeték felett. Ha elgondolom, mennyire vagyok alattok, egészen elcsüggedek, kétségbesve hozzájok felemelkedhetnem valaha! Csak nagyra termett lelkek találhatják szerencsésen ideáljokat magas lelkekben; a középszerü vesztére választja azokat. De úgy tetszik — bocsáss meg gyermekes önhizelékenységemnek — az aestheticus magyar mester valamennyire megismerte bennem az utánna nyavalgó tanitványt; kinek ha magában mosolyogja ütközéseit, dicséri azokat, hogy erét feszítve bátrabban keljen, s kettőzze szorgalmát. — Ha *Herdert* jól választám, örvendj: *Herdert Kazinczy* nélkül *Guzmics* alig fogta ismerni. Hogy reátok először felpillantottam, úgy jártam, mint *Astyanax* „ki dajkája felé rettegve vonult el, atyja sisakjának ércz ragyogása előtt.“ Igy vonultam vissza én is *Faludy és Kisfaludy* felé. Azóta folyvást iparkodom *Herderrel* gondolkodni, s *Kazinczyval* beszélni. Mennyire közelítettem hozzátok, nem tudom; azt tudom, hogy még igen messze állok; honnan tovább mernem bátorit, ösztönöz lelkemen leghatalmasb szavad. Élj még hosszú időt köztünk, s utainkat egyengesd, s örvendj csuda munkásságodnak gyümölcsén. Engem pedig vegyen körül barátságos lelked azokkal együtt, kik a hazát nem szóval, hanem tettel szeretik.

U. I. *Horváth Endre* hozzád szólló levelét már jó ideje, hogy postára én adtam, s *Trattnerhez* adresoltam. Vetted-e? — *Endre Kazinczynak* valódi tisztelője.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Széphalom, novemb. 11-én 1822.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
tiszteletét, baráti üdvözletét.

Szenteljük meg örömeinket — te, mivel levelemet vevéd, én, mivel magamat szeretettel látom elfogadva — annak végig tekintésével, hogy nyelvünk s literatúránk mint emelkedik, és hogy a szeretett nemzet mint akada végre azon útra, hol nem most még, hanem nem sokára bizonyosan, nagy fényben fog ragyogni, s elfeledteti szomszédinkkal azt a kevély beszédet, hogy bennünket *nem ismernek*.

Mely szerencse, édes barátom, hogy *Tudom. Gyüjteményünk* van, hogy van *Hébénk, Auróránk*, és hogy a *Marczibáni* jutalmak osztogattatnak! Áldás érte *Fejérnek, Trattnernek, Igaznak*, a két *Kisfaludynak;* áldás, szives áldás *Verseghynek*; mert hogy *Marczibán* ezt tevé, én *Verseghynek* köszönöm. Félre azzal a gyalázatos, azzal a balga gyanúval, hogy én vagy irigységből, vagy gyülölségből, az érdemet érdemnek nem vallom, és a mit köszönni illik, forró köszönettel nem veszem. Nem ismeri az az én láng lelkemet, a ki engem igy ismér. Ellenkezni, a vélekedésekben különbözni szabad: de az ügy hive szereti az ügy hivét, és az ügynek nyujtott szolgálatot dicsöségnek tekinti. Közöttünk egy sem bira még *mindent*, s a legutolsó sincs érdem nélkül; s a legutolsó nem ritkán nyujta már olyat, amit a legelső irigyelhet. *Hébe, Igaz* barátságából, ki hozzám atyja, iskola társam által is, szorosan vagyon csatolva, előttem áll; nem még az idei *Auróra*. Tekintsük tehát ezt. — Mely szép a könyv külsője! mely szép a *Hébe*, a *Zács Klára*, s a *Zemplényi emlék rege!* és a *Dévai váré!* Mely becses dolog, hogy *Igaz*, tavaly és most, némely nagyjainknak köztiszteletül tevé ki irásaikat! Bár hamar vehetnénk a *Széchenyiét, Festeticsét, Marczibánét*. — A poétai mivek közt nékem a *Szent-Miklósy* gyönyörü dala lap 152. — tetszik leginkább, s a *Vitkovics* — l. 286., — s a *Szent-Miklósy és Ponori sonettje*. — l. 243 és 61. — Szép, s igen szép, az is, a mely l. 43. áll. *Rákosi és Döbrentei* — l. 62. és 288 — csudálást érdemlenek; örvendő irigységgel nézem az ő fényeket, mint a tavalyi *Aurórában* a *Szép Linka éneklőjeét;* s mit igér a *Székelyek* éneklője a jövendőre? *Gróf Dezsőffi Józseffel* s 14 esztendős *Auréll* fiával öszve akadék minap *Patakon;* kiszállánk szekereinkből, s én a görögül folyvást olvasó, *Hómérnak* három első könyveit megtanult *Aurélnak* olvasám fel e sort:

„Scythák, honszerzők, hadrontók, népeket-örzők", s rá pillanték a gyermekre. *Ez Homér!* kiáltá *Auréll*, s öszvecsókolám a ráismerés-

ért. Tudom én, hogy nagy irót nagy szépségeiben kell szem előtt tartani: de nekem minden emlékeztetés kedves, s ha valami felől az eránt vagyok meggyőződve, hogy akkor leszünk aztán ott, a hol lennünk kell, amidőn tulajdon virágainkat ugy fejtjük ki, hogy azok a tetőig jutottakéhoz illjenek. Jaj annak, a ki a magyar szép arczot megtagadja! de ez a szép magyar arcz sokat nyerhet az által, ha az idegenek szépségeiket a saját arcz szépségének nemesítéseül általhozzák.

Gyönyörüségekkel eltelve olvasám a *Lakos Nápolyi Levelét* is, és a *Papp Bevezetését Római Leveleihez.* Édes barátom, a te leveledet, s a *Horváth Endréét,* s a *Pápayét Kisfaludynak* köszöntésével, én az nap vevém, mely engem életemnek 64-dik évébe léptete, (oct. 27d.) Sokáig köztetek nem maradok többé. De ha majd literaturánk ily virágokat fog teremni, mond ezt kérlek: Mint örvendne ő, ha ezt láthatná, s csókold meg képemben, a ki nemzetünkre igy vonand fényt. Ha a föld alatt jutalmak és örömek várják a jókat, én azt fogom kérni ott isteneimtől, hogy nekem hozassák meg a legujabb jobb magyar munkákat, s örvendeni fogok, ha magamat feledésre taszítva látandom.

S mi is az én egész érdemem, melyet te is nagynak nevezel? Én egész életemet nehéz munkában töltém, s mely kevés az, a mit tevék, míg péld. *Kisfaludy,* a maga csudálást érdemlő geniuszával, mintegy játszva futá meg az egész nagy és nehéz útat? Nem ítél az igazságosan, aki az ő legelső munkáját tekintvén is, ezt nem mondja. Én e részben ismerem magamat; ismerem a mi jó bennem van, de ismerem hiányaimat is. Tizenöt esztendős koromban vesztvén el atyámat, megvalék fosztva vezetőmtől; iskoláinkban öt esztendőt oly tudományra kellett elvesztegetnem, melyet később akarva felejtettem el, mert *Patak* akkor nem az volt, a mi most; *Abaujnak* Viczenotáriusává neveztettem ki, s félesztendő mulva azután bejöttek a nem várt idők; Vinczeispánom s elsőbb társaim nem tudának németül; én, s én magam vivém mindeniknek terheket, még pedig oly tüzzel, hogy a munkába azt is tévém mind ezek felett, amit tőlem nem kivántak, a levéltár jobb rendbe hozását, megbetegedtem. 1786. az iskolák igazgatására mentem által, hogy a kedvetlen dolgoktól megmenekedjem, s segéd társak nélkül vittem az uj nagy terhet, örök utazásban folyván minden időm. Ezután 2387 napom vesze el minden haszon nélkül. Egyedül házasságom elsőbb esztendei folytak el óhajtásom szerint. Angyali lelkü feleségem általvette a ház gondjait, s engem vagy iróasztalom vagy az ő karjai közt lehete látni. Mit teheték vala akkor, ha *Tudom. Gyüjt.* ha *Hébe* és *Auróra,* ingerlette volna leike-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

met! Hét gyermekeim nevelése, s egy igazságos per, melyet sógorom gyülöletes mesterségek által tartóztat, s a nehéz idők lelkemet leverik; mert én 7 gyermek atyja, s 7 gyermek egyike vagyok. Ha ki, mivel ezeket tudja, kénytelen lesz megvallani, hogy sokat nem tettem, de ez a kevés, ily kedvetlen körülmények közt, hősi erőlködés volt. *Erdélyi Leveleim* s *Sallusztom*, melyen harmincz évek óta dolgozom, azonban magammal is azt fogják talán hitetni, hogy nem éltem haszon nélkül. *Erdélyi Leveleim* másoknak nyerik meg javallatokat, *Salluszt* a magamét.

E levelemet házasságom 19-ik visszafordulóján irom hozzád, hogy ennek örömeit neveljem. Légy te feleségemnek is, s *Emil*, *Antonín*, *Bálint* és *Lajos* fiaimnak, s *Eugenia*, *Thalia*, és *Iphigenia* leányimnak, barátja, s engedd nekem azt az örömet, hogy szeretteddel állandóan dicsekedhessem. Élj szerencsésen. —

Pannonhegyén, decemb. 15-én 1822.

Kazinczy Ferenczuek Guzmics Izidór
tiszteletét, baráti idvezletét.

Ha első leveled nagy férfiú büszkévé teve, a második, melyet novemb. 20-án vettem, büszkeségemet egészen megnemesítette, oly férfiunak közölvén velem bizalmát, kitől már csak ismertetni is dicsőség. — Te abban nekem nem csak itéletedet mondád el néhány most virágzó magyar irókról, hanem be is vezetsz bajosan, de dicsőséggel folytatott éltednek, s tisztelettel koszorúzott házadnak szent röjtökébe, s beavatod a még nem látott idegent, annak szent titkaiba. — Első leveled megengedé nekem azzal hizelkednem magamnak, hogy arra nem egészen voltam érdemetlen; a második megpirított, azt tevén előttem bizonyossá, hogy korán sem oly nagy érdemünk, melyet becsén fellül jutalmazni ne lehessen

„Szenteljük meg tehát örömeinket!“ — én: mivel téged megnyertelek; te: mivel a nemzet szebb és jobb részét nyerted meg; te: mivel hősi erőlködésed gyümölcsét szedheted s lefutott vad pályádat fénynyel látod borítva magad után; én: mivel bátran léphetem a kezdett pályát példád, s javallatod után. — Részemről a viszont bizalom legyen az ünnepi áldozat, melyet a barátság oltárán örömmel mutatok be. Te itélj, mit várhatsz az áldozóból!

Az én 35. éveim majd minden tövis nélkül folytak le, három utolsó éveimet vévén ki, melyekben egészségem hirtelen változása

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

kemény próba alá vete. Szüleim kiket az ég kevéssel, de eléggel, álda meg, egy a helységtől elvált malomban adtak életet, s hét esztendős nevelést: magány szült tehát, magány dajkált. Anyám testvérje, *Budai Jósef*, ekkor sárvári káplán, alig várta hogy plébániát nyerjen, s szerette *Laczijját* magához vehesse. Meglett, s engem hét esztendős gyermeket szüleim dajkáló ölökből, *Vasból Szalába*, *Göcsej sz. György-völgybe*, ragadott. A szép vadon a víz melletti rónán nevelt gyermeknek valódi éden lőn: a ház körül véve gyümölcsös kertekkel, melyekből innen csak három négy száz lépésnyire egy fiatal szálasba, onnan bátyám által ültetett szőlőbe, s ebből ismét egy tér mezőségen által a végetlen erdőségbe, részint völgyesbe, részint fenyvesbe. Gondolhatd, mint fejlének itt hamar ki érzéseim, s mint avatott légyen korán be a természet templomába tudtom nélkül. — Bátyám magyar nemes lévén szerette hazáját, és hogy ennek akkor feslő literaturáját is kedvelte, onnan gondolom, hogy magyar *Kurirt* olvasott, és kisded könyvtárában néhány új magyar könyvek is voltak. Innen adta ki nekem először is *Faludy Fer.* énekeit, melyeken olvasni tanultam, oly előmenettel, hogy mire jól olvasni tudtam, tudtam az énekeket is könyv nélkül. Mennyire hatottak ezek szivembe, azt én neked le nem irhatom, csak azt mondom, hogy már most kedves volt nékem: „*erdőkből kitérni mezők térségére, a lenyugvó napnak nézni szekerére* stb“; nem különben tudtam már a másákkal s erdei nymphékkel beszélgetni. Harmadfél esztendőt folyvást itt tölték, bátyám társaságán kivül majd egyedül magán. A harmadiknak közepén lendvai deákocska levék; szállásom a várban tisztességes személyeknek társaságokban történt lenni, melyben a szív észrevétlenül képződik. Szünnapjaimat ismét, és ezután is mindég, bátyámnál töltém; s nézzed! most *Kasszandra* jelent meg előttem, melynek olvasásában a 11. esztendős gyermek egészen elveszté magát. Most más új theatrum nyilt meg előttem; phantasiám erősen kezde dolgozni; az előbbi pásztor, nympha képek eltüntek, s helyeket szittya, perzsa, görög hős férfiak, s asszonyok foglalák el. A közel álló szálas leve az *Eufrat* partján *Babylonhoz* közel fekvő erdőség, hol annyi váratlan esetek, csudák történtek. Nem egy fának kérgén állnak talán ma is a szerencsétlen *Kasszandra*, s *Euridicze* tőlem bemetszett neveik. Mikor csak ellophatám magamat bátyám oldala mellől, a szálasba osontam, és szent borzadással léptem a titkok, s csudák ligetébe, melyben mind azt megtevé a fiatal phantasia, mit a történethez képest megtehetett, a nap s hold köszöntést sem feledvén,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

mely utolsónak az elsőnek alkonyodásakor történt kelte ellentállhatatlan ragadt a szálasba. — *Kasszandra* tölem annyiszor olvasva, és a phantasia játéka annyiszor üzve volt, a hányszor visszafordultak az őszi szünnapok deákoskodásom alatt. „Ha nagy, izmos volnék" mondám — mint már humanista — bátyámnak; „ha *Kasszandra* világa volna most is: semmi egyéb, mint katona! De érzem, hogy belölem sem *Orondates*, sem *Artaxeres* vagy *Arzáces* nem fog vállhatni. Engedtem a magányhoz vonzó indulatnak, s szerzetes levék. *Kasszandra* feledve még itt sem volt, még egyszer olvastatott, és kétszer beszéltetett el tölem.

Szerzetem kormányának tetszett engem a pesti universitáshoz küldeni, hogy theologiámat ott végezném. Itt olvastam *Erkölcsi meséidet*, és *Herder* Szép literaturáját, mely egészen elfoglalt. Mint poetának *Rajnis Kalauza* nyitott útat a magyar verselésre *Sopronban*; utóbb, különösen *Pesten*, többekkel ismerkedtem meg. Jött *Berzsenyi*, *Dayka* s a te *Berked*, végre *Szép literaturád*, melyből *Bácsmegyei* gyötrelmeit *Bilkeivel*, — a szerencsétlennel! — *Trattnertől* ivenként kaptuk, s mohón olvastuk. *Herder* és te emeltétek fel lelkemet, s *Kasszandrát* kezdém feledni; próbául mint fogna tetszeni, kezdém a te kiadásodat olvasni: nem végezhettem; de a gyermeki érzés még is azt vallatja velem, hogy *Kasszandrának* románban párja nincs, és *Homér* hösei ezé mellett kicsinyek.

Kedves barátom, nagy férfiu! te örvendsz, hogy literaturánk szépen hat elő; ezen örvendek én is: de engedje meg nekem a te szerény szép lelked azt vallanom, hogy ez különösen a te mived. Mit is örvendhetnénk *Hébének* és *Aurórának*, ha még a 20 esztendők előtt uralkodott vadsággal volnának tömve? Es ki üzte el különösen ezt a vadságot, mint az, ki *Herkulest* követvén *az ól marháinak szemetjeit ki hányni nem szégyenlé?* Az általad behozott szebb iz, s csín az irásban tevé ezt, barátom *Döbrenteinek* tavali *Kenyérmezeje* és az idei *Klárája* fogott volna e oly csinban megjelenni, ha *Osszián* nem fordítatik? s úgy nem fordítatik, mint mester kezed által fordítva van? És *Döbrenteinek* e két szülöttje éke a tavali *Aurórának*, s az idei *Hébének*. Engedd vallanom, hogy az a csín, kellem, mely későbbi iróinkat characterizálja, a te mived; melyben még azok is követnek, kik ujitásidat gáncsolják, ha izzel irni akarnak. Te nyelvünkön egy boldog fordítást tettél, melyen neki előbb utóbb át esni kellett; s ezért ezer hála fog követni a kései maradék szivéből is.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Bajlódásaid engem keserítnek, de ugy hiszem, nagy lelked nem fog alattok elcsüggedni, sem kedvedtől, hogy a hazának tovább is használj, nem fognak téged megfosztani. Életedet még hosszúra terjeszszék az egek hazádnak s házadnak javára, dicsőségére, — Szent, kedves előttem valami csak *Kazinczyra* emlékeztet; még kedvesbek azok, kikben *Kazinczy* vér folydogál, s kivált ha ezt bennek *Kazinczy* lélek is hevíti. Legyenek általam idvezlettek, a te napjaidnak édes boldogitói, életed nemes párja, s gyermekeid; legyen rajtok az ég áldása, a rény társalkodjék velek szüntelen. Te pedig az ismeretlennek nyujtott barátságos szivedet tartsd nála szakadatlanul. Élj boldogul.

Pannonhegyén, april. 4. 1823.

Kazinczy Ferenczneк Guzmics Izidór
tiszteletét, baráti idvezletét.

Mint vétkes tele bánattal járul hozzád levelem, ura levert lelkének viselvén mását homlokán; ki a legjobb alkalmatosságot hagyja üresen menni ahoz, kinek tiszteletével lelkét annyira eltelve kiáltja. Én tőled ezért pirongató sorokat vártam, valamint az előbbi sokat csevegő, üres, lélektelen levelemért is; s te nekem ambróziát, *Endre* dalja szerint, istenek italát küldesz! Igen, gondolám magamban, ennél jobbat nem küldhete, hogy megjavitson. De vedd a mesének kulcsát, s szánakodjál inkább rajtam, mint megvess. Régtől kérdezősködtem én, mikor indul *Tokajra* az alkalmatosság; feleletül csak azt vevém, hogy „majd ha az utak megjavulnak," s hogy „ez Husvét előtt nehezen fog meglenni." Én tehát gondtalan mind csak a *Husvétet* vártam; böjt utolsó hetében készitém hozzád a levelet; s csak most ujitám meg kérdésemet Administratoraink előtt; ezek a kegyetlenek kinevettek azt felelvén, hogy „eddig már ott is van." Haragomban a már kész levelet öszve téptem, s vártam tőled a pirongatót. De te jobb vagy, sem hogy ezt tehetted volna; a helyett édes köszöntést, s édes italt küldesz. Ezért is, azért is vedd hálás köszönetemet.

Édes Kazinczym,! te mind inkább azon vagy, hogy az erántad régen fogantatott tisztelet bennem csupa szeretetté változzék. Kényszerítesz hogy nem csak mint édes hazám barátja, s ebben az enyém, hanem mint szerzetemé is hármasan szeresselek. Igaz hogy vonzódásom lehet ahoz is, ki szerzetem eránt részvétlen; de, szerzetem ellenségét nem szerethetem; s ilyen a *Hübner Lexiconjának*

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

magyar szerkesztője. — Előbbi csevegő levelemből egy környülállást, mely nekem kedves is, fájdalmas is volt, kifeledtem. Te engem soha nem láttál, s azt hiszed én sem láttalak téged, s téged én még is láttalak; s akkor igen fájt szivem, hogy csak láttalak. *Pesten* létemnek utolsó esztendejében (1815.) talán már juliusban voltál te *Helmeczivel* a seminariumban *Bilkeynél*. A Museum, melyben *Bilkey* lakott, ellenébe állott egy üvegházhoz hasonló dormitoriumnak, melyben én épen akkor készültem rigorosumaimra; a dormitorium egyik ablakja ellenében volt a Museum ajtajára szolgáló folyosó ablaknak. Innen lestelek én meg kijöttödben, remegve, hogy idvezletedre nem repülhettem. A megsértett barátság kötele köztem, s *Bilkey* közt ekkor már szétszakadt. — Hogy második leveledet vettem, az *Auróra* előttem állott, de olvasva még nem volt. *Hébét* jóval később olvastam. Igen örültem, hogy vezér lantodat ebben is hallattad, adja az ég, hogy még sokáig zengjen közöttünk! *Hébénél Blaschkétől* szebb metszést nem láttam; *Jónéi* finomabbak. De én ehhez keveset értek. — Hallottam, — köztünk *Kurirt* senki sem olvas — hogy *Aurórához* küldött verseimet érintéd, s hogy „miért nem többet?“ kérdezéd. Ez ugyan kedvez inkább, mint ha sokallani fogtad; de csak vád ez mégis, s mentnem kell elötted magamat; examenek voltak, hogy a tavali marcziusban *Kultsár*, hogy *Aurórához* irnék valamint, felszólított. Tüstént dologhoz nem foghattam; e mellett a felszólító alig engedettt két hetet. De hiszen a redactio sokallani látszék a keveset is, kihagyván e strophát:

A büszke külföld korcs leleményivel
Megnyilt szemünket már nem igézheti
Nem fogja pénzünk és nevünket
Tenni bitangra csalárd eszével.

nem hiszem pedig, hogy ezt a censor tiltott portéka gyanánt vette légyen. A redactio többet meg is változtatott, melyek közül egyet, a szabadabbat, emlitek, s ha a te itéleted is a redactiójéra hajlik, hinnem kell, hogy a változtatás helyén esett. Ez az:

Itt a hazának bölcs Aristarkhjai
Patvarkodók közt jussokat osztanak,
S megszerzik a szép egyeséget
A rokonok hidegült szivökben. —

mint légyen elváltoztatva, láthatod *Aurórádban*. — Úgy hiszem *Areopagnak* kelle be jönni, hogy a vers hajótörést szenvede. — A mult nya-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

rat s öszt vallásbeli dolgokban töltém el, theologus lévén magam is hivatalom szerint; de még mind ilyen, megelégedném az iskolában theologizálni; de egyki legforróbb óhajtásimnak egyikét, — a vallásbeli egyesülést — támadta meg. Már ekkor végzém a nyelv hármas befolyásról értekezésemet, s készültem hasonlót írni a religióról, minden dogmatizálás és polemizálás nélkül, midőn *Báthori* praedicatioit vettem, s *Trattner* felszólító levelét, hogy azokat recenseálnám, ne talán olyan valaki kapjon bele, ki többet szokott vastag stylusával rontani, mint épitni. *Báthorihoz* intézett leveleim nem csak katholikus, hanem protestans hazafiaknak is tetszének, s még egy protestans felől sem hallottam, hogy ellenek kifogást tett volna.

Én barátom semmit úgy nem ohajtok, mint az egy nemzeti nyelvet, az egy nemzeti religiót, azt hitetvén el magammal, hogy csak e kettő egyesülve egyesitheti a hazafiak lelkeiket. E tárgyra vetett gyakrabbi figyelmem hátráltatja *Theokrit* magyarositását. Már negyedik évi munkám ez; tizennyolcz Idylle le vagyon forditva; s ha fejem gyakor érfeszülésekkel nem küszködnék, eddig tisztázva volna az egész *Theokrit*. A *Skaliger s Casaubon Reiske* által kiadott görög s latin textjek mellett Woss németjével élek. Legtöbbet vesződöm a virágok, öltözetek neveikkel, nem találván a magyarban azokat rövid csinossággal kiejtő szavakat. Majd minekelőtte a tisztázáshoz fogjak, néhány eránt veled, ha terhedre nem esik, értekezni fogok. Úgy hiszem a fordítónak szabad egy species helyett mást venni, csakhogy a görögöknél is ismeretest. *Theokritnek* vagynak itt s ott jó ízt s erkölcsi érzést sértő disztelen kifejezései; ezeket is szabad talán a fordítónak vagy a mostani finomabb izléshez simitani; vagy ha ez nem lehetne, egészen elhagyni. Tedd nagy érdemü férfiú! édes barátom, hogy ne csak lássalak, de ölelhesselek is hová hamarább; addig is tartson az ég nemzetednek, barátidnak, tisztelt familiádnak életben, erőben, vidámságban.

U. I. T. T. *Kézi* Professor úr emberünkhez mutatott jószivüségét köszönd meg az egész szerzet nevében. Emberünk együgyü ugyan, de mint magad is észre vetted, hiv és értelmes gazda; irni sem tud, mégis ratioiban ki tesz deákos, s udvarias ispányainkon. Tudom nem egyszer adott alkalmat magadat együgyüségén mulatnod. *Endre* hallom szölőjében van; vele még nem szólhattam, de bátran tisztellek, s idvezellek nevében.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Újhely, april. 24. 1823.

Guzmicsnak Kazinczy Ferencz
szives tiszteletét.

Édes barátom! Igen kedves vendégem vala nekem *Prand* tisztetek, mert tietek volt, mert velem felőletek szólla, s nektek felőlem vihete hireket, s igy egymást addig is valamivel bővebben ismerhetjük, mig hozzátok mehetek. Reménylem szerencsésen ért haza, és hogy szerzeted megvolt elégedve vásárlásával. Valamikor a *Hegyalja* levét inni fogod, áldjad annak lakóját, és gyuladj ujabb szeretetére. — Ohajtanám tudni, nem bánta-e meg a mélt. fő Apát a vásárlást.

Mi itt gyülésezünk; ma a lármában hozzád irt levelemet újra kell irnom, pedig éjfél van, s esztendeim az álmot minden egyéb felett megkivánják. Nem lehetek tehát hosszú. De lássuk inkább meg fogok-e elégedhetni újabb irásommal, melyet itt elégeték.

Te nemzetemnek *egy* vallást ohajtanál adhatni, — Reménylhetni-e azt? Nem hiszem. *Berzeviczy Gergely* is törte az effélén magát, s kivánta itéletemet. Ő nekem ifjuságomban barátom volt; csuda gondolkozása, érzése (csak nevében volt *magyar*) s egy nem csak gondolatlan, hanem egyszersmind hazug, noha gyönyörü tendentiájú irása (de conditione indoleque rusticor. in Hungaria) melynek büneit egy recensióban felfedeztem, s elébb neki, azután másoknak is megküldöttem (Ungarische Miscellen, aus Hormayrs Archiv gezogen, nem tudom hányadik füzetében) elválaszta egymástól. Az említett kérdésre ez vala feleletem: *Eszes emberben meg van az Unio: a nem eszes soha el nem fogadja.* S ezt mondom neked is.

Nem édes barátom, *Unio* soha sem lesz. A Római Anyaszentegyháznak egyik oszlopa az, hogy magán semmit nem változtat: s mint gondolod, hogy így a protestáns uniáltassék! — Ezeknek vallása progressivus: a tied nem az. Ha az ily komoly, az ily tiszteletes dolgokban enyelegni szabad volna, azt mondanám el neked, amit egy impertinens protestans monda az *Uniót* emlegető *Eszterházy* Károly egri Püspöknek: Exceltok fogadják el ami tanitásunkat az Úr Vacsorája felől, mi pedig bevesszük az orgonát. — Ily alkura hívná az egyik felekezet a másik felekezetet.

Egészen új vallás alkotásáról semmi eszes ember nem gondolkozik, valamint arról sem, hogy a magyar a természet jóltevőségét a források mellett imádgassa, mint hajdan. — Ez azért sem jó positiva

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

vallásnak, mert semmi mythologiája nincs. Tehát ott kell maradnunk, ahol vagyunk, legalább *AZ MELLETT.*

S mit ártana, ha ott maradnánk, csak azt tehetnénk, hogy ne ontotta volna magyar kar a magyar vért, mint 1500 olta *Leopoldig*, a vallás ürügye alatt. Ha ki úgy ismeri történeteinket mint kellene, látná, hogy *Wesselényi Ferencz* pápista s nagyon pápista Palatinusnak volt igaza, arra intvén *Zemplényt* egyik levelében, hogy vigyázzanak, nehogy a *Religio* miatt a *Regio* elvesszen. Nem a vallásért folyt a vér, hanem a *meum et tuum* miatt. — Én úgy hiszem, hogy okosan bánt hajdani *Róma*, midőn a meghódolt népek isteneit, a maga istenei közé bevitte, s szabadon hagyá, hogy azokat tisztelgesse, a kinek tetszik. Egygyé nem válhatunk: de arra nincs szükség; elég volna, ha ignorálnánk, ki mint gondolkozik a vallás dolgában, s ha ez a punctum teljes szabadságában hagyatnék mindennek, s róla szó sem lenne többé.

A Protestansoknak egy czifrán hangzó, teljesen hamis szavok, van: „A mi vallásunk *Religio Examinis*: a Catholikusoké *Obedientiae*". — Hány matadórunkat akasztottam el már, midőn igy akará a protestans vallásnak megadni az elsőbbséget. *Minden positiva vallás Obedientia vallása. Gradu tantum differimus.* A *Pápista* boldogabb mint a *Kalvin*, de vannak ismét tekintetek, melyek szerint ez boldogabb, mint amaz. — —

A *Báthory* munkáját csak egyszer, s kevés perczekig láttam. Sok jó van benne, de nem mind jó, amit mond. A tiedet soha sem láttam. Iskoláimban öt esztendőmet lopta el ez a tudomány, mert azt mi világiak is kénytelenek vagyunk tanulni. Nem mosolygál-e, midőn a pápai *Moralis Catec.* dolgában irt recensiómat olvasád? Azt én idegen segéd nélkül irám. A religió *szivet* kiván, nem *fejet*, és ha a ti religiótoknak holmi baja s alkalmatlansága nem volna, az jobb volna azaz czélra vezetőbb, mint a miénk.

Nekem pápista lányaim vannak. A legidősbet magam vivém a kassai Püspök elébe, hogy bérmálja meg. Magam kértem egy imádkozni szerető ujhelyi káplánt, hogy készitse Communióra; de megirván neki, mit óhajtok; s midőn a gyermek az oltárhoz ment, az egész templom láttára nyomtam áldó csókomat homlokára. Utálom a franczia libertint, a franczia philosophust s magam a legreligiosusabb embernek ismerem magamat. De az én vallásom nem *Anti-Catholicismus* hanem tiszta *Protestantismus*. A világ vallástalannak néz, mert nem irtózom a gyertyától, oltártól, orgonától, s midőn egyik hugom azt kérdé, hogy

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

fogom nézhetni, hogy egyik gyermekem pápista, a másik kálvinista, azt feleltem, hogy úgy, mint midön az egyik nadrágot von fel, a másik szoknyát. — Ha barátom lehet pápista, miért ne feleségem? s ha ez, miért ne a lányom?

De hányadik az, a ki a gyümölcs kövén föl nem akad, s a magig hat el! Nem szeretek beszélni vallásról, ha az, a kivel szóllok, nem azon a lépcsőjén áll a Culturának, a melyen én, csak botránkoztatni fogjuk egymást. S minek kell azt?

Élj szerencsésen, édes barátom!

Pannonhegyén, május 13-án 1823.

Kazinczy Ferenczneк Guzmics Izidór.

Prand büszke lehet, kit leveled oly gyakran nevez. Ő april utolsóján toppana be hozzám azzal a nem várt kérdéssel, levelet hozzád mi módon, s uton küldhetne. Bravó! gondolám, *Prand Kazinczyval* már levelezni fog, — a betűt nem ismerő *Prand!* — Várám hogy velem irasson, de úgy vélem, nem tarta elég embernek, kire titkait bizhatná. S mit akar hát *Kazinczynak* irni? — Szivességét, mond, s *Kézyét*, a borárusét, megköszönni. — S oly sziveseknek tapasztalta hát a nevezetteket? — Igen, különös szivüségöket tapasztaltam. — S én az embernek szavát igazlottam, mert az ismeretlen *Kézyt* e tájon nehezen fogta volna akárkiben is feltalálhatni. Adressedet irásban adám néki, s rövidséget ajánlám. Egy nappal ezután vevém leveledet, épen midön az engem látogató agg atyám, s testvéreim s néhány barátim körökben a vacsora utáni időt enyelgve rövidítém. Leveledнek tárgya véletlen lepett meg. Töled *religióról* szót nem vártam, legkevésbé egész levelet; s im egész leveled *religio*. Engedd rövid, velös mondásidat hasonló rövidségüekkel felváltanom, s ezekkel, hanem ha neked különben tetszik, rekeszszük egymással a religióról szavunkat. — *Ha eszesben meglesz az Unio, a nem eszesben nem lehet nem meg.* —

A Római anyaszentegyház minden oszlopa, barátom, az, hogy tanitását isteni tekinteten épiti, s azért abban semmi változtatást nem tesz, s tenni nem enged. S az isteni kinyilatkoztatást hivő kereszt. protestansnak nem hasonló oszlophoz kell-e magát csatolnia? — Az én vallásom épen úgy *progressivus*, mint a protestansé; s ezének épen úgy nem kell *progressivusnak* lenni, ha az lenni megszünni nem akar, minek lennie kell, mint az enyém nem az. — Az az *Eszterházy Püspöknek* impertinens protestánsa nem akarta tudni, *quid distent aera lu-*

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

pinis; s ezt azért nem, mert nem akart uniáltatni. — *Ott, hol vagyunk, nem csak nem kell* maradnunk, de nem is *maradhatunk;* s az, ki csak *az mellett* marad, semmiben sincs.

Ha a vallás ürügye alatt nem ontotta volna is magyar kar a magyar vért, mégis az ott maradás valamint eddig sokat ártott, úgy sokat árt ma is, s ártani megnem szünik: a hazafiui szeretet lankad; nevekedik az irigység, az alattomosság, bizalmatlanság; a haza boldogságára czélzó törekedések fenakasztatnak (vessd szemedet vagy csak ez időre) úgy hogy *Wesselényi Palatinusnak* intése oly jövendölés volt, mely naponként siet a teljesedés pontjához. — A mi megtörtént, azt meg nem történtté nem tehetjük; igen azt, hogy ezután ne történjék: de csak ugy, ha egyesülünk. — Igazad van, hogy a vér a *meum és tuum* miatt folyt inkább, mint a vallásért: de nem fogott volna-e az nagyobb kíméléssel, s csekélyebb árral folyni, ha egy lett volna a religio? A *suumot* és *alienumot* kereső hatalmasnak religiót harsogó szava hány ezret vitt a vér mezejére, kik a szent ügy hallása nélkül békében fogták volna ugaraikat hasítni, s a fényleni kivánót magára hagyni? —

Róma istenei közé vévén a meghódolt népek isteneit, igen consequenter cselekedett, mindjárt idegen nemzettől kölcsönözvén isteneket. *Athéné* még az volt, ami lenni akart, kitiltá az idegen isteneket; utóbb a religióban is luxust keresvén elfogadta azokat; s a nemzet veszni indult. — De mi közök az egy istenségü kereszténveknek a sok istenségü *Rómával*? A ki csak két istent fogad is el, nem látom, miért ezreket el nem fogadhatna.

Ignorálnunk azt, ami fő ügyünk, sem lehet, sem szabad; s a teljes szabadság azok között, kik *revelatiót* hisznek, chimaera. S tenmagad igen jól jegyzéd meg, hogy minden *positiva* vallás *Obedientia* vallás, s azért ott a teljes szabadság meg nem állhat. Még abban is hazug a protestánsok czifrán hangzó szavok, hogy a katholikusoknak religiojuk épen nem examinis religio: a *katholikus,* ha hozzá ért, nem különben teszi religióját próba köre, mint *a protestáns;* hogy ha kiállja azt, megnyugszik rajta az első; a második még azután is vizsgálódik, még akkor is keres benne jót, roszat, hogy ezt elvesse, amazt megtartsa. Úgy tetszik ez igen *inconsequenter,* az igen *consequenter* cselekszik.

Én barátom azt, mi *Báthoryban* jó volt, méltánylani tudtam, s méltánylottam is; de valóban sok van ott, mit keresztény tanítónak irnia nem kelle, még kevésbé mondania a sokasághoz. De én ezeket csak

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

gyengén érintém, nem akarván az embert gyülölség és üldözés tárgyává tenni. Irásom tárgya egyedül az volt, hogy azt, mit hazánk boldogságára sokan óhajtunk, a vitatott lehetetlenségnek semmijéből kivivjam; s legalább a reménységet addig is éltessem, mig a Gondviselésnek tetszik azt valóvá is tenni. — Nem, barátom, nem mosolygék én, hallván *Márton* mellett szavadat; inkább fájlalám azt, hogy *Kazinczy* tollat méltatlan mellett fogott. Igaz, hogy a religio *szivet* kiván; de hogy *fejet* is nem kiván: az nem igaz. Előttem úgy fél ember a *fejetlen* ember, mint a *szivetlen*; s ki csak szivvel religiosus, és nem fejjel is, azt németek schwärmernek mondják (magyarul nem találok neki alkalmas nevet.)

Erősen hiszem, hogy azt, mit te a mi religiónkban bajosnak, alkalmatlannak vélsz, ha az *Unio* munkába vétetnék, a kath. anyaszentegyház ma már kész volna elbocsátni, vagy legalább kinekkinek szabadságára hagyni. — Hogy te *religiosus* ember légy, én arról soha sem kételkedtem; s csak a minap a tavasznak egy gyönyörü reggén egyedül sétálván a kertben, buzgó andalgással olvasám *Hébében* kisded dalodat a religióról. S midőn *Prometheuszodban* sokan megütközének, én meg nem ütköztem, s allegoriáról gondolkodtam. — Azt is bizonyosnak hiszem, hogy te előtted, s a hozzád hasonló széplelküségnek fiai előtt a katholicismus triumphál a protestantismuson: mert annak intézeteiben aesthetica vagyon, nincs ezéiben. S hogy a mit lányod Communiójakor tevél, szived melegével tetted, mintegy érezteted velem.

Barátom! én neked az egyesülésről irt dolgozásaimból akartam küldeni, de barátim ellenzék; s én barátim javallatok ellen nem örömest teszek valamit. Legyen szabad ohajtnom, hogy olvasd el azokat; s reméllem, hogy javallatod itt is részemen fog állani. Nem valóságossá tenni, nem felfujni akartam én az egyesülést, ez ostoba megbizottság lett volna; csak elémozdítni azt, s a sziveket ébresztni kivántam. S hiszem nem minden haszon nélkül dolgoztam.

Úgy hiszem a Convent Priorja megköszönte már a borvásárlásban mutatott barátságodat. Apátunk annyira becsülte a *Tokaj* levét, hogy két általaggal *tihonyi* apátságába tétetett által. A pincze mester igen köszöni a közlött oktatást. Egy szép tetted, melyet mi tétetni nem akartunk, kétszerezte erántad tiszteletünket. Jöj, édes barátom, hogy láthassuk, ölelhessük egymást. Addig is Isten veled, s a tőlem igen tisztelt familiáddal.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Újhely, junius 14-én 1823.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
szives tiszteletét.

Te elvagy telve az *Unio* ideája szépségével, s azt munkáddal igyekszel elömozdítani. Rég olta hallom én, hogy ez sokaknak forró óhajtások; de mit tesznek barátjai, mind abból semmit nem olvastam, és nem tudom. Iszonyodom a theologiai irásoktól, s oly sok van, a mit gyönyörüséggel, s haszonnal olvashatok. Azonban te, nemes lelkü férfiú, egész bizakodással nyitád fel előttem kebledet, s én neked, ahol bizakodás forog szóban, adósod maradni nem szeretnék. Viszonzom azt.

Ohajtod, hogy egyesüljünk, de nem reményled. Én, mert nem reményelem, nem ohajtom. Inkább ne, mint ne tisztán, mint ne egészen. Ily tekintetü dologban nem szabad játékot üzni. A hipocrisis fenekig rontja az embert; az emberiségnek nincs iszonyubb mételye.

Dogmák nélkül vallás nem lehet, s te és én ezek által rettenetesen elvagyunk korlátolva. Lerontjuk-e verőczéinket *)? vagy szabadon hagyjuk, hogy higyje, ki mit akar, ki mit tud? Szép álmod tehát nekem hasonlít az *Alchymistáéhoz;* látja hogy nem fog aranyat főzni, de főzi, mert a főzés és a remény neki örömet ad.

Tekintsük, mint kezdhetnénk a dolgot. — A Pápa zsinatot fogna hirdetni, s azon igérettel, hogy a mi jó, elfogadtatand, bár honnan eredjen, hogy a mi rosz, kihányatik, bár hol találtassék. Hogy a vallás egykori tisztaságára fog vissza vezettetni. Mit igérhetne anyaszentegyházad, te tudod: én sokat e részben nem várhatok; tudom, ez felségének egyik czimerét tiszteletes régiségében keresi s találja, s igy *változhatatlanságáról* könnyen le nem fog mondani. Pedig ez igéret nélkül a zsinatba kevés ember vinne bizodalmat, sőt ott is lest, kelepczét, erőszakot sejtene, a hol az éppen nem volna,

De adassék ez igéret: mit várasz annyi embertől? Csatázni, győzni, magát hallatni menne oda mindenki, nem hallani mást.

Már van példa, azt mondod. Igenis suppositus cineri doloso! Jobb külön lenni, mint igy együtt. Jöhet egy idő, melyben megsirathatjuk azt az *Uniot* velök. Pedig a protestans nem ez; s ezek már elébb is közelébb állának hozzátok, s az én felekezetem emberei számosabban is, inkább is tudnák, mi forog szóban.

---

*) tájejtés; a. m. elválasztó ajtó.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Nem kérdem én kelle-e elszakadni; nem, ha az elválás nem teve-e kárt, midőn az *Anya* nyugalmas kifejlődését dagasztotta. Ezt kérdeni most mind késő. Az elsőre világosan felel az *Eccl. Historia*; a másodikra az emberi lélek méltósága felől mindent fel lehet, mindent fel kell tenni. De ne higyd kérlek, hogy *Zwingli, Luther, Kalvin* tevék a szakadást. Előttök ugyan azt tevé *Huss, Viklef, Valdensisek.* Nem boldogult volna *Luther,* ha az anya engedett volna valamit, s *Ilmur* kalocsai *Érseknek* védeni kelle a magyar szabadságot. Elszórt gondolatimat te együvé szerkeszted. — Azt kérdem inkább: megléven a dolog, s ennyire menvén, mit lehet és mit kell cselekedni? S te nem ismernéd-e a protestantismus hasznait? akár mint hazafi, akár mint ember, akár mint pap, s *catholicus* pap? Nem; én ezt felőled nem hiszem. Én áldom a Gondviselést, hogy a kettőt együtt tartja fenn. De bár békében tartaná!

Az *Examen* és *Obedientia* eránt nem egészen egyez értelmünk. Engedd kifejtenem az enyémet. — Isten az embernek két *vezért* ada: *Észt* és a *szent Irókat.* A kettő nem ellenkezhetik egymással, mert *egynek* tolmácsai. Az elsőt nincs *sophista,* ki megtéveszthesse: a másikát mind *Sophisták,* mind *parallogismusok* hamisan szóllaltathatják, mert a könyv két s több ezer esztendejü, idegen nyelven, nem mindenütt értett phrásisokkal van irva. Mi kétségeinkben az elsőhez folyamodunk, de a melyet az exegéta a philologiából, régiségekből, sőt a tudományok egész *cyclusából* világosit fel, s vallásunk a vizsgálatot nem tiltja, hanem szoros tisztünkké teszi, azt mondván, hogy ő maga is kész jobbra térni, mihelyt e két *vezér* fáklyája mellett az igazságra vezéreltetik: tinéktek a ti Anyaszentegyháztok parancsolja, mit higyjetek, s tiltja, mit ne higyjetek, innen nevezi magát az enyém vizsgálat, szabadság, haladás, innen a tieteket engedelmesség, parancs vagy tilalom, veszteglés *vallásának.* A tied megtiltá *Galileinek,* hogy a földet ne kerengtesse. — Ma már nem. — De felelsz-e, hogy nem fog valamit egyebet? Az *autopsia* nagy kincs. A mit Isten szabadnak teremte, hagyjuk szabadnak. Nem kell ott tilalom és parancs, a hol oktatni lehet.

Igen is, aki csak *szív,* fél ember, *fejem* nincs czél nélkül adva. De fejemet oly dolgokkal kell-e tele tömnöm, a mit tudnom nem lehet, és mivel nem lehet, nem kell? Mely sok van, mit kellene és lehetne, és amit azért nem tanulunk, mert tőle elvon ez a sok tudhatatlan. Miért nem tevék én nagyobb előmenetelt görögben, míg időmet a *Theol. Polemicával* öldösék el.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Szép ideával gazdagítál azt mondván, hogy nem folyt volna ennyi *vér*, ha nem volt volna a *név*. — Meglévén a dolog, a név el nem maradhata. De hogy vér ne folyjon többé, el kell-e törleni a nevet, s a névvel a különbséget? Mit mondasz a fejedelemre, a ki nyelvben, öltözetben, szokásokban különböző népeit egygyé akarná forrasztani, hogy egymást ne bántsák? Currus auriga paterni, quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis. Az ilyet olykor lehet elölről gátlani: mikor megtörténtek, nehezen orvosolhatod. Sőt én semmit sem hiszek oly erősen mint azt, hogy ha ez az *Unio* véghez mehetne, akkor folyna ám a vér.

Washingtóniában az uralkodás nem tudja, ki mely templomba jár — igy szeretem nevezni éjszaki *Amerikának Státusait* — s ott, mig a mostani rend fenn álland, vér folyni soha nem fog; s a pápistából ott nem lesz protestáns, vagy nem több, mint pápista protestansból.

Tekintsünk csak vissza a borzasztó időkre. Lehet azt nyugalomban is; s a kik engem ismernek, tudják, hogy semminek sem születtem kevésbbé mint zelotának. — Az a gyáva király (IX-ik Károly) ablakából puskázgatá hazájának *Hugonotta* fiait; ezek csoportosan hagyák oda a hont, hogy mesterséget, és népesedést egy vad földnek vigyenek. *Alba* tizennyolczezer embert mészárla meg hóhér kézzel, s hányat katonái által. *Kalvin* megégetteté *Servétust*. — Rosz idők! ezt mondod; s pirulni fognak a későbbek előtt! — Hát a mostaniak felöl mit mondasz? Tegyen egy pápista bár mely szolgálatot *Angliának*, az ugyan ott indigenatust nem nyer; álljon elő bár mely *Fox, Banks, Canning, György* király hasznát nem veszi, ha plébánustól kereszteltetett meg. *Bernadotte* lutheránussá leve, s a *Svéd* nép örvendve fogadá hires declaratióját. — Natio comoeda est! —

Egy enyhit az *Angol* vétkén. — Nem vadász lelkeket! — Valóban, a mit minden gyülésinken hallunk, az ugyan elméinket az *Unióhoz* nem igen készíti. Rettegésünkkel együtt nevekedik az emberekben idegenségek erántatok. A mi törvény, jó vagy rosz, tisztelni kell, vagy eltörleni. De mi szükség keménykedésre, erőszakra, nem szabados játékokra?

Én felette rosz *Missionárius* volnék, s a *Berzeviczy Gergely* irásán nem kapok; bizonyos lehetsz benne, bizonyos vagy, hogy engedetlenségre a törvény ellen tüzelni soha senkit nem fogok, sőt a tanácsot kérőt elcsendesiteni igyekezném. De az ilyenek nem esnek jól.

A *név* semmi: minden a *dolog*. De a *sokaság*nál a *név* a minden,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

a *dolog* semmi. Van oly ember a ki készebb volna soha templomba nem menni, mint olyanba, a hol nappal gyertya ég.

Mindég gyönyörüséggel emlékezem azon órámra, melyen *Primásunkat Erdélyben* az oltárnál látám. Több kenettséget papban nem találtam még, s az a ti tiszteletes régiségü, az a ti magiai ragyogású vallástok, a jobb sárbol gyúrt embert mindég megfogja rázni. De nekünk azt verék fejünkbe, hogy a *Jézus* vallásának pusztának kell lenni, s hogy az örök ellenkezésben álla a *Mózes* czeremóniákkal teljes vallásával; hogy az subordinált elsőség.

Tedd, hogy papjaitok és az enyimek *savai* legyenek az emberiségnek; hogy példájok s tanítások javítsa az embereket; hogy általok tiszteletes és szerethető legyen a vallás; hogy mindenike szeresse a más felekezetet is, s akkor emlegesd az *Uniót*. Most hijába fognád.

Prometheusz Göthéé, nem enyém. Nagy character, s müvésznek az elég. Kapva kap az ilyeken, s annál nagyobb örömmel, minél többet lehet rajta nemesíteni. Botránkozóim hinnék-e ha *Medeát* festeném, hogy gyermekölést tanítok? — *Prand* együtt veszi veled levelemet. Szeretem azt a jó embert. Fő tiszt. Prior úr levelét nem vettem, s azon fel nem akadok; nem mindennek oly kedves a levél irás, mint nekem. Csak hogy *Praelatusod* javalja a *zemplényi* bort. De ennek emberei sem roszak. — Élj szerencsésen igen kedves barátom, örömem és kevélységem. —

U. I. Május 31-én az eperjesi *Tábla* engem ismét boldogíta. Sógorom képzelhetlen gyalázatosságú fortélyokkal igyekezett 15 holnap alatt megszabadulni a *iuramentum revelatórium* alól. Ezt biráim is elunták velem, s neki aug. 25-re szabtak napot, melyen esküdnie kell. E pénzetlen időben nagyon elakaszt a nem jó testvér és nem jó ember. Isten tudja mikor látlak meg édes barátom; de higyd, nagyon ohajtom azt. Öreg vagyok, s 7 gyermekem tisztemmé teszi, hogy a szenvedett kárt egész magam össze vonásával igyekezzem helyrehozni, kipótlani.

Pannonhegyén, julius 19-én 1823.

Kazinczy Ferenczneк Guzmics Izidór
tiszteletét, idvezletét.

Nem, édes barátom, érzem, hogy mikor a magy. nemzetnek *vallási egyesülését* munkálkodásommal elömozdítni törekedem, nem egy

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

dolgot teszek az aranyfőző *alchymistával*. Ez tudja, hogy képzelt aranyja valóságos arany soha nem lesz, mert lehetetlen; az én *ideám egykor valóság volt*. — De te nekem nagyobb ideát látszol tulajdonítni, semmint valaha fejemben megfordult volna: mintha én *az egész világot egyszerre egyesülve* akarnám látni. Nem, erről én soha sem gondolkodtam; csak *az egy magy. nemzet egyesülését* ohajtom, nem hirtelen, nem is egyszerre; csak lassanként, mintegy észrevétlenül. S azt mondom, hogy ennek eszközlésén munkálni minden hozzátudó hazafinak kötelessége; és hogy az, a ki ellene dolgozik, nem jó hazafi, nem jó ember.

Egy nemzeti religio épen úgy szükséges a nemzet boldogságára, mint az egy nemzeti constitutio, és az egy nemzeti nyelv. Ez a *három egy* teszi egygyé a nemzet lelkét, szivét; ha közülök megoszlik valamelyik, utánna oszlanak a lelkek és szivek. Nem szóllok én a te religiódról, nem az enyémről, hanem a nemzeti religióról. A magyar *constitutio összefűzve a catholicismussal* van, s a catholicismus a nemzeti religio. A catholicismus az ő principiumjaiban jó, jobb a protestantismusnál; mint az a nép között van, hiányos, hibás, mint minden a mi emberi. A magyar *constitutio* is hiányos és hibás, elvessük-e azt azért egészen? — *Sokratesz* és *Plátó* a nemzeti religión jóval felül emelkedtek lelkeikben, de tisztelték a nép religióját, s térdeiket meghajták a haszontalannak vélt bálványok előtt. Te ezt hypocrisisnek kiáltod! S te a te magasan fellengző szép lelkeddel nem tudnád-e a te Istenedet bármi symbolum előtt is gondolni? s nem tudnád-e megkülönböztetni a magas lelkű catholicusnak, ki az alacsony fogatú pórral ugyan azon egy oltár előtt áll s áldozik, áldozatját emezétől? S miért kelljen itt hypocrisist sejteni? Egy az Isten, kinek áldozunk, csak fogatink nemesebbek vagy alacsonyabbak; végtelenek, vagy szük határok közé szorultak. Igy van a dolog, minden vallási tárgyakkal.

„*Dogmák nélkül vallás nem lehet*“ te mondtad. De hogy te s én ezek által oly rettenetesen legyünk elkorlátolva, mint te mondod, nem hiszem. Talán *Leibnicz* épen azt hitte, a mit te, minekelőtte *Bossuettel* levelezne; a levelezés végével ellenkezőt tapasztalt, mint ezt kéziratban hagyott, s csak nem rég nyomtatott *systémája* bizonyítja. És mi is az, mi fontosságu, a miben nem egyezünk, és egyeznünk kellene? Csak értnünk kell egymást, s veröczéink magoktól hullanak. Az eszesek között meglesz az *Unio*, a nép lassanként utánok simul.

Erre nézve én munkámmal egyebet nem akartam, — a ki olvassa, látja — hanem hogy az egyesülésnek ellenségei szünjenek meg, legalább némuljanak el; baráti pedig mind a három részről munkáljanak;

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

nem tortélylyal, nem erőszakkal, hanem szelídséggel, oktatással, a dolog felvilágosításával. Ez a tónus ha egyszer az iskolákba, a cathedrákra be s fel vitetik, elkészíti lassanként a lelkeket, s feledteti a verőczéket. S ha a lelkek igy elkészülve lesznek: merhet csak valamit a kormány, nem is alattomban, nem is csupa zsinatban, legkevésbé Pápa által gyűjtendő zsinatban, hanem a magyar *Diaetán*, hol nem a dogmákat kell határozgatni — hanem az isteni tisztelet módját, a külső szertartásokat, a fenyíték törvényeit kell megvizsgálni, és a nemzet characteréhez, a kor lelkéhez, és szükségeihez alkalmaztatni; hogy nemzetiség is legyen bennek. A catholicusoknak kell ezekből némelyeket vagy egészen elbocsátniok, vagy módosítniok, a protestansoknak elfogadniok.

„*Dogmák nélkül vallás nem lehet*“ — s épen ezért kell még a vallásos protestánsnak örvendni az egyesülést: mert a protestantismus ma már minden *dogma* ellen protestál, — NB. Németországban, s itt ott nálunk is. —

A *protestantismusnak hasznai!* A kártékony tüz hamuvá tőn egy ó íz szerint épült várost, s nézd a tüz után a város a legujabb íz szerint emelkedik. Többet mondok: az egymás ellen gyanakodó házastársak, barátok, rokonok közt haragos vita, háborgás, per támad, s a visszavonás sokáig válva tartja őket egymástól; lecsendesednek végre; felvilágositva áll előttök a dolog; érzik gyanújok semmiségét; kezet fognak, összse ölelkeznek, s közöttök az egyesség, a bizalom, szeretet oly lépcsőn áll, melyen állni háborgás nélkül soha nem fogott. — Én a protestantismus hasznait ismerem, s megismerem: legalább félszázaddal előbb állunk, mint nélküle fogtunk volna; de miben? az erkölcsiségben ugyan nem, hanem a tudományokban; és ez is jó, csak a szeretetnek, az egyességnek, békességnek sértésével, áldozatjával ne kellene többet tudnunk! Hát ha támadás, erőszakoskodás nélkül fejlettek volna ki a tudományok, mint már kezdtek is? — A kifejlés ugyan lassúbb, de talán épen azért jótevőbb, s bizonyosb lett volna. Mit használ p. o. hogy németországot elönté a tudományok zápora? nem hozta-e magával ez a zápor a mindent felforgató, pusztító scepticismust? Többet tudok-e, hogy semmiről sem szabad bizonyosnak lennem? — De te tennem megismerheted, hogy az említett hasznok nem kirekesztöleg a protestantismusé, akár eredeteket, akár a velek való élést tekintsük; a catholicus azokkal nem különban él mint a protestans, csak hogy nagyobb szerénységgel, vigyázattal, és azért bizonyosabban is. — Kipereltük magunkat; megismertük hibáinkat; fel van a dolog világositva: ne

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

nyujtsuk-e végre jobbjainkat a megbékelésre? ne öleljük egymást a *hitben* és *szeretetben egyesülve*, egy hazának fiai? — A szerény protestans, és az eszes catholicus úgy is közelebb állnak egymáshoz már, mint nem.

Ti könyvekben, régi homály lepte szent könyvekben keresitek a religiót, iparkodván annak homályát az ész világával elűzni; mi a religiót a *Jézustól* felállított, szakadatlan fenálló, tanításában a változatlanság principiumát hiven követő anyaszentegyházban, apostoli tanító intézetben találjuk. Lemondunk-e az ész világáról? behunytuk-e előtte szemeinket? — épen ugy nem, mint ti. A vallás, *kijelentett vallás*, igazságairól van szó, a ti systémátokban ennek a vallásnak *hézagjai* vannak, s *az ész tölti* azt be; *homályt* szenved *az*, s az *ész* ad neki *világot; bizonytalan* az, s az *ész nyujt* neki *bizonyosságot*. De nem felfordult rend-e ez? Mit akart *Jézus*? homályt hintni a világosságba? — bizonytalanságot a bizonyosba? — Igy nekem az ő religiója nem kell; nem akarok, nem akarhatok keresztény lenni. A reformátorok legyalázták a *ratiot*, *mint servum pecust;* követőik a *revelatiot* gyalázzák le. A catholicus megadja mind a kettőnek a magáét; egyiket úgy hallgatja mint a másikat, s a kettőt szépen egyesíti. — A cath. épen ugy vizsgálodik religiója körül, mint a protest. és az *örök igazságnak* elvetése valóban nem *haladás;* — vagy hát miben haladtatok? — Szabadságtokat gyakran olvasom a papiroson, de a milyent ecclesiátok enged prédicátorainak, valóban nem igen dicsekedhettek vele. Szegény *vinyolai pred. Pap Istv. Ideájában* csupán csak gyertyákat enged gyújtani, és képeket bevinni a templomokba, és térdet nem hajtott a *Symbolicus* könyveknek; és már, úgy hallom, *Pestre* van szent szék elébe idéztetve. — *Angliának* vétkén semmi sem enyhít; ő nem vadász lelkeket, csak gyilkol. (Azonban *Angliában* a reformáta vallás a constitutionalis vallás) — És *Helvetiában* a catholicussá lett *Hallernek* le kelle mondania fényes hivataláról, a törvény nyilván szava ellen. És a boldogult *Stolbergnek* fanaticussá kelle lennie, s mig halála után is gyilkoltatnia, hogy pápistává lett! — Az a király, ki a *Hugonottákat* puskázgatta; és az a *Pápa*, ki *Galilei* könyvét átok alá vetette, nem cath. anyaszentegyáz; s tetteknek nem a cath. religio, hanem ott a rosz *politica;* itt a rosz *hermeneutica* volt szerzője. A protestantismusnak csak egy gyülölt tárgya van: a *catholicismus!* — az *atheus* vele megférhet, a *catholicusnak* mellette békével élni nem lehet.

Kedves barátom! én mindent gyülölök, a mi religióm szelíd lel-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

kével ellenkezik. *Berzeviczy Lipcsében* nyomtatott könyvecskéjét olvastam; s utálattal tettem azt le, *ellene*, ha panasza, s vádja költemény; a *tettek szerzőjök* ellen, ha igazak. De *Berzeviczynek* én a mostani tetteket azért nem hihetem, mert nem hivnek találtam a multaknak előadásában, nem, a cath. anyaszentegyház tanitásának értésében, előterjesztésében. Nincs keservesb, mint ráfogásokat szenvedni. Te közel vagy oda, hol a tettek történhettek; nálunk ilyesek hallatlanok; igen szeretném tőled érteni, a dologban mi van: te engem bizonyosan igaz elbeszéléssel fogsz gazdagítni.

Nincs roszabb a rosz atyafinál, s nekem nehezen esik, hogy egy oly férfiúnak, mint te vagy, e féle perben kell avatkoznia, s általa keserítetnie. Adja az ég, hogy hova hamarább fejlődjél ki belőle, s adassál vissza magadnak, hogy egészen a tudományoknak élhess, s a téged tisztelő, szerető barátidnak! —

Ujhely, augusztus 22-én 1823.

Guzmicsnak Kazinczyja
ezer áldást.

E pilanatban hozza hozzám a *Tud. Gyüjt.* lelkes dalodat, azzal a hév érzéssel, azzal a lyrai merész szép szállongással! Istenné tészesz édes barátom, s ennek vallása légyen egész köszönetem. — Indulóban vagyok *Eperjesre*, feleségemmel; s épen most veszem, egyszerre énekeddel, a hírt *Thalia* keresztnevű leányomtól, ki három eszt. olta anyjának testvérénél neveltetik, hogy ő és ez a sógorasszonyom bizonyosan megjelennek *Eperjesen*. E szerint a leányomat ma meglátom. Mely örömek! s csodálhatnád-e, hogy fejem szédül? melyet lyrai repdesésü levelem eléggé mutat.

Tegnap dél előtt, elizzadva a legrettenetesebb hőségben, gyalog lépe be hozzám *Gróf Dezsőffy Jósef*, „Barátom, eltört a kerekem, adj egyet“ — mondá. — Míg szekere előjöve, mintegy két óráig mulata nálam. — Mutatám neki *Sallustomat*, melyet juliusban és augusztusban tisztázgattam nyomtatás alá. E munkámon harmincz eszt. ólta dolgozgatom. Magamnak ez a legkedvesebb dolgozásom, de másoknak az bizonyosan nem lesz. Összehasonlítánk némely helyeit, a német és két franczia fordításokkal és (úgy kívánván a Gróf) a *Szentgyörgyi Gellért*évei. — A Gróf a mi, itt aug. 18-án tartott Gyülésünkből, tére vissza *Kassára*, honnan 27-dikén indul *Szent-Mihályba*; s itt most is gyönyörködteté lelkeinket, füleinket bájos beszédivel. Itt vala *Báró Prényi Zsigmond* is, az *εὐλάλος Dezsőffynek* dietai követ

társa. *Erdélyből* itt valának az *Angliából* és *Franczia* országból tavaly haza érkezett *Báró Wesselényi Miklós;* — és a kit most láték először, Gubern. Secretarius *Báró Bánffy László.* — Temérdek palotánk tele vala emberekkel, kiknek számokat hat vagy hét százra lehet tenni.

Királyi Commissáriusunk mélt. *Lónyai Gábor* ungvári Főispán s beregi Administrator úr, egykor ezen megye első Alispánja, aug. 16-án sötét este jelent meg itt. Másnap (Vasárnap) sokan megnem jelenének ebédjénél, megizenvén, hogy érzések tiltja az ily küldöttségü személynél mutatni tiszteletet s szeretetet. Hétfőn 18-án két óráig tarta a rettenetes zajú gyülés, melyet Consil. első Alispán *Szemere István* úr haszontalan csendesíte. Sokára, igen sokára, megjelene a Commissarius. Alig pillantá meg a sokaság, s mint a méh a rajzás első pillantatában, felzúdula s *Caraffát, Ötvöst* emlegetve, szidva, kivele! kiáltozva, nincs az a gyalázat, amit el nem követtek. A táblánál ülök elholtak; de elholt maga a biztos is, s elsárgult képpel lépe széke felé. Ott *Lónyai László* lépe elébe, de személyét nem illetvén. Consil. *Szemere,* mihelyt ő nsága belépe, félre rántá székét, hogy neki helye maradjon, söt parancsolá, hogy a szék tétessék oda a k. biztosnak. Ő nsága látván, hogy néki, *Lónyainak, Lónyai* áll útjában, megfordult e szókkal: „solválom a sessiót," s bennünket oda hagya, s sem az nap nem jelent meg, noha hírül adaték a kiküldött főjegyző *Szirmai Ádám* által, hogy jöhet, ha tetszik; sem másnap. Elméne *Ungvárba,* hol ma gyülésez. A csapás tehát minket később vár. Ekkor katonasággal jő majd reánk. —

Midőn szó vala, kimenetele után, hogy itt a felső szék készen várta, csak maradt volna meg, s élt volna király biztosi hatalmával, s némelyek olyformán szóllának, hogy útja nem volt elrekesztve, *Lónyai László* szólala meg, hogy ő álla útjába, mert a Gyülés ötet nem Praesesnek nézi, hanem csak a királyi parancs kihirdetőjének. — „Te is fiam Brútus?" — ezt mondhatá ez a tizenöt eszt. előtt itt rettegéssel tisztelt fő tisztviselő. — De ő nem sokára ismét nagy lesz, s még nagyobb, mint eddig volt.

Nagy tekintetü leveledre még nem feleltem, de fogok; most csak azt mondom, hogy előttem a látásnak némely uj réseit nyitád meg. — Itt a vármegye számosabb része, a Cons. v. Ip. s a k. biztos *Kalvinnak* tanitványai, a fő Notár. a *Lutheré;* s innen a név gyülölői azt hivék, hogy május 26-án hozott végzésünk mellől (hogy nem szabad, és hogy nem lehet) *Kalvin* miatt elállunk. Ezek megtörténvén, egy nap protestans barátomnál evödtem, kérdvén, ha nem salvifica-e az

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

én hitem is? — Barátom, sok bajt csinál a *név* a balgatagoknál, pedig illorum plena sunt omnia. És így neked van igazod.

Azt hittem, hogy első lapomat sem töltöm el e sietségben, és ime! — De ezeket szükség vala tudnod. S a szeretet szintugy beszédessé teszi az embert, mint a bor. — A Gyülés felöl szólj a jókkal, s mond, hogy nem képzelhetik azt a szépet és rútat, a mi itt történt. Kellett-e ez? Kellett-e ez? Kellett-e ez? Ölellek tisztelő barátsággal.

Ő Exc. *Szent-Iványi Fer.* sárosi Föisp. azt mondá egy kívánságára a vmegyének: Si petitioni huic deferendum esset, quia lex vult; — Lutherani etiam essent comburendi, quia hoc etiam vult. — Felkele egy sárosi Assessor, s ezt mondá: nagyon bölcs és igazságos törvény az, melyet Excel. hoza fel példában; de az nem a dogmaticus, hanem a practicus lutheranust (a kétszinü embert igy nevezik nálunk) parancsolja megégettetni; s a lutheránusokkal tömve tömött sárosi Gyülés kaczajra fakadt.

Széphalom, novemb. 4-én 1823.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti tiszteletét.

Róma Pápát választa, Pápát koronáza. Ohajtanám édes barátom, látnád, mely emelkedéssel olvasom én e czikkelyeket az ujság levelekben, holott sok protestáns társaim nevetni fognak a nékik érthetetlen czifrán. A mi nagy, s tiszteletnek érzéseit támaszthatja, előttem mindig kedves. A *Róma hite* szelíden sötét: a miénk világos, józan, de puszta; ott tévedések: itt igazság. De mely sovány igazság ez, és mely jóltevők, azok a tévedések! Ez próza, amaz poesis. A tiéd *a jobb*, mert inkább *illik emberhez*. — De végy ismét más tekinteteket! — Az áll ott a hol kell, a ki egyiknek is másiknak is szélén áll, s minél közelebb a másikhoz.

Septemberben öt napot tölték *Szent-Mihálytt*, *Gróf Dezsőffy Józsefnél;* egy nap éjfélkor váltunk el, s a gróf bekísére szobámba. Egy ifju ember, ki most jöve ki iskolájából, s magával holmi apróbb nyomtatványokat hoza, még vetkezetlen ült szobájában, melyen keresztül kelle mennünk az enyémbe. Bekísért, hogy mig elnyom az álom, mulasson. Ne olvasson-e valamit? De igen mondám: a *Balog* levelét az *Unio* felől; mert a *Kopácsi* predicatióját és a *Rédl* ódáját az *esztergomi Temp.* köve letétekor olvastam már. — Az *orgonán kezdi*, s a *Primátuson* végzi. S mit ád érte? „*A keresztény martirsá-*

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

got.“ — *Balog* dobolva megyen vadászni, — Mása ő az *Egri Püspök* protestansának. — Nem alku tehát, hanem vizsgálatok. — Azok kellenek még! azok! Nem lesz ott soha egyesség, a hol az egyességet a vizsgálatok útján keresik.

A czél *religio*, nem *theologia*; s az elsőre hit és érzés kell; eszes hit és eszes érzés, de hit és érzés. — Midőn *Erdélyben* járék, egy papom dicsekedve emlegeté, hogy *Kolozsvártt* a *Pápista*, *Kalvinista*, *Lutheranus* és *Unitarius* papok egy sorban sétálának igen gyakran az utczákon végig, s sajnálják, hogy ez nincs úgy többé. *Napoleon Hollandiában* járt. A plébános és a kálv. pap közbefogák a 80 esztendős *Rabbint* ki alig tuda állani, s így össze kapcsolva léptek a császár elé. „Felséges uram mondá a *plébános*, a mi megjelenésünk legszebb triumphja felségednek.“ — Hidd el barátom, a szeretet régen ölelte volna a dühösködni szerető *Daemont*. A disputálás tartja életben.

De a hon csak a vallásbeli egység mellett lehet boldog — láss és mond ezt, ha mered. Talál a gonoszság módot, ha egy is a vallás.

Olvasd ezek helyett inkább egy Ódámat:

Az esztelen bölcs titeket istenek,
Tagadni akarna. De ti felette meg-
Dördítitek bosszús ütéssel
A ropogó tüzeket, hogy Újhely
És a hegyaljak bérczei rengenek,
S fortyanva csap ki partjain a Tisza,
S az sápadozva roggyan össze;
Érzi hatalmatokat, s — tagadja.
Ekként dühültek egykor az elfajult
Tellusz szülöttei ellenetek. De Zeusz
Fölkelt; futának ők, s az ádáz
Enceladuszra terüle az Aetna.
Engem szerény szív vonz tifelétek, és
Nem ingható hit, s magzati félelem.
Áld szenvedésim közt nyögésem:
Ald poharam, ha virág övedzi.
Az éj sötétét tiszta nap, a fagyos
Telet tavasz s nyár váltja fel, és az ősz,
Gerézddel ékesítve fürtjeit;
S újra sötét jön elő, s fagy újra.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

De jöjenek! ti gondotok az: nekem
Örvendni illik, tűrni, reményleni.
Szakadjon ég föld egybe; szórja
Lángjait a Phlegeton! ti védtek.

Mennyi Theologia éri fel ezt a *szent* érzést? — Hadd fessem *Dezsőffyt*, és az ő *Szent-Mihályát*.

Szent-Mihály Tokajon túl fekszik két órányira. Aegypti sík és termékenység. *Tokajnak* gyönyörü alakú hegye kékelleni kezd ide, a *miskolcziak, egriek,* alig látszanak. *Beregig, Erdélyig, Belgrádig* nincs hegy. A hely hat ezer lélekkel *Dezsőffyt* uralja. Szürüs kertje tágasabb mint az a hely, a hol *Kassa* fekszik; s tele van gabona asztagokkal, kazalokkal, granáriuma élettel, úgy túbuszai a föld alatt. Kertjében három mintegy esztergályban faragott domb, melynek egyike 22 hordó bort terme tavaly. Egy, ez idén kiszáradt 500 holdnyi tavának helyén 2,000 köböl (véka) szóda (szikső) földet sepertete. Másik szöleje itt 500 hordó bort terme tavaly, a bordézma ismét 500 hordót adott. Marhái felöl nem szóllok. — És még sincs pénze! Pedig *Zemplényben* is bír két falut, és két másnak hason felét. Pedig nem veszteget! Pedig gondos gazda. Mit adna *Szent-Mihály* németországban.

A grófné (anyja leánya vala Cancellarius *Eszterházynak*) szép leány volt, az most is, de el van hízva. Maga a gróf ismeretes *Diétáinkról*. Volt egy idő, melyben engem két különböző ízben nézének gróf *Dezsőffynek*, és csak hangom látatá, hogy nem ő valék, mert az övé *musicalis zengésü*. Most ő is hízik, és ifjabb lévén, még pedig sokkal, nem oly ösz, és nem oly ritka hajú, mint én. — 1808. született *Aurél* magyarul, deákul, németül, tótul, francziául, olaszul, angolul tud, és görögül úgy olvas mint deákul, legalább mint ángolul. *Marczell* nagy musikai talentom; a 12 esztendös *Emil* jó fej, de mig magát nem ismertetheti úgy, mint a nagyobbak. Mind a három tud görögül is, még pedig a mint hinni nem könnyü. *Virginie* való leánya atyjának, és lelkes, s a legtisztább moralitású anyjának. Én szebb házat nem ismerek. Imhol az éjjel csinált Epigrammám, melyet feleségem tánácsát követvén, csak újesztendei kedveskedésképen küldök nekik. Addig nem látják:

Egy fia volt, a mint mondják, és lányai hármak: (Vénusnak.)
Itt három férfi gyermeke, s lánya csak egy.
Virgini most *Érosz*: *Aurél, Marczellel, Emíllel*
Chariszok; Uranidé anyjok; az atyjok *Appoll.*

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

S a gyermekek arczokra s termetekre nézve is azok, a kiknek lenniek kell. *Virginia* és *Aurél* egymásnak portraitjaik. — Gonoszabb Calligraphot nem képzelhetsz, mint a *Gróf*. Sok leveleit magyarul, németül, francziául, deákul a szép *Grófné* irja neki. *Zemplény* vármegyének archivuma a *Grófné* kezétől bírja azt a relatiót, melyet a *Gróf* és én iránk, a *Zempl. Emlék* eránt. Lássd azt a *Döbr. Muzeumában*; s a *Grófné* csak azolta tud magyarul, miólta a s s z o n y.

Ily háznál nem lehet gyermekeknek *nagyokká* nem neveltetni. *Látnak, és hallanak.* Az én szerelmem *Aurél;* két kötetet fordíta magyarra francziából; most egyet *anglusból*. Az első czimje; *Galérie Morale et politique par Ségur*. Lelkes, szálas, lángoló orczájú fiú. Szolgálni fog, s talán követeink körül.

Én ágyba estem, s feleségemnek köszönöm életemet. Ő az atyja stámenjei által kapa orvosi tudományt, vagy tapasztalást. Forró nyavalya jöve rám, tüdő gyulladással, s 24 órával azután, hogy 65-ik esztendőmbe beléptem. Megvan ölve a nyavala, de őrzöm magamat. Az asszony nemesebben van teremtve, mint mi, azt mondja *Lessing Emiliában*, s a természet csak abban téveszté el munkáját, hogy nálok hígan vette a sarat. Nekem *Sophie* az áldás. Mi volna életem nélküle! Még jobb asszony, mint ő, nincs. —

Még levelem hozzád ér, láttad *Hébét*. Kezemben van. Én *Gróf Majláthnak* nyujtom a szépség almáját. A bosszuló kard gyönyörüen van költve s beszélve.— Mit mondasz *Boufflersemre*? mit *Theresiánra*? Ezt nem szabad nem magasztalnod, mert sietve irtam ugyan, de melegen buzga fel szivemből. — Ha nyelvünk *sokszínüséggel* nem birna, nem birnánk a *Boufflers* leveleit. Ám mérkezzék össze velünk e részben a német, s adja bár *Göthe* úgy, mint én. És mégis neheztelnek némelyek, hogy a nyelvet sokszínüségben akarjuk megtartani.

Hadd valljam meg elötted, édes barátom, hogy én octób. első napjaiban azt kezdém reményleni, hogy téged véletlenül ölellek meg. *Bécsbe* készültem, s láttam volna a *Pannonhegyet, Pázmándot, Pápát, Zirczet, Sümeget, Niklát, Keszthelyt*. Feleségemnek *Herczeg Koháry és V. Cancell. Almásy* kezekben álló birtokaiért akarék egyezésre lépni. A V. Cancell. nem vala *Bécsben*, s attól függ, hogy akar-e alkudni. Várom a tudósítást. Ha kell mennem, *Pannonhegyét* el nem kerülöm. De bár ezt april. előtt ne kellene tennem. Télben utazni nem jó öreg és reumás embernek. *Emil* fiam velem jön, hogy magam mutathassam neki, mit kell látni *Bécsben!?* Nekem ott nem kell egyébb, mint a *Belvedére*, a festők, és faragók *Academiája*, a festők szobái és a kertek. Estve a *játékszin*.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Ez az esztendő még jobb bort ada, mint a tavalyi. Derünk octob. végeig nem volt, s a szem ép vala és sárga, mind a négy szőlőmben, a szem teljesen megérlelt. Lesz-e borra szükségtek? Ha lesz, előre küldöm a mutatót üvegekben, mihelyt a bor kiforja magát. És ha ti is érzitek a pénz szükségét, veszek én árában akár juhot, akár szarvas marhát, akár lovat. Szeretném a többek közt, ha egy mént kapnék tőletek; a hetven felé járó kis ember próbát tenne még, ha úgy nem hánynáe le csődöre, mint 1818. midőn lovászomat kétszer röpíté le, engem soha nem, pedig voltam veszedelemben.

Élj szerencsésen kedves barátom! Reménylem, ez a melegen fecsegő levél érezteti veled hogy forrón szeretlek. —

Pannonhegyén, nov. 9-én 1823.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór.

A te, nékem kedves, és már régtől óhajtott tárgyú, leveledet akkor vettem, mikor *baranyai* s *bácskai* utamból megérkeztem, sept. 13-án; s minthogy még a tavaszkor tett igéretem szererint atyám, testvérem s unokáim közé iparkodtam, s ezeknek karjaik közül csak octob. 17-én fejtődzhettem ki, a választ mind eddig halasztottam; ennek egy oka az is volt, hogy töled utolsó levelemre tett igéreted szerint feleletet vártam. S mit is feleltem volna? s mit felelhetek most is egyebet, minthogy a amit magad is gondolhatsz, minthogy kedves, s egyszersmind szomorú leveledet vettem, és — szívem fájt, s mégis a fájdalom édes volt. Én neked e körről hasonló édes keserüt nem irhatok: itt hallgat minden; leütött fejjel, földre szegzett szemekkel jár kél az ember. Különös isteni áldásul kell vennünk a tavalyi igen rosz termésre következett bő ideit majd mindenben. Így is Isten tudja mi lesz a szegény földnéppel; pénz nincs; s a termés mert bő, veszendő; a jobb gazdák is nyögnek a mult idők hosszú sulyok alatt. Alig arat, szür, már készen vannak az elmaradt magokét foglalók: vármegye, uraság, pap, mester, zsidó stb. Mely szomorú, barátom, a való emberiség képe, melyet a magába vonult philosophus vagy költő oly szépnek, oly nagynak, oly boldognak képzel! — *Pozsony*, *Győr*, mint hódolt; ellenben mint küzködött *Sopron*, *Szala*, *Veszprém* — jobban tudod, semhogy tőlem várj tudósítást. Mi lesz a vége, ki tudja? Prudens futuri temporis exitum caliginosa nocte premit Deus! —

Én, nagy érdemü barátom, éltemben annyi utat sem tettem egyszerre, mint ez idén. A barátság, s csupán csak ez hivott meg *Ba-*

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ranyába, s *Bácskába*; s mindenhol jó, igen jó emberekre találtam; s ez nekem elég! — *Sopron* vármegyében lévén meglátogattam a már *Pesten* ismert *Tatay Jánost*, most lövei plébánost; s nála láttam azt, a mit neki egyedül irigylek — a te képedet.— A fiatal embert sajnálhatni, ki a mohó vadászatok által magát felette meggyengítette; szerencse ha a phthisis el nem ragadja ötet. Itt hallottam azt is, hogy *Edvi Illést*, nagy-geresdi praedicátort, a *pozsonyi zsinatról* írt versei, és *Szalaival*, vámos családi plébánossal kötött barátsága miatt az intolerantia hivatalától megfosztá, bátor, mint mondják, predicációi elég lutheranus lélekkel voltak mondva. Oh, barátom, vajha egyek volnánk! — Septem. közepén nálunk volt a méltóságos pécsi püspök ordinalni; egy clericusunkhoz bevetődött, s ezt a te *Szép literatúrád* olvasásában kapta. Csudálhatod velem együtt a különben nem finom öregnek jó, s érántad kedvező ítéletét; megdicsérte a fiatal embert, azt mondván, hogy tőled tanulhat igazán magyarul. Minthogy ily dicséretet felőled ily törzsök agg magyartól, ki legfőbb *Gvadányit* fogná érthetni, nem vártam, azt gyanitám, hogy: latet anguis in herba — de az ólvasó iróniát nem vett észre.

Írj, kedves barátom, mint vagy! *Horváth Endrének* egy igen különös álma volt; az álom csak álom, de az ember mégis tart tőle, ha kedves tárgyát kedvetlenül mutatja. Az egek oltalmazzanak minden rosztól téged, s a tőlem igen tisztelt tieidet.

Széphalom, novemb. 19-én 1823.

Még nem vevéd levelemet, melyben *Dezsőffyről* szóllék; de az, a melyet én vevék tőled ez estve, nem engedi, hogy válaszod után várjak. Barátom, *Horváth Endre* álmodik felőlem, nem kedvest, és minthogy ilyet elretten. — Ő tehát engem szeret. Oh hagyd a te kebledbe öntenem e híren támadott örömemet. Mely gonosz istenség az, a mi közénk ily ködöt huza! vagy inkább mely útálatot érdemlő emberek, a kik a magok czéljaik miatt így keserítik el másoknak életeket! De feledjünk mindent, s emelje fel lelkeinket az a szép érzés, hogy az igazság (veritas) végre is triumphál; bár azt mondhatnánk, hogy triumphál az igazság is (justitia). De ez még ritkábban jut el ahhoz, a mi ötet illeti:

Hogy *Tatay* birja képemet, nem tudtam. Kevélykedem annak a derék embernek barátságával, s ma fogom azt neki magának is mondani. Én igen sokszor vagyok festve, s néhány íven igen jól, még többször szerencsétlenül. *Bécsben* 1791. német barátim engem egy koppenhági

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

festőhöz utasítának, a ki igen szerencsésen dolgozik. Ide engem az is vonza, hogy kérdhessem tőle, ha látta-e *Klopstockot* és a két *Stolberget*. Benyitám az ajtót, s szóllék a soha nem látottal. — Uram, mondá *Stunder Jakab*, én oly feltétellel jövék *Daniából*, hogy *Rómába* menjek, de előbb egy betegség, azután pénzem elfogyása itt tartóztatának; hazádba akarok lemenni. Kérlek festesd magad, hogy abból ismerjen hazád, míg meglát; de bízd rám a festést egészen, s még azt is, hogy oly nagyra mint magamnak tetszik; árát akkor szabjuk meg, mikor a kép kész lesz. Még akkor a haza is, én is gazdagabbak valánk, s vaktában rá állék. A kép oly nagy vala mint az ajtó, s húsz aranyat fizeték értte. A rajzolás nem volt igaz, de St. a festéklés által oly igazzá tevé, az igen szép képet, hogy teljesen hasonlíta hozzám. Midőn *Szarvason* 1793. marcziusban farkas bundában léptem-be *Tessedikhez*, ez így szóllíta meg: Untert. Diener, Hr. v. K. — Uram, én azt hittem eddig, mondám neki, hogy én az ur látásához mindeddig nem kaptam szerencsét. — Igen is uram, felele, én az urat soha sem láttam. — Hát hogy ismer rám az úr, holott senkisem mondhatá meg, hogy itt vagyok? — Két hétig háltam egy szobában az ur képével *Stundernél*. — A *Jelin* által rézbe metszett képem nem jó, — de igen jó annak *Kininger* által dolgozott előképe tuschban. — *Dónát* sokszor feste, s mindég igen roszul. Hív képem csak a *Krautzingeré* 1808. és a melyet *Döbrentey* bir tőlem ezen *Krautzingeré* után. Ha e tájon volna festőnk, azt neked lemásoltatnám. De ha ez halad is, megkapod; s higyj állításomnak, úgy fogok vele kevélykedni, hogy ágyad mellett függ majd, mint R. L. a maga Leopoldi keresztjének örül.

Én ismét újra irom *Sallustomat*, de már most nyomtatás alá, s annak a jövő eszt. meg kell jelennie. Ide zárom előbeszéde elejét, hogy lásd, mennyire szeretem őtet; ha izlésemnek s eszemnek nem becsületére is, kénytelen vagyok vallást tenni, hogy még inkább, mint *Cicerót*. Ennek epistolájával tegnapi estémet tevém ismét gyönyörűvé. Mely boldogtalan ember, a ki azokat nem ismeri. És miért eléglé meg a tiszteletes *Grosser*, hogy azokból oly keveset fordíta! ha gazdag volnék, nagy praemiumokat tennék a *görög és római Classicusok* fordításira, s egy *Irót* tízzel is fordíttatnék. Sokaknak merések után birhatjuk őket jól. — Egy történetet; tudod, minek. — Midőn II. *József* ellenzé, hogy a *Pápa* veres kalapot adjon *Eszterházynak*, az egri *Püspöknek*, ez magához hivatá *Eszterházyt*, s fájdalmasan jelenté neki, hogy a megigért Cardinálisság elmult. Ennek helyébe megparancsolá Card. *Garampinak*, hogy a Püspököt *Egerben* látogassa meg.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Belépvén a *Cardinális Egerben a Püspöknél*, így kiálta fel: „Mi áldott föld ez a magyarország!“ — Bizonyossá teszem Eminentiádat, — felele a Püspök, — a Magyarnak nincs panasza Teremtője ellen. — Értem *Exádat*, mondám, midőn nekem ezt maga beszéllé az asztalnál, s megcsókolám kezét, még pedig forrón. — A *Püspök* engem nagyon szeretett, noha (a mint maga mondá jelenlétemben *Cons. Fáy Bertalannak*) mi ketten mindég veszekedünk egymással.

Öreg embernek egyik vétke a történetek beszéllése; hallj hát még egyet: Egykor az asztalnál szokott helyemen a *Püspök* baljánál ülék. Consil. *Taródi*, később a helytartó Tanácsnál, akkor subalterni judicii *Hevesiens.* praeses, a *Püspök* másik felén, töle második ült. Helyet fogván *Taródy* kezdé a szót. „*Kegyes Uram, mi ma egy rabot száz esztendei börtönre kárhoztatánk.* — Tekin. Úr, mondám, bántás nélkül légyen kérdve: *mikor a Tek. urak neki az itéletet* felolvasák, nem néze-e körül a szerencsétlen, ha *bíráinak nem ment-e el eszek?* — A *Püspök* előtt még nem vala a leves, és mégis bort parancsola. Komornikja nem érté, s állva maradt. — Bort, mondá a *Püspök* másodszor; azt rám köszönté: *édes K. uram, az Isten éltesse kelmedet!* — Megcsokolám ismét kezét. Engem ekkor ez az egészség ivás tartott vissza a veszedelemtől; a hágdosni vágyó pöffeteg ember bizonyosan feladott volna. — Mely sok vakmerő lépéseket tevék egész életemben, pályámon, és pályámon kívül! De bár többen is tennének. *Gróf Lázár János* erdélyi Statuum *Praesidens* azt szerette mondogatni, hogy ő nem I.. Ch.., a ki magát az emberekért megfeszítesse; s a világ az ily érzést tartja okosságnak. Én az ilyekért szeretném a nem I.. Ch..-usokat keresztre feszítetni. De hagyjuk folyni a világot, amint akar és tud. Neptunum e terra longe spectare furentem! Ölellek tisz. szeretettel, téged és a mi *Endrénket*, kinek szeretetét, nagyon kérlek, nekem nyerd meg teljesen.

Pannonhegyén, dec. 11-én 1823.

Kazinczy Ferenczneк Guzmics Izidór
tiszteletét.

Hasonló vagyok én, édes barátom, ahoz az adóshoz, ki hogy régi adósságait fizethesse, ujakba veri magát. De mely kedves, mely jótevő nekem ezen adósság csinálás! — Igen, barátom, én még *Dezsőffyről* nem kaptam leveledet, hogy a magamét hozzád megindítottam; s minek előtte arra felelnék, veszem a másodikat töled. S ne

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

örvendjek azon hitemnek, hogy *Kazinczytól,* a szép nagy lelkü férfiútól, szerettetem? Mennyivel érzem magamat boldogabbnak csak az által is, hogy te engem *Gróf Dezsőffyvel,* ezzel a ritka magyarral, s az ő dicső házával ismertettél meg! S mennyi rénybe kerül ma *Dezsőffynek* lenni! Az ég tartsa őtet, a nagy *Grófot,* hazánknak sokáig s szép lelkét adja által maradékról maradékra örökkön örökké. Te mond rá az Ámen.t.

Hogy a *vallás egysége* mellett is talál valamit, min játszék köztünk a rosz doemon, ha tagadnám, nem tudnám mit beszélek; de neki egy palástját az által lefognánk vonni, mely alatt most igen, igen könnyen játszik; és pedig — iure suo. — A philosophusnak, a magába zárt bölcsnek, relígiója előttem mindig szent; s épen ugy sajnálnám a nép relígiójával megelégedett bölcset, mint boszonkodom a semmi relígiójú philosophus ellen: előttem egyik úgy nem philosophus, ugy nem bölcs, mint a másik. Azért a te, relígiót melegen érző lelkednek ódai szállongásai engem is emelnek; s szivem melegével köszönöm a közlést. *De a nemzet relígiójának egynek kell lenni, ha egynek akarjuk a nemzeti lelket.*

Hébét még nem láttam, de fogom. Mit irt ott *Gr. Majláth,* a mit te a szépség almájával jutalmazsz, nem tudom; de mit a Gr. *Aurórában* a *Sóbánya* fenekéről irt, azért ugyan egy férgest sem adnék. S mi az a *költői nagyság?* Ha a 10-ik, 14-ik században támadt volna *Auróra,* kedves fogott lehetni a hihetetlen, izetlen mese; de ma! Általában nekem az idei *Auróra* nem tetszik. Nem mindég szállunk felebb; s a magasan szállongó sasnak is lankadnak olykor szárnyai.

Be kár, hogy nemzetünk története csak mindég historia regum marad. Oly fényes, mégis oly száraz; oly bő, mégis oly szegény! — *Fesslertől* nyert történetünket mind eddig nem volt szerencsém láthatni. — A *görög* p. o. mennyivel ingerlőbb! mint ragadja ez a szivet a nagynak, szépnek érzésére! mely világosan tünik ki belőle a nemzetnek charactere! mely tanítók a megtagadásnak példái! A két ellen lelkü hősök *Themisztoklesz* s *Arisztídesz* mint tudják feledni személyes viszongásaikat a veszedelemben merengő *Athéné* sajkáján! — Ó gyönyörü vétke, ha vétke ez, az öregségnek, hogy beszélitek előttünk az előtte élt öregséget! Szivem emelkedék a te általad hozzám beszéllő püspöknek szavaira; mely sokat mondók röviden! S mely helyes a még akkor fiatal K-nak csipős észrevétele, mely bölcsen megelőző az öregnek rendelése! De az csak mindég vétke marad nemünk-

nek, hogy: Virtutem incolumem odimus, sublatam ex oculis quaerimus — de nem mindég — invidi. —

Jóltevőleg szólnak, édes barátom, az ó sirokból hozzánk az elhunytaknak gondolataik; s úgy hiszem, hozzájok kell mindenek előtt járulnunk, hogy emberek legyünk. Azért itéleted a *classicusok fordítások* eránt, itéletem nekem is. Alig várom *Szallusztodat*, ki valóban nem fogja magát szégyelleni, hogy öt *Kazinczy* szóllatja magyarul. Te nekem az előbeszédből igértél valamit; elvárom. Én neked addig szoros vizsgálatod alá bocsátok itt *Theokritből* egy darabot, azt, a mit épen most tisztázok. *III. Idüll 6. v.*

Ah Amarilli kegyes, barlangból mért kitekintve
Nem szólítsz engem kedvesnek? vagy te gyülölsz-e?
Vagy lapos orrom bánt, nümphám, vagy hosszu szakállom,
Hogy ha közel szemlélsz? Magamat felakasztani késztesz.
Ime tiz alma neked; mind ezt szedegettem azon helyt,
Hol te hagyád szednem. Vedd-el, hozok holnap is ennyit,
Vizsgáld, ó kérlek, kinzó gyötrelmemet; ah ha
Döngő méh volnék, mély barlangodba repülnék,
Téli borostyánid s perjéiden által evezvén.
Most ismérem Eroszt: ő vajmi vad isten: oroszlán
Emlők szoptatták, s nevelé erdőkben az anyja.
Gyujtva emészt engem, s tüze mélyen, csontomig éget.
Bájszemü, sziklakemény szivü, oh barna szemöldü
Nümpha! karold át a kecskést, s nyújtsd csókra az arczád.
Mert mi hiú legyen is bár a csók, édes az érzés.
Megteszed, a koszorút, hogy részecskékre tiporjam,
Mely, Amarilli, borostyánból érted fejemen függ,
S bimbós rózsákból, s jó illatu petreselemből.
Haj! mi levék, s mi fog érni szegényt! te, te nem könyörülsz-é?
Börös köntösömet levetem, s ez özönbe szökendem;
Hol thünn-halra veté hálóját gondosan Olpisz.
S bár meg nem halok is, néked gyönyörödre lesz e kép.

Nekem az a különös kapriczom, hogy a görög υ ü-vel vegyük által; s ezért nyelvünkben kevélykedem. S *Theokritben* a görög neveket görögöknek kell hagynom, hogy *Zeusz* ne legyen *Jupiter;* s *Herakles* ne *Herkulesz* stb.

A jók előtt felolvastam leveledet — *Kazinczyt* ezekkel mennél közelebbről ismertethetnem egy triumphusom — elragadva valának

a szép lelkü levél által; s ha nem mindnyájan lennének is J. Chr-usok, valóban közölök egy sem *Herostrat*. Mindnyájan ohajtják, hogy az a Cancell. hová hamarább reá álljon kivánságodra, s téged láthassanak, tisztelhessenek, méginkább szerethessenek. S én?! — *Horváth Endre*, azolta hogy leveledet vettem, nem mutatta magát. Igen sajnálom, hogy azon levele, melyről én levelezésünk kezdetén említést tettem, eltévedt; de ő bizonyosan fog hasonlót irni, s azt, a mit te, szép, jó érzésü férfiúnak álmából fejtesz, benne valónak fogod találni. *Ανθρωπος των ζιζανιων απεθανε.* — Adja Isten édes barátom, hogy az *igazság* és *igazság* kezet fogjanak, s a *Khariszok* nyugalomban fonják koszorúikat az érdem fejeire. A napjaidat éltető és édesítő *Sophiednek*, a tőlem nagyon tiszteltnek, ezer üdv, s ezer áldás tőlem, s bizonyosan a hazától is, ha a hazát a jók teszik. Sokáig tartsa fen még éltedet minden jóknak óhajtásokra, s tarthassa!

Ujhely, deczemb. 20-án 1823.

Édes barátom!

Ma végzém el végső gonddal *Sallustomat*. Addig azonban sajtó alá nem megyen, míg bizonyos segéd munkát nem kapok. Nyugtalan vagyok látni, mit itélnek jobb olvasóink ezen igyekezetem felöl. Bár úgy járhatnék vele, mint maga *Sallust*, a maga dolgozásával. Azt mondja minden, hogy rosz, hogy vétkes: de szép.

Minap elfeledém levelembe zárni előbeszédét. Imhol az. *Salustot* itt nyomban követi *Cicero*. Két fő disze a *Látium* nyelvének, *Hellásnak* két nagy növendéke, kik ennek koronás fiaival bátrak valának megvívni, s szép nyelveket az ő követése által még szebbé tevék, honjokat halhatatlan dolgozásaik által megdicsőítették; méltók, kiknek képeik egymás mellett álljanak. De túl azon, hogy mindkettejét egy nép szavaival halljuk szóllani, egymáshoz nem sokat hasonlítók, s ez amannak, amaz ennek épen ellenkezője.

Cicero úgy szóll, mint *Rómának* minden más fia, de lelkesebben, de több tudománynyal, több gonddal: *Sallust* a hogyan senki nem más, de meghaladva minden mást. *Cicero* szabadon ömlöng: *Sallust*nak nyelve verdesett; nem öt viszi a beszéd, hanem ő viszi a beszédet. *Cicero* böven szeret áradozni; neki a sima kedves, a kigyalult; mesterségét, gondjait, míg a hol fél napokat is pazarla el két három sorának kisikárlására, szerényen rejti el; *Sallust* darabos, de az ő darabossága kecsesebb és kedvesebb a másik simaságánál; ő nem rejti

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

el gondjait, sőt olvasóit minden szava, minden fordulása váratlanul lepi meg. Amaz megelégli a szokottat, azt, a mit minden érthete, s egyszerre érthete, s az ilyet csak nemesítgeti: *Sallust* kevély mindentől értetni; végig röpül az egész körön, egyesíti a mait, a már avulót, az újat, mihelyt az ilyet magát szépség hathatóság olykor csak szokatlan arcz által is ajánlja; makacs ízléssel válogatott szavait, makacs izléssel fűzi össze, s természeti kecseit kaczér fortélyok által nevelgeti. Benne együtt a *Cátói* rusticitás és a *Gabíniusok* asszonyos czifrája, a férfias és puhult, a honi és az idegen, a később kor órdám szine és a hajdani fanyar, a nemes és nemtelen, s törvényszeres és a vétek, s egyike nem ritkán a másika mellett, de mindég kellemekkel gazdag méltóságban. *Cicero* váltóztatja szineit; *Sallust* a maga komolyságából soha ki nem lép. És neki egyéb érdemei mellett éppen ez a komoly arcz, ellenkező egyezésben a *sybarítai* piperével, adja azon méltóságot, melyet a szintén úgy tömött, de nem kedvesen sötét, hanem fekete s komor *Tacitus* is csak úgy tuda meghaladni, hogy utólérni ugyan távolról sem tudta. *Cicerónak* arczában szépség van és erő, az és ez egy mértékben nyugalomban: a *Sallustéban* csak szépség, de erő által; a tavasz a szépséget alá veté az erőnek, de csak majd hogy egész hatással törjön elő, s az erőt feledtesse, melynek, a mint látszhaték, egyedül keresé ragyogását. A *Cicero* múzsája halad tárgya felé, mint a kinek dolga van, s nem is óhajt tetszeni: a *Sallusténak* nincsen dolga, s láttatni akarja magát. Lépdel, nem siet — et vera incessu patuit dea.

— — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

Nem felelek értte, édes barátom, hogy fordításom igen rosz lesz, legalább, hogy javalást ugyan nem nyer. Nekünk magyar olvasóknak csak a folyó kell, csak a természetes, csak a czifra, zörgő; azt a római szint mi úgy nem türjük, mint a francziát, németet. De legalább azt mutatja, a mit veled itt közlök, hogy *irómat* nagyon szeretem.

Deczember 15-én *Ungvári Főispán* mélt. *Lónyai Gábor* úr mint kir. Commissarius tarta gyülést *Ujhelyben*. A *Geppert*, német Infanteristái rettentő számban lobogó zászlóval állának a vármegye háza előtt, jobb és balszárnyon a *Friedr. Wilhelm prussiai* király nevét viseló *Stipsics* huszárjai. Felolvastatván a parancs, eltépte az augusztusi protocollumot, solválta a gyülést, s Viczeispánjainkat, Szolgabíráinkat, Esküdtjeinket Perceptorainkat magához rendelte. — A nemesség eltölté a folyosókat, grádicsokat, az udvart. Végre Consil. *Szemere István* úr jött mint fogoly. Viváttal fogadtatott, valamig csak szobájába nem kisérte a huszár tiszt.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Azután a *Personalis* testvére, nekünk második V. *Ispánunk* hozatott le *Lónyaitól* ismét mint fogoly, igy osztán minden Szolgabiró, Esküdt, s a két Perceptor. Zenge a folyosó s az udvar mindég. Engem betegeskedésem vont el *Ujhelytől*, s nem voltam ott. Maga a Commissarius, mint a tisztek és közlegénység, igen nagy szerénységgel viselék magokat. Meg kell lenni, mert parancsoltatott. — A *Státusok* nem igen tevék a mit vártam, tudni illik hogy valamint a Magistrátus külön nem szakasztja magát a Státusoktól, úgy a Státusok is tagjoknak nézik a Magistratust; s igy azok 16-án magok szabaditák fel magokat, a szerint, a mit régen elvégeztek és megmondottak. —

A Commissarius pénteken jöve be *Ujhelybe* deczember 12-én, s azonnal katona álla ört a vármegye háza kapujában. *Gróf Dezsöffy József* és B. *Wécsey Pál* kérésekre az Ehrenwacht az utczára állitatott, a Commis. és a katonaság innen *Ungvárra* ment.

Élj, szerencsésen, édes barátotm. Az Isten adjon néked, tiszteletre méltó szerzetednek, elöljáróidnak, barátidnak, boldog új esztendöt; engem pedig tartson meg nagybecsü barátságodban.

Pannonhegyén, febr. 9-én 1828.

Kazinczy Ferenczнek Guzmics Izidór.

Jó ideje, nagy érdemü férfiú, hogy a *Szallusztod* elöszavából küldött darabot vettem. Feltettem megamban, hogy addig nem felelek, míg az egyik leveledben említett magyar fordítást el nem olvasom, s azt az eredeti texttel, s a te elöszavaddal összenézem, s nem látom, mennyivel igérhetünk magunknak tőled többet, mint amattól nyertünk. A mint kezembe vettem, s átforgattam, már is elrezzentett az eredeti text lapjain a sok vacuum horrendum; már is kezdém gyanítani, mennyit veszthetett a magyar *Szalluszt* az eredetinek kerek rövidségéből. Elolvastam egészen, annál örömestebb, hogy *Szallusztot* eddig egészen nem olvastam; s úgy találtam, a mi különben is természetes dolog, hogy az eredeti rövidséggel vesztett az eredeti csín is. Nem szeretem, ha remek munkához nem remek kezek nyúlnak. Már gyermek koromban tudtam boszonkodni, haki fordítását legalább is annyi sorral végezni nem tudta mennyiből az eredeti állott: mindannyiszor pirultam nyelvünk miatt; nem érvén akkor még fel eszemmel, hogy a hibának nem épen a nyelvben kell lenni, lehet az a fordítóban is; s hogy a nyelvet egy ember nyelvéből itélni nem kell ott, hol fogyatkozásról van szó.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Ha előszavadból, s eddig ismert munkáidból szabad itélnem, nem csak reméllem, de bizonyosan is tudom, hogy a te *Szallusztod* hosszabb az eredetinél nem lesz, s csinatlanabb bizonyosan nem. — A két római classzicusznak iró characteriszticájokat mely röviden, s mely teljesen, mely szépen adtad! Arról lett szó, ha az itélet magadé-e? Többek előtt olvasám fel. Egy, kiről fel nem tenném, mindjárt a hasonlításnak elején arra emlékezett, hogy ezt már olvasta. „Így nem, mondám, így bizonyosan nem, különben az itéletben két tiszta fejü férfiú miért ne jöhetne össze?“ Ment, s *Szallusztját* hozta el; s felveté *Szallusztnak Cicero* ellen, s viszontag tulajdonított képes mocskolódásaikat. S kaczagtunk. — De te miféle segéd munkát vársz? s mi végből? Megbocsáss, nem értlek; azért ha értnem kell, ird meg világosabban.

A vallás különbsége a mi szomszédunkban — *Sághalmon* — egy szomorú tragoediát szült csak a napokban. Egy közönséges nemes lutheránus legény egy pápista szolgáló leányt akart elvenni; annyira mennyire már meg is volt köztök az egyesség. Azonban a leány magától-e, vagy másoktól indítatván, elállott, s egy pápista legénynyel jegyzette magát el. A harmadszori hirdetés volt még csak hátra, midőn a lutheránus legény pisztollal és késsel a leány szállásán megjelent: először is a ház asszonyát lötte agyon; azután pedig a pad alá szökött leányt szúrta hasba késével, hogy: „ha övé nem lehet, másé se legyen“. A leány még él, s úgy mondják, a szurás nem veszedelmes. A gyilkos tettéből azt hozhatni ki, hogy a legény az asszonyt tartotta a lebeszéllőnek lenni; a hir a szomszéd *Pázmándi* anyatemplom papjáról mondja ezt. Akár mint van a dolog, elég az, hogy a leány elállásának oka a vallás külömbség.

Én, édes barátom, *Theokrithez* már megkészitettem az előbeszédet, közlöttem is *Horváth és Thaisz Endrékkel,* különösen proszodiám miatt. Te vele bizonyosan megfogsz elégedni, s neked elég annyit mondanom, hogy annyi szabadsággal éltem, mennyit a vájt fülek engednek; nem akarván a mindent latszámra adó s vevő grammaticusoknak a gondolatot feláldozni. Miért ne élhetne a poeta szabadsággal ott, hol, a beszéllők, hol az irók különböznek?

Mint foly megyédben a dolog? a *szalaiak,* hallom, *Amadéjokkal* rútul bántak. S egy szomorító újság szárnyal részünken, hogy t. i. némely *Bars, Zemplén* s más megyebéliek a nem rég felfedezett olasz összeesküvésben részt vettek! Te jobban tudhatod, kérlek nyugtas le. A magyar nem olasz. — *Győrött* bizonyosnak tartják a *Dietát.* Adná Isten, hogy egünkről oszlanának el a rémitő fellegek, és békességben

szerethetnénk a hazát, s egymást, bátor szeretjük így is. *Lassu Istvánt* szeretném ismerni. — Mikor teljesedik forró kívánságunk? Mikor, mikor fogjuk ölelhetni egymást! Élj addig boldogúl!

Széphalom, februarius 26-án 1824.

Guzmicsnak, a Szeretettnek, Kazinczy Ferencz
baráti szíves tiszteletét.

Subit ira jacentem ulcisci patriam! — Emelkedjünk édes barátom, kiki a mint töle kitelik, s adjunk fényt a szeretett szerencsétlen anyának! Lássa kiki, mit tehet. Mások is hátul állottak, s elöl mentek. Nem ada-e Isten a magyarnak tüzet és szép nyelvet? s nem rajtunk áll-e tehát, hogy elömehessünk, s elömenjünk, csak akarjunk s a dolgot jól fogjuk? Én *Sallustomban* akarom kifejteni minden erömet. Meglásd, az sokaknak nem fogja megnyerni javallását. Maga az engem szerető *Döbrentey* is inte minap, hogy nem jó amit csinálok. Hallgassuk ki, mit mond jótakaró barátunk, de akkor aztán kövessük magunkat, és ne mást. Mi volt volna bár miből, ha kiki mást követett volna, nem magát? Ma vivék *Kassára* nyomtatni előbeszédemet, és a *Ciceró Catilina* ellen mondott első beszédének elejét. Azt szét fogom küldeni, s te is veszed. *Sallustot* kevés ismeri, s maga *Döbrentey* is nem látszik ismerni; onnan gáncsa. Okaimat hosszasan leled elöadva nyomtatásomban, s azt a keveset *Ciceróból* azért vetém az előbeszédhez, hogy lássa az olvasó, miért szóllok az ő itélete szerint *Sallustban* roszúl, s jól *Ciceróban*.

Amit már olvasál, az ugyan mind enyém, és soha még azt ember nem mondá. *Sallustot* és *Cicerót* összevetve még senkinél nem találtam, sem a kettő characterét így kifejezve. S minekutánna ez a két nagy iró első ifjúságom olta szerelmem vala, s *Sallust* még inkább mint *Cicero*, úgy hiszem, hogy öket ismerem. Csak kivallom, édes barátom, engem *Sallust* teve nyelvrontóvá. Titkoltam ezt, mindeddig: néked vallom meg, és még eddig senkinek meg nem vallám. De mely fonákság! Valamint fordításomnak az lesz legnagyobb fogyatkozása, hogy *Sallustnak* azt a kényes lassongást nem tudám teljességgel megadni: úgy magam mindég a *Ciceró* áradozásaira láttam elkapattatni magamat. — Kérdéseidre, hogy miért gyüjték *Sallustra* mindent, a nyomtatás fog felelni, melyet marcziusban venni fogsz.

Utolsó leveledre betegségem s bajaim nem engedének felelni. Még

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

is fekszem, s perem lopdossa időmet. Végre beadá sógorom a *revelátiót*, és *liquidatiót*; csak százötven három ezeret kiván, némely javításokon kívül, melyeket csak később akar beadni. Ebből kilenczven ezret öt sor feleletem leröv. Kelle-e édes barátom, az én életemnek, az én öregségemnek e gyalázatos istentelenségek által is terheltetni? és ha kikapott volna a halál, az én szegény gyermekeimnek azért kellett volna-e veszni, mert nem volna senki, a ki e gazságokat felvilágosítsa? Megengedj, hogy elragad szenvedésem. — Leveledet tehát válasz nélkül eddig betegségem és bajaim miatt kelle hagynom. *Theokriti* darabodat összehasonlítám az eredetivel. Örvendek hazámnak a nyereségén. A te nyelved gyönyörü és verdesett. Higyj nekem, leveleidet csak magyarságodért is örömest olvasom, s javalláskénti veszem midőn látom, hogy azokat az ocsmány articulusokat, melyekhez hozzá szoktata a nem tudom mi, mint kerülöd te is, s te inkább mint én. Néked köszönöm, hogy *Sallustban* sok helytt kitörlém.

Te egy ajándékot vevél tőlem eddig. Épen akkor irád hogy képemet *Tataynál* látád s irigyléd, midőn bécsi barátim irák, hogy *gróf Gyulay Lajos* lemásoltatá képemet az után, a mit *Döbrentey* bír tőlem. Az minden képeimnél jobb. Az akkori, midőn halottaimból föltámadék s kijövék poklokból. Kértem tehát *Gyulayt*, hogy másoltassa le számomra is, s küldje hozzád a postaszekéren. Ha vetted már, mond, hogy azt bírod, a ki téged forrón szeret, a ki örvend, hogy addig nyúla élete, még megnyerheté szeretetedet. Kevés embert szerettem én úgy, mint téged. Lelkeink nagyon hasonlítanak.

Minap három esztendős tüzes fiam, *Lajos*, jő egy könyvvel, hogy azt a láda mellett találá. *Herders christliche Schriften.* Én ezeket mind birom, tehát a papi köteteket is. A könyv ki se vala vagdalva. — Még gyengébben levén akkor, mint most vagyok, noha még most is úgy, hogy alig lépdelhetem végig a szobát, elég időm vala, itt amott a könyvbe tekingetni. S a te képed álla előttem. Nem felséges-e a vallás, ha felséges fényében adatik elő? és mily rettenetes, mikor nem a maga fényében.

Terribili super aspectu mortalibus instans. Nem szeretem én a protestans s o v á n y s á g o t; de élek halok a protestans — — — ban. Alig ha te engem értesz.

Derék portéka az, édes barátom. De csak ha a *Catholicismus* szép fénye által nemesítetik. Így történt, hogy az én szép házasságomat soha a bolondság meg nem háborította.

Mese az, hogy nálunk is vannak társai a külföldi czimborának,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

és gonosz czéllal hintegetett vád; mese volt amint ugyan hiszem 1794-ben is. Férhetne-e magyarnak szivébe az a veszedelmes bolondság, hogy ő egyébb legyen, mint a minek lenni kell? Sok van a mi kiván javítást; de hiszen azt a *Diéta* is kiváná, s már 1790-ben a maga *Elaborátumai* által. S az *Carbonarismus-e*, ha te, vagy én nagynak valljuk, a mi ellenségünkben nagy, szépnek, a mi benne szép? s lehet-e mondani, hogy a francziákban s *Napoleonban* sok igen nagy, sok igen szép nem volt? Miért copírozánk tehát? De te, vagy én kivántuk-e valaha, hogy franczia nemzet úgy legyen ura a világnak, mint *Róma* vala hajdan? Nem kellene mást akarva vádolnunk, s nem volna panasz.

Mit mondasz a mi kedves *Theresiánk* biographiájára *Hébében?* s láttad-e *Csereihez* irt epistolámat, ki 1810. autographiai gyüjteményemet némely kincsekkel gazdagitá! *Cserei* az epistolát *Mártonfi püspökhöz* vivé, mert ez vala a Censor. — Méltós. úr, mondá a Censor püspök, rá irván az admittiturt, ezt *Kolosvártt* kevés fogja érteni, s ez kár. — De élj szerencsésen! Nézd levelem borítékját belől, s nevess. — Ölellek forró szeretettel téged és *Endrét*. Mint hala meg az ő *Drétája*? Én ezt az urat nagyon tisztelém, *Antonin* fiamnak ő ada nevet, azaz én az ő nevéről és a Csákynéjéből (A n t o - N i n a). Hallom, *Dréta* nagyon elváltozék, s ellene sok panasz támadt. De mely panasz, azt senki meg nem irta. Nincs semmi keservesebb mint jóból változni el, és mint többnyire, semmi miatt!

Pannonhalmán, marcz. 15-én 1824.

Kazinczy Ferenczneк, az igen tiszteltnek, Guzmics Izidór
forró hálaját.

A régen várt kedves vendég elérkezett; itt van mellettem a te másod, tisztelt, szeretett férfiú; benne téged minden perczenetben láthatlak, vizsgálhatlak, szólíthatlak: s mi több szemeiddel beszélgethetek, annyira beszéllők azok. Leveled után csakhamar érkezett *Döbrenteyé*, mely nekem *Kazinczy* útját jelentette; ez, és a megjelenés ideje közt szinte oly nyugtalan voltam, mintha magadat várnálak; nyugtalanságom majdnem türhetlenséggé változott, midőn könyvtárosunk *Győrből* megtérvén hirül hozá nekem, hogy a harminczadón *Gr. Gyulaytól* valamim vagyon. Valóban türhetlenné lettem, midőn egy *győri* szerzetes társam másnap hozzánk jövén, az én várt kincsemről semmit sem tudott. Ugyan csak még az nap estén marcz. 12-én meg-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

érkeztél, és én téged vacsora után több társaimnak jelenlétekben: *Üdvözlégy nekem Kazinczy mássa!* felkiáltással fogadtalak.

Döbrentey engem megcsalt, s levelében előre bocsánatot kért tőlem. A csalás valamint nemes, úgy nekem igen kedves volt. Nem a másoltat küldé nékem, hanem magát az eredetit; a *Simó* által tett másolást, mint jól találtat, maga tartá meg *Döbrentey*, abból a czélból, hogy *Simót Bécsben* ajálhassa. A czél nemes, s én az eredetit bírom. *Dónát* előtt mondám, *Kazinczy* maga állott, *Simó* előtt csak *Dónáté*. Most már így szólítom a kedves képet, vagy is a kép szemeiből kilövellő lelket:

Jer te sokat munkált csüggedtlen lélek ölembe!
Hints, ha talán fognék csüggni, erimbe erőt.

Képed érzékenyen fogadtatott, de oly plátói szeretettel még sem birok, hogy magadat testestől, lelkestől látni, ölelni ne óhajtsalak.

Döbrentey hozzám írt levelében is érinti aggódását, hogy fiataljaitok a *neologiát* nem megfontoló észszel fogják fel. De mit fog megfontolo észszel fel a tüzes ifjú? Nem sokat kérdezi ő eszét; által hagyja magát ragadtatni. És valóban az olyan fiatal költő a költésnek nem nagy magasságára fog emelkedhetni, ki enthusiaszmuszát a hideg ész zsámola elé állítja. Hideg lesz ennek mindene. Bátorítám ötet, hogy a fiatalság tévedéseitől ne tartson, söt örüljön annak, hogy dolgozik. A kora éretlen szülöttek rövid életre vannak az anya természettől rendeltetve, majd érett, erős szülöttek fogják azokat követni. Azonban édes barátom, némelyeknek csak ugyan nem örülhetünk, mint p. o. *Schedelnek*, ez az ifjú ember nem hiszem, hogy csak magyarul is tudjon jól, s még is mely megbizottan szóll! az ilyenek sokat ártnak a nyelv ügyének, valamint a rosz theologusok a religioénak: az ellenfelek mindég az ilyeneket kapják fel, és szegénységeiket az egész felekezetre kenik. — Én most viaskodom *Szeder Fábiánnal*, *Révay* derék tanítványával a proszodia felett. Viaskodásunk resultatumai fogják előbeszédemet bővíti. *Theokrit* april közepén nyomtatás alá megy. Mit javalsz, merjek-e *Szophoklesz* tragoediájiba kapni? Ennek sok jeles kiadásai s fordításai vannak; mind meg nem szerezhetem. Te azokkal bizonyosan nagyobb ismeretségben vagy, mint én; kiket javalnál a többek között? Tennünk kell valamit, mig engedi a kor.

Minden hizelkedés nélkül mondom, nékem a te előszavad *Szalluszthoz* igen tetszik, s előre örvendek magának *Szallusztnak*. Hogy so-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

kak előtt kedvet nyerni nem fog, én azt elhiszem, de az idő igazságot fog tenni. Azolta is, hogy „*Szép literatúrádat*“ kiadtad, sokaknak tisztult fejek, és naponként többeknek fog tisztulni; tapasztaltam ezt *baranyai*, s *bácsi* utamban. S hányan lesznek, kiknek csupán azért nem fog tetszeni, mert *Kazinczyé!* Emlékezzél *Arisztídesz* polgárjára. — *Theresiádban* azt találtam, hogy inkább hazafi kivántál volna lenni, mint historicus; s bár historicusaink nagyobb hazafiusággal irnának; lehet ez a történet sérelme nélkül is. — *Csereihez* irt epistoládat nem láttam, de a *Vidához* irottat birom.

Dréta elhalt! már halála előtt sok nem jót beszéltek felőle; még többet utána; de a sok beszédben sok nem igaz szokott lenni. (A hires *Ányos* volna előttem leghitelesebb, ha *Ányos* régtől fogva nem viseltetett volna idegenséggel *Dréta* eránt.) *Dréta*, mint én ösmertem ötet, szép characterü ember volt: nyájas, leereszkedő, jótevő, nem épen tudós, de a tudománynak kedvelője, barátja; hazafi, csak hogy a hazafiuság nem egy formában szokta magát kimutatni: ő remegett a haza boldogságáért, és a veszély előtt, melyet az ellen esetben nagynak képzelt, irtózott. Kárhoztassuk-e? Egyik gyújt, a másik olt: és mind a kettő szerethet. Ha tovább élhetett, és szoros környülállásaiból kivergődhetett volna, sok szépet fogott müvelni. Plánumát velem a mult augusztusban közlötte: mint szándékozik a magyar jelesb irók emlékezeteket kertjében faragott képek által örökitni. Ő a henye, pazarló nagyokat szemben feddette, hogy a haza zsirjával külföldet hizlalják, a hazának semmivel sem áldoznak. stb.

Mindenben szép, kellemetes, boldogitó a szabadság, édes *Kazinczym*, olyan az a religióban is; kár hogy igen kevés halandó ismeri azt igazán, s vele kevés tud élni! Az azzal való visszaélés mennyi kárt okozott már mind a két világban! A legszentebb dolgokat megtámadó, mocskoló, kaczagó vagy esztelen rosz emberek ellen ne legyen-e semmi fenyíték? Volt, van, lesz ezzel is viszaélés; ebben is szükséges a határ, melyen túl lépni törvénytelen lépés. Hidd el édes barátom, a protestantiszmus, mint ez a mai időnkben mutogatja magát, *nép religio* sokáig nem maradhat, mert minden igazságaiból kivetköztetik; egymás után döntetnek az oszlopok, melyekhez eddig támaszkodott. — A szép lelkű *Herder* tele van tiszta religiosus érzésekkel; ő nékem [mint theologus is felette tetszik; de én még neki is elébe teszem a mi *Oberthür Ferenczünket*, ki a mellett, hogy nem különben szép lelkű, s tiszta fejü, oly részre nem hajló egyszersmind, hogy kivévén az igazságokat, melyeket előad, nem könnyen találnád ki, me-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

lyik felekezethez tartozik, annyira távol van minden előitélettől, iskolai feszességtől, felekezeti buzgóságtól, polemizálástól. Ő egy Pápát, egy Atyát sem említ enthusziaszmuszszal, söt alig említ, azért sohasem, hogy töle tekintetet kölcsönözzen; *Herder*, a valóban rút, durva tollú *Luthert*, mely enthusziaszmuszszal magasztalja több helyeken. Vajha olvashatnád annak *biblica Anthropologiáját*, és *Ideáját!* — Hogy sokaknál rémitő vázképen adatik elő a religió, igaz; de hát az ilyeneket tegyük félre, szinte mint a rosz poétákat; ilyenek mindenhol vannak, s mindenben. Nekem *Pesten* két ellengondolkozású s érzésü tanitóm volt; az egyik sötétfejü, böszült fanaticus, a másik tiszta fejü, szép lelkü: amaz tartá magát valódi catholicusnak, emezt neotericusnak; s lásd a catholicus majd nem naturalistává tett, mert lehetetlen volt okai által meggyözettetnem; a másik hozott helyre, s öntött belém tiszteletet religióm eránt. Én megvagyok győződve, hogy mihelyest valaki a catholiciszmuszban megtudja különböztetni a *lelket* a *testtől*, a *religiót* a *theologiától*; az örök változatlan egyszerü *igazságokat* a csupa *véleményektől*; szóval a valót az árnyéktól; annak a catholicismuszban semmi rémitő nem marad. Én bizom a gondviselésben, hogy a protestantiszmusznak elérhetlen exaltálásával, és a catholiciszmusznak tisztulásával megfogja az egységet szerezni. Azonban *ultrák* vannak itt is, ott is.

Szeretedet én megérdemlem, mert érzem, hogy szeretlek; kérlek mérsékeld erödet, vigyázz egészségedre, van még reád szükségünk. Ölellek, csókollak! P a n n o n h a l m a erántad támadt szeretetemből származott még *Pesten;* azolta senki oly állhatatosan nem él vele, mint *Trattner*.

Széphalom, marcz. 25-én 1824.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
baráti szives tiszteletét.

Nem örvendhetsz te jobban annak, hogy képemet bírod, mint én, hogy azt birtokodban tudhatom, és bár mi indítá a mi *Döbrenteynket* hogy a *Símó* által dolgozott mást megtartsa, s neked a *Dónát* által festettet küldje, örvendek e történetnek is; mert igy tudom, mit birsz. Ez a tiéd minden kérdésen kivül jobb, hivebb, igazabb, mint minden egyéb képem, s ez mind testemet adja, mind lelkemet, nem a hogyan most vagyok, hanem a hogyan huszonnégy eszt. előtt voltam, akkor *negyven egy* esztendös tüzes férfi, most *hatvan öt*, előre gör-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

bült száraz ősz, de még most is nem tüzetlen. Mond ezt valaha gyermekimnek, és ha majd azért megszólítanak, engedd, hogy mását vehessék. Bár mindnyájan, a kik irunk, festetnénk magunkat és mindaddig, míg végre teljesen eltalálnak, hogy pályánk hivei később is ismerhessenek. És midőn ezt óhajtom, nem a magunk örömeért akarnék gondoskodónak tetszeni, mert mit nyerünk *mi* az által? hanem a később élendőkért. Ha nekem kedves ismerni elődjeinket képeikről, mely hamis szerénytelenség volna azt hinnem, hogy akár milyen voltam légyen, a későbbek örülni nem fognak képem birtokán? A te örömed, édes barátom, megerősít e hitemben.

Sorba veszem leveleid czikkelyeit. — Nem mind javalhatom, a mit ifju iróink cselekesznek, sőt azt javallom inkább, a mit *Thaisz* monda minap két *Zsebkönyveink* felöl, ifjabb iróink magyarságát említvén; de rólok nem is itélek oly sanyarúan, mint *Döbrentey*, ki örömemet oda magyarázza, hogy ezek az én tanítványaimnak bizonyítják magokat. Így vádol engem még az engem szerető barát gyanúja is, s Isten bizonyságom, minden érdemem, az az, vétkem nélkül. Nem azért szeretem én azt, a mit *neologismusnak* mondunk itt, mert az engem *vezetővé* tehete, hanem azért levék vezető, mert meg valék győződve, hogy ez az út bennünket kies, és boldog tájékra vezet. A javallás nekem is kedves, és a kinek nem az, vessen követ rám. De oly rettenetesen magamba szerelmesedve kell-e engem képzelni, hogy nekem minden jó, ha magamat kedvelve láthatom? s mint érdemlem én azt a pirító vádat, hogy semmit sem kedvelhetek *magáért a dologért*? Én viszont a mi kedves *Döbrenteynkben*, találok valamit, a mi eránt szeretnék úgy megtévedésben lenni, a hogy ő van reám nézve. Az *Erdélyi Muzeum* kiadása, és az az igen sok jó, a mit ő *Kolosvártt* teve a kezdők körül, öt arra szoktatá, hogy az idegen dolgozást mindég a maga tetszése szerint szeretné elváltoztathatni. Mindenki a maga szemével lát, s tisztelnünk kellene a más szabadságát; el kellene mondanunk mit gondolunk, de igen ritkán kellene másokért gondolnunk s tennünk; *Döbrenteynek* ritkán jó a mit ifjaink csinálnak; én pedig öt arra kérem, hogy nézze el csak, ha mi, tudniillik ő és én azon esztendőkben, a melyekben most van *Schédel, Kovacsóczy*, és mások, adtunk-e ily jó darabokat, s vessen hozzá, hogy ezek a kedves mázolgatók mit adnak majd negyven, s hatvan esztendös korokban. *Schédel* a *Schiller Haramiájiban* most is ád egy éneket, melyet én ángolul (pedig angolul nem sok leczkét vettem — elbetegesedém, midön *Hajnóczy* küldé hozzám a nyelv mestert,) hamarább megértenék mint magyarul: de épen

ez a lelkes *Schédel* oly darabokat is ada már, melyeket, kevés változtatással, szeretnék magaménak mondani. Egy szóval édes barátom, *Döbrentey* és én igen szeretjük egymást, de gondolkozásaink nem mindég egyek, s ez nem rosz, hanem jó, s igen jó. Inkább tudja a természet, mint mi, ha használ-e, a különbözés.

Szophoklesznek kiadásai felöl a Cancellárius *Teleki Bthecája* Indexéből szólhatnék, mert a *Fabritius Bth.* olta sok új kiadásai jelentek meg, de betegeskedésem alatt úgy össze hányám könyveimet, hogy napokba is kerülhetne felkeresése. Legjobb lesz az eránt *Döbrenteyt* szólítnod meg, ki *Bécsben* mulatván, akár a Bthecáriusoktól vehet feleletet, akár a könyvárusoktól. *Stolberg* az idösb testvér, *Szophokleszt* német fordításban adta, két kötetben, s én azt bírtam; de egy szép asszony elkérte, s töle mások, azoktól ismét mások s utoljára elveszett. Igy jártam *Wielandnak* XXVI. kötetével is. De a görög tragicusok kevés kedvelöt fognak nálunk találni. Azonban te nem az vagy, a ki sokaktól óhajts olvastatni. — Ismered-e az édesb *Euripideszt*?

Sallustom elöbeszédjét még sem rakta ki *Werfer Kassán.* De reménylem, *Husvétig* olvasni fogod.

Therésiámat ujra elolvasám leveled vétele után. Nem úgy szeretném én azt adni; de a ki minden sora, minden betüje mellett azt kérdi: „*Nem töröl-e itt a Censor?*“ soha sem ir jól. Az az asszony szerete minket, és mi is ötet. *Erdély*, s kivált a szegény *Székelyek*, erőszakot szenvedének s nem felejtheték azt; átok terheli azt a három vagy négy idegen *Gubernii-Praesest*, a ki a szabadságok mellett maradni akarókat, összelövöldözteté: de *Therésia* bizonyosan jó vala.

A mit *Drétára* nézve irsz, az nekem is érzésem, az ügynek gyujtó is kell, oltó is, s szükkeblüségre mutat egymást meg nem érteni, s utálást csak a fondorok érdemlenek, ö pedig az nem volt. Ha megláthatlak valaha, elmondod nekem szóval, a mit papirosra tenni nem óhajtanál. Ha meglesz választva követöje, add azt kérlek, tudtomra, s mond el, mi lélek fia az? — Az én *Zirczem* sehol sem találtatik; pedig *Takács* kettövel ereszte el magától. Bár te küldhetnél számomra *Vitkovics*hoz, *Horváthnak* a m. *Theátrum* felöl irt hexametereivel, melyeket soha sem láttam.

Szép az is, a mit a vallásbeli szabadság felöl irsz, s látom én, hogy ha bövebb magyarázatokra ereszkednél, könnyen egy ponton állhatnánk. Az a feszesség lelke nem illik szép lelkühöz. De szökelld nekem gondolataim szökelleteit, édes barátom, s képzeld, hogy te és én együtt ülnénk szobádban, s végig olvasnánk *Palmát* és *Engelt*, s mond el, hányszor szökném én fel mellöled kínos kifakadások közt. Nem

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ismerek kinosb foglalatosságot, mint hazánk történeteit olvasni. Azok az istentelen istenfélök! azok a dühös kegyesek! Néked kedves azt reményleni, hogy a gondviselés atyáskodása ezeket a bolondságokat megszünteti, megnemesiti, a mit kell, s akkor a paries intergerinus lehull. Én a *Gondviselés* titkait nem értem, de alig ha azt az útat nem járja tovább is, a melyet eddig járt, s az Igazságot csak kevesek osztályrészének hagyja. Végy el erőszakot, bántást, s add helyébe a *Jézus* szereteti szellemét, s mindjárt jól leszünk. — *Lajos* segélni akará a *török* ellen *Comnénuszokat*, de úgy, hogy a mit nyerend, a magyar koronához kapcsolhassa, annyi vér és költség jutalmáért, s a *Pápa* ezt nem akará, nehogy a görögök még inkább elidegenedjenek, s *Byzantium* eldőlt, s a török beljebb fúrta magát *Európába*. Érdemlette-e ezt a *Schizmától* tartás? *Mátyás* nem a magyar föld túl a dunai részeit szedte vissza, hanem a *Huss* tanitásit igyekezett elfojtani. Érdemlette ezt a *Huss* tudománya? Ne keseríts el édes barátom ezen emlékezetek által, vonj inkább az oly beszédek által magadhoz a mit pesti két tanitód, és az általad szeretett *Oberthür* felől írsz. Ennek most hallom elöször nevét, s szeretem. Az az egyik tanitód engem böszültjeinkre emlékeztet, (s ilyen minden szinben és alakban vagyon); ezekkel hogy sub iisdem sim trabibus . . . . sem szeretem. Irtózom tölök, a hogy, egy nékem saját irtózással, a részegtől és az eszeveszettektől, még ha az utolsók a jámborok nemébe tartoznak is. Sok ember az ilyekkel még mulatja magát: én megpillantom s futok.

A *Theologia* a te tudományod, s te abban bizonyosan látod megtévedéseimet, de én elnem szokhatom, az igazságot a *Catholicismus* által megnemesitett *Protestantismusban* keresni. Azt mondod, hogy az nem lehet *nép-religiója*, s hiszem állitásodat. De ez oly homály elöttem, (az, tudniillik, a hová szavad vezet) hol *Ariadnei* fonalra van szükségem. *Hellászban* s *Rómában* a mindenek, még *Socrates* és *Ciceró* által is tisztelt *nép-religióján* kivül megvolt a *philosophiai;* s talán ma is úgy állunk. Én a szívet szeretem. Sokszor beszéllek a szegény, eléggé ízetlen, de nagyon tiszta lelkü *Vályi Nagy Fer.* professorral a *Catholicismusz becse felől*, s az nekem görögül mondá el *Jésus* egy szavát, melyben az *ἀλεθεια* és *πνευμα* fordúl elő, s a *Cath.* vallást a *Jésus* által eltörlött *Mózesével* hasonlitá össze. Láttam, hogy szavamat meg sem érti, s abba hagyám. Nem állhatám meg mind az által, hogy ne kérdjem, mi tehát az az ő általa annyira magasztalt *protestans*, vagy ha úgy tetszik, *keresztyén ἀλεθεια*,? s akkor felmelegedett, és oly

okosan beszélt, mintha édes bortól részegedett volna meg. Álmélkodásomra azt mondá, hogy ő *Helvetiában* azt tanulá *Hottinger* professorától, hogy a *Theologusnak soha csalni nem szabad, de cathedráján nem szabad mind azt tudni, a mit szobájában tud.* Ezt javalva, álmélkodva, borzadva hallám. —

Te tehát Pannonhalmon, s a név töled jő, és érettem. Érezd, hogy szeretlek, s nagyon szeretlek, mert nagyon becsüllek. — Már nem csak fenn, hanem kinn is járok, s kertészem és inasom nevetnek, mint avatom magamat az ő mesterségekbe, mint ások gödröt fáimnak, mint ültetem, és mint térek vissza sáros kézzel. A tavasz visszaadja erőmet. — Élj szerencsésen!

Pannonhalmán, april. 18-án 1824.

Kazinczy Ferenczнek Guzmics Izidór
idvezlését.

Szívemnek felhevültében, lelkemnek felemelkedésében irom hozzád e levelet, édes *Kazinczym*; azon napoknak egyikén, melyek nekünk legszentebbek, s a melyekben catholicusnak lenni az érzékeny szívnek kimondhatatlan gyönyör. Reggel hallám énekleni az „*Ecce quomodo moritur Justus*!“ most délután *Jeremiás* a haza veszedelmén öntött keserveit, különösen buzgó imádságát: „*Recordare Domine, quid acciderit nobis*!“ Nem édes barátom! semmi sem képes oda vinni a szívet, hova az egyházi jól intézett ének. S ha ez, és az ezzel együtt járó ceremoniale miatt hasonlítja a te *Nagyod* (ezt többen teszik köztetek) a catholiciszmust a *Jésus* által eltörlött *Móses* religiójával össze, ám tegye; sőt ha a *görög Polytheiszmuszszal* akarja, sem bánom: valami emberileg szép, nem kérdvén kitől van az, élek vele, s kivánom hogy mennél többen éljenek azzal. Csak arra kérem *Nagyot*, ne keverje össze a változható csupa külső rendet, a religiónak csupa változhatlan lelkével, a *πνευμα*-val, mint ő szóll, s *ἀληθεια*-val; a testet a lélekkkel, az igazságot ennek hüvelyével, symbolonjával. A catholiciszmus mindent érezhetővé tesz, mindent symbolizál; ő nála a mi lélekben él, él külső hüvelyben; és ez úgy hiszem minden catekizmusnál jobb catekizmusz a köznépre nézve; el merem mondani, a müvelt emberre nézve is; s úgy hiszed te is, ki a *szívet* szereted. Az egyformaság fásítja, elöli az érzékenységet, a rendes szép változások, különbféleségek tüzelik azt, s emelik. Nálunk az igazságnak külső symbolonok által nyittatik út a gyülekezetnek szívéhez, lelkéhez. Nálunk meg is van az

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ἀλεθεια és *πνευμα*, és igazabban mint a protestantiszmuszban; és csak ez tartatik a religio valóságának; de megtestesülve, érezhetőleg: mert mi az tartjuk, hogy a *religio* nem *philoszophia*, mivé azt a mai protestansok tenni erőlködnek. Azonban valami külső, azért egy catholicus sem kész a halálra; kész pedig azért, a mi via veritas, et vita a mi *πνευμα*, s *αλεθεια*. De *Mózes* religiója sem volt lélek, s igazság nélkül: a cath. tiszteli azt, mint a magáénak bölcsőjét. Vajha olvasná *Nagyod Herdert* erről, és nem fogna azzal a tiszteletes régiséggel a catholiciszmus aljasítására vissza élni; kivált ha, mikor az utolsót vizsgálja, nem jártatná egyedül az olvasón, képeken s több efféle csupa eszközökön, hanem annak változatlan lelkébe tekintne. Ama tisztelt régiségekben még ma is a legtisztább, a legmagasb fogatokat látjuk *Istenről, emberről*, milyeneket semmi *philosophia* sem mutathat. A *Mózes* és *Jézus* religiójának összehasonlítása ragad engem arra az erős hitre, hogy a kettő egy egész isteni mű. Vajmi szép az egésznek általtekintése! Csakhogy *Mózesben* sok volt a helybeliség, s nemzetiség, minek *Jézusában* helye nem lehetett, mint világreligióban; de most, minekutánna elterjedt, lehetne ebben is: csak igazságának, lelkének kell egynek maradni, külsejét lehetne nemzetesíteni, s ekkor lenne mindenek előtt kellemetes.

Vaj nem nevetségesek azok a ti zelóteseitek, mikor minket zsidókhoz hasonlítnak? Más esetben, hogy véthessenek ellenünk, a zsidó törvényre appellálnak: „Faragott képet ne csinálj magadnak!“ és pogányokká, bálványozókká szeretnek bennünket tenni. És a keresztség s úr vacsora nem zsidó eredetü-e? Igaz, hogy ma már ezekről is keveset tartatok; de épen azért írtam, hogy a *protestantiszmusz*, mint az magát a mi időnkben mutogatja, *népreligió* nem maradhat. „Philosophia multitudinem consulto fugit, eique suspecta est, et invisa!“ Pedig a protestantiszmusz csupa philosophia akar lenni; és sok fiatal praedicátor nem tudja, *Kantból* papoljon-e, vagy az *evangeliomból*; és midőn az elsőből beszél, a nép nem tudja, mint mond. — Tennen mondod, hogy valamint hajdan *Hellaszban*, s *Rómában* a népreligiójún kívül megvolt a philosophiai, úgy ma is. De ismét te mondod, hogy a népreligio a józan philosophusok előtt tiszteletben tartatott: ma fájdalom, vagy nincs józan philosophia, vagy megáll vele a nép religiójának nem csak megvetése, de kigunyolása is. Pedig a kereszt. religio nem okosságot sértő polytheiszmus; benne minden tiszta, s erkölcsi czélra intéztetik; lelkével a józan philosophia nem csak megelégedhetik, de tovább nem is mehet. Külsejéről gondolkodhatik, azt ha különben meg-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

hivattatott, változtathatja, nemesítheti, a kor lelkéhez alkalmaztathatja; legalább planumot adhat. Ilyen az előbbi levelemben említett *Oberthür*, ki a religiónak külsejét úgy kívánta alkalmaztatni, hogy mennél nagyobb befolyású lenne ember emberesítésébe. — *Nagy Hottingere* abban az értelemben jót szóllott, hogy nem mind tanácsos azt a nép előtt mondani, a mit tudunk; nem azért, mintha csalni szabad volna, (expedit falli civitates in negotio religionis); vagy mintha a ker. religiónak volnának oly titkai, melyeket profanusnak tudni tilalmas: hanem azért, mert a nép nem alkalmatos mindennek helyes felfogására, és gyakran a legigazabb igazságból veszedelmes következéseket húz. Ez az oka, hogy a kath. anyaszentegyház a sz. irás olvasását is különös felvigyázás alatt engedi a községnek. Édes *Kazinczym*, Jésus szeretete abban áll, hogy e g y e k legyünk (Ján. XVII. 21.) egyet érezvén, egyet értvén (Philipp II. r. 2.)

Nem tudom mire vélni, *Döbrentey* hallgatását: én neki, tüstént hogy képedet vevém, irtam, s kértem, ismertetné velem *Gyulayt* közelebbről, hogy az igen kedves ajándékot néki köszönhessem meg illendően. Most másodszor fogok neki írni, ha megszóllaltathatnám.

Trattner, a buzgó hazafi, literaturánk *Atlasza*, az én szerettem barátom, nincsen! — Ő sürgette *Theokrit* készítését: „Ezt, úgymond, még kiadom, csak siess vele!“ — Mintha érezné, hogy már nem fog sok könyvet kiadni. Emlékét a nagy érdemünek *Theokrit* homlokára nyomtam. Ez most *Győrött* van sajtó alatt; június végével kiszabadul. A győri *Streibig* tisztán nyomtat. *Szalluszt* előszavát még sem vettem.

Zircz Emlékét, mihelyest alkalmatosságom lesz, leküldöm *Vitkovicshoz*; de a *Theatrum* felöl írt *hexameterek* magánál *Endrénél* sincsenek meg; én pedig szinte mint te, soha sem láttam.

Itt a tavasz; nyilik a természet, s dönti kincseit. Megszóllamlott a fülmile, zeng utánna a madár kar. Jöszte barátom, látni, s láttatni; ölelni, s öleltetni; érezni, s éreztetni!

Széphalom, apr. 28-án 1824.

Édes barátom!

Werfer Kassán el vala foglalva nem tudom mely német munka által s két holnapig tartóztatá azt, a mit végre íme vészesz. Mégcsak négy nyomtatványt vettem; a többi *Kassán* van. E postával küldöm el e négyet. Kérlek, ha valamely jegyzésed van rá, tudasd azt velem. Láttasd ezt tiszt. *Horváth Endre* urral is. Midön ezt most nyomtatva olva-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

sám, nem mondhatom mely visszáson hata meg, benne sok holmi. Nem rosz a mit mondok, de nem úgy szerettem volna mondani. A ki nem javalhatja a mit itt mondok, talán megbékél velem azért, a mit tölem *Cicerótól* veszen. Mert az egyez a szeretett szinnel. De *Sallustot* nem a szerint kell fordítani, mint *Cicerót*, mert a kettő a *Róma* nyelvén sem egyformán szóll.

Jankovich Miklós azt a megbecsülhetlen barátságot mutatta erántam, hogy nekem megküldé a *Mátyás* király Bibliothecája *Sallustját*. Az Codex membranaceus, és hogy a *Mátyásé* volt, mutatja czímere az első lap alján. Megküldé a *Don Gabriel* spanyol fordítását is királyi pompával nyomtatva (a könyv ára négyszáz forint pengő pénzben). Össze hasonlítám az én fordításomat a herczegével, s örülök a magaménak. Csak egy két példát arra a mit ő is, én is tevénk: — *Jugurtha Cap. CIV. S. P. Q. R. beneficii et injuriae memor esse solet. Ceterum Boccho quoniam poenitet, delicti gratiam facit. Foedus et amicitia dabuntur, cum meruerit.* — *El senado y Pueblo Romano conserva siempre la memoria* no solo *de los beneficios,* sino (sed) *tambieu* (etiam) *de los agravios, que se la hacen* (quae sibi faciuntur) *Concede el perdon a Boco, porque* (parceque) *esta arrapentido de su yrro* (error); *la amistad* (amicitia) *y alianza se la concedera quando la mereciere con sus servicios.* Így kelle elvizezni azt az *irót* a kinek a breviloquentia az egyik dísze! *Quae homines arant, navigant, aedificant, virtuti omnia parent.* — *La tierra* (terra), *los mares, y quanto encierra el mundo está sujeto ala humana industria.* Akarod hallani ezt én mint adom? Imhol van: *Valamit ember úz, szántás, hajózás épitések, mindent, mindent ész igazgat.* Az Anacoluthon itt azt jelenti, a mit nálam a két minden. S nem az *industria* forog szóban, hanem a *virtus animi*, ellenkezésben a *test* erejével. — S az az előbbi: a római tanács és nép jóakaratot és bántást feledni nem szokott. A mi Bocchust illeti, neki, mivel megbáná, a vétekért kegyelem adatik; frígy és barátság meg lesz, ha megérdemlendi.

Édes barátom, 1825b. én *ötvenedik* esztendejét fogom tölteni literaturai pályámnak. Szeretném akkorára kiadni *Sallustomat, Cicerómat, Erdélyi Leveleimet.* A két utolsó munkám bizonyosan fog tetszeni, de nem az első; azonban elég nekem, hogy az első nekem tetszik. Élj szerencsésen. Ajánlom magamat barátságodba!

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Pannonhalmán, május 14-én 1824.

Kazinczy Ferenczнek Guzmics Izidór.

Szalluszthoz irt, s velem is barátságosan közlött előszavadat valamint örömmel vettem, úgy buzgón olvastam, és örömmel tettem le. Mely szép és mely igaz ideát adsz te itt a classicus munkák fordítására! Igen, nem csak a *történet irót* kell a fordítónak adni, hanem a *művészt* is, minden különözéseivel, és én könnyebben megbocsáthatónak tartom a *történet irónak*, mint a *művész* tulajdoni ellen elkövetett hibát. Ebben az értelemben vallottalak én téged mindig a legügyesb fordítónak, ki elöképednek nem csak *testét*, hanem *lelkét* is adod; s innen magyaráztam azokat, a mik nyelveden sokaknak nem tetszettek. Vajha az a gyümölcse legyen szavadnak, hogy, — mit én mindenkor ohajtok, s ha ellenkezőt tapasztalok haragszom, a *remek irót remek fordító*, s az iróval egy geniuszú vegye ügye s tolla alá, s oly remekül fordítsa elöképét, mely remekül készité azt az iró. Teljesen s a legnagyobb mértékben nyerted meg javallatát *Horvát Endrének* is, ki alig talált szavakat mind igazságos ügyednek, mind szép lelkes, hathatós nyelvednek magasztalására. Téged, egyedül téged vall' olyannak, ki a classicitást valódilag, tökélletes értelemben bírod. Én mit érezzek, nem szükség mondanom; azt az egyet elhiheted, hogy hármas munkádnak kijövetelét magadnál semmivel sem ohajtom kevésbbé. Úgy hiszem, hogy minekutánna róla említést sehol sem tettél, az eredeti textnek kiadásával sem az időt veszteni, sem a könyv árát nevelni nem fogod. Az eredeti texthez, ki azt birni akarja, más uton is juthat. — *Ciceróból* nyujtott példa darabodból előre reményt, örömet szivunk, mely lelkesen fog *Ciceró* szólni magyarul. Mely text egyezőleg fordítád a *patientiát lágysággal!* s az *o tempora, o moresben*, az utolsót *elváltozással!* De szeretném ha a paczkázni igét munkádban olvasnom nem kellene. Engedj még egyet mondanom: *Sallustot* írsz mindenhol, és *ellipsiszt* és *synesiszt;* s ez előtt *Sallusztot* szoktál írni. A mi *s*-ünk kemény, s a sziszegőnek *sz.* felel nyelvünkben; s a mi magyaraink könnyen *Schalluschtot* mondanak, mint *Herculescht*, s *Tacituscht*. Szeretném ha felvett, s ajánlott, s utánnad már általam is használt irásmódod mellett maradnál; söt ha azzal élnél a szónak kezdetén is közepén is, mert az *sz.* az nálunk, mi amazoknál mindenhol *s.*

A mult hétfőn toppanék be hozzánk *Vitkovits* barátunk, s innen *Köszegre* iparkodván, reményleni hagya bennünket, hogy utját vissza is

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

felénk veszi; ez nekem csak azért is igen kedves fog lenni, hogy így mindent, a mit akarok, elküldhetek hozzád.

Én ugyan spanyolul nem tanultam, de a közlött fordítást annyira megértém, hogy őtet nem fordításnak, hanem paraphrasisznak tartsam. Megnem tartóztathatám magamat; hogy mind a hármat le ne irnám, s látnám a közt. S íme *Szalluszt* 4 sora nálad $4^1/_2$, a spanyolnál $7^1/_2$.

Édes barátom midőn sokaktól szerettetvén, senkitől a mennyire tudom, nem gyülöltetvén, személyem csendes békességben vagyon, szerzetemet szeretvén, kénytelenítetem szomoruan csüggedezni.

A *Jezsuiták* imádói gyülölnek bennünket, s akarnák hogy ne legyünk, s mocskolják, s mocskoltatják nevünket. Mért nem tudunk szeretni gyülölet, s óhajtni utálat nélkül? Gáncs nélkül nem vagyunk, de ki meri a követ első ránk hagyítni? Nem lenni, semmi baj, de becstelenítve, mocskoltatva lennni, fájdalom, kín! Tarts meg szeretetedben, s élj egészségben, vidámságban.

Pannonhalmán, máj. 17-én 1824.

Kazinczynak Guzmics.

Csak úgy jár az ember, midőn barátjaival összekerül: éjfélig nyájaskodánk *Vitkovicscsal*, s ekkor kapartam össze a mit küldeni akartam; s nézd, amit leginkább akartam, az maradt ki. Szerencsémre ugyan az nap, hogy *Vitkovics* elutazott, jött a posonyi *Schweiger*, innen útját *Kassára* vévén. Ő ezt *Werfernél* teszi le, s hiszem, ettől te korán megkapod, előbb talán mint *Vitkovicstól*. A mit irni akartam, megirtam. Élj szerencsésen!

Pannonhalmán, jun. 12-én 1824.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
idvezlését.

Hosszú hallgatásod nekem különféle, hol szomorú, hol víg gondolatokra nyujt alkalmatosságot. Most remegek, ne talán bajod legyen; majd meg örülök, ha talán váratlanul lepnél meg. Majd ismét nehezteléssed nyugtalanít. De ez utólsótól mért féljek! Tudva meg nem bántálak, s te tisztább lelkü s szivü vagy, hogysem magadat megbántva hidd ott, hol nem vagy. Vagy talán *Szallusztod* foglalt el? Ez meglehet. Vajha a kiszabtad időre elkészüljön. Előszavadat olvastattam többekkel; most *Szedernél* van *Nagyszombatban*. Köztünk többen ohajtják

Szallusztodat. Ird meg, mikor, hol, mi áron kaphatni! — Az én *Theokritom* már egészen kész, csak a képre kell várakoznunk, mely *Pesten* készül. Mihelyt lehet, részedre rendelek példányt *Vitkovics* barátunknál. Ha időd s erőd engedi, tudasd velem észrevételeidet, hogy tanulván belőlök, a roszat későbbi dolgozásaimban tudjam kerülni. Bizonyosan máskép fogott volna sok lenni, ha előszavadat idejében olvashattam volna; de úgy tetszik az, mit te ott igen szépen és jól és világosan mondasz, tőlem homályosan érezve volt. Legalább *Theokritnak* lelkét akarám adni.

Nékünk egy *Apátunk*, a bakonybéli, holt meg; ő jó férfiú volt, de sokat felőle mondani nem lehet; nem csuda, többnyire göthes kedett. Életében egy kis munkát adott ki, a keresztség nélkül megholt gyermekeknek jövendő sorsokról.

Én *Gyulayhoz* egy *Ódát* küldöttem az igen kedves ajándékért, a te képedért. *Döbrentey* barátunk több változtatást ajánlott benne; néhány eránt indifferens valék, de kettőben a mit leginkább gáncsolt, vele nem egyezhettem: „*Költő még csak egy él*“ s „*Olümposzot*“ az elsőt latinizálásnak tartja, a másikát *Olümposzt* helyett rosznak. Leküldöttem *Pestre*, nem tudom *Aurórában* adják-e vagy a *Gyüjteményben*.

Élj, édes barátom tisztelt házaddal együtt, s ha már nem jöhetsz, leveledet indítsd; akár hogyan, de veled gyakrabban kell találkoznom.

Széphalom, június 30-án 1824.

Guzmicsnak Kazinczyja
szives tiszteletét.

Consiliárius, egykor *Bihar vmegyei* második *Viczeispán Kazinczy Dénes* testvér öcsém apr. 30-án meghala, s *Váradon* épített szép házát, mely negyvenezret megérhetne, nekem hagyá, de rám vetvén terhei fizetését, ha hagyományát által venni akarandom. E halál és azon történetek, melyeket ez maga után vont vala, engem úgy elfoglalának, hogy két holnap olta csak négy napot tölték itthon, s bár ennek a hosszas távol lételnek haszna lehessen, de a melyet nem igen reménylek. Ősijével megosztozánk, s én annak most hatod részét meg kapám, mert még ennyin maradtunk: én az idősb, és az ifjabbak: Consil. *Dercsényiné, Krajnikné, Péchyné, Jósef és Miklós*, Egy hetedrész hatod felé osztva, sokat nem tehet. De akinek sokra van szüksége, mert sok gyermeke van, a kevésnek is örüljön.

Tegnap estve érkeztem haza, s beteg feleségem kezembe adá le-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

veleimet. A csomóban találám *Horváthnak* nyomtatott hexametereit is. Képzeld, úgy hittem, hogy azok kézirásban maradtak. Gyönyörüek! De én *Horváthnak* minden darabjai köztt, a melyeket ismerek, leginkább irigylem — találd mijét, édes barátom! óh ha láthatnád, mely igaz az az érzés, melytől itt szivem dagad! — azt a gyönyörü lelkes *éneket*, mely muzsikai dolgozásával jelene meg. Mondjad édes barátom, *Endrének*, hogy lelkem leborulva hódol az ő géniuszának. Kérem ötet, kevélykedjék az oly magasztalójával mint én vagyok, mert magasztalásom *forró*, mert magasztalásom szent. Inkább ezt az egykét éneket, mint még *Zirczet* is. Pedig ő tudja, és *Pápay*, mi *Zircz* nekem.

Vurum váradi püspököt csak egyszer látám életemben, s kezében, vala a *Szentség* a *Baldakín* alatt, Urnapján. Osztályunk miatt a testamentom végrehajtóját várván, nem merék az isteni tiszteleten megjelenni; de minthogy az késék, csak mégis ki menék a pompás templomba, a milyen hazánkban kevés van. Mit adék vala értte, ha a püspököt ily fényes napon az oltárnál láthattam volna. Már omlott a nép a templomból. Megvonám magam egy szék mellett, s egy pillantatnál többet a lelkes férfiúra nem vethettem a tolongók miatt. Mondják, egy *Pastoralét* vagy mit ereszte el plébánusaihoz, s azokat el tiltá a polemizálástól: elég dolgunk marad nekünk azzal is, hogy a magunk tanitásainkat védjük. Ezt még akkor nem tudtam, hogy irá; de tudom, hogy a *Kalvin* prédikátorait örömest látja házához szállani; mely oly tágas, hogy benne egy uralkodó fejedelem is böven megférne. — Épen ott látám a maga papi öltözetében kanonok *Lajcsák Ferencz* urat is, az én Guzmicsom testvérét lélekben, egy tudományai, gondolkozása s nemes vesztegetései miatt áldott halandót, de cathedrai beszédét megnem hallgathatám bajaink miatt. Jó predikácziót hallani épen oly nagy öröm nekem, mint roszat kibeszélhetetlen kín. Barátom! a ki Isten képében szóll, méltó legyen Isten képében szóllani.

Vedd e keveset most kedvesen. Ez második levelem, a mit haza érkezésem olta irok. *Csokonainak* alabasztrom mellképe és holmi egyéb felől talán a *Tud. Gy.*,-ben, talán a *Kedveskedőben* fogok szóllani. Mikor érek reá, nem tudom; sok dolog vár rám, és sok baj. — Élj szerencsésen!

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Széphalom, julius 14-én 1824.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Te és *Endre* javaljátok a mit tevék, — s sublimi ferio sidera vertice. Bizvást kárhoztathatnak engem, ha úgy tetszik: csak ti javaljátok. *Döme* elijede, hogy elijesztém; s azt tudakozza, hogy miként lehetne jó, ha az egyik latín szólás nyomban követi a másikat. Ott többet mondék, mint akartam, vagy inkább mint várták. Az oly feszes, fás, hideg fordítást mint a *Szentgyörgyi Gellérté*, én sem javalhatom. Nem elég az iró szavait kapni fel; azt is kell tekinteni, mit akara mondani, s azt osztán az ő módja szerint mondani, hogy tarka ne légyen a szin. „*Ó idők! ó erkölcsök!*“ mi volna ez így? *Cicero* ezt akará mondani: ó nem régi erkölcsök! és így ezt egy szóval kelle kitennem. De mely igaz, a mit *Herder* mond: Sprachen haben Kaprizen! Ime németül nem jó volna így: ó Zeiten! ó Veränderung! vagy francziául: ó temps! ó changements!

Paczkázni, amint csak most látom, nálatok nem kedves szó. Trotzen, insulter, nálunk paczkázni. S mint teszitek ki tehát?

Elfogadom tanácsodat az *sz* eránt. *Szalluszt* tehát és *Szulla*. Értem, javallom, okodat.

Erdélyi Leveleimmel nem sokára készen leszek; azután *Szalluszt* foglal el majd, hogy 1825b. megjelenhessen.

Endrének nagyon köszönöm mind a mindég csudált *Zirczet*, mind apróbb verseit. Mely kár, hogy az ily tisztelt férfiakat nem ismerjük. Sokkal melegebben olvassa az effélét az olvasó, ha őket ismeri, s tudja, hogy a magasztalás érdemlett.

Comparativussal élni korán sem rosz Szuperlatívus helyett. *Klopstock* azt merte németben, s elfogadtatott. Díszt ád irásunknak az idegen virág, midőn nyelvünk szinét el nem tarkítja.

E napokban *Patakon* valék examenünkön. — Vasárnap tartatának a *Lónyai* exequiái, mert fő Curátora (világi Superintendense) volt papi *Megyénknek*. Vármegyéje, *(Ungvár,)* igen számos küldöttséggel tisztelte meg emlékezetét. *Bereg* azt nem tette; pedig az is vármegyéje volt. A mi Jánosi szelidségü, mély tudományú, tiszta fejü Superintendensünk mondá a prédikácziót, prof. *Kézy* a magasztalást, magyarnyelven s a templomban. Szép mind a két munka, de az elsőben némely hamis állítás volt, és oda nem tartozó dolog. De így van, midön a lélek előtt egy idea sokat forog, s mondjuk helyén kívül is. Igaz vala az

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

állítás, hogy az embernek jobb és nem jó oldalai vagynak. Én *Lónyait* nem szerettem; az a düh, hogy magát minél nagyobbá s gazdagabbá tegye, igen sokszor elragadta s gázolgatott. De *Brútus* talált jót *Caesarban*, s szerette őtet, ha megölte is. Igazaknak kell lennünk. *Lónyaiban* sok jó, sok csodálást érdemlő volt, s augusztusban s deczemberben nem viselte magát roszúl. Kész volt letenni minden hivatalait, s azok el nem fogadtattak. Veje nekem megigérte, hogy olvastatni fogja velem az ipának t u l a j d o n kezével írt relatióját a *Zemplényi* dolgokról, hogy ne higyjek, hanem lássak. Most azt tette vala fel, hogy esztendő alatt minden hivatalairól lemond, le még a fő Curátorságról is; s *Német, Angol, Franczia* s *Olasz* országba megyen, azután haza jő, a *Róma Classicusaiban* fog élni, s a muzsikában, s a jobb fejek, s a tudományok és mesterségek elősegélésében, boldogításában. Hiú volt, látta mint emelkednek a roszak, s a gaz idők eltántorították. Ma indúl levelem felőle a *Kurir* kiadójához. De tartsd szemmel a *Kedveskedőt* is, a *Debreczen* kincseiről.

Édes barátom, szeretem én azt a S z e r z e t e t, melynek örömest tagja Guzmics, és a mely a hon szeretetét terjeszti. S ellenetek uszították-e az idők azokat az *Alvókat?* Sajnálnám azt. Tartson meg benneteket az *Isten* a S z e n t n e k.

Nem képzeled mennyit irtam ma. Mely jó, hogy még így birom a tollat, s hogy kezemet meg nem sujtotta a guta. Azon leszek, hogy *Erdélyi Leveleimmel, Szallusztommal, Cicerómmal* minél előbb készen legyek, hogy megelőzhessem a történhető veszedelmet. Tartok töle, hogy Sógorom *Pestre* kényszerít menni. Ha ott leszek, meglátom *Pannonhalmát* és *Pázmándot*. Tiszteld *Endrét*, s mondjad neki, hogy letevén tollamat, eldallom szép dalát. — Áldás rátok, édes barátim!

Pannonhalmán, aug. 14-én 1824.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór idvezlését.

Sebestyén pápai reform. professor látogatott meg bennünket a mult holnapokban tápi prédikátorral, kiről úgy tetszik már egyszer írtam, mint gyermekségem barátjáról. *Sebestyén* 50—60 között lehet; csendes, szelid tekintetű, s valóban tudós férfiú. Könyvtárunkban olvasottságának nyilván jelét adta. Én csekély hisztoricus vagyok, s legkevésbé ismeretes előttem a *Pápáknak* életek: most ezeknek képeik akadtak *Sebestyén* kezébe, s majd mindegyikről tudott valamit mondani.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Öröm volt nekem olvasni leveledben, a *Váradi püspök* szép magaviseletéről. Az ő nyájas, emberszerető leereszkedése, a külömb felekezetüek eránt többet nyom sok polemica tárgyú foliántoknál. Ennek annál inkább örvendek, mivel ugyan a tápi reform. prédikátor idegenségeknek fő okát abban helyezteté, hogy a mi *Főpapjaink* megvetik a más felekezetüeket. — Olvastad-e a *Vallási egyesülés ideáját?* és *Szikszay Benjamin unióját?* Az a czeremóniákban keresi az anyaszentegyházat, és czeremoniális *uniót* ohajt, javall; ez azt akarja megmutatni, hogy a dogmákban már megvan az unio? És valóban ha több reform. prédikátor azt tartja, s tanítja mit *Szikszay* ir, igen közel vagyunk egymáshoz. Most már a kettőnek egyszerre felelek, minthogy mind a kettő reám utasít. Szép, barátom, ebben a tárgyban mulatni, s úgy hiszem hazánknak hasznos; s ón helyheztetésemhez képest ezzel használhatok neki legtöbbet. Mely szép dolog csak az is: egymást közelebbről ismerni, érteni! Nemde így hanyatlik az idegenség? Igy szerződik a vonzódás? A szeretet, bizodalom így lép közinkbe? — Midőn *Theokritemnek* aláirókat kerestettem, *Komáromból* azt vevém egy *reformátustól* feleletül, hogy ő felette sajnálla, hogy ily hiába valóságban töltöm időmet; ő tőlem theologiai munkát vár. És megpirított, s talán győzni is fogott, ha az nem jutna eszembe, hogy az első theologusok poeták voltak; s az, hogy *gracziák* nélkül *theologus* lenni nem akarok. —

Theokrit csak nem rég (e. h. 11-én) indult *Pestre*, reméllem a pesti vásár alkalmával megkapod. *Euripidesz* van már kezemnél, de nem úgy mint akarom. Egy *Fabritius* nevezetű, gondolom német, most újra adja azt ki critice; már négy kötet kijött 1819-ben vagy 20-ban; reméllem eddig a többi is kijött. Már tettem eránta rendelést. Kezemnél van *Iphigenie Auliszban* fordítva *Schillertől*. Ez lesz nálam is először fordítva. S ebből nem te, *Iphigeniéd* fog ajándékúl kapni.

Döbrenteyről nem hittem eddig, hogy a nyelvben oly nagy orthodoxus; söt azt hagyta *Muzeumában*, azt *Aurórában* s *Hébében* hinnem, hogy a neoteriszmusban veled vetekszik. Azt, mit most a *Gyüjteményben* adott, ha neve alá irva nem volna, neki nem tulajdonítnám. A gondolat igen szép (hasonlót, bátor más czélból forgattam eszemben én is) de hát a szép gondolatot ily szárazon, ily félszegül, ily, hogy úgy szóljak, épen nem *Döbrenteyleg* kelle-e kinyomni? Nem állhattam meg; irtam néki eránta. Neheztelésétől tartok; de én igazat irtam, s az igazat barátságos lélekkel; s *Döbrentey* igazságos lelkü, s barátságos szivü férfiú. Mint lehet a religióban, melyet *Istentől* kijelentettnek hisz,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

szabad gondolkozásu protestáns, oly félékeny makacs orthodoxus a nyelvben, mely emberi mü? Valóban sok gyom van nyelvünkben, de úgy hiszem még több, legalább veszedelmesebb volna, ha újítás nem történnék; de kár azt a búzával együtt idönek elötte kitépni. A lustos *Laura*, mely épen nem piperéskedett ujságokkal, már meghalt. Így fognak elmulni mindazok, a mik idétlenek.

Kár, édes barátom, hogy az ember akkor hal meg, mikor épen megtérni készül; s még nagyobb kár, hogy az ilyeneknek példájokból mások nem tanulnak, annak idejében megtérni. Kár a megtérést halogatni. *Lónyai* eránt közlött itéleted nekem csak azért is kedves, mert látom belőle, mely igen igazságszerető légy.

Sógorodat ugyan nem szerethetem, ki neked annyi bajt, annyi izetlenséget szerzett, és szerezni meg nem szünik; de azért lehetetlen nem szeretnem, hogy *Pestre* idéz, s nekem, hiszem neked is, egy oly ünnepet szerez, mely részemről a legdicsőbb fog lenni. Vajha az idötájt jelentetted volna. De semmi, még jelentheted; s ha nem, én a szünnapokat helyemben talpon töltöm, hogy el ne szalasszalak. En neked, és tisztelt familiádnak az égtől mindénféle áldást kívánok, de különösen, hogy téged még sokáig tartson meg hazánknak.

Lajcsák Ferenczet, kit testvéremnek tartasz, ha vele találkozol, tiszteld. Jó emberről hallani szép dolog. De te írj nekem valamit a vándor *Bacsányiról*.

Kassán, augusztus 27-én 1824.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
baráti szives tiszteletét.

Kedves barátom, *junius 12-én* hozzám eresztett leveledet csak képzeld! — e napokban vevém; akkor csak, midön indulni akarék *Eperjesre*, honnan tegnap este jövék. Te abban hallgatásomért vádolsz, s azt retteged (legyen szabad e szóval élnem,) hogy teerántad meghülheték. Ha az én szeretetem oly becses birtok volna is, a milyennek ohajtom hogy azt te vehesd, és minthogy veszed, mindég vedd; úgy elmondhatnám, hogy annak elmulását, elhülését senki sem retteghetné kevésbé, mint épen te, kit minden levele inkább szerettet, becsültet, inkább csudáltat velem. Söt én kérlek téged nemeslelkü férfiú, kedves barátom, hogy minden léptemmel inkább komorodó éltemnek engedd azon örömet, vigasztalást, enyhületet, hogy téged még utolsó lehelletemmel is barátomnak, s holtom után emlékezetem, nöm, s gyermekeim barátjának, hihesselek. Sok okoknál fogva szeretlek én

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

téged: *szivedért, fejedért,* s *gyönyörü tolladért;* s a kit ezekért szeretünk, nem lehet örökké nem szeretnünk.

Döbrenteynknek Elysiumi Beszélgetése a *Tud. Gy.*-ben s egy hozzám is irt levele, nekem váratlan dolgok voltak. Láttam itt *Gr. Dezsöffy Józsefnél* az *Új Szellemet* is, és a *Kovacsóczy Aspáziáját. Az Új Szellembe* emitt amott beletekinték, de sem megnem olvastam, sem nem fogom; egy jegyzésem van reá, s nem több: „Tréfának hosszú." De mit mondjak *Aspáziára,* s a *Döbrentey* levelére s *Dialogusára?* — Azt, hogy az *Aspázia* prózai darabjai s némely versezetek benne, épen oly kemény fenyitéket érdemelnek, mint a *Schédel Haramiáji* érdemlének a *Tud. Gy.*-ben; valóságos örjöngés, a mit csinálnak. Sed deliquerunt homines adolescentuli per ambitionem! Ezeket az én barátimat az oláh ízlés lepte meg; nem gondolnak vele, ha az a csecsebecse üveggyöngy és üveg klárizs is, minden becs nélkül, csak csillogjon, s halmozva legyen, mint az oláh föld lányainak melleiken az a veres, kék, zöld, sárga, fekete gyöngyklárizs, s az a veres és kék pamutvirág. Nem értik, mennyivel ékesit inkább a kevés, de gondos, mint a szükségtelen sok. S érted te mi az a *csudás kellemkecs,* az a *szellem gyümölcs?* mert én nem értem, és nem is akarom érteni. — De édes barátom kérdjed velem együtt a mi *Döbrenteynket,* hogy ő meg én, adánk-e ily darabokat az ezek koraikban? Ha én ösz fövel, s *Döbrentey* a férfi kor erejében, nem irigyli-e *Vörösmartynak, Kovacsóczynak, Juliusznak, Emilnek* némely itt állott versezeteiket? mert én nagyon irigylem, és e mellett azokat az úndok, visszás, nevetséges bohóságokat felejtem. S kivált annak a *Juliusznak* dolgozásaiban látok valamit, a mi idövel ragyogni fog egünkön, mert a *Vörösmartyé* már is ragyog. — Mi szükség vala az én *Epigrammáimat* recenseálni, s igy recenseálni, nem értem. Ha *Szemere* barátom, rokonom azt velem láttatá vala, kértem volna, hogy hallgasson, vagy ne úgy szóljon.

S *Döbrenteyt* ez a nevetséges bohóság hozá tüzbe. Engemet az tüzbe nem hozott volna, vagy ha igen, nem mondtam volna ifjú társainknak egyebet, mint a mit *Thaisz* monda tavaly, talán a XI. vagy XII. kötetben. Nagy dolog is az, a mit *Döbrenteynk* mondat, hogy a *magyar beszédnek* magyar beszédnek kell lenni! D... nagyon szereti a bajuszos magyar arczot, én némely magyar arczon szeretem a bajuszt, némely máson a lekoppasztott állat s ajakat szeretem. Úgy szól ez a barátunk, mintha nem tudná, mennyit nyere a római nyelv, a görög; s az újak, a régiek virágaiknak általvételek-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

kel. Egy szóval, én *Döbrenteynek* a *Guzmics* leveleit adnám kezébe, s azt kérdeném, hogy ezeknek nyelve rút-e, vagy inkább igen gyönyörű?

S ez a mi barátunk nagyon gavallérosan bánik a más dolgozásával. Ha nyomtatott munka felől adja elő itéletét, úgy hallgatok, vagy azért, mert azt hiszem, hogy az szabad, vagy mivel bűneim emlékezete elnémít. — De midőn az én *Szallusztomat* meglátja *Igaznál*, s nekem megírja, hogy az az ő javalását meg nem nyeré, vagy midőn *Szallusztom* előbeszédére azt tudatja velem, hogy nincs igazam, majd megmondja ő, hogyan kell; s ha a *Szalluszt* szépségeit akarja látni, a deák *Szallusztot* olvassa, s az ángol *Shakespeart* és *Yorickot*: úgy csak a baráti érzés és szerénységem némít el, különben elmondanám neki, hogy tanácsot adni csak akkor kell, mikor kérnek, hogy így szólani csak ἀμουσος emberhez illik, és hogy invitum qui servat, idem facit occidenti. Nagy baja ennek a mi barátunknak, hogy az *Erd. Muzeum*, mely neki örök érdeme a nemzet előtt, arra szoktatá, hogy másoknak *correctoraként* tekintse magát. —

Olymposz o t — ebben *Döbrenteyvel* tartok. Ez a paradigma ellen van, s én semmit sem tartok a nyelvben kevésbé illethetőnek mint a paradigmákat. De e másikat: „*Költő míg csak egy lesz*“ (vagy hogyan is írád) nemcsak szenvedhetőnek nézem, de még szépnek is, ámbár nem *bajuszos magyarság*: *Döberentey* is apróságokon akadozik, a mit én nem szeretek. Nem mindég adhatjuk okát mindennek: néha elég ha érezzük, hogy az így vagy amúgy van. S a fő dolog mégis mindég csak az lesz, hogy írásunk, a szép nemében szép legyen.

Az *Aspázia* embereinek azt sugnám, hogy az írás mesterségében a nagy tanító szavaként ez a legfőbb tető:

apte dicere.

Már egy bejelentést (annunciatiót), mint az *Aspázia* előbeszéde ily tarka barka beszédben kelle-e tenni? — De édes barátom, hát én mennyit törlök mindég régibb dolgozásimban? felakadjunk-e tehát, hogy ezek is ejtenek törleni valót? Hagyjuk bugdosni, s várjuk, férfi korokban mely szép lesz járások? Az a D . . rigorja törvényszerüségre vezet, de lelketlenségre is.

Igaz írja, hogy a *Hébe* Censora visszaadván neki a *Hébe* csomóját, ezt mondá: Hier trägt Kazinczys Zrinyi die Krone“. — Kimondhatatlan örvendek ezen itéletnek, olvasd meg azt majd, s légy figyelmes a *Zrinyi* buzdítására. Azt én adám a *Zrinyi* szájába. Hiszen a mit olvasunk, az sem volt a *Zrinyié* magáé. A kik vele voltak mind

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

elvesztek, s *Zrinyi* azt papiroson nem hagyá. — Oh mely melegen forrott az lelkemből!

Gróf Dezsöffy Aurél ebédre hivá az én kedvemért szüleinek asztalokhoz rokonát *Gróf Barkóczy Jánost*, a *Ferencz* fiát, s nevelöjét *Miller Papot*, ki itt a püspöki *Consistoriumban* fiscalisi hivatalt visele. Az téged *Pest* olta szeret, s én pedig azért szeretem ötet. Jó fej, s gyönyörü könyvei vannak.

Mit mondasz arra hogy az erdélyi *Püspök*, az én általam imádva szeretett *Báró Szepesy*, úgy papola *Udvarhelyen*, a magyar *Kurír* szerint, hogy még kálvinista vagy unitarius hallgatói is elragadtatással hallák? Barátom be szép az igazat szeretni, mert igaz, akár a *Pápa* mondja, akár *Zwingli*, akár *Kalvin*, akár *Luther*. Én a vallás és az egyesülhetés felöl abba hagyám beszédünket, mert más, szóval mondani holmit, más tollal: de ha veled lehetnék, talán látnád, hogy én is tudnám óhajtani az *úniót*. Hát *Vurum* felöl, Váradon, írtam-e, mely Circulárét külde papjaihoz Urnap előtt? Össze csókolnám az oly embert.

Rajtam még az öcsém hagyománya sem segíte. A ház 40.000 került, de most a pénz szüke nem ad sok reményt, hogy jól elkelhessen, s 27 ezer ft. teher van rajta. — Tegnap *Eperjesről* jövék. Nem képzelheted, mely undokságokat követ el velem a sógorom, és annak rabula ügyésze. El nem vesztem a pert, de húzzák, s creditoraim nyomnak. Felkiálthatok, a mit a tanítványok a *Mesterhez* a vizen: *Ha nem segélsz, oda leszek.* — S ezt az én sógorom nézheti, a kit így szerettem.

Élj szerencsésen, édes barátom! Még ma otthon leszek, mert *Széphalom* ide csak h é t óra. Szánd szenvedö feleségemet, szánd szegény gyermekeimet. Mint borítá el utolsó napjaimat ez az atyjához, anyjához, testvéreihez hasonlatlan sógorom! Mely sok éjszakám van, melyet álmatlanul töltök, s azért, mert törvényink hiányosak. — Csókold nevemben a kedves dal *énekesét!* Midön *Tokajit* hordanak körül az asztalnál, elmondom énekét, és felsohajtok az égre.

Pannonhalmán, sept. 14-én 1824.

Kazinczy Ferenczuek Guzmics Izidór
idvezletét.

Söt épen én retteghetem leginkább a te erántami beszéllö nyiltszivüségednek elnémulását, kinek leveleid annyira oktatók, oly gyengén

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

érintve intők, s minden szépre szépen képzők. De nem a te vétkedből, mit rólad gondolnom annyi volna, mint téged nem ismernem; mint inkább a természet vas útjának tapasztalt keménységéből származék aggságom: hogy azok a szép tollú kezek, csüggedve nem szünő lelkednek szüntelen parancsai alatt ne talán utóbbi szolgálatjokat felmondják. — Ha *szivemért* szeretsz, nem csalatkozol: az te veled előbb tele volt, mint tőled ismertetve; érzi ez méltatlan terheidet, és — mert nem könnyíthet rajtok — sír. De a te nagy lelknd alacsonyságnak hajolni nem fog; s az ég könyörülni fog, s nem lész oda.

Én itthon ülök várva téged, s kérve az eget, hogy sógorod elég rosz legyen téged *Pestre* idézni, s jó, velem láttatni, öleltetni. — Tegnap nálunk volt *Sztánkovics*, győri kanonok, a volt *Herczegi Püspöknek* mindene. A szeretetre igen méltó férfiú, mindent magához vonzó, szépeszü, nagyobb itéletü, mint tanultságú, egyenes, nyílt szivü, minden feszesség nélkül: barátommal, pesti iskolás társommal, *Wurda Károlylyal*, a *Theologiának Doctorával*, s tanítójával. Ebéd után szobámban gyülénk össze, hol *Sztankovics* képedet látván kérdé, kit ábrázol az? Megmondám. Hozzá közelített és sokáig szemlélt. Téged tart, úgymond, a legszerencsésb fordítónak, ki az eredetit sokban felmulod; és *Göthét* említé, és *Gessnert;* s *Berkedet*, az igen kevesektől ismert becsü *Berket*. Örvendett, hogy vagy csak képedet is láthatá. Az ellened szórt vádakat inepti clamores névvel nevezte. Öröm fogá el minden tetemimet, s nem szóltam; de mikor ment, kétszer csókoltam össze; s megmondám, hogy a második értted volt. Megigérteté velem, hogyha jösz, hírül adom neki, hogy jöhessen ő is; s én az édes igéretet örömmel tevém. *Wurda* ez előtt két héttel is volt nálunk, tanúja egy tüzes disputának, emez mondásod felett: *kevély mindenektől értetni*. A vitát *Györött*, a *Seminarium* asztala felett, hol *Sztankovics* a *Rector*, elbeszéllé, folytatták. Az öreg *Spiritualis Pauer*, kinél talán első magyar könyv a *Vallási Egyesülés*, védelme alá vette, azt t. i. hogy ő azt jól érté, és tetszik neki. NB. a nagy magyar azt érthetetlennek mondá. *Bajuszos magyar*!

A *Szellemet* olvastam, mert akartam tudni, mennyi észszel, s izzel legyen írva. *Horváth Endre* csak hosszú kérésemre tudá magát megolvasására határozni. Kérém ötet, hogy ő, kit az egész magyar világ orthologosznak tart, tegyen egy komoly feddést közönségessé az ilyen mocskos, gyalázatos vadságok ellen; hogy az orthologoszok gyaláztatnak az effélék által meg, ily otrombaságot nézvén, s hagyván helyben hallgatásokkal. A gúnyoló *Mondolatnak* volt egy haszna: új szótárt nyujtott kezünkbe, melyben ha sok van is haszonvehetetlen, van sok jó is.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

— *Aspáziát* nem láttam. *Döbrentey Elyseumjáról* már irtam; azt is, hogy neki eránta szót tettem; de a levél, talán szerencsémre, visszajött, minthogy *Döbrenteyt Pesten* nem kapta. *Döbrenteyt* megbántani nem akarom, de sajnálom, hogy ő kezd oly feszes lenni.

Édes Kazinczym, a te müved, bár hol és miről jelenjék az meg, mennyire literaturánk hőseit ismerem, mindenkor koszorú fog lenni, ha német censor nem mondja is. A hozzáértők tudják, mi Kazinczy nekünk. Te rontasz, s épitésed ragyog; ellenid rontni akarnak, de épitni sem akarnak, sem tudnak. Már mondtam: a ki azt hiteti el magával, hogy nálunk minden legjobb, az bennünk tovább vinni nem fog.

Ha az *Erdélyi Püspök* úgy papola, mint a *Kurir* után irod, akarnom kell, hogy minden papoló úgy papolna. Nincs is nagyobb hibánk, minthogy az igazságot az igazságnak méltóságához képest ritkán tudjuk feladni. Hogy az *Egyesülhetés* felöl abba hagyánk beszédünket, magam is akarám: in generalibus maradni kinos, és haszontalan; különösségekre kettönknek kettönk közt ereszkedünk nem különben haszontalan: mi ketten bizonyosan megegyezénk, de közönséges nép-religióról van szó! Itthon ültömben, s rád várakozásom idejében az *Egyesülés Ideáját*, és *Sziklay Unióját* vettem fel, hogy felfedjem gáncsaikat, s megismertessem érdemeiket. Igy fogjuk egymást közelebbről ismerni; igy fogunk egymás eránt szeretetre, bizodalomra gyúladni; és az egyesülést észrevehetetlenül eszközleni. Az egyesülés dolgában kiadott irásoknak tulajdonitom én *Vurum Püspök* Pastoralisát is, reméllem, hogy még több olyant fogunk olvasni. S majd ha az *Idea*, és *Szikszay* gondolkozásaik megszünnek vétkek lenni; a közfal is le rogyik. De ha te nem jösz is, az *Unio* nem oly veszedelmes portéka, melyről irni vétek lehessen. Te kevéssel sokat fogsz mondhatni, s én mondásodat fogom használni tudni. Rút dolog, édes barátom, egy szép nemzetnek annyi tekintetben megszaggatott erővel erőtlenkedni. Mennyi energiát nyerne a vallási egyesülés által csak a nevelés is, hogy többet ne mondjak.

Ne édes barátom, ne emészd magadat szerencsétlenséged képeivel. Nöd, kit te szeretsz, szeretetedbe tudja feledni, legalább békével viselni bajait; s gyermekid eleget nyertek, hogy atyjok te vagy, te nevelöjök. A többit bizd a gondviselésre, megtevén magad a mit ön erőd, s barátid segitségekkel tehetsz. Hiszem, s adja az ég, hogy *Theokrit Eüszthenesze*-ként tiszteltessél, segitessél tehető barátid által.

Kulcsár megboszulá magát *Theokritomon* a l e ü l t e t e t t, *istenességért*. Én a boszút boszúval fizetni nem szeretem. De hozzá három

epigrammát irtam, melyek, minthogy sajtó alá nem mennek, álljanak hozzád írt levelemben.

Kulcsár Istvánhoz,

ki néhány szavaimat éretleneknek, hangmértékemet önkényesnek kürtölé.

1) Pista csak *érettet* szeret, *éretlenet* kivet. Így hát
Érettet nem fog Pista harapni soha.
2) Még csak Pista valál, *éretlen gyermek*, ha ekkor
Ölne meg a dajkád, Pista megérni fogál?
3) Önkényesnek hivád hangmérséklésemet, István:
Önkényül m o n d o d, n e m t u d o d adni okát.

Te majd olvasd meg *Theokritet*, s ítélj. Élj szerencsésen, s gyakran írj, haszon nélkül egy leveled sem marad.

Eperjesen, sept. 18-án 1824.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
baráti tiszteletét.

Ebédre menék ki, s megszántam egy magyar embert, ki a tót és német nyelvű konyhabeliekkel, itt a fogadóban kínlódott, s kisegitém bajából. *Győrből* jön, s két *Benedictínust* hoz. Megpezsdült ereimben minden vérem. Kiknek hivják? Nem tudá. Mikor mennek? Mindjárt. Hol vannak? A *Franciscánusoknál*. A ház vendégei vártak, szerencsémre által ellenben a barátokkal, de én egyenesen mentem a *Refectoriumba*. Két társad egymás mellett, egy franciscánus és egy kassai, magyar lelkü *Prókátor* közt üle, s ez a math. professornak, a mint belépék, megsugá nevemet. Azoknak képeiken öröm sugárla. Lelkemnek ezen zavarjában, s remény és félelem közt, hogy te leszesz az egyike, alig tudám kinyögni sz. *Ferencz* gyermekeinek, hogy nehezen esik nekik asztaloknál alkalmatlankodnom, s most széket fogék két társad előtt. Képemet hozák elő. Ki ismer arról reám? Megcsalva látám reményemet. De társaidat láttam, szólhattam felőled, *Endre* felől, a *Takács* fia felől, s hallám, hogy ez méltó gyermeke atyjának. Barátom! milyen az emberi szív, és ki ismerheti! Nem téged látálak, és mégis örültem, még is örülhettem! Valóban, ha minden társaid ilyenek, ha *Szerzeted* mind ily szellemű férfiakat nevel, úgy óhajtom, csak aludjanak az *Alvók*. Mely igen sajnálom, hogy elébb nem tudtam meg itt léteket; együtt evénk vala! — Mennem kellett, vártak társaim. Megszorítám tehát kezeket; az asztal köztünk vala, s így megnem ölelhetém, hogy csókomat né-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ked vigyék meg. De ha őket meglátod, csókold meg te őket, s vedd által kézszorításomat. Hogy szeretlek tudod, de az nékem nem elég; tudd azt is, hogy én a te barátságodban kevélykedem.

S mikor jő el azon nap, melyben én téged, melyen én *Pannonhalmát* megláthatom, melyen *Pázmándra* mehetek, s a *Zircz* és *Árpád* s a két lelkes dal éneklőjét megölelhetem! Neheztelek sorsomra, hogy ettől tilt; de januáriusban pöröm alig ha *Pestre* nem szólít legalább azzal fenyeget makacs alpörösöm. S akkor — *Pesten* meg nem állok.

Theokritod kezemben van, vagy inkább kezemhez ért, mert *Széphalmon* hagyám. Olykor vevém azt, mikor lehetetlen vala megolvasnom; de előbeszéd edet, s azon *Idylljeit*, melyek nekem legkedvesebbek, megolvasám összenyomasztó terheimnek, gondjaimnak enyhítésekre. Én úgy hiszem, hogy azért te nyered el a *Marczibáni jutalmat;* én legalább neked itélném, ha ellenségem volnál is.

Én *Szent István* napja olta harmadikszor vagyok itt, s itt leszek, valamig a *Thémisz* temploma be nem csukatik, különben pörömben nem dolgoznak, alpörösemnek csak a húzásban állván minden idvessége. *Cicerónak* levelei vagynak velem, s gondold meg, mire vetemedém *hatvanötödik* esztendőmben! — lefordítám az első könyvet a *Wieland* felosztása szerint. Ennek mind fordítása, mind bevezetése és magyarázatjai megbecsülhetetlenek; értelemmel használá a franczia fordítókat: de minden nyomon elragadja ismeretes áradozása. Nincs egy sor, melyet németben is meg ne tekintsek, de nem a németet fordítom, és nem úgy, mint *Wieland*. A hol a hely homálya egyebet kiván, ott abba hagyom *Cicerót*, s elmondom a mit hozzá érteni kell, s a mit *Wieland* a sok fordítók és commentátorok után igen jól mond. — De mi lesz ebből? Csonkán hagyom-e a munkát, vagy reménylem, hogy még végre hajtom? Reménylem ezt. Még tegnap gyalog menék ki *Sárosra*, s megmásztam a *Vár* hegyét, nem dombját, hol *Rákóczy Ferencz*, a második, elfogatott, minekutánna levelét *Longevall Bécsben* beadta, s vissza jövék a nélkül, hogy a hat óráig tartott utaczka alatt leültem volna. Ennyit tesz elnem kényeztetnünk magunkat, s egyformán és órára nem élni; s a *Wieland* jegyzéseit és a Middletonból által vett *Cicero* életét fordítsa más hozzá. — S dolgozásom alatt miért nincsen itt a mi *Döbrenteynk*, hadd kérném, hogy egyeztesse hát össze a mit *Cicero* mond, és a nyelvvel teszen, a maga szerencsétlen *Dialogusával*. Mely szerencsétlen ember az, a ki nincs eléggé gyakorolva azokat a régieket úgy érteni, a hogy iskolázott olvasó érti! mely szerencsétlen, a ki bennek csak a *dolgot*

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

olvassa, nem a *nyelvet* és azt a hasonlíthatatlan *mesterséget* is! és, a ki midőn ezt teszi, nem kérdi magától, mi által marad hátra az új szólás amaz mellett. S hány nyelvtanitónk mond egyebet mint azt, hogy a magyarnak bajusz kell, nem görög palást, nem római tóga. S az a mi kedves barátunk a maga gyermekes koszperdjével! mintha nem látná, hogy a magyar öltözet a *Hunyadi* sírköve szerint is 1400. a török talárishoz hasonlíta, a félre vetett mentét hogy a spanyol palást után hordjuk, s mostani nadrágainkat *Párizs* tanítá szabnunk. — De hagyjuk szabadságában a mi *Döbrenteynket;* tudod, én csak annyiban vagyok *neologus*, hogy ezt is szabadnak nézem, de a *neologiát*, az *orthologiával* egyesíteni akarom. — Élj szerencsésen, kedves barátom, tiszteld *Endrét*, s a *Takács* derék fiának súgd ezt mindég: *Αει αριστευειν*. Mondjad neki, hogy köszöntöm, s kérem szeretetét. Minden örömem, jobb ifjaink.

Eperjesnek gyönyörü Kálváriája van, s 36,000, azaz harminczhat ezer ostya készült a septemb. 14-én tartott ünnepre. *Cultusztok* engem *Hellászba* s *Rómába* teszen által, s én azt tudom is, akarom is sok oldalairól tekinteni. — Magam is kimentem. Az igen sok kápolnák bokrok és fák között állanak, s a tetőn van az egyik legnagyobb templom. Nem gondolék vele, hogy csaknem betörék oldabordáimat. Mint *Zachéusz* — vagy ki is volt — úgy mászа fel a sok férfi a vén dió, gesztenye, hárs ágaira. S most a balkonra lépe egy pap, körülfogva férfiakkal, asszonyokkal, s elkezdé a magyar prédikációt, flosculusokkal, de épen nem roszul. A tót és német nép imádkozott, s a sok felsóhajtás megszaggatá a pap szavát. Közel hozzám egy hallani akaró *Zachéusz* felkiálta:

„Tót atyafiak, *kérem kegyelmeteket, legyenek csendesen, hadd hallhassuk az Isten igéjét*".

Felpillanték rá, hogy az első szó nem pajkosságból jöve-e ki száján? Nem; a kegyesség vele még a tótot is *atyafinak* tekinteté, az ellen pedig sokan protestálnánk. Élj szencsésen kedves barátom ajánlom magamat igen nagy becsü barátságodba.

Pannonhalmán, oct. 19-én 1824.

Kazinczy Ferencznek Guzmics Izidór
tiszteletét, szíves idvezlését.

Neved napján irom e levelet, minekutánna a fejedelmért végeztük áldozatunkat. Az én imádságom éretted is röpült; s ha valamit

óhajtok az égtől megnyerni, ezen imádságomnak meghallgatását ohajtom. — Tegnap volt nálunk *Gr. Eszterházy János, erdélyi Kanczellár*, és *Veszprémnek Főispánja;* vele *Imre Rédének* ura, a megholt *Püspöknek* sequestere; *Bésány* Consiliárral, *Veszprémnek* igen derék első *al-Ispánjával;* mi ez napon egy magyar tagunknak primicziáját, első áldozatját, tartottuk. *Czuczor Gergelyt* a tavali *Auróráből* ismerheted, ő az. Egyházi beszédet az ifjúnak kívánságára, én tartottam. *Jézus* életének, különösen a papokat érdeklő részét festettem. Nagy vendégeink jelen voltak; s beszédemről távollétemben dicsérettel szólottak. *Imre* nem tartozik ugyan a nagy lelkü magyarok közé; de azért szeretetre méltó, hogy, bár hibásan, örömest beszél magyarul, s — nem lakja *Bécset.*

Azon Benedictinusok, kikkel találkozál, még nem tértek utjokból vissza; alig várom, hogy szólhassak erántad velek. Vajmi szerettem volna egyik helyett én lenni: egy ideig csak ugyan felfogtalak akasztani, ha nevem nélkül reám ismernél. De azok az én barátim könnyen utaznak, mert *Academiában* tanítnak; s nekem huzamost szekérben ülnöm kín. Vajha már egyszer vergődnél ki bajodból, s adatnál vissza magadnak! Az azonban, hogy oly könnyen járod, s járni annyi ideig győzöd a hegyeket, engem azzal biztat, hogy épen nem oly gyenge erőben vagy, mint gondolám; s azt hagyja hinnem, hogy imádságomnak egy része megvan hallgatva. De azt nem szeretném, ha télben kellene utaznod; a téli, kivált tartós út, a fiatalnak is ád mit türni; e mellett *Pannonhalmát* s a *pázmándi* magányt télben látni, szomorú látás. De te nem a tájt, hanem a táj embereit jösz látni. Ha már télben kell jönöd, szeretném, ha januarius 25-én nálunk lennél: már több esztendők olta szoktak ekkor ifjaink játékot adni *Pál* igen jó *Apátunknak.* Ha valami nem akadályozza öket, jövendőn is fognak adni.

Hogy új dolgozásba kezdél, én épen nem csudálom: az én 68 eszt. atyám mezei gazdaságát árendába adá, hogy csendben tölthesse hátra lévő napjait; de már fél esztendő alatt megbáná, s az esztendő végét sem várhatván, megegyezett emberével, hogy a jószágát bocsátná ki kezéből; most ismét gazdálkodik. Kétségen kivül egy munkád csonkán fog maradni: az utolsó; de ez még *Cicero* nem lesz, *Cicero* ne legyen! Ugyan mond meg nekem, micsoda emberek ezek a mi *orthologuszaink,* kiknek egyike csak nem rég *Kulcsár Mulatságaiban* azon meré különben is izetlen *neologomaniáját* kezdeni, hogy *Róma* nyelvének veszedelmére volt a *Graecomania* (?) pedig ha *Rómának* szép nyelvéből kiszedjük a görög tollakat, egy, vagy egészen tollatlan, vagy legrendet-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

lenebb tollú rút váz *monstrum horrendum*, cui lumen ademtum, fog mamaradni. És *Horácz* nem azt a leczkét adta-e *Pisoinak*; si graeco fonte cadant, parce detorta? És *Döbrentey* ilyenekkel fog kezet! És az a *Hipokratesz* fia fogna-e csak egy receptet is írni tudni, nem mondom magyarul, de deákul tisztán. Egy valaki azt mondá maga felől: árkon túl hegymester; s ez nem jól esett, mert ő az nem volt; de ez azt magáról, ha mondani szégyenli, magában elgondolhatná, mert valóban az. A csalfa szerénység, és a tudatlan merészség, egyformán vétkes. De te jól mondád, hogy szabadságokban kell őket hagyni! De hát ők mért dictátoroskodnak? Mért vádolják az egész publicumot, hol csak egyet, kettőt kellene leczkézniek? Az az *Új Szellem* mit akart? A szolga szájába adta ön konyha magyarságát akarja-e tiszta magyarság gyanánt ajánlni? De így vissza, nem elő kell mennük; és unokáinknak engednünk azt, a mit magunk claludtunk. De már ott nem állunk, hol 20 esztendővel ez előtt állánk; s ha ki leginkább akarna ott állani, nem állhat, hanem ha egész eddig aludt. Ki a régiekben csak a *dolgot* látja, s a *mesterség* mellett behúnyt szemmel megy el, az nem tudja, mért olvassa a régieket; az olvassa az ujabb történet irókat, ezekben a dolgot összefüggésben, világosan, s criticával fogja látni. Én azt hiszem, hogy a régiek nagyobb gondot fordítottak a *hogyanra*, mint a *mire*.

Az ifjú *Takácsot*, ki *Bésán* vicze *Ispán* mellett practizál, téltől fogva nem láttam; akkor is csak játékunkra jelent meg, s ment. Ő szép eszü, s jó indulatú ifjú. Többet felőle nem tudok.

Az úgy nevezett bucsú járásokat a mostani váradi *Püspök* tilalni kezdé *Fejérvárott*; még inkább járták. De jelesb helyeken járni a búcsút, ha rend van, s vigyázat, sokat ér; s én inkább tiltanám a falusi búcsúkat, melyeknek végek többnyire verekedés, gyakran halál. Azok a jelesb helyekre zarándokoskodó karavánok buzgó emberekből állanak, s közülök bizonyosan egy kettő *παλιγγενεῖς* tér vissza egész életére nézve. Édes barátom, a köznépnek is kell különbféleség; ez is unja a mindég egyet, s lelke szépül, mikor ujat lát; pedig neki csak vallás a képző vesszö. Az efféle emberek, nagy részén, alig fognának, helységökön kivül e nélkül a vállásos utazás nélkül, más valamit látni, tapasztalni.

Te abban a *Marczibáni Commmissióban*, igen részre hajló bíró lennél. Hagyjuk a jutalmat azoknak, kik érdemesek, és több szükséget éreznek, mint én. Nekem elég jutalom az, hogy *Theokritból* már nincsenek példányim.

Somogy azt fogja a *Diétán* kívánni, hogy a protestáns ecclesiáknak fő s alszolgái dotáltassanak, s egy ranguak legyenek a catholi-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

cus papsággal. Itéletem szerint az egyenlőség egységre vezet: de ennek kell-e most a főpontnak lenni? Találkoznak olyak is, kik a volt párizsihoz hasonló Academiát kivánjanak a neologuszok ellen! — Élj szerencsésen, édes barátom, tisztelt tiéiddel.

Pannonhalmán, novemb. 30-án 1824.

Kazinczy Ferenczneк Guzmics Izidór
baráti üdvözletét.

Hosszú hallgatásod, édes barátom, ismét aggalomba döntött. — Bajod lehet! — szüntelen ez a gondolat nyugtalanit. Irjunk édes Kazinczym, ha már az óhajtott viszonlátáshoz nem juthatunk, irjunk; én hogy tiszteletemet, szeretetemet erántad kiönthessem; te, hogy mennél több szépet, jót közölhess a tanítványnyal, s gazdagitsd lelkét lelkednek kincstárából. Engedj igen boldognak lennem, minekutána későn kezdék az lehetni. Tegnap forgatván az *Erd. Muzeumot*, jó tertályt mulattam azon szép versezeted mellett, melyben bajokat kérsz Istenedtől örömidhez. Megnyeréd, mondám: s kezdém magamat, barátimat s az emberiséget vigasztalni bajainkban.

Szerzetes társaim, a boldog utazók, kik téged láthatának, szerencsésen érkeztek meg. Első szavok hozzám: „Láttuk Kazinczyt“ — s megcsókoltak; s én hagyásod szerint. Voltak M . . cson, s kivánságodat teljesíték. Szivemre köték, hogy ha irok, tiszteleteket zárjam levelembe. Ősz vagy tehát, mint a *hattyú*; de virgoncz; tehát még sem kell még reszketnem. Az utazóknak egy bajok esett; egyik lovok kidölt a hámból; hat forinton adták el, s egy erdélyit vettek helyébe; ez ha párja volna, kipótolná a kárt. Sokáig nem mulathattak velünk, itt levén az iskolai idő; de még is beszéltettünk velek, felöled, s *Erdélyről*. Különösen a Mathésis prof. jól eltanulá az *erdélyi dialectet*, s az éneklő beszédet. Emlékezem, hogy igy énekelve beszéltek a *szalai göcseiek*. A tapasztalt szivességet nem győzték magasztalni, s nekünk az igen tetszett, hogy a *Tokajit* úgy itták, mint mi közönséges borunkat iszszuk. De hol terem az a sok *Tokaji*? Mennyit hordanak el, mennyi felé! Igaz, hogy sok hamisat is talál az ember mindenhol.

Fáy András meséit most végzem, s örvendek új nyereségünknek. Mely eredeti, remek gondolatok? mely oda illő styl! az ugyan azon egy nemnek mennyi különféle fordulása! s mennyi ránk illő igazság fekszik majd minden lapon! Grammaticája ugyan a *Debreczeniek* és *Verseghi* után sántikál; de én az ilyeneken, ott, hol a dolog jó, aka-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

dozni nem szeretek. Néhány vidéki szavai ujak előttem. Te ismerni fogod ötet személyében, ki, ha van valami igaz mesés biographiájában, *Zemplényben* született. Igen kedves dolgot fogsz tenni, ha őt velem közelebbről megismerteted.

Mikor fogjuk venni *Erdélyi leveleidet? Szallusztot? Cicerót?* Ne késsél, édes barátom, ezen kincsekkel gazdagitni a hazát! — Én minden jó irót neologosznak és orthologosnak ismerek egyszersmind; s ez arra megy, a mit te mondasz, hogy a kettőt egyesitni akarod. Azért nem szeretem köztök, mint két ellen tábor között, a különséget, s azt a gyermekes villongást; s mikor ezt a buták teszik, vagy szelesek, nevetem; de mikor derék férfiak a villongók, fájlalom. A ki épen semmit sem távozik a régi irásmódtól, azt ma *jó* irónak, vagy inkább *szépnek* nem tarthatni; a ki minden megválasztás nélkül halmozza össze az *új czifrákat*, s velek ugy tarkázza irását, hogy csudálhatatlan csudát teremtsen; s ha még ezekhez valóságos nyelvhibákat is aggat: az ilyen nem jó, nem szép iró, s épen azért nem szép, mert erőszakkal akar szép lenni. Mit kellene mind itt mondanom, s nem mondhatom ki! Azt a menyei aisztheszisztt, csak nem lehet bebeszélleni más lelkébe; s az a te, nekem igen kedves, mottód: *Θυε ταις χαριταις*, vajmi kevésnek van kezére! Mindég boszonkodva hallám azt a vádat, hogy te itt igy, ott meg amúgy irsz! De ha nem vakandokok vagy tökök a vádlók: előbeszéded kielégitheti őket fülig. Előttem mindég az volt a te fő érdemed, s ebben tartlak hasonlithatlanul *nagynak*, hogy nyelved egészen hatalmadban áll.

Hallottad hirét, a vallási egyesülés *Ideájának?* olvastad *Szikszai* unioját? Ezek utánnam irtak; s az első *πολεμικῶς*, de *ἐυτιμῶς*; a másik *εἰρηνικῶς* és *ἐυτιμῶς* egyszersmind. De czélomat nem látták át. Feleltem nekik, vagy inkább vizsgálat alá vettem gondolatjaikat. Én már azt is nagy nyereségnek tartom, hogy a dolog szóra kapott; s ha nagyobb következése nem leend, az már is, hogy egymás eránt kedvezőbbleg itélgetünk, s érzelgünk: és ez is valami az egy hazának megoszlott gyermekei között.

Az ember gyakran maga sem tudja, mennyire tiszták munkásságának rúgói. Ez eránt én már többszer kilestem magamat. A mult napokban vevék tudósitást Olaszországból *Deáky Sigmond győr* megyei paptól, ki most ott *Eszterházynál* nevelő. Ő ennekelőtte egy érzékeny angol versezetet fordított le, s megkéré észrevételeimet; most ezeket köszönvén, egyszersmind tudatja velem: bogy *Szemerénknek* egy *Szonettjét* olvasta légyen angol fordításban (ezt meg is küldé, kezdete:

Sad Silence chaius thy tengue. stb.) hogy *Kisfaludy Sándor Doboziját* és *Károly Életkorait* most fordítják. Gondold el, mint olvadtam örömömben! Tüstént tollat ragadtam, hogy a kedves hírt *Thaiszszal* közöljem; „*Szivem melegével*“ így kezdém a levelet; s valóban oly melege volt, hogy a levelet akkor nem folytathatám tovább. Örömömben annak is örültem, hogy annyira tudok örvendni, látván a külföld figyelmét literatúránk iránt, bátor semmi részem a dicsőségben. Vágyom tudni *Szemerének* ezen szerencsés Szonettjét; az angolból egy szót sem értek, ha csak a *Sad silence* annyit nem tesz, mint a német satt. *Szemere* Szonettjeiből pedig csak az *Erdélyi Muzeumban* birok egygyel. Örvendj te is, kinek nem kevés részed van a dicsőségben is.

Mire mentél pereddel? Jösz-e? Isten tartson, ő őrizzen minden nagy rosztól tégedet és egész házadat; a kis bajok édesbekké teszik az örömöket. Nálunk sok a rablás, és vármegyénk, tudod, igen szelid.

Ujhely, deczemb. 13-án 1824.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz

szíves tisztel. s baráts. idvezl.

Mely közel valék hozzá ez előtt harmadfél holnappal, hogy levelem helyett holt hiremet vedd! Tüdő gyulladást hoztam haza *Eperjesről* sept. utolsó napján, s más nap már feleségemtől titkolva irogattam rendelésimet s bucsúzó leveleimet, míg ő viszont titkolózással, szemvizeit vette elő, hogy sírását meg ne sejtsem. Orvosaim és feleségem, ki megelőzé az orvosokat, megtartának, s szeretem hinni, hogy életem akkor, épen akkor, téve vissza, midőn te, drága barátom, áldozatodat mutatád be érettem. Higyjük azt, s tiltsuk el főmet, vizsgálni, ha kell-e, s lehet-e hinni, hogy azt nekem a te áldozatod tartá meg. Sim paulo infirmior! mond az enyelegni szerető bölcs, az Ibam forte via sacra, szép versezetében. Nem bölcs az, a ki nem mer nem bölcs lenni, s mindég csak azt a sovány igazat keresi.

Örvendek hogy utazó társaid ajakidra nyomák csókomat; bár azt magam tehetném minél előbb. Örvendek hogy látták szobámat, hol aug. 25. 1800. a követk. junius 28-ig lakattattam. *Horváth Endrének* elmondám, mely szép öröm ére engem ott. Négy holnapig tápláltam négy embert, kit az éhség is kínza, s merész tettel, míg végre rajta vesztek. Ezért jutalmúl engem te is megfogsz csókolni.

Ismét valék *Eperjesen*, s ez idén ott *ötször*, szekerem *nyolczszor*. Nov. 27-dikén ismét megismertettek igazaim, s a birák sürgeték, hogy rekeszszük be a pert.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Fáy András Pest vármegyei születés, nem *Zemplényi; Zemplényből* csak anyját (*Szemere* leányt) vette. Hatodik nagyanyja az én nagyatyám nagyatyjának *Kazinczy Péternek* leánya volt. Vérek vagyunk tehát, de miolta iskoláit elhagyá, nem láttam. Arczát elmocskolá a himlő: de szivén semmi himlő nem teve kárt; az tiszta. Egy gátlott szerelem elugrattatá vele a házasságot, s ez a baj szint ád minden sorának a mit tolla ír. Vérei nem engedék, hogy egy nem alacsony, hanem csak nem fényes születésü lányt elvegyen. Fides et ingeni benigna vena est, — ezt kellene írni képe alá. Én csak azt sajnálom, hogy sok fabrikai *Románt*, és azt a szépen mázoló *Koczebuet* olvasta sokat.

Láttad-e *Hébét*? s melegitette-e kebledet az én *Zrínyim*? mert azt ugyan töled várom, nagyon kivánom. Lángoló szívvel irtam azt s úgy hiszem, lángomnak által kell csapni olvasóim lelkeikbe. S az engem egy igen szép szerencséhez juttata: — magyar nyelven irtam levelet a mi kedves *Palatínusunkhoz*, s azt le nem pecsételve udv. fő *Mesterének Gróf Beckers Generálisnak* küldém meg postán. A történet ez:

Krafft, historiai festő parancsot veve, hogy *Zrínyinek* elestét fesse a pesti *Muzeum* számára. Ez *Festetics Lászlót* kéré, hogy *Csáktornyáról* hozassa fel a *Zrínyi Miklós* képét. *Festetics* magának is lemásoltatá *Krafft* által a képet, hogy müvész ecsettel dolgozva birhatná. Voltak, a kik kérék *Festeticset*, hogy metszesse rézbe. Ez megleve. Mélt. *Márkus Ignácz* Úr is kapa egy nyomtatványt. *Igaz* innen engedelmet kapa, lemásoltatni, s *Igaz* most a hös tettet velem dolgoztatá. Kijöve *Hébe*, s *Igaz* a *Zrínyi* képét az utolsó ívvel küldé meg nekem. Elrémültem, mert ez nem a *Szigeti Zrínyi* hanem a *Szigeti hös* unokájának fia *Zrínyi Miklós* a *Poeta*. Amaz 1566. esett el: ezt 1664. ölte meg a vadkan. *Igaz* bizonyossá teve, hogy *Zrínyi* ezen képében, ezen arczával van a *Krafft* 22 lábnyi vásznára általvive. Könnyü képzelni, mely zavar, mely lárma, mely kaczagás lett volna, ha a tévedés akkor világosodott volna fel, midön a kép ki lett volna téve, fel volt volna függesztve. Én a két *Zrínyi Miklós* képeit bemutatám Nádorunknak, s tanúságra szólitám a *Schrenkh Icones Ambrasian. Collect. Zrínyijét*, melyet az 1529. szül. és 1595. megholt *Ferdinand* fő *herczeg* állita, ki ismerte *Zrínyit*, a szigeti höst, és ezt szakállal adja. — A *Nádor* kegyelemmel vette jelentésemet, s meghagyta a *Generálisnak*, hogy nékem azt köszönje meg. Mit Vermeldung höchstihro Dankes — — — — ez a kifejezése. Ezt édes barátom vedd örömmel,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

barátod szerencséjén; de ne tudasd sokakkal, kivált ne azokkal, a kik engem nem szeretnek.

Igaz az én *Jubileumomra* is metszete egy rezet *Hébéjében*. Félre tevém levelét, mely bizonyítja, hogy szándéka felöl mind eddig nem tudtam semmit, míg a réznyomtatványát nem láttam. Hallom *Kulcsár* valamit ira felöle. Azt még nem láttam, de fogom. Szörnyű vindexe ez a *Kulcsár* a magyar nyelv tisztaságának.

Mit ira *Theokritoszod* felöl, *Gr. Dezsőffy* fogja velem közleni; én pedig az *Ellinger* folyó irásában akarok fordításod érdeme felöl szólani, de bajaim, gondjaim, egészségem nem engedik, hogy azt a göröggel összehasonlítsam.

Ellinger hálát érdemel szándékáért, de csuda czímjét meg kell változtatnia, valamint azt a *negyedrétet* is, a mi szokatlan. Erről másszor. Szép hogy aranynyal akarja fizetni az ivet. Olyat *Trattner* is igért; de csak igért. Nekem hirem nélkül tette *Ellinger* a mit tett; csak akkor hallám mit akar, mikor a meghivó levelek közre eresztettek.

Élj szerencsésen, kedves barátom, s tiszteld nevemben társaidat, kik láttak. Ajánlom magamat igen nagy becsü barátságodba. *Endrének* ezer áldást az új esztendöre.

Pannonhalmán, jan. 8-án 1825.

Kazinczy Ferenczнek Guzmics Izidór
tiszteletét, idvezlését.

A nélkül, hogy fátumot higyjünk, kétkedhetünk, ha imádságunk fordíthat-e valamit dolgunkon; az isteni *Gondviselés* szinte úgy változhatlan, valamint amaz hajthatlan. De meg mértük-e ezt? s azért, hogy a mi véges értelmünk a kettőt együtt gondolni nem tudja, ne imádkozzunk-e? ne reméljünk-e? A meghallgattatás legalább nem teljesen lehetetlen, s az imádság, a mindnyájunk atyjához szeretteinkért forrón bocsátott imádság, be jól esik sziveinknek, s be édes a remény, hogy meghallgattatunk! Te különben a *szivet* szereted religiód forrásává tenni, s jól teszed: a szivnek is vannak igazságai, melyeket midön okoskodással meg nem mutathatunk, annál forróbban érzünk; s ha megszorítatnánk, nehezebben fognánk feláldozni ezét, mit a hideg észét. Mért ne hallgasson engem meg az a jó atya, a nélkül, hogy örök végzéseit változtassa? Mért ne tartsa meg nékem, s hazámnak *Kazinczynk* kedves, mert munkás, életét buzgó könyörgésemre? Nem lehetett ez is az örök végzések között szinte úgy, mint egykori halá-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

la? Azonban ne hidd felőlem, hogy merészkedjem egészséged helyre állását az én, — szegény bűnös ember lévén, — imádságomnak tulajdonítni, de áldom a gondviselést, hogy még megtartott köztünk; s kérem, hogy még sokára tartson meg.

Olvastam *Hébét*, olvastam *Aurórát*, s igazságtalan volnék, ha azt, ennek elébe nem tenném, s pedig minden tekintetben. Azt az egyet nem szeretem, hogy a képekben *miscet sacra profanis*, s ezt nem az idén teszi először; a bölcs ezen fen nem akad, ki itt is, ott is a művészt nézi; de hány nem bölcs találkozik *Hébe* olvasói között? — Hogy *Igaz Zrínyije* nem a *Szigeti hős* könnyü elhinni, kinek, ha bajúszát lenyírjük, épen semmi hősi vonása nem marad: de hogy *Kazinczy Zrinyije* a Szigeti halhatlan hős teljes maga valóságában, azt ugyan magyar tagadni nem fogja: a neki tulajdonított beszéd csak oly lélekből származhatik, milyen a magát s övéit kötelességének feláldozott hősé lehet csak. De megbocsáss, ha nekem mindenek felett a bevezetés tetszik: mennyi igazság, mennyi erkölcsi szépség van abban a kevésben! — A 30. esztendős áldozó *Kazinczyban Theokritemre* ismertem. Szép igen szép *a Hit szava*, s az ilyen *Kazinczytól* nem kevésre munkál által; így *Vitkovics* szava is a *Hitről*: ebben a ti szavatok hathatósb sokakra sok papolásnál. — Hát az a kis *Intés*! mily igazak azok az antithéták, mily bölcs leczke mind a bohó újitóknak, mind a makacs óvitóknak! Ezt nem sokára meg fogom koronázni. — S ki ne örvendjen, midőn két *Grófot* nyájas vetekedésben kap a literatúra mezején? Mondj a *Grófnak* tőlem is hálát, hogy a bor becsületét visszavívta: dicsérje vizét a német, minthogy jó bort nem ihatik; a magyar csak úgy dicsérje, mint *Faludy Ferenczben* már gyermek olvastam: *jó bort inni, a vizet dicsérni.* — *Igaznak* valódi igaza volt, midőn az érdemekkel teljes 50. esztendős literátori hőst emlékkel tisztelte meg; s szivem olvadozott nézletében. De igazán megvallom azt is, hogy a rény és Khariszok felirás nekem sem tetszik: nem azért mintha akár egyiknek, akár másiknak ellensége volnék, de az ilyen monumentumot úgy kell, úgy illik tennünk, hogy közkedvezést nyerjen; azért is, hogy a görög a magyarral nem jól áll együtt; lett volna vagy mind a kettő magyar, vagy mind a kettő görög. Én a te mottódat. *Θυε ταις χαριταῖς*, fogtam volna oda tenni, akár görögül, akár magyarul. A rényről, valamint több új szavainkról is, nem sokára a *Gyüjteményben* fogok szólani.

Szóljunk valamit *Dulházy* és *Ellinger* igyekezetekről is. Én nem

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

örvendek azon, hogy folyóirásaink szaporodnak: olvasó publicumunk csekély is, szegény is; kevesen vannak a jó munkások is, és mikor ezek folyó iratokhoz küldendő értekezésekben fáradoznak, elvonatnak a nagyobb munkáktól. Azt mondja *Dulházy*, hogy a *Gyüjtemény* nem elegendő a kéziratoknak közlésekre; ezt ítéletem szerint mondani nagy gondatlanság volt: tudja az értelmes olvasó publicum, hogy a *Gyüjteményben* még most is, s talán méginkább mint kezdetében, sok üres, szegény portéka jelenik meg; tehát gondolja milyenek lehetnek azok, melyek ki nem adatnak; s *Dulházy* ilyeneket akarna velünk közleni? abból különösen, hogy olvasó publicum csekély és szegény, vagy egyik, vagy a másik, vagy mind a két folyóirásunknak bizonyos halála következik. De erről már hiába beszélünk, minekutánna megindult. — *Dulházy* hozzám is küldé meghivó levelét: bizodalmát tisztelem, de te tudod, mennyire vagyok én felosztva, jobban felnem oszthatom dolgaimat. Szerzetemnek magát különösen a religióban kell kitüntetni: én már tizedik esztendeje hogy a *Dogmaticát* tanitom, méltán kivánhatja tölem, hogy a mit ez idő alatt gyüjtöttem, közre bocsássam; csak ha ezt teszem, fogja igazolhatni szépliteraturai dolgozásaimat. A *Gyüjteményt*, a *Veszprémi Értekezéseket*, nem hagyhatom szavamnak visszahuzása nélkül. — Megszerezni azonban *Minervát* ohajtom, de a kiadó itt is teljes bizonytalanságban hagya bennünket: hogy négy kötetet ád, azt jelenti; de mennyiből áll a kötet? az ára egy forinttal több, mint 12 kötetü *Gyüjteményé*; s hogyan fogjuk kapni? mi uton? Postáról nem szól, vagy csak legalább *Pesten* jegyzett volna valakit ki, kihez a pénzt küldhetnénk, és kitől a köteteket kivánhatnánk. Pénzét senki sem akarja sárba vetni. Te is azt irád, hogy *Ellinger* aranyat igér; s hogy *Trattner* is igért ilyent (4 forintot pengőben) a dolgozóknak, de nem adott. *Trattnert*, barátom védnem kell, az ő szivét ha valaki, én ismerém, előttem titka nem volt. Ő, a ki kivánta a bért, megadta, s tudom, hogy sokan kivánták; különben ő a dolgozóknak a *Gyüjteményt* ingyen küldé: még ebben az esztendőben is vettük *Endre*, s én, bátor *Endre* s én, keveset irtunk a *Gyüjteményhez*.

Én neked n. érdemü barátom, s tiéidnek, Istentől minden jókat kivánok az új esztendőre, legyen ez az, melyben nemzetségi bajaid szünjenek meg, s hozzon még sokat maga után, melyeken át csendesen élj tudós otiumodban.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Széphalom, febr. 23-án 1825.

Guzmics Izidórnak Kazinczyja
szives baráti tiszteletét.

Perem lefolyt, s megnyertem feleségem osztályrészét, a jószágnak jövedelmével anyjoknak halála olta. Biráim harmad napig tanácskozának felette, s még a harmadik nap sem csendesedett el vetekedések; az itélet felolvasásakor, mely mindég nyitott ajtóval szokott esni, háromszor zárák be az ajtót, s új meg új javitásokat tőnek. Az itélet így el nem kerülé a zavart, s ellenkezik önmagával. Az eránt, a mit nekem ide itélének, nem lehete kérdés, noha sógorom pirulás nélkül vitatta hogy minden övé: de mit nekem ide ítélének, az nekem nem elég. Meghagyá a jószág szerzője, ipam, hogy az ő halálával mingyárt osztassék fel; s a sógorom oly szóval tett kötelezés mellett vette által benne a gazdálkodást, hogy a jószágot javítani, s a terheket, a jövedelemből fizetni fogja, s én számadásra szorítom a sógort, hogy mit javíthatott, mely terheket fizethete, s ötet *Eperjes* mentté tevé e számadástól. Innen majd az következik, hogy azt mondja majd az executiókor, hogy ő a javitásokat és fizetéseket idegen pénzből tette. Az annyi, mintha az idegen pénzt értéke felett való költségekre s szükségekre fordította, s a jövedelmet, melyből mind anyját, mind testvéreit kirekeszté, elköltötte volna; s ez csak nem igazságos. Most várom *Pestről* a *Citatóriát*, s azt neki exhibeáltatom. Májusban *Pesten* leszek, és így téged is meglátlak. Várj baráti karokkal. — Február 11-dike volt az az áldott nap, melyen az itélet felolvastatott.

Amint haza érkezém, s elmondám mit végeztem, feleségem gyermekeihez fordult, s ezt mondá nekik: „*Gyermekeim, nézzétek ezt ne az én örökségemnek, hanem az atyátok keresetének*; nélküle azt soha meg nem nyertétek volna. Testvérem annyira összezavart mindent, hogy azt *atyátokon* kívül senki sem tudta volna feloldani. — Mint szánom a bátyám szerencsétlen gyermekeit, úgy mond továbbá; őket atyjok kényszivűsége most abba a nyomorúságba sülyeszti, a melyben mi valánk eddig.“ — S a sógorom egy ily érzésű testvérét és sógorát tudá hóhéri kínokkal elkinzani! Debent hoc sibi laudis sorores, quod eae ab exordio tristium harum in domo paterna simultatum, nil praeter amicam rerum compositionem quaesiverint, nexus sanguinis, divinique effati: omne regnum in se divisum desolabitur, non immemores. De mind ez haszontalanság vala a boldogtalan ember előtt.

Barátom, engem az én vallási érzésem, az én bizodalmam ah-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

hoz a láthatatlan kézhez, el nem hagyott, s el nem hágy, sem szenvedésim közt, sem ezután könnyebb napjaimban. Gyermekeim jót tanulnak atyjok példáján, s az nekem elég. Ha perem felolvastatnék a *Curián*, látnák bíráim ott, ki vagyok én, és ki a sógorom.

Minervának két ívét nyomtatva lelém, midőn vissza jövék *Eperjesről*. Szaladtam *Ellingerhez* megköszönni, hogy a hasított oszlopoktól elállott; a czímet a csudást megtartotta, mert arra nyert privilegiumot. Kelle-e két *Folyó-Írás*, nem tudom, legalább nem kérdem; újra elmondom, hogy a szándék felöl mindaddig senki sem tuda valamit, míg *Ellingernek* a privilegium megadatott. Minek utánna a dolog elindúlt, azon kell lennünk, hogy oly jó legyen, a mint lehet. Senki annyi munkát még nem külde, mint *Perecsenyi Nagy László*; de az annyi, mintha semmit nem küldött volna, — úgy mondják a kik látták; én nem láttam.

Leveled vétele után megolvasám a *Zrínyi* bevezetését. Örvendek, hogy az *NEKED* nyerte meg javalásodat. Feldolgozám benne szívem forró érzéseit. Ha írásomnak, söt ha magamnak, van valamink a mit javallani lehet, úgy az nem egyébb, mint a forróság. — Irtózni a rútat, a mi szép, szeretni! Ez az én szivem érzése, ez az én életem szine.

Petersburgból taval juniusban indúlt el hajón egy *Rombauer* nevü szepesi fi festö; *Lübecknél* kiszállott, útját *Berlinnek*, *Drezdának*, *Bécsnek* vette, s *Eperjesen* telepedett meg. Ismertem 1803-ban *Pesten*, midőn *Stunder* festő körül gyakorlá magát, s siettem hozzá. Egészen másnak festi *Pétersburgot* mint képzeltem: gazdagság és irtóztató szegénység, a főbb rendnél tudomány, az alsó rendnél és pórságnál borzasztó tudatlanság. A császár frugális, s szerettetik mindentől; s méltó hogy szerettessék. Kivált a mesterségért sokat tesz. Harmincz millió rubelt szánt az *Izsák* temploma felépitésére, melyet elbontatott. *Finnlandból* hozzák az egy öl diameterü, kilencz öl magasságú oszlopot hozzá, s egy hajó csak kettőt egyszerre. — *Fessler* él, a császár ötet útálja, a tudósok nevetik, mert minden nap más a gondolkozása. Egykor váradi prof. *Balugyánszky Mihály*, egy *Zemplény* vármegyei orosz pap fia, ott is politikai tudományt tanított, most wirklicher Staatsrath és Excellenz 25—30 ezer rúbel esztendei fizetéssel. Elvadította erkölcseit a hivatal és a veszélytől rettegő fertelmes *prudentia*. Hét leány és két fiú gyermeke van; *Váradról* vitt felesége belé únt, s ö feleségébe, s a háznép olyan, a milyen a felfordult háznál lehet. — *Rombauer* engem másnap felkerese azon fogadóban, hol társaid szállásolának, s kért ülnék neki, de hogy a kép övé maradjon. Száraz föm, úgymond, neki egy szép képet igér.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

— Ültem. Harmad napig dolgozta a főt délelőtt is, délután is, holott *Kreutzinger* és *Dónát* egy főt elvégez első festéssel egy nap. A kép térdig, és természeti nagyságban. A két kar egymásba ötlődik jobb felé, a fej balfelé fordúl. Interesszánt az úgy nevezett *attitüd:* de *Rombauer* mindent nagyít; láttatni akarja, s inkább talán mint kellene, hogy az *Anatomiát* nagyon tudja. Egy fiatal festőnél ugyanott szép munkák dolgozásait leltem. Egy gyönyörü feszületet *Van-Dyck* után, mintegy 2 lábnyi magasságú vásznon. Nem szeretem a holt testeket, de ezt szeretném. Egy *Máriát Jézussal, Mengs* után, csillogó (brillant) ecsettel. *Mária* a *Mengs* hitvese, *Jézus* a *Mengs* gyermeke. Két *Magdolnát*, az egyik *Carlo Dolcsétól*, s ezt a festő megtudá nevezni; a másikat meg nem tudá nevezni, de én kitaláltam, noha a darabot soha többet nem láttam — *Guidó Rénitől*; ennyire használ ismerni a nagy mesterek sajátságait. *Rombauer* azt mondá, hogy nálamnál többre ezen ismeretekben nem igen ment valaki, s hitt, hogy utazzunk együtt a mesterség egyetlen honjába, *Rómába*. Öreg vagyok, de mennék, ha erszényem engedné. — Felejtém mondani, hogy *Ginovszkinál* egy *Vénuszt* is találtam, aluva, ruha nélkül; fia ölében aludt el. Minden tagja skurzóban: és mégis isteni mü. — Ölellek!

Pannonhalmán, márcz. 16-án 1825.

Kazinczy Ferenczнek Guzmicsa
szíves idvezlését.

Leveled, nagy érdemü barátom, kettős örömmel lepett meg; azzal is, hogy a gyülöletes pernek részedre szakadt vége, s most már megnyughatol; azzal is, hogy ölelhetnélek nem bizonytalan reményt nyujtál. Senkinek sem ohajtok hosszú pert, legkevésbé τοις *Μουσοχαρεσιν*. Én dolgotokhoz nem értek, s érteni nem akarok; de azt meg nem foghatom, mint lehet a világos dolgon annyit pörölni! De az emberek szeretik ezt, s benne nem kevesen híznak, midőn mások fogynak. Azt sem értem, mint mentethetett fel sógorod a bizonyos tartozás lefizetésének kötelessége alól, ha te engedni nem akarsz? S te ezt, ha bár egy kis áldozattal is, fogtad akarni, ha emberedet nem ismernéd, s nem félnél új involutióktól, s több és több praetensiótól. — Szivemből örülök neked, *nagyságos nődnek*, s veletek nevendékeiteknek. Isten adjon oly szívet, milyen a tiétek. Mélyen illették a jó nőnek s anyának szavai lelkemet; az asszonyi kegyesség szelid fénye ragyog azokban. — Ha *Pesten* végzéd dolgodat, megnyugszol ugy-e, s hozzánk egészen

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

hozod magadat? Be boldog nap fog az reám nézve lenni! szóljunk röviden jövendő utadról:

Pestről megszabadulhatásod napját nem tudod, nem tudhatod. De *Pesten* talán megfogod tudni, ha a napot nem is, legalább a hetet. Igen szeretném vagy csak az utolsót is tudni előre, nem magamért, kit mindenkor fészkemben találsz, s tárt karokkal; hanem több barátimért, kik tisztelőid, s látni vagy csak egyszer is óhajtnak. Írj tehát *Pestről*, ha mi bizonyost írhatsz. Utadat merre fogod venni? *Bicskének* az ugynevezett Mészárosok utján? Ez rövidebb, jó és kevésbé unalmas; de meg ne késsél, mert *Bicske* és *Bánhida* között van egy erdőség, melyben néha rosz emberek tanyáznak: a mult novemberben mészárosunkat, s társát, az igmándit, minden pénzektől megfosztották; de azt gondolom, hogy csak mészárosokra czéloznak, különösen a pesti vásár közelítésével. Vagy *Esztergomot* akarod megtekinteni az új épület kedvéért? Itt nálunk szállj, örömmel fognak venni; a vármegye ház ellenében van házunk. Ha *Komáromba* is be akarsz tekinteni, ott *Szeder Fábián* az előljáró; a világért ki ne kerüld. Ő bizonyosan veled fog onnan jönni, s elfog jönni nélküled is. Taval *Nagyszombatban* volt, s hogy téged vártunk, kész fogott a gyalogolásra lenni kedvedért. Így tiszteltetel te! *Szeder* fog neked tetszeni közöttünk legjobban. Akár merre jösz, elhagyván itt *Almást*, ott *Bánhidát*, földünkre érsz; a tömördi puszta, ezt éred először, *Tárkány* helység, ha magadnak nem is, lovadnak fognak szolgálhatni; de ha tudjuk a hetet, magadnak is. — Sokat nálunk nem látsz, de érezni fogsz: sok szív ohajt látni. De egy barátom, kit most nem nevezek, nem kevésbé tiéd, mint én: ez nem magyar író, de magyar lélek, szép szív, s a legszebb ész. Te ki fogod ismerni ötet, ha nem szólok is. Ha a víg *Vitkovicsot* elcsalhatnád, *Endre* magánya tömve lenne énekkel. *Endrének* terhes a fárája, sok agsága, azért *Árpád* nehezen halad. Már ugyancsak a negyedik könyvben van. Majd olvastassunk vele. Addig élj egészségben, s ne adja *Isten*, hogy várakozásomban csalódjam.

Ujhely, auguszt. 1-én 1825.

Guzmicsnak Kazinczyja
szives tiszteletét.

Édes barátom, pöröm a sógorom ellen május 30-án kezdetét vette; most *Pestre* kell vala indúlnom, de közbe jött a *Diéta* s így utam vagy novemberre halad, vagy januariusra. Megvagyok tehát fosztva azon öröm-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

töl, hogy megláthassalak. Nem szükség mondanom, hogy azt mely igen fájlalom. Az a bizonytalanság, hogy a *Diéta* lesz-e, vagy nem, napról napra halasztatá velem az írást; s így történt hogy egészen elnémúltam.

A sógorom keményszivűsége öldököl. Még most is üzi gonosz játékait. Nem első példa, hogy az *Isten* legnemesebb teremtménye magához egészen hasonlatlan fiat hágy. De képzelheted, mint akaszt el, mint ront. Nagy kín egy atyának, midőn gyermekeit látja szenvedni. Maga kevélyen szenved, midőn azt szenvedi, a mit nem kellene.

Én február ólta mindég itt vagyok. Nem zaklatnak, de a becsület érzése nógat, hogy végezzem el a munkát valaha. Készen vagyok mind a két levéltárral, tudniillik mind a *Politicummal*, mind a *Juridicummal*. Tíz ezer pernél több ment keresztül kezemen. Az én dolgom csak az volt, hogy tekintsem meg, megvan-e, s minden hozzá tartozó actáival, s ott van-e, a hol lennie kell. De kezemben levén egyszer, a mi az emberbarátot és a kimüveltetés vizsgálóját érdekelhette, nem mulasztám el megtekinteni. Osztozz érzésimben, s mond magadnak, mit kelle érzenem ilyeket olvasván:

Fascic. 370. Nro 33. Jósef (Mariae) ex poone Szomotor oriundae, criminis magiae accusatae, atque ad torturam, postea etiam rogum damnatae. Processus Criminalis. Anno 1704.

Inquisitio, seu potius fassio cruciatibus torturae elicita, in qua *Kondásiana* aliqua, in *Megyaszó*, se artificia strigum exercuisse, in tortura, et post torturam, asserit. Vidit procul dubio innocens strix, se in manus amentium incidisse. Quaesitor vecors in suo scripto nec nomen mulieris, nec locum habitationis adjecit, imo fassionem hanc ne subscripsit, quidem. — Anno 1731.

Joannes Sebök ob blasphemias contra *Mariam* etiam *Theresiam* effutitas, utut testes asseruerint, eum mente fuisse alienata, manu carnificis mortuus est, extracta prius lingua. — Anno 1770!!!

Maria Szijártó, uxor cauponis *Tolcsven.* apud quam tres Poloni occisi sunt, cum crimen hoc probari contra eam nequeat, ipsa vero, toleratis primis tribus torturae gradibus, nihil fateatur, ulterioribus torturae gradibus subjici praecipitur. — 1747.

Mulier Judaica, quod pudenda viri, qui de patibulo decidit, absciderit, et domum deportavit. Inquisitio (nem sült rá) — 1770. —

Criminis bestialitalis reus (ilyen és infanticida akkor sok; miért?) capite plectendus, ac postea cum vitulo comburendus.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

N. N. gratiam vitae a Majest. obtinet, ad perferendos m e d i i anni carceres damnatus. 1776. — Barátom, érdemlé-e ez, hogy halál mondassék rá? s ember így gondol-e ember életével? Bíró-e az ilyen?

N. N. Ecclesiae R. Cath. S. Patakien. aedituus, fur sacrilegus. 1763.

N. N. *ob defectum rationis* in bigamiam incidens. 1759.

Hricz Molnár voluntarii homicidae ad instantiam cujusdam virginis ante pronunciationem Capitalis sententiae eundem sibi pro vitae socio expetentis, ab ordinaria, poena absoluti 1724. — És így a talán rút lány elvételét is büntetésnek nézék a bírák. — Én ezen 1552-ik esztendőn kezdődő és 1777-ig menő criminális pereket elmélkedve tetekintettem végig, s bíró a törvényszékekben lenni szeretek, noha az species carnificinae. Én irtózom ok nélkül büntetni, s a blasphemiákat csak b o l o n d, t i s z t e l e t l e n és az embert még inkább eldühítő dolognak nézem. — De midőn Sodomiákat, bestialitásokat, gyilkosságot, gyújtogatást, gyermekölést büntetének, nagy számban!! *Zemplénynek* 40 rabja volt. Most 150 van, s több. Honnan ez a rosz, s nem kellene-e szívünkre venni az emberiség javát? Én tudnék egy módot *Amerika* hasznát veszi.

Bele csömörölvén ezen munkába, tudománybeli foglalatosságaimhoz térek: *Hazám történeteihez; Szalluszthoz; Erdélyi Leveleimhez*; melyeket miolta a *Censúra Bécsben* megengedé kieresztését, két izben dolgoztam újra, s májusban a *Gróf Mailáth Magyarische Sagen und Mährchen*-jeit lefordítám, s *Igaznak* küldém, adja ki, ha tetszik. Azok jól vagynak beszélve, s ártatlan gyermekes szellemökkel kedveltetik magokat. *Theokritodat* még sem olvastam végig: de ha nem szeretnélek is, ha gyülölnélek is, szeretném azt. Gyönyörü! s hadd mondják azok a sovány, és érteni sem tudó emberek, a mit akarnak. Azzal nem kell gondolni. A ki megvénült a más tanításaiban, a másoknak parancsolgatásában, a kit mégis, nec deus mensa, dea nec dignata cubili — ugyan hogy bánthatna az téged, hogy az veled is érezteti felsöbbségét. — Mondjad *Szedernek*, hogy régen szeretem: miolta pedig utóbbi leveledből tudom, hogy ötet *Révai* szerette, és *Horvát István*, még inkább, s nem czimboraságból. Ölellek, édes barátom, forró szeretettel!

Pannonhalmán, sept. 29-én 1825.

Kazinczynak Guzmicsa

tiszteletét.

Szinte május derekán fordult meg nálunk *Vitkovics*, s reménye-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

met, hogy nem sokára látni foglak, elrablá tőlem, meghagya belőle mégis annyit, hogy septemberre várhassalak. A *Diéta* hirdetés azonban, valamint most vett leveled is erősíti, ennyitől is megfoszta. De én békével tudok várni, s csak tudjam, hogy élsz, és egészséges vagy. — A közel ölelkezhetésnek reménye levelezésünket is felakasztá. *Füredről*, hová fejem feszülései kergetének, augusztus másod felén térék vissza, hogy a tiedet vettem; melyre nem előbb, mint most válaszolhatok kedvem szerint: elszóratva lévén az előtt examenjeink, pesti utam, hova kötelesség vala mennem; ismét egy primicziális praedikáczió, melyet tegnap előtt mondottam el, közbejövetelek által. *Füreden* találkoztam a még nem láttakkal: *Kisfaludy Sándorral*, *Fáy Andrással*, és *Pápay Samuval*. Különösen meghatott *Fáynak* gyengéd érzése, könnyűded, elfoglaló társalkodása, kiben a csipős meseirót nem fogtam keresni. Ő engem egészen elfoglalt. A kutnál *Guzmicsot* kérdezé tőlem, s hogy nevét mondá összeölelkeztek karjaink. Ez nekem rólad azt a szomorú hírt hozta, hogy felette beteg voltál, s te nekem erről egy szót sem írsz. Ugyan ezt mondá *Gr. Dezsőffyről* is, ki azonban már a *Dietán* teszi azt, mit egy derék hazafi tehet.

A *Minerva* mindjárt első megjelentével semmivé tette a jelentésből ellene támadhatott előítéletet: a dolgozások benne jók; gondos toll; helyes itéletek. Kár hogy negyedrétű, s valamicskét drága; az elsőt te változtatni kívánád, s nem boldogulhatál: úgy vélem, mert a kép már készen volt. Árát felcsigázni talán az olvasóknak még bizonytalan számok hagyá; majd ha ez nő, amaz lefog szállhatni. — A te értekezésed az első kötetben (a másodikát még nem volt időm megolvasni) valamint kivánatos volt, úgy nem lehete, nem akárkinek is, nem kedves; de én nagyobb kiterjedést szeretnék e tárgyban. Egy van benne, miben nem kevéssé ütköztem meg, s velem mások. Azt állítod, hogy szent *István* király által a *Pannonhalmi* Benedictinusoknak adott adomány levél *görög* nyelvü. Ennek autographonja, *latán* nyelven van kezünkben, s már sok vitán ment által, de mindég győzedelmesen. Véleményed alapját tudni vágyom, s barátságodtól várom is. Vagy talán a *veszprémi* görög apáczákat akarád mondani, mely ugyan csak görögül volt adva, s melyről te nem emlékezel? — *Minervában* a sok apostrophizálás nem tetszik nekem: éktelenül czifrázzák ezek irásunkat minden szükség nélkül. Nem szólok az articulus és birtokos nominativ mellé szúrt vonásról, ezt még csak én kezdem elhagyogatni; de minek ezek mellett: g o n d o s'b, v i'sgáló, r o s z', m i k é p p', ő t'? nem különben a sok csatló húzás még ezek-

ben is: *láng-ész, kar-perecz;* össze olvadt egy szavak ezek? hát írjuk össze, mint írjuk: *háladó, fűszer* stb. Külön szavak? hát írjuk külön, minden csatló nélkül. Valóban ezeket a tarkításokat ritkítnunk kellene inkább, minekutánna megvont hangzóink is már elég czifrává teszik irásunkat.

Pesten létemben, s már *Füreden* is nagy dicséretekkel hallám emlegetni *Zalán futását;* de hogy még *Pesten* valék, nem készült egészen el; s még nem bírom. Ki ne örüljön egy valódi hősi munkának megjelenésén, milyen nélkül mind eddig elkelle literatúránknak lennie? — *Horvát Endre* barátunk is izzad *Arpádja* mellett, kár hogy nem szabad neki egyedül abban izzadnia! de a csupa poetának nálunk üres a táskája. Új, valóban jó *Püspökének* felette nagy kegyében úszik ez a mi barátunk; s ha az él, ez rövid idő alatt káptalanhoz kerül. Ezt neki ki ne ohajtsa? De meghalt kedves tanítóm, a derék *Tumpacher* irtózott a káptalani lakástól, mely mellett nehéz légyen valódilag foglalatoskodni.

Theokritemet Thaisz akará ha nem recensálni, legalább referálni a *Gyüjteményben;* de én kértem, ne tenné azt. Kulcsár felesleg is megtevé, *Döbrentey* irá, hogy félt tőle, mint ujításokkal teljestől, de megolvasván tisztának találá azt. A vakbuzgalmú theologus nem retteg jobban az eretnekségtől, mint ezek a mi jó barátaink a nyelvujítástól. Itélgessen kiki belátásával, ízlésével megegyezőleg, én utamat követem, s csak azért is követem, hogy te azt nem rosznak találod.

Mikor vergődel már egyszer pöröden által? Igen fájdalom öregséged aggságait? kinek most élhetnénk bölcs mentorságával; kinek, egyedül illenék a sok zavarból kiemelni bennünk; annak ily tőle idegen, ily gyülölt tárgygyal bajoskodnia! Ha az a te irgalmatlan sógorod vagy csak ezt venné szivére, nem fogná az egész közjónak ártalmával mesterségét üzni, hanemha rosz atyafi lévén, hazafi sem jobb. — En *Erdélyi Leveleid* és *Szallusztod* eránt értekeztem *Fáyjal;* azt beszélé, hogy még most is minduntalan javítgatsz, s hogy igen nagy gonddal szeded egyebek itéleteiket. De, édes barátom, te már koros vagy, s tartok tőle, hogy javítgatásiddal el késel; adjuk hozzá azt is, hogy nem minden javítás jobb a javítottnál; s ha ezt még idegen itéletek után teszed, félek, ne talán roszítások legyenek. *Pozsonból* nem várt jó szelek fujnak; de *Vitéz*, mondják, nem akar hinni. Ha igaz, hogy a *Haza* boldogítása e *Haza Atyjainak* kezekbe adatott, úgy nekik bölcs meggondolást, és szép egyetértést kivánok Istenemtől. Ha

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

még így sem fog nemzetünk boldogulhatni, magunkat kell okoznunk, s mondanunk: nos nobis defuimus. Élj édes barátom szerencsésen, s ha tesz valamit általam is tiszteltetned, szerettetned, légy bizonyos benne, hogy bennem ez is, az is végtelen erántad. —

U. I. *Szedernek* egy különös gondolatja van: nevezetesb férfiak kéziratait összeszedni, én neki leveleidből a legrövidebbikét sem akarnám kiadni; egy betűdtől sem akarván megfosztatni. Segíts rajtunk!

Széphalom, octób. 27-én 1825.

Édes barátom!

Közel egy holnapja már hogy leveled kezemben van, de én neked ma, épen ma, akarék felelni; az nap, mely magamnak, feleségemnek s gyermekeimnek, oly nevezetes. Ime ma lépek 67-ik évembe, eléggé ifjú erőben, s győzve az archivumi munkát, mely mellett éjfélig és virradatkor gyertyázok. De meddig tarthat az? Az öreg erőnek egy döczczenés, s felfordúl. De éljünk a meddig Isten engedi, s bizzuk magunkat ahhoz, a mi jut. Ah! az élet végén látjuk, mint kellett volna használni napjainkat! Esztendők kellenek, hogy a mibe fogtam, rendben hagyhassam.

Hogy *Himfyt, Pápayt, Fáyt,* látád, nagyon örvendek. Az utolsó Kazinczy leány maradéka, de husz esztendő ólta nem látám, s mivé leve ő azolta! *Pápayt* 1815. látám *Vitkovicsnál,* midőn *Pestről* már indulni akarék, és így zavarban, *Himfyt* soha. Bár a nemzet nagy díszét, azt a teremtő lelket én is láthassam! Jót jelent, hogy a *Püspök* szereti *Endrét.* Bár mit mondjon *Tumpacher,* a lelkes, és jó; én *Endrének* úgy kívánom a veres övet, s úgy osztán a violaszín palástot, mint magamnak a sok pénzt. Mert nekem nincs egyébre szükségem. Nyerünk, ha *Endre Püspök* lesz.

Nem szeretek hallani a magyarság *pesti Censorairól,* s a mi *Döbrenteynk* ítélete e részben előttem gyanús. Azt teszem én is, a mit te; örömmel hallom az ítéletet, akár kedves, akár sújt, s teszem a mit jónak látok. De szeretném, ha az ítélő, minekelőtte megszólal, ítéletét olvastatná meg azzal, a kit ítélget. Ha *Horváth Jósef-Elek* olvastatta volna velem, a mit az *elísiók* ellen monda, kimutattam volna, hol ért engem hamisan, s dolgozása hol kíván igazítást. Én elidálok, olvasztok, mert úgy beszélek, s mást is úgy hallok beszélni. De nem elidálok mindég. A *Wesselényihez* írt epistolában ez áll:

„Gyermek, mi ez? s te azt hiszed talán —

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

mert a m i, és t e, a beszédben rem ugratik ki. A franczia sem ugratja ki ezeket: q u i y i r a, de nem pattogtatja meg a három *i* betüt mint a fortepiánón a p i z z i c a t ó z o t t hangokat. A rosz fülü, hallván a francziát, azt hinné, hogy ö *kírát*-t mond, pedig három *i*-t mond. —

Igazod van; a mit a *Minerva* első füzetében adtam, bövebb kiterjedést kivánt volna. *Ellinger Dezsöffynek* adá a dolog vitelét, s ez megszólíta, hogy segéljen. Semmim sem vala egyebem, s ez nem kész. Oda adtam, folytassa más, a ki inkább tudja, *Pesten* lakik, s rá ér felhányni, tudakozni. — A szent *István görög Diplomája* eránt, édes barátom, te tévesztél meg. Mint a szerelmes mindenben lánykáját látja, úgy látálak én téged, a hol a *Weszprém Szüzeit* kellett volna látnom, mihelyt az öket is, titeket is boldogító hozódék elö. Ez a soknemü gond és az öregség megtéveszt, megzavar, engem az irásban, mint *Dezsöffyt* a beszédben, ki azomban hasonlíthatatlanúl szebben beszél mint ir; a mit most is bizonyít a *Diétán*, ha való a hir, hogy első szolónak, ö tartatik, de két irása hallgatással nem nyere elfogadtatást. Mely igen szeretném, ha te *Pozsonyt* most láthatád vala, s *Dezsöffyt*, és az én szerelmemet, az ö *Aurél* fiát. Az ám a gyermek! Nyolcz nyelvvel, s mindég könyvekben! s mely tiszta fej, mely tiszta lélek! —

Mi a *Diéta* felöl keveset tudunk. Levelekben senki sem mer úgy irni, hogy az *Olvasó* ne lássa az *Iró* nem szabad lelkét, s a kik haza futottak, gyermekek, vagy féltik böröket, legalább nyugalmokat, s hallgatnak. A szomszéd megyék követjeit mind ismerjük, s nem úgy mint azok, a kik öket ott hallják, s talán most elöször. A híres *Vitéz* oldala mellett, úgy hogy karom karjához ért, míg ö harsogtatá szörnyü hazafiságát, valóban *elaludtam*. Sokaknál a jó szeretete csak hiúság; hösök mig csendesen van minden: de ha a gyik megzördíti a fa lehullott leveleit, reszketnek. De olyak is kellenek; lármázók. Beregi Viczeispán B. *Prényi Zsigmond* nagyon gazdagon van megáldva; de ez idén olyak esének *Beregben*, a mit nem lehet botránkozás nélkül hallani. Hát *Zemplényben* mely hálátlanságot követének el némelyek az eránt, a kinek soha sem fizethetik meg érdemeit! De nem ismeri az emberi dolgokat, a ki az efféléken álmélkodik. — Ennyi sok gonosz közt, kik, a mi legszebb, még jóknak akarnak tekinteni, csuda hogy állunk. *Censorokat! Censorokat!* mint *Rómában*. A szív tisztasága első érdem még a közemberekben is. Míg az nem lesz, minden roszúl lesz!

Mindamellett örvendjünk férfiainkon, s kin inkább mint, a haza *Örangyalán*, a kedves *Nádoron*, ki

A z é r t l e g e l s ö, m e r t l e g é r d e m e s b.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Azok közt, a kik ott legelsöben vagynak most, nagy figyelmet érdemel *Vay Ábrahám, borsódi* első *Alispán*, a nagy *Vaynak* egyetlen fia, s az atyám testvérének veje. Felesége *Kazinczy Sophie*. Ingeni benigna vena est, s tüz, és szerencsés szóló. Igen derék, az ungvári *Szerencsy* is, s örömmel hallom, hogy ez tündöklik. — Egyéberánt csak azt jegyzem meg, hogy ámbár férfiaink nagy tüzének örvendek, ez a nagy tüz rettent is: a mi feszes, nem tarthat soká. Jobb a lassú tüz. Nagyon óhajtom, hogy *Theokritoszodat* recenseálja valaki, de olyan, a ki görögül is jól tud, poeta is. Én kevélykedve olvastam barátomnak dolgozását, s bizonyosan nem a *Döbrentey* érzésével, ki vagy nem az, a minek apostásiája mutatja, vagy dicsérete üres hang. Én apostásiáján fel nem akadok; ismerem ötet jól; s tisztelem az érzést, a vélekedést, melynek sokszor okai sem vagyunk. De sajnálom, hogy ez a barátunk magának kedvetlenségeket akarva csinál. Mert ő vigyázóbb, minthogy afféle rajta akaratján kivül történhessék.

Szedernek Pannonhalmára irtam, noha tudom, hogy *Nagyszombat* volt eddig lakása. Örülök, hogy közelítheték feléje, és ha barátságába fogad, azt neked fogom köszönni; a kinek szeretek köszönhetni.

Mihelyt *Rendeink* haza jönek, megyek *Pestre*, s meglátlak. Ha sorsom megjavul, látni fogom *Bécset*, s két fiammal. Gyermek sokat tanúl látásból, s magam akarok ott vezetőjök lenni. Igy téged nem egyszer látlak meg. Élj szerencsésen! Áraszsza rád Isten minden áldásit, és tegyen minél előbb *Pannonhalmi Apáttá*. Jó ember nagy helyen sok jót tehet.

Pannonhalmán, deczemb. 5-én 1825.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Szerencsésnek tartom magamat, ki házadnak nemesb örvendezésében részt vehettem. Az a te hozzám az nap irt, és akarva az nap irt leveled engem köztetek jelenné tett, s ide hozzám szállitott benneteket, hogy rólatok a legforróbb érzéssel emlékezném. Élj, édes barátom, élj még a tieidnek sokáig! sokan vannak a jó hazában, kik velem ezt az ohajtást teszik dicső életedért. — Igaz hogy a sokat tapasztalt ösz, életének végén, át futván a hátrahagyott egészet, sokat lát ebben olyant, a minek vagy épen nem, vagy másképen kellett volna lenni; de én azt vélem, hogy mit a 40es igy itél fiatalabb koráról, a százados, tegyük, az ezredes, épen úgy fogna itélni hetvenes koráról. De azt nem hiszem, hogy a komolyabb kornak itélete mindég a leghelyesebb is:

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

legalább a harminczados férfiú, ha a hetvenesnek tapasztalásával birna, ennek itéletét még sem fogná sokban követni. Minden kornak van Istene. Eleget tett az, ki mindég azt tette, mit, midön tőn, legjobbnak gondolt. De úgy még sem vagyunk, szegény nyavalyás emberek, kiknek annyi parancsolóink vagynak, hogy: ha ujra elkezdhetnénk, ismét a multat követnénk!

Minket a pozsonyi hírek majd felkapnak, majd levernek váltva. Midön ezt írom, a felkapás órájában vagyunk; s félek, ne talán már holnap lehulljunk. Utolszor az új *királyi resolutiót* vettük, melyet a közönségesen tisztelt, szeretett *Nádornak* kell különösen köszönnünk, kiről a mely szépen, oly igazán énekléd, hogy: *azért legelső, mert legérdemesb.* Éltesse *Isten* a lelkes férfiút köztünk, s érettünk sokáig. Legjobban soha sem lesz; és elég jól lesz, ha roszul nem lesz. — Mit itélsz te a projectált, s enthusiaszmuszszal fogadtatott nyelv *Akadémiáról?* Czélját még nem tudom, nem szólhatok hozzá. *Sztrokai*, tabularis prókátor volt a napokban nálunk — ez régi barátságoddal dicsekvék előttem, s levelezésről szóla, mely őt kifáraztá: mosolygék. Képedre ismert nálam, s innen a beszéd eredete. — Ez nekem azt mondá, hogy ha úgy lesz elintézve ez az *Akademia*, mint most a Marczibányi jutalom itélő megbizottság, nem jót várhatni tőle. Ennek, úgymond, tagjai majd mind idioták a magyar literatúrában: az egy *Horvát* tartja bennek a lelket. De nekem az enthusiaszmusz tetszék *Nagyjainkban*, melyet azonban tüstént használni kellene, ne talán kigőzölögjön. A mi hirtelen támad, hirtelen szokott el is tünni. — *Gr. Dezsőffy* dolgozását, úgy hallom, azért tették félre, mert az aesztheticus lélek ott is magasra kapta őt. Elhiszem, hogy a szép lelkü s nyelvü férfiú a hideg, parlamentaris körben nem legjobb helyen áll. De még is szeretném, ha a dietális acták magyarsága gondosban volna kidolgozva; s ha nem szépen is, legalább grammatice jól adatnék; ne ellenkeznék maga magával, s ne kellene most méltóztassék-ot, majd méltóztasson-t, olvasnunk. De mit tehetnek ők róla, ha iróink is igy ingadoznak! Majd az *Akademia* meghatározza — hatalom szavával!? — mit hogyan kell írnunk!

Szederünk vette leveledet, s ezt nekem tüstént, örömétől elfogva, megirá. Te is, ő is, nekem köszönitek a barátkoztatást. Örülök rajta. De hiszen nem voltatok ti barátok régtől? *Szeder* neked régi: tisztelöd; s te öt előbb tiszteléd, mintsem tőlem tudósitást vennél eránta. A nyertes itt *Szeder*, s köszönetét elkell fogadnom. Néked csak úgy engedhetem meg, ha nekem köszönnöd valamit *neked kedves.* Én tapasztalom, mit tesz fiatal embernek ősz bölcscsel társalkodni: többet

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

tesz ez, mint tomusokat végig s át olvasni: ezek nem csupán nekem, nem is épen nekem vannak írva; de a te hozzám intézett beszédednek minden szava enyém, kirekesztőleg az én kincsem. Mennyi kincs volna már az enyém, ha régibb ösztönömet ifjúságom gyávasága nem tiltja követnem! Még *Pesten* létemkor vágyék hozzád írni, s vezérlésedet kikérni. Tarték, hogy kinevetve vetsz meg. Nem tudám még akkor; hogy épen a legnagyobb lehet egyszersmind a legkisebb is; s hogy a nagytekintetű *Széphalmi hösben* legyen egyszersmind a fiatalság barátja. De így is nyertem, mit amúgy nyerni nem fogtam: Kazinczyt nem koldulással, érdemmel nyerém meg. — Ömöljenek, ha már megindultak, a szív szebb örömei! Egy gondolat régtől gyötör már, s bár hunytomig gyötörjen! Halandók vagyunk, én is, te is; s azért, hogy te majd két annyit számlálsz, mint én, elébb végezhetem én a pályát, mint te. De engem feledni fog a világ, s feledhet, ha ma hunyom el; téged nem fog, nem tud feledni, s felednie nem is szabad. A te neved élni fog, és a te dicsőséggel koszorúzott pályádat sokan fogják tudni, sokan tudatni akarni. Csupa nem jót, bizom az emberiséghez, senki sem fog rólad mondani; de lehetnek, lesznek keverők, homályosítók. Te gyengeségöket neveted; de hátra hagyott barátid nem. Örül a barát, ha meggyőződve szólhat rólad, s van erössége, honnan az ellenség nyilait foganattal vissza repítheti. Ha te engem nem méltatlannak tartottál, kit barátságoddal jutalmaznál; s nem tartasz méltatlannak, ki nevednek valamint szivében, úgy a világ szine előtt is emléket emeljen: úgy bizodalmasan megkérlek, tudasd, mit tudnom e czélra szükséges, velem. Kebelem hüségéről, érdemidet becsülni tudó lelkem egyenességéről te nem kételkedhetel; s egy jó barát sokat ér akkor, mikor már nem vagyunk. Engem hozzád érdemeiden kivül nem vonzhat semmi egyébb; ezt tudja, kell tudni a világnak. — Igaz, elég sok, a mit eddig is tudok barátságos közléseidből, söt ezek nélkül is közismeretü tetteidből. Lelked belsejének is szép tükrözése ragyog ki több vonásaidból, melynek nézlésében az enyém elmerül, felvidúl, s újul. De szeretném egész másodat egy táblán szemlélni a leghivebb ecset után; mindenről teljes bizonyosságot nyerni, hogy midön magam érzem nagyságodat, általa másokkal is, a nem akaróval is, tapintathassam. — Elégítsd ki, édes barátom, szivemnek e forró óhajtását, s ne vond meg, tölem azon dicsöséget, mely reám annak elgondolásából már előre árad, hogy *Kazinczy* lelkét én ismerem legjobban. Ha én előbb leszólítatnám az életpályájáról, bizodalmad levelei a leghivebb kezek közt fognának maradni, s minden szentség-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

telen kezektöl megőriztetni. — Te azonban élj sokáig szerencsésen, s bizalmamnak kiöntéseért védjen neheztelésed ellen a barátság geniusza.

Mint illik a mi literaturánknak mai korához *Wieland* értekezése! Mennyi jót tettél csak ezzel is nekünk! Erdélyi Levelek! Szalluszt!

Ujhely, febr. 12-én 1826.

Guzmicsnak Kazinczy Ferencz
barátí szives idvezlését.

Mely igen régen várod levelemet, kedves barátom! Mindég vádlám magamat, mindég szándékoztam felelni kedves leveledre, de szándékom csak szándék marada. Így játszik a szerencse minden feltétimmel. De ha megvárakoztatálak is, bizonyos lehetsz felöle, hogy naponként emlékezém rólad, s azért is, mert egy tárgy, mely egy holnap olta elfogott, téged teve szemem elébe. A mit *Mendelsohn* monda egyik előbeszédében, hogy ő nem írhat egy sort, hogy *Lessinget* ne lássa maga előtt, s ne kérdje, hogy arra mit mondana a megholt barát, azt én, kivált ezen dolgozásom alatt, mondhatom reád nézve magamról. — A dolog ez:

Öt esztendös *Lajos* fiam, a *Sophie* kedves *Benjáminja*, szüntelen alkalmatlankodik anyjának, hogy öt mulassa a bibliai történetekkel. *Sophie* a bécsi *Salesiának* közt ezeket franczia nyelven tanulta, s egy magyar könyvet kívánt, hogy megolvasván a históriát, elakadás nélkül tehesse, a mit *Lajos* és a két esztendös *Bálint* kívánnak. Én kezébe adám *Hübnert*. Feleségem elvetette: „*hogyan adsz te nem ismert könyvet gyermekidnek?*“ kérdé, s mutatá, mit beszél ez a vén theol. a *Sodoma* angyalairól, s a helyettek kiadott *Lót* leányiról, s a *Michál* házassági ajándékáról. — Az ujhelyi prédikátor épen most adá ki (1826) a vén theol. munkáját, de egy német *új* theolog. elváltoztatásival. Az nekem úgy nem tetszik, mint az elsö. Én e dolgokat mythologia Christianorum et Hebraeorum gyanánt nézem; tudni azokat nem csak theol. és relig. czélból, hanem históriaiból is kell; és ha nem tudom, hogy *Izrael*, mint tusakodék az *Angyallal*, mint értem meg a debreczeni Consul *Fáy János* úr *Gyüjteményében* a két tusakodót? Ezen felül azaz *incomtus* beszéd! Látám, hogy a dolog nem sok munkámba kerül, s tartoztam ezzel gyermekeimnek, s egy újat csináltam. *Patakon* oly férfi tanítja a theologiát, a kit te is nagyon szeretnél. Bibliothecár volt *Patakon*,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

valóban *Chalcenterus, Göttingát* látta, szüntelen tanúl, s feje tiszta, szíve tiszta, egészen tiszta. Beküldém neki a munkát, mind hogy itéletét adja, mind hogy némely homályimat verje el. Azt felelte, hogy az ő gyermekei e tárgyat más könyvből tanulni nem fogják. Egy helytt azonban nagyon megbotránkoztatám. Ámbár az Exegeták magyarázatjait (élt. gyermekeknek) nem szeretem, magam is az ő vétkökbe esém: „Jákob azt álmodá, hogy tusakodik, s fetrengései közt, álmában, kificzamitá lábát“ .... — Sokat neveténk rajta, hogy Saul a préféták közt mit tanít. Ellenben a fügefa átkát úgy magyarázám, hogy azzal prof. *Somosy János* is (ez a neve a professornak) nagyon megelégedett, sőt meglepve vallá magát. —

Mindezen haszontalanságot néked azért beszélem, hogy elmondhassam elöbeszédemet, mely itt következik:

Szív és *ész* azt kiáltja minden embernek, azt kiáltotta minden népnek, és azt fogja mindég kiáltani, hogy van *Isten;* hogy az hatalmában és akaratjában tökéletes; hogy ő teremte minket, és mind azt, a mit látunk; hogy az emberek sorsát, és az egész világét, ő igazgatja; hogy mindenhol jelen vagyon, s nem egyedül cselekedetinket, hanem legtitkosb gondolatinkat is látja és ismeri; hogy szereti a jót, a nem jót gyülöli; hogy testeinket elbontja a halál, de lelkeink elbomolhatatlanok; hogy ő a *Szent*, az *Igaz*, mindenkinek megadja, a mit érdemle; hogy őtet imádás, hív tisztelet, hála illetik, nem mintha neki arra szüksége, volna hanem mivel az által mi nyerünk, kiknek ez a hódolás, midőn dolgaink óhajtásunk szerint folynak, örömünket megszenteli, s bennünket jobbakká, nemesebbekké teszen; szomorúságunkban vigasztal, kisérteteink közt, hatalmasan támogat.

E szent, e jól tevő hitet, — inkább mint *tudást;* mert mi kevés az, a mit ember *tudhat*! — e vallásos érzéseket a „Bibl. Történetek“ nagy sikerrel nevelhetik, a gyermeki szivben, ha a szerint adatnak elő, a mint a gyerm. esztendők kivánják. Kisdedeknek is egyszerre szükség úgy és egyetemben gyakorolni a léleknek minden tehetségeit, a felsőbbeket és az alsóbbakat; s kit szálhatna meg az a gondolat, hogy ezektől vakhitelt kivánjunk, hogy nekik az elmélkedést tilalmazzuk? kit az, hogy öket a jó szeretetére nem a jó szeretete, a rút gyülölésére nem a rút gyülölése, hanem képtelen igéretek, s babonás ijesztegetések által serkengessük. De valóban egészen elvan tévesztve a dolog, ha felejtjük, hogy a gyermekek még meg nem

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

erösödhetett értelme mindent meg nem bír, és hogy ezek körül igen nagy gonddal kell vigyáznunk, ne hogy az *elmélkedés elméskedéssé* váljék. Nagyobb korokban így lesznek lépteik igazán bátrak, igazán biztosak.

E történetekben sok van, a min a gyengébb korú gyermekek felakadhatnak, s annál inkább, minél elmésebbek; mert a kiknek kegyelem kevés mértékben juta, semmin nem akadnak fel. Elmondani nekik, hogy a keleti nyelvek ez vagy amaz szólása mit jelent, nagyon hasznos lesz, olykor szükséges is. De a ki az ő javokat igazán akarja, óvni fogja magát minden tudós magyarázásoktól; az efféle nem az ő koroknak való. Beszéljük nekik a történetet, a hogy azt egy régi nemzet szent könyvei beszélik, s azon czéllal, hogy a soványabb tárgyak későbbi tanulására elkészítessenek. szoktattassanak; hogy tehetségeiket fejtegethessük; hogy sziveikben a jónak, igaznak, szépnek szeretetét ébresztgethessük, s beszéljük azon bölcs tisztelettel és hüséggel, mely a gyermek bizodalmát megnyerheti; s tiltsuk el általjában a czélra nem vezető, tiszteletlen feszegetéseket. Mondjuk a hol kell, hogy a dolgot még most nem érthetik, de idővel ők is fogják, s elégedjünk meg vele, hogy megtanulták, a mit nekik javokra beszélettünk.

A Vallás nem barátjai külön fogva vizsgálgatják annak tanításait, hogy mondhassák a mit mondanak. Nem így kell; jóltevő hatásiban, s tiszteletes egészében illik azt tekintenünk. Mely Philosophia tanítja így az akarat szentségét, az erkölcs tisztaságát? melyik hat így tudósra és nem tudósra? Tanított vallás nem lehet az a másika, s ezt igen tisztel. okok kiáltják szükségesnek. Rendes tévedés tehát hogy ezek az iskolák bölcseinek nem ritkán szinte nevetséges káprázolataikon fel nem akadnak, a *Socrates* és *Cicero* szájában megértik a szót, s a görögök *Mythologiáját* még csudálgatják is; itt pedig mindent hidegen feszegetnek, s csak azt javalják, a mit a hideg ész, az a józan javal! Tisztelet annak; az bennünk *Istenség szikrája*: de a léleknek egyéb tehetségei is vannak, s azokat nem azért vevénk, hogy az ész által elfojtassanak. És ha intésünk itt talán helyén kivül lenni látszhatnék is, paedag. tekintetből bátrak vagyunk kimondani, hogy a ki gyermekeiben idő előtt ébresztgeti, és nagyobb mértékben, ezt az *észt*, mint illik, őket azon szép szerencsétől fosztja meg, hogy a dolgokat poëtai fényekben is nézelhessék, s *Homért* később megtudhassák kedvelni. Ha ki a napba mereszti szemeit, elvakul, mint a ki mély setétbe van elzárva; organumaink úgy alkattak, hogy mi csak

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

akkor lehetünk boldogok, midőn a két végszél közt lebeghetünk, s a reggeli korány és az estvéli alkony félfénye szemeinknek kedvesebb, a déli nap vakító világánál. Ne vágyjunk egyebek lenni, mint a miknek teremtve vagyunk. —

Igen kedves lenne előttem, ha tudatnád velem ezen előbeszédem felől az ítéletedet. —

Auróra jobb ez idén mint *Hébe, Endre, Vörösmarty,* és osztán maga a lelkes *Kisfaludy Károly* és *Bajza,* miket adának! *Bajzának bordala, Kisfaludy Károlynak* (volna szárnyam) mely lelkes két ének, scandált és rímes sorokban. S hiheted-e, hogy még *Aurórát* és *Hébét* végig nem tudám olvasni? *Bártfay* is ugyan jót ada s mely tudós nyelvben.

De élj szerencsésen, igen kedves barátom. Elüté az éjfél óráját. Alig látok. *Szedernek* ezer szépet! —

Pannonhalmán, febr. 26-án 1826

Kazinczy Ferenczнek Guzmics Izidór
szíves tiszteletét.

Igen, kedves barátom, te engem megvárakoztattál, s várakoznom még oly türhetetlen nem volt, mint épen most. De én annak a barátnak, ki atyai szeretetéből, gondoskodásból *exegeta,* szent történet fejtegető, lőn, ezt a kis boszontást nem csak bocsátni tudom, hanem még megis köszönni. Valóban a legszebb, a legszentebb foglalatosság volt az, mely engem hátratétetett; s én annak, mi ilyen, igen szeretek hátrálni. Benned valódi *patriarchát* kell tisztelnem, ki familiájának közepette *atya, tanító, pap,* egyszersmind; s példád azt óhajtja velem, hogy bár minden atya ezt tenné; a vallást, életünk legboldogítóbb kincsét, maga ébresztgetné, intézné, erősítgetné, magzatinak előtte megnyílt bizodalmas szíveikben. Az atyai és anyai nevelés a legtermészetesb, a leghathatósb. De kétségen kívül az atyáknak mind *Kazinczyaknak* s az anyáknak mind *Sophiéknek* kéne lenniek! — Előbeszédedről mit mondjak egyebet, mint hogy mily gyönyörü, oly igaz is. Mint tévesztének utat azok, kik a vallási nevelést azon *korra* halasztják, hol az ifju minden egyébb ismeretben jártas (philosophus!) melyektől fogva azt megbirálhassa, a hideg ész trónja előtt! Mintha nem épen a religio volna természetünk első szüksége! mintha a természet, melynek mindenek előtt nyilik meg a fiatal szív, nem mindenek előtt sejtetne velünk *Istent,* még minekelőtte akár erről, akár arról rendszeresen

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

elmélkedni tudunk! S hányszor nem romlik meg a fiatal szív hideg eszének vezérlése alatt, hogy osztán semmi szentnek érzésére fel ne gyuljon! Mindég megegyeztem én abban teveled, hogy a religio *szivünk* dolga; csak azt adám hozzá, hogy *eszünké* is egyszersmind: de valóban a hideg *észt*, ezt a mindent feszegetőt s azért többnyire pusztítót, nem értettem; s akkor nem is gyermek nevelésről, nem is egyes ember religiójáról volt köztünk szó. — Áldás reád, édes barátom, ezen szép tettedért; áldás a gondos anyára, s e szép gond alatt serdülő magzatokra; azon *Istentől*, kin gyönyörü beszédedet kezdéd, s oly szívesen kezdéd.

Nevelésről tévén szót, megnem állhatom, hogy a *Diétán* e tárgyról eddig ejtett beszédekről gondolatimat barátságos kebledbe ki ne öntsem. Tagadhatatlan, hogy a nevelésre fő gondját illik vetni a kormánynak; csak az által remélhet jó polgárokat, s azért boldogokat is. A köznevelléshez tehát tagadhatatlan jussa van a törvény hatalomnak. Engedj felsóhajtnom itt, vajha egy vallásuak, vajha egy nyelvüek volnánk, mi szegény magyarok! — Azt kivánák a *Státusok*, hogy a *Felség* huzná vissza tilalmát a protestáns tanítók ellen kath. részen. Azt kivánák ismét, hogy a protest. ifjúságnak adassék vissza a szabadság kimehetni a külföldre tanulás végett. Mért az elsőre nézve nem kérék inkább, hogy a házi, különöző nevelés egészen tiltassék el? Legalább, ha valóban az a nemzeti tüz éleszti *Nagyjaink* szíveiket, mely minden szavokból kilobog, ezt kelle különösen kérniek. Ha elfajult *Nagyjaink* gyermekeiknek ujra születniek, nemzetesedniek kell, ezt csak a közönséges nevelés által vihetni legbizonyosabban véghez. Az a külön nevelt ifiú *Gróf* ismeri-e egykorú polgár társait? Megtanulta-e öket becsülni? Észrevette-e, hogy erkölcsi tekintetben menynyien vannak felette, kiket most kevélyen vet meg fényes köréből letekintvén az alacsonyabb születésüekre? Nem fogja-e ez egész életében szégyelleni azok közé elegyedni, kiktől mindég szorgalmatosan távoztatva különözött? S ha szabad neki protest. tanítót adni, szabad lesz kétség kivül külföldit is adni, mint ez eddig történt közönségesen. S nemde ez az, mi ellen annyian emeltük már szavunkat és tollunkat? De a már közönséges kath. nevelők csupa barátok! ezt hallom egy sem jó deák, sem jó magyar nyelvü Gróftól mondatni. Hiszen nem nagy ideje, hogy épen ezeket kivánta a haza. S az-e ma a barát is, mi a közép századokban volt? De erről nem akarok sokat, ne talán Cic. pro domo szóljon belőlem. A nevelés tárgyait, módját határozza meg a kormány; legyen meg az illendő fölvigyázás, s csak alkalma-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

tos tagok rendeltessenek a tanítói székekre: legyenek aztán ezek fekete, fejér, kék köntösüek, úgy hiszem a foganat egy lesz. Ten magadra hagyom elgondolni, ha a *szerzetes,* különben tiszta fejű, s szivű férfiú nem alkalmatosb-e a köznevelésre, tanításra, mint a sokfelé szórt *gondú világi.* — Hogy eddig a köztanítás várakozásunknak nem igen felelt meg, közelebbi okát magában a systemában kell keresnünk, melyet főbb tekintet sanctionált. Ugyan mond meg nekem, nem téved-e el a még gyenge nevendéknek fejleni indult eszecskéje abban a sok dirib darab; különféle tárgyú dolgoknak tanulásokban, melyeket sem a tanítónak igazán kifejteni, sem a gyermeknek elgondolva tanulni nincs elegendő ideje, tehetsége? S mindezt többnyire latán nyelven, irásból (könyv igen kevéshez van, nem is lehet a nagy dolgot úgy összehúzva kidolgozni, hogy becsületet valljon vele a szerző) egyedül a latán nyelv kedvéért! Mért a dolgot nem bizzák hosszabb tapasztalású tanítókra? Mért sanctionálnak oly könyveket (*Grigely, Verseghy!*) melyekben a dolog csupa zavar? Legyen helyes systema; szabassanak a tárgyak a nevendékség erejéhez; legyen gondos felvigyázás a tanítókra (de ne három, négy felül is, hogy a szegény tanító azt se tudja kinek engedjen, kitől tartson!) a foganat nem fog elmaradni. — Súgj te valami jót a lelkes *Grófnak Dezsőffynek*; ki maga is elég szép tapasztalású e tárgyban. Mért nem állíthatnék fel egy tudós társaság, az iskolák és tudományok elintézésekre, hogy a sokra figyelmező *Helytartó* tanács mentetnék fel ez alól a tereh alól. — A külföldre menetek s az ott tanulás sem egyez meg a nemzetiséggel. Mért inkább nem kérék protest. hazánkfiai, hogy részekre a hazában állítassék *Akademia,* legalább theologiai; mert philosophiát, törvényt, sat. nem látom, mért együtt nem tanulhatnák a catholicusokkal. Állítassék egy közönséges akademiai könyvtár, s legyen oly fundusa, hogy az idegen nevezetesb szülemények megszereztethessenek. Tapasztalás végett, végezvén hon tanulásait, utazzon ki, kitől telik. Valóban ez a kívánság előttem igen gyanús, s azt érezteti velem, hogy protest. hazánkfiai előtt még most is kedvesb a protest. külföld, mint a cath. — protest honnföld. — Nem sohajtnál-e fel velem te is barátom, hogy bár egy volna a nemzet religiója! Be könnyü volna így a köznevelésről végzeni! be sokkal könnyebb a végzést teljesiteni! De mikor a legjobbat el nem érhetjük, tegyük a jobbat.

Vedd röviden türhetetlenségem okát. *Pindár* egyik éneke a szebbek közül, ha van valami nem szebbje, *Pindarnak*, általad fordítva. Úgy fogadtam ezt, mintha egyedül kedvemért fordítottad volna. Sok

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

szépet fogtam én neked róla írhatni, ha nem várakoztatál. Most már sokat feledtem; de „a legédesb kinú anyafájdalmat“ nem feledém. Köszönöm a máglyát (Fabecsicsnál asztag-fák!) s most a két végszélt. Mennyiszer érzém már ennek is, annak is szükségét! — Élj szerencsésen a tieiddel!

Pannonhalmán, junius 29-én 1826.

Kazinczynak Guzmics

szíves idvezlését.

Már kezdem unni magamat; leveledet, édes barátom, napról napra forróbban ohajtom, s nem jö. Elöveszem ilyenkor a csomót, s az elöbbiek közül olvasok át egyet kettöt, hogy így lelked mindenkor elevenen lebegjen lelkem elött. Sajnosan vevém a hirt *Igaz* haláláról, azért is, hogy buzgó hazafi volt, azért is, hogy te öt szeretéd. S ily korán! velem ö épen egy korú. Sajnosan olvasám már másod ízben az *ujhelyi* tudósítást is a ti vidéketek szerencsétlenségéről: egy csapás még türhetö; de több elött egymás után, az erös lélek is megtántorodhatik; Kinek tolla irá azon tudósítást? Már az elsönél kezdém találni, s a másodiknál erösben hivém. Ha te nem irád, valóban szép, szerencsés követöd a közlö. A sok, rohanó esözések, az elöbbi késö fagyok nálunk sem kevés kárt tevének: gyümölcsünk igen kevés maradt: de szöleink, hol a jég nem bántá, szépek, még ott is, hol az elsö hajtást a fagy elvette, a második még bujább fakadású volt; a virágzás ugyan késön esett; de ha a nyár és ösz kedvezend, jó szüretet reménylünk. Gabonáink szépek, s a gazdáknak fö gondjuk: a kaszálás jól esett; a most már ötödnapi szép idö pedig szerencsés takarítást igér. Mindez azt teszi, hogy élhetünk; de pénzhez a szegény magyar nagy bajjal juthat. Az adózó nép nálunk birkát is nyír, s eddig gyapja segité a nagy adót fizetni; mint csekkent ez is az idén meg. Ha igy megy ez, bár mi csekély adó is sok lesz a magyar népnek. A *Diéta* erösen folyik, habár húzamosan is; a nagy dolgok nehezen fejtödznek ki; s a hosszú betegség lassú orvoslással gyógyul. Az *Akademia* nincs feledve; de *tizenkét Director!* E valóban sok; egy egész nemzet igazgatására is sok volna; s egy épen csak annyi tagból álló társaságnak! De ha czéljának megfelel; ha határait tudja, akarja ismerni, s tekinteni; ha munkálni akar inkább mint bíróskodni: én örvendek az intézetnek.

Édes barátom! minekelötte tollhoz fognék, egy német könyvecskét olvastam, Von Eide *Staudlintól*, igen nevezetes protest. theolo-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

gustól. Epen a németekről szóla ez utolsó czikkely. Azt mondja, hogy a régi németek még a kereszt. religio felvétele előtt is egyéb nemzetek felett állottak vallásokra nézve. Sie (ihre Religion) näherte sich dem Monotheismus. Ihr oberster Gott war eher Einiger Gott, als bei anderen; er war Schöpfer, allmächtiger Vater und Regente; die übrigen so ganannten Götter waren ihm ganz untergeordnet". Itt gondolkodni kezdék, s elsőben a régi magyar nemzet religiója volt előttem. Keveset tudunk erről, s ezt is csak tapogatva. De ha eleink keletiek, miről semmi kétség, hát ugyanazt mondhatni religiójokról, mit *Stäudlin* mond a németekéről. A keleti nemzetek csak ugyan eredetökben monotheiszták voltak; azok maradtak később is abban az értelemben, hogy egy fő *Istent*, kitől függjön Isten, ember, hittek. Tovább a görögökre tértem, s azt találom, hogy ezeknél is csak egy a fő, a *pater hominumque Deumque*. Mit büszkélkedik tehát a német? — Tovább olvasván, ezeket találám: Solche Dinge (a mikre, és a miknél esküdtek a németek) waren bei ihnen Waffen, Denkmäler, Steine, Bäume, Wälder, Bäche sat. Ez is mind közönséges portéka. De ezeket olvasván, az juta eszembe, hogy ezek a régi nemzetek, mind megannyi gyermekek lévén vallási tekintetben, jobbat nem tehettek, mintha mindent szellemítettek. Mikor még gyermek, mikor még fiatal valék, be kedves, boldogító volt nekem az a perzsa, az a görög vallás képzete.! Az erdők, folyamok, források, patakok rakvák istenségekkel; minden szent, hová lépünk, tekintünk; mindenhol dicső geniuszok, istenségek lebegnek, szállongnak körülöttünk! Be jó, be boldog tudék én akkor az efféle képzelet mellett lenni! Mit most az ész sző össze, mennyivel hidegebb, szárazabb az? Dicsőbb, felségesb, igazabb; de annyival távolabb is van tőlem. Most természetesen *Kant* philosophiájára tértem át. *Az ő Istene postuláltatik!* „Ha nincs Isten, én nem leszek!" Kezdém vizsgálni, ha ez az argumentum erősb-e minden más argumentumnál? ha érdemle-e felállítást a többinek kirekesztésével? S azt találom, hogy nem! Sőt hogy ez a többi nélkül meg sem állhat. Ezt én már ez előtt is hittem, tanítottam: de ugy, mint most, nem éreztem. „*Ha Isten nincs, én nem leszek,*" ezt mondja *Kant*; előbb azt mondák: „*Én vagyok, hát van Isten is*". Ugyan barátom mond meg, nem csupa játék-e ez? ez a mély philosophia! lám mind a kettő a *lételből* állít Istent, csakhogy egyik a *mostanit*, másik a *jövendőt* veszi alapul. De hát bizonyosb-e, hogy *leszek*, mint az, hogy *vagyok?* Ha pedig nem bizonyosb, mint lehetne belőle bizonyosb, *hogy van Isten?* Ha abból nem következik, hogy van Isten, mert *én vagyok:* mint fog abból következhetni, mert *kell lennem? Kell-e hát lennem?* Ha Isten nincs, ezt

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

oktalanul teszem fel; ha van, hát ezt már *eleve kell hinnem,* hogy a jövendöt reméljem. Különben is, ha a *mostani létel* lehet Isten nélkül, mért ne lehessen *jövendöben* is a nélkül? Ha ő nem adott lételt, miként, mi jussal fogja azt fentartani jövendöben? S mért kellene *a jövendőt csak töle* remélnem, minekutánna már *vagyok nélküle?* — Mindezeknek nálam csak az lön resultátumok, hogy nem mondom a csillagos ég, ez a roppant csuda mindenség, de csak egy patakocska, egy virág, egy kalász, bizonyosban meg győz engem Isten létéről, mint minden hideg speculatio. S ha magamba szállok, hát magamból magamhoz száll ellenállhatatlan e nagy gondolat: I s t e n t e v a g y! Ha magamban fel nem lelem öt, sehol sem: *ἐν αὐτῳ γὰρ ζωμεν, καὶ κινουμεθα, καὶ ἐσμεν.*

Csak ennyit, a mennyit most gondoltam, s tüstént hogy gondoltam, akarék írni hozzád: s ehez a mindent éltető, mozgató *Istenhez* fohászkodom fel, hogy tartsa meg még nekünk, köztünk Kazinczynk kedves életét! . .

Ujhely, jul. 7-én 1826.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Ma küldém *Patakra Gróf Teleky József, Báró-Tabulae* és fő-*Curátor* úrhoz bibliai történeteimet azon kéréssel, hogy azt juttassa superintendens *Kisnek* kezéhez, ez pedig küldje neked. A munka akkor jut majd sajtó alá, ha töletek visszakapom. Te a munkával egy rövid levelkét is kapsz. *Telekyvel* tudatám hogy superint. *Kis* azt néked is megfogja küldeni, és hogy praefatiómat mind te láttad már, mind *Kis,* mind *Teslér László,* székesöi plébánus, és hogy vele mind hárman megvagytok elégedve. — Az olta hogy e praefatiómat dolgoztam, hozzá dolgoztam egy III. könyvet is, s így a munka most három részből áll. Az első adja *Judaismus* történeteit, a második a *Krisztusét,* a harmadik a *Christianismusét* és *Protestantismusét.* Leghátul tiz könyörgés áll, melyet egy *catholicus* iró után én dolgoztam. A könyv czímjét meg nem nevezhetem, de te rá fogsz ismerni. Azokra a *pataki Theol.* prof. (*Somosi*) azt irá nekem, hogy nem *elolvasta,* hanem b u z g ó n e l i m á d k o z t a. A könyv az én igen nemes lelkü ipam könyve volt, most a feleségemé, s ha ő is meg hal, familiám archivumába fogom betétetni. Maradjon tiszteletes ereklyéül maradékimra, s az én lelkem, s a feleségemé, s az én igen kedves ipamé, szálljon által rájok. — De a könyörgéseknek nem kis része az én lelkemből ment ki.

Édes barátom, mely triumphusom volna énnékem az, ha te ezt az

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

én munkámat *catholicus* olvasóknak dolgoznád fel, és ha a te munkád és az enyém egyszerre jelennének meg, s a különfelekezetek tagjai láthatnák, mely sokban egyezünk. A Theologia néked hivatali pályád, én akarva is felejtettem, a mit belőle valaha tudtam. A te igazításaid tehát nékem jótétek lesznek. Rakd papirosra valami nem jót benne találsz, s hidd, hogy azokat még ott is tisztelni fogom, a hol gondolkozásom a tiedtől elváland. Sietve lett munkám; nincs aesthetikai érdeme, de kedves, mert a szív religióját igyekeztem megkedveltetni hazám új sarjadzataival, s jó példát adni, hogy tanítsák tisztán a *szentet*. Mely gyönyörü jelenés volna, ha te együtt szólalnál meg velem, te a magadéihoz, én a magaméihoz, s a világ engem a te karjaidon látna.

Csak elmondom, a mit mai levelemben már elmondottam. — E hetekben kezembe vevém a *Conversations-Lexicont*. A H betü czikkelyének egyik lapját keresvén, ez a szó tünék szemeimbe: *Febronius* (a *Hontheim* név alatt.) Megolvasám, mert gyermeki esztendeim olta ismerém. S egy bizonyos valami (ezen articulusban) elömbe állatá képedet, a legszebb glóriában. Most értélek: eddig soha sem foghatám meg, hogy remélheted te azt, a mit én remélhetetlennek képzelek. De az ilyenről csak szóval lehet szólani.

Én *tüzes protestans* vagyok, s tudom miért. De igazságos vagyok megvallani, hogy tiszteletes oldalai vagynak a Catholicismusnak. De nem jó dolog protestáns embernek a *magyarországi* historiát olvasni; el borzad, és a *felekezetnek* tulajdonítja, mit az *embereknek* kell tulajdonítani. Nem remélvén a mit te remélsz, mert óhajtasz, azt óhajtanám, hogy ne bántanánk egymást; a bántás, az erőszak *eltol egymástól, s nem illik emberhez*. És miért bántjuk egymást? Érdemleni-e az a —, hogy bántsuk egymást? — Több olyakat mint a te *Kopácsytok*, mint a mi *Szepesynk*, s mely szép világ támad a rút helyett!

Én nem azt mondom a mit *Kant*, hogy ha *Isten nem lesz, én sem leszek*. — Én azt mondom, hogy ha *Isten nem volna, csinálnom kellene, mert én Isten nélkül nem tudok lenni*. Mi az *Isten*, nem tudom, s nem tudhatom: de gyermekimnek azt szoktam mondani, hogy gondolják a legszentebbet, leghatalmasabbat, legjobbat, legbölcsebbet, s tiszteljék, rettegjék, szeressék azt; hogy képzeljék midön nagy csapás éri, mely kedves akkor felkiáltani *Hozzá;* midön jót tesznek, érezzék, mely kedves akkor *örülve pillantani fel Hozzá*, mint midön nékem, atyjoknak dicsekszenek fel, hogy egy szép tettet volt szerencséjek elkövetni stb. Ezért kedves nékem a *Szív Religiója*, mert itt á l l h a t o k: az a ha-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

szontalan *Metaphysicálás*, mit ér? Minden lépten beszakad alattam a jég, s végre még arról is kétkedem, a miről kétkednem nem kellene. Bizonyosan inkább vezethet bennünket a világ szemlélése, és kivált a *Microcoszmusé*, csak physicai tekintetekben is, az *Istenhez*, mint a világnak minden *Metaphysicusa*, a maga nevetséges hypothesiseivel. S ezer közt alig van egy, a kit ez az ő bölcsességök bolonddá ne tett volna és roszszá.

Igaznak a halála engem megrendíte. Tiszta lelkű ember volt; második *Nathanael: εν ώ δολος ουκ εστι*. Halálát hallván, egy igen rövid jelentést küldék a M. *Kurirhoz*, hogy én folytatni fogom *Hébét;* (de a mit nem mondottam, hogy le ne kössem magamat) nem *Zsebkönyv* formájában. Én egy poetai s stylisticai *Anthologiát* óhajtottam rég olta, s ezt akarom adni; régi vagy már ismert darabokból vagy újakból. Tudod talán, hogy *Horváth Endre Zircze* nekem mely kedves; azt felakarom venni, s kérlek, méltóztassál neki megmondani, hogy ha vannak *Váriánsai*, azokat töle kérném. Lesze-e valami a dologból, nem tudom; de rajta leszek, hogy legyen.

Tudod-e, hogy a *Kassai Minerva* tavaly esztendei utolsó negyede damnálva van *Bécsben*, és hogy *erga schédam sem adatnak ki a nyomtatványok*. Miért? senki sem tudja; itt azt gyanítják, hogy a *Széchenyihez* írt Ódában említett P y r e n a e u s o k okozták a bajt.

László napján *Ellinger* egy fogadott ember által kére meg, hogy az idei második negyedhez írjam meg az *Ürményi* életét, mert ennek képe fogja a könyvet ékesíteni. Azt kivánta, hogy emberét tartóztassam, míg elkészülök: vagy ha mindjárt nem teljesíthetem a kérést, ereszszem ezt haza, de magam küldjem meg neki, mert sietö. *Gróf Dezsöffy Aurél* nem vala megelégedve azzal a mit csinált, a mit pedig egy *kassai* prof. *(Pongrácz* úr) az valóban olyan volt, hogy róla jó nem szólani. Az embert haza eresztém, de a 4-dik nap vitte emberem. Az fog nyomtattatni. — Én ismertem azt a nagy férfit, s dicsekedhetem néhány rendbeli figyelmével, kegyével. Örvendek, hogy nekem juta szerencse felette parentálni. A *Kanonok Mészáros*, a *Schédius* és egy nevetlen (talán *Fejér György*) nyomtatott Orátióikat *Ellinger* megküldé.

Szegény *Ellinger* alig ha el nem akad. Pedig *Minervának* élni kellene. —

Tizenkét Director sok az *Akademiának*. De az lehet jó, ha nem hatalmaskodnak. E g y e t é r t é s t kivánok a tagoktól, vagy a mi an-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

nyit teszen, szabadságot. Oly nehéz-e össze nem téveszteni a közügyet a magunk nyavalyás személyünkkel? Jó dolog a tűz: de tűz és szerénység állhat együtt. — Élj szerencsésen, édes barátom. Tiszteld *Endrét* és *Fábiánt*. Kertemben sokat emlegetem.

Újhely, auguszt. 11-én 1826.

Guzmics Izidórnak Kazinczy Ferencz
szíves idvezlését.

Az ujhelyi *Piaristák* igen tiszteletes *Rector-Directora Tamásy Kalazánt* dicsekedett előttem hogy látott, s még inkább feltüzelte vágyamat, hogy valaha én is láthassalak. Mint kell csak ezért is óhajtanom, hogy a *Diéta* érjen véget valaha!. Mert ha *Pesten* leszek, leszek *Pannonhalmán* is. — De elkeseredem, valamikor ez a *Diéta* jut eszembe, mely szenvedésimet így húzza.

A kassai *Minerva* második kötete elhagyá a sajtót; az egy hét olta van kezemben. *Ürményinek* életét velem iratá meg *Ellinger*, minekutánna *Gróf Dezsőffy Aurél* meg nem elégedék a maga dolgozásával, a *prof. Pongráczéval* (Kassán) pedig sem *Ellinger* nem, sem *Dezsőffy*. — Ma adám ki olvasni, és így nem idézhetem fel a lapot és sort, de te rátalálsz útmutatás nélkül is, hová ez tartozik: — Midőn 1794. a *Septemvirátus* és a királyi *Tábla* összeült, annak meghatározására, hogy némely megnemnevezettek megsértett *Felség* azaz *Felségsértés* vétkébe estek, és igy rájok a törvény szerint kell hozni az itéletet; *Ürményi* így adá véleményét: Ez nem az említett vétek, hanem csak a mi törvényeinken megnem nyugvás; ha ki ezzel továbbá sem elégszik meg, vitessék a *szélekhez*, s ott *eresztessék útnak, hogy keressen oly alkotmányt, a milyen alatt élni áhít.* —

A *Minerva* tavalyi negyedik kötete meg van tiltva, még pedig igen igen keményen, s a *SZÉP PÉLDA* czímet viselő Óda miatt. — *Ellingert* nem fizetik, és így *Minerva* elakad. — Örvendek, hogy nekem még semmimet sem kelle a *Censornak* kitörleni, s hogy ezt megtiltani kénytelenek voltak, sajnálom.

Épen most veszem a hírt, hogy *Bálint* fiam, egy nyolcz esztendős gyermek, halálosan beteg. Sietek haza. Midőn testvérei nevemet említék, fejét a hang felé emelte. Nagyon kedves gyermekem, s ő kapta el leginkább physiognomiámat. — Élj szerencsésen, édes barátom, s képzeld, mely rettegések közt leszek, mig levelemet venni fogod. Számos gyermekeim vagynak, de nekem az ő számok nem sok, még e nyomorgásomban is.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Pannonhalmán, aug. 22-én 1826.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Mikor én először a vallási egyesülésről, vagy inkább egyesülhetésről írtam; mikor *Báthoryt* oda igazítottam, hogy a századok által megszentelt dolgokkal játszani, azokat a néphez tartott beszédekben lealjasítani nem csak vallási, de polgári tekintetből is veszedelmes; mikor ohajtásomat, hogy vajha a kis magyar nemzet egy vallásban nem különben, mint egy nyelvben egyesülne; mikor ezen nem csak vallási, de, s még inkább, hazafiúi óhajtásom lehetőségét érezvén, a theologiai akadályokat félre lökni törekedtem: eszemben sem volt valakivel perlekedésbe elegyednem. Lelkem tisztaságának jeléül szolgáljon a a vallási egyesülés *Ideájának*, és a praetensíve fenálló *Unio*nak általam lett barátságos vizsgálása. *Szikszait* én megdicsérve hagyám itt el, s oly oldalról dicsérve, melyről, későbbi beszélgetését tekintvén, legkevésbé érdemlé. Ez neki elég lehetett volna, csupa álmát, a tapasztalás ellen álmodt álmát, felednie. De ő ezt az álmat folytatá, s úgy folytatá, hogy velem háborkodni akaró lelke nyilván kitünnék. Magára akarám az embert hagyni, annál inkább, hogy mennél többet ir vala, annál bizonyosb lenne előttem a dologhoz nem termettsége. Ő akkor lehete tógátus, mikor még a theologia nálatok sem a legjobb lábon állhatott. Ezt bizonyosan a *Biblia győzedelme* című munkája gyanítatá velem, mely szerint, ha naturálista volnék, megkellene naturaliszmusomban erősödnöm. De tévedéseit fényre kelle hoznom; s ha ő neheztelve veszi a most már akarva keményebb tollat, több sorsosi hálával köszönik nekem szivökben, hogy tudatlanságát felfedtem. Ma tudós protestans oly tudatlanul, oly következetlenül szégyellene beszélni. Ha tehát óhajtásod, édes barátom, „Hogy ne bántanánk egymást!“ ide céloz, hidd el, hogy ez a tőlem adott bántás jótétül vétetik több tudós feleidtől az egész protestantiszmuszra nézve. Hogy a protestantiszmusnak rationalismuson kell végződnie, azt a német föld már is tapasztalja, s a dolog természete oly nyilvánságossá tevé már, hogy vak legyen, ki nem látja.

Én a *tüzet*, melylyel kiki religiója eránt ég, ha okos meggyőződés szüli azt, nem csak nem gáncsolom, sőt tisztelem is, dicsérem is. De a ki magát tüzes protestánsnak vallja, tőle méltán megkivánom, hogy tüzemet, melylyel én égek az én catholicismusom mellett, nem különben tisztelje, s ha nem dicséri, legalább ne gúnyolja. Régtől tapasztalom

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

pedig, hogy mikor a proteszt. *indifferentiát* kíván s *tolerantiát* részére a catholicustól, ő maga tettel, hol ez szabadon engedtetik, a *praedominium privilegiumával*, legkevésbé indifferens, sőt leginkább *intolerans* cath. hazafiai eránt. Azt tapasztalom, hogy hol a catholica praedominál, jóval nagyobb a *tolerantia*, s nem sértetik a tolerált rész, hanemha maga nyújt alkalmat. Ezt tevé *Márton*, ki ellen protestansok is kikeltenek; ezt még inkább *Báthory*, leginkább pedig *Berzeviczy*. Azt tapasztalom, hogy catholicus, hanemha tiszti hivatala kívánja, a religio különségét örömest feledi; ellenben a protest. talán csak a *Mathészisban* tudja elhallgatni. Azonban én a tudományos, de mindég szerény és mérséklett csatának valamint másban, úgy a vallás dolgában sem vagyok ellensége: ezt csak a *Korán* tiltja, az evangélium példákat ád reá, s kötelességül teszi azt. Küzdeni kell az igazságért, s a jó s rosz principiumok között nem szabad a fegyver nyugvás; ezt az ész is tiltja.

Én mind e mellett is tisztelem az egyes ember religióját; mely között és a nép, nemzet nyilván religiója között, valamint átallában a *religio* és *theologia* között különséget teszek: a *népre*, a *nemzetre*, nézve kívánok *egy vallást*, mely nélkül polgári boldogsága nem állhat. Te s én mit, hogyan hiszünk: a mi elménk a mi szivünk dolga; ehez semmi hatalom, semmi erőszak sem fér. De azt kívánom, hogy a nyilván vallást tiszteletben tartsa minden polgár, mert ha ez nem volna, az övé is (mely személyes levén minden kétségen kívüli soha sem lehet), bizonytalan ingadoznék. Javítson, ha ki hozzá ért, de ne tűzzel vassal; ne sértőleg a vállást hirdető, oltalmazó kar ellen. Nincs ugrás a természetben; s haki erőszakkal ugrik, s ugrattat, ugrása s ugratása nagy pusztítással jár, s kipótolhatatlan kárt okoz.

Bibliai történeteidet várva várom, s csak annak megolvasása fog engem elhatározni. Hogy a te szép szíved, magas érzésed csak szépet, csak jót, csak méltányt fog veled mondatni, felteszem eleve, s megvagyok győződve, hogy e részről minden jónak javallatát megfogod nyerni. Én, már esztendeje, hogy hasonlóban munkálódom, de czélom messzeb terjed, sem hogy rövid időnek munkája lehessen az egész; s míg ez el nem készül, e tárgyról írni nem fogok.

Ismét beléd kötöttek, édes barátom! A pápai tudósok egy még a literatúra körén mindeddig ismeretlen catholicus pap nevében kritikát, vagy mit (ők *Rostának* nevezik) irtak reád, s követőidre. Sajnálom a szegény papot, ki magát ezen hadnak trombitásává hagyá tétetni. Azt mondják ezek, hogy te elhagyatva régi barátaidtól, fiatalokat gyüjtél, nem tudom mi mesterséggel, zászlód alá. Engem nem hívtál, nem hivattál;

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

de ott valék már, minekelőtte te tudnád, hogy e világon vagyok. Ezt az egyet tudom. Egyebeket mint gyüjtöttél, te mondhatod el nekem leghitelesebben. Addig mig te ezt megirod, s én történeteidet megolvasom, s *megrostálom*, élj boldogul. Tisztelem az igen jó *Tamásy Rector* urat, ki bennünket részetekről meglátogatott.

Újhely, september 17-én 1826.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Mely megtévedés az, édes barátom, midőn az én szavaimat, hogy ne bántanánk egymást, te nem érted; mely még nagyobb, midőn magadra érted! — Ha én valaha azon kedvetlen pontra jutnék, hogy kénytelen volnék néked mondani efféléket, egyenesen mondanám ki a mi szivemet nyomja; a mit *mátkám* monda nékem, én is azt mondom barátimnak: Inkább vétkesnek találtatni, mint hamisnak. Hogy néked *Szikszaival* bajod van, nem is tudtam; nincs időm efélékre. Olvasd hazánk történeteit, s kérdd magadtól, hová czélozhatám, s megfogsz érteni.

A *Catholicismus* nagyon tiszteletes dolog minden eszes ember szemeiben, ha dühös *Protestáns* is. (Az elvont szót franczia értelemben veszem.) — Nem attól irtózik az eszes protestáns, s én úgy hiszem, hogy *Guzmicstól* nem áll igen messze. —

Úgy tetszik, legalább az ujabb időkben, hogy az *uralkodó* vallás mindenütt e földön *nyomó* vallás; idvezíteni szeretne mindent. A hatás visszhatást szül; az a természet vétke, ha vétek, nem az embereké. Szeressük egymást, és azt, a mi miénk. — S meglátod, mely kedves lesz embernek lenni. S ki ne óhajtsa azt, hogy kiki örvendhessen sorsának?

Min kell végződni a *protestantismusnak*, talán nem tudom, vagy még magamtól nem kérdém. Az emberek mindég emberek.

Rendes az, hogy te és én oly messze láttatunk járni egymástól, és még is osztán, a mit ez a leveled is mutat, oly közel vagyunk egymáshoz, hogy némely soraid az én szivem mélyéből látszanak kivéve lenni. S mi kár lehet abban, hogy az *ész* hallatja a maga felsőségét? Naturam expellas — — — — victrix.

Berzeviczy! — Nékem ő már 1782. barátom volt; de a barát sokféle. Soha két hasonlatlanabb teremtése az *Istennek* még nem volt, mint ő meg én. Egy ideig kértem, lenne esze, s ne kapkodjék mindég azon, a mi idegen, ne keresse azt a mi paradoxon. Utoljára felhagytam a

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

leczkézéssel, s a bohó embert szeretetre méltó oldalaiban szerettem, a több oldalaira behunytam szemeimet. Olvastad-e a mit *megtörtént halála* felől *Sartóri még életében* mond el, egy bécsi ujságlevélben? —

Az a lelki ismeretlen ember, a kit *Budán* ágens *Schickmayer* szép feleségétől eltilta, s a *Casino* előtt meglátván, hogy feleségéhez közelít, minden összegyültek láttára pofon vágott, — melyre B. kikapá a kis vesszőt egy Mágnáska kezéből, és a pohos feleségféltő hátát gavallérosan kiporozta, és a feleségféltőket gyülölő asszonyságoknak s urficskáknak brávóiban teljes elégtételt lele a szenvedett pofért — ez a lelki ismeretlen ember, közelgetvén a sátoros ünnepek, hol a protestánsoknak Communio osztogattatik, contritiót teve, de contritió után ugyan az leve halálig, a ki volt. S ez protestans egyházi *Előljáró*, még pedig heves. Ha tudta-e, mi a communio a protestánsnak? — Ilyenek azok, a kik magokat *Isten* embereinek s vallás oszlopainak gondolják. De B. nem első példa arra, hogy az ember rettenetesen religiosussá teszi magát, hogy figurázhasson, bár *Istent* sem hiszen.

Ismertem egy más *Isten* emberét, de a ki *Voltairistának* is akara nézettetni, hogy a hátramaradtak higyjék neki hogy esze van. Az szörnyü panaszokkal tele el ellenetek, s ugyan csak hangzott ám! Elővevém a *szocrateszi* iróniát, minekelőtte megsejdité, azon ponton álla, hogy vagy heves protestánsnak kelle magát vallani, vagy *Voltaire* tanítványának. Csak kimondá, hogy biz ő semmit sem hisz, és mind az a másik bolondság: én pedig a kövér Prédikátorok közt hagyám, s a Prédikátoroknál még orthodoxusabb Tekint. Urak közt. Ilyeket minden seregben találunk, s tudod, hogy az *Eccles. História* sok példát ád rá. Nem egyedül *Bayle* protestála. De *Bayle* kimondá, a mit sok eltud hallgatni, sőt — — „Ista fabula de . . . . . nobis multum infert.

Kevés hitetlen lesz, ha kimerjük mondani a mit kell és lehet, ha az exotericusnak nem, igen az eisotericusnak.

Bibliai történ. nincs még kezemnél.

A *Rostától* nem félek, de nem is nagyon vágyok látni. — Más nem úgy itél vagy érez mint én? Van-e itt min neheztelni? Hiúságból szólani soha sem eszes cselekedet, noha szólani, csatázni, haragudni olykor kötelesség. — Láttad-e az *Élet és Literetúra* kötetét? *Szemere* kiszedé barátainak leveleiből a mi jót ott talált. De mely undokságokat s visszás pedanteriát vive a munkába a sok tudományú, de fekete vérü, s örök magánya által elposhadt *Kölcsey?* nem esztelenség-e nem látni, hogy *Kölcseyt*, s a miket leveleiben mond, mint ve-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

szekedésiben *B*-vel és *Vályi Nagygyal*, kicsinynek, nevetségesnek kiáltják. „*Kilopta Iliászát.*“ De a XXIII. ének a *V-Nagyé*. S *V-Nagy* nem ére reá, csak végig is tekintetni a mit dolgozott; kikapta a halál. Kímélni fogom *Kölcseyt*, de *Vályi-Nagynak* halotti áldozatot nyujtok. — Ölellek forró barátsággal.

Ma Széphalmon valék. Ide hozám a *Kölcsey* fordítását. 100 hexameternél többet elolvastam, s *Vályi Nagy* töle egyet sem lopott által. Igen *Kölcsey* tölem: Iliad. I. v. 528. H, *καὶ κυανεῃσιν ἐπ ὀφρυσι.*

Kazinczy: Mondá, s barna szemöldjeivel hunyoríta Kronion,
S ámbroziás haja fellebbent a Rettenetesnek
Homloka szent bérczén, s megrendült a nagy Olympusz.

Kölcsey: Mond, és barna szemöldjeivel hunyoríta Kronion,
S ambroziás haja fellebbent volt a Fejedelmnek.
Homloka szent bérczén, s megrendíté vala Olympot.

Kölcsey plagiáriusnak mondhatja-e *Vályi-Nagyot?*

Én most a *Hormayr Plutarchjában* keresek fel holmit. — Szörnyű n a i v ember. Kimondja a mit nem akart.

Pannonhalmán, octob. 3-án 1826.

Guzmicsnak Kazinczy
tiszteletét.

Istennek ezer hála barátom, hogy *Bálint* fiad, a kin vonásaidat oly híven látod másolva, ez utolsó leveledből egészen kimaradt. Megélt hát, egészségben vagyon, s a jó atyát úgy örvendezteti, a hogy semmi kedvetlenség sem boszont. — Vágyam téged láthatni, a tiédnél semmivel sem kisebb, s ha oly messze nem esnék az a te *Széphalmod*, ettől a mienktől, én már többször megfordultam volna nálad; de messze kivánatimat illik szük határok közé szorítanom, s azzal vigasztalva magamat, hogy nagy lelkedet, szép szívedet ismerem, birom, megelégednem.

A nagy embert emberül festéd. A hézagot, amint olvasám, érzém, s egy barátom tudatá velem, mit kell oda érteni. — *Minervának* sorsát sajnosan értém töled; de más felöl azt hallom hogy olvasója elég van, s még, érdeme szerint, mind inkább szaporodik. Sajnálni lehet, hogy *D.* elég vigyáztalan, vagy talán inkább bátor volt olyast irni, mi hösét is gyanúba hozhatá; s a paralellát én igaznak tartani nem tudom.

Tévedésbe valék tehát intésed eránt? Örvendek efféle tévedé-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

semnek; de arról is bizonyossá teszlek, hogy ha eltalálám is az értelmet, te nekem még sem szünel meg az lenni, mi eddig valál. Az én lelkemet, bár megzavarja is első perczben, el nem idegeníti baráti intés, nem a keményebb feddés is, kivált ha vétkemet elég nyilván láttatja velem a barátság titkos ölében, s keserítés nem vegyül hozzá. De hogy hamis légy, édes barátom, erántam, minden félre értés mellett sem tudnám magamnak gondolni; benned én csak a kímélő, s azért annál kedvesb, *Intőt* sejtém. Tüzesb soraim talán nem gyanították veled, hogy bántva érzem magamat: a tüz nem mindjárt éget. Most pedig, mikor sorodat hazánk előbbi történeteire hagyod értenem, úgy én szivemből kezet nyujtok; s az olyan vad bántásnak, a milyen azokban gyakran megjelenik, talán senkinél sem vagyok kisebb gyülölője. — *Idvezíteni* mást akarni, az az, mást az igaznak, jónak ismeretére, szeretetére vezérleni, a legszebb, legemberibb törekedés, s legfőbb erkölcsi kötelesség. *Idvezíteni* akarni valakit, az örök kárhozatnak ellenébe, csak *Isten* műve, melyet csak magának tulajdonítni, embertől vakmerő gondolat, káromlás. — A *hatás vissza hatást* szül: ez a természet örök törvénye, még akkor is, mikor ezt, erkölcsi szabadságu lény teszi: de ekkor méltán megkivánjuk, hogy igazságban, szeretetben tegye. Régibb polemicusai a két ellenfélnek egyaránt éltek küzködéseikben, a csavarásnak, félre magyarázásnak, nagyításnak, keserítő gúnynak, nemtelen fegyvereivel. Ha te a maiakat olvasnád, tüzes protestáns létedre is meg kellene vallanod, hogy e nemtelen fegyverrel a legtudósbaknak tartott német protestánsok, *Tzsirner*, *Krág*, sat. épen oly kiméletlenül élnek, mint kétszáz esztendő előtt eldődeik éltek, ellenben a tudósb catholicusok *Mennais*, *Prechtl* sat. irtóznak attól. Mint tudják amazok menteni *Angliát* azon vétek ellen, mit *Ausztriában* szidalmaznak, jóllehet itt, legalább hazánkban, csak a gyülölséget táplálni szerető *Berzeviczyek* panaszkodhatnak. — Szeressük édes barátom, én is azt mondom, szeressük egymást, és azt a mi miénk, (t. i. ha jó) söt szeressük a nem miénket is, ha jó: de szeressük mindenek felett az *igazságot;* csak ennek közszeretete vezérelhet bennünk egymás szeretetére; én az igazságot nyilván tapodót nem szerethetem, ha megölnek is. — *Sorsának* is csak úgy örvendhet kiki, ha egy szív, egy lélek munkál a közjóra; csak a közjóban látom én forrását az egyes polgár megelégedésének. Pedig a vallási *különözés* soha *egy* szivvé, *egy* lélekké nem teszen bennünk.

Én a multhéten egy öt lapnyi névtelen levelet kaptam *Pozsonyból*. Az iró engem lealjasítni akart magam előtt. Ő nem hiszi, hogy én *gond-*

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

viselést, csudát higyjek, s anyaszentegyházam csalhatatlanságát; mert ő sem hiszi; mert okos ember eféléket nem hihet: én pedig (kétség kívül ő is) okos ember vagyok. Én csak azért védelmezem azokat, mondja ő, mert *Krisztus* asztalához törlöm késemet, s az anyaszentegyház jó ágyat vetett pályámnak, melytől tüstént elesném, ha azokat, tagadnám: pedig a fő principium az, hogy ember, még semmiségébe vissza nem dül, jól és csendesen éljen!" Lehet ma még ilyen ember barátom? Ilyen vastag *Epicureiszmuszt* köztünk nem gyanítottam. Mint nyomhatja el annyira ember magában a természet legszebb intéseit, ösztönöit! Mi volna nekem e világ, ha ezt *gondviselő Isten nélkül* kellene gondolnom? S mi volnék magam előtt, s mi volnál te, édes barátom előttem, ha reményem a síron tul nem ád kinézést!! Borzadás fog el barátom e vigasztalatlan gondolat mellett. Valjon egy-e ez a te *Isten*-tagadó *Isten* embereid közül?!

Intnek, mennem kell. Holnap igen kedves barátimmal fogom a te napodat ülni; osztán tovább lódulok *Szalába*, épen oda, hol gyermekségemet oly édesen érzem még most is kifejlettnek: *Göcsejbe, Szent-György völgyébe*. Ha innen visszatérek, többet irok. Élj édes *Ferenczem*, az ég könnyítse öregséged napjait, s engedje, hogy napod tisztába menjen le a te édeseid között. —

Pannonhalmán, novemb. 14-én 1826.

Kazinczynak Guzmics
szives tiszteletét.

Szemere s *Kölcsey* által hirdetett *Élet s Literaturát* nagy vágyódással vártam, jónál, szépnél egyebet nem tudván a széplelkű mester tanitványitól várni. És megvallom, hogy mind addig nagy megelegedéssel olvastam, míg ama nem szép processus repetundarumra nem bukkanám. Itt fájdalom, boszúság fogott el, azért is mert azokat találom viszont pörben, kiket annyira egylelkűeknek tarték, s literátori tekintetben becsülék.

A vádolás igazságárol ki merjen kétkedni, mikor az egy egész nemzet szine előtt tétetik, és a megtámadtnak védlelke sem akarja magát a factumot tagadni? Én tehát feltévén ezt, a kifakadást ott s úgy, a hol s a mint az téve volt, helyben nem hagyhatám, s ítéletemet tudatám Sz . . . vel, kinek a küldött példányokért pénzt kelle rendelnem. Utóbb vevém leveledet, s még utóbb *Minervát*. Összevetém, s nem tudtam, boszonkodjam-e, nevessek-e, a gyáva panaszon! Azt vél-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

te volna az ember, hogy a kárvallott minden betüjétől meg van fosztva; s ime egy vers! és minő vers, melyet *V. N.* ha *Kölcs . . .* nek soha csak egy betüjét sem látta volna is, máskép még sem fordítand! Én felmernék tenni bár mit is, hogy ugyan azon egy classicusnak két fordítója, ha mind a kettő alkalmas a dologra, 300 vers között legalább is tízben teljesen fognának egyezni, a nélkül, hogy egymásról tudtak volna is valamit. Mi voltam én hozzád mérkezve, s mi vagyok most is! mégis *Pesten* létemkor, minekelőtte *Szép literatúrád* azon kötetje megjelent, melyben a *Paranümphéket* adád fordítva, fordíték ezekből vagy hármat; összevetém, s egész constructióink voltak egyek. — *Kölcs . . .* a *Gyüjteményben* szellemről, fordulásokról beszél! De hát a fordítónak minő szellemtől kell vezéreltetni, s mi fordulásokat tennie? Tagadhatatlanul csak úgy fordít jól, ha személyes szellemét példányának szelleme alá hódítja, mely szüntelen felette s benne lebegjen; ezt pedig úgy fellehet, úgy felkell tennünk *V. N.*ról, mint *K.*röl. Fordulásokat pedig kivált egy *Voss* után indult feszes fordító, ujakat ritkán teszen, s ha teszen, csak azért hagyja el az eredetinek rendjét, mert ez nyelvén nem megyen; de hogy nem megyen, azt a másik fordító nem különben érzi, s ez is teszen nyelvével egyező fordulást: s minthogy a mi nyelvünk itt a többinél makacsabb, ritkán válogathatni a formákban. Az én értekezésemet, mely nekem a legkedvesb kincset, a te barátságodat, szerzé meg, egyki nem sokára derekasan kiirá, a nélkül, hogy nevezne. Fájt ugyan, hogy ezt oly nyilván tenni nem pirul, de más részről megbecsülve érzém magamat. Te azonban édes barátom szívem szerint fogsz cselekedni, ha tovább nem üzöd a gyülöletes dolgot. Eleget tevél a megholt becsületének, eleget a publicumnak is, közölvén vele a panaszos verseket. A hozzá érteni tudó s akaró látja, kinek légyen igaza. A literátori pör, kivált az ilyen, izetlenné teszi a literatúrát. Ellenben mi szép lélek, mi szépen tünik ki abból a te szerény kinyilatkoztatásodból! Szivemben köszöntem az *Élet és Lit.* derék referensének, hogy ezt kiemelte, s azt ohajtom, hogy bár az ellened morgók, ha nyelvet nem akarnak, szerénységet tanulnának töled!

Dulházy int, serkent, ne hagynám el *Minervát!* s azt veti utánna, hogy *Dezsőffy* a *Diéta* hossza miatt nem dolgozhatik. Én neki ez idén már két darabot küldék; készen áll a harmadik is: örömest szolgálok hazám literaturájának, de vannak egyéb fontos dolgaim is, s az ember mindenre nem érkezik. De nem szeretem a hibás nyomtatást: mikor egy jegyzésemben a *szatyra, szatüra,* és *szatira* között az utol-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

sót választom, hogy az elsőből magyar *szatyor* ne legyen, s a szedő egyformán *i*-vel veszi; az olvasó nem tudja, mi baja lön az irónak. Nem szeretem azt is, mikor a *Corrector* orthografiámot bántja.

Mint veréd *Révay Igazát?* Tüzes, megvallom, de már nem türhetém a grammaticai szörnyet, melyet a hamar utánna halt biographus felpiperézve ismét vásárra állított; s nem félt elmondani, hogy *Verseghy* okaira még senki meg nem felelt. De ez is ám utolsó grammaticai dolgozásom. Menjenek, kinek merre tetszik!

Meddig késel még *Szallusztoddal?* Már azt gondolám, hogy csak elkérem töled, s kiadom. *Streibig* szépen nyomtat, s a *Corrector* magam leszek. Mint tetszik? Élj szerencsésen! úgy veszem észre, hogy a *Diéta* (mi foganattal?) nem sokára végét éri; így hát feléled bennem a régi remény, hogy jövő tavaszszal ölelhetlek. Úgy legyen!!!

Újhely, deczemb. 6-án 1826.

Véletlen adja elő magát egy alkalom *Kassára*, s ez igéretemre emlékeztet, hogy néked ezt megküldjem. A czímlap és előbeszéd, és mind az, a mi itt nincs, *nem most van innen kiszelve;* de nincs időm azt lemásolni, s nem érdemlené a fáradságot. Az ujabb másolatban sok van másként, mint itt, mert én valamikor tisztázok, mindég változtatok; már hozzá van szokva kezem. Ha lesz valamely hely, melyen felakadsz, kérlek, tudasd velem; én régen elfelejtém *theologiámat*, s csak *religióm* maradt meg. Egyébaránt ha oly helyre akadsz, hol vélekezésed különbözik, mond magadnak, kérlek, hogy azt egy benneteket szerető protestáns mondja, de — protestáns. Nagyon óhajtom, hogy dolgozásom néked kedvetlen ne legyen; de valahol az lenne, szeress az ide tett nyomtatványért, mely engem h í v f i ú n a k bizonyít. Anyám igen lelkes, igen nemes gondolkozású asszony volt, de (mint atyja) rettenetes tüzü asszony, mint a *Wesselényi* nagyanyja *Vargyasi B. Daniel Polyxéna*. Élj igen szerencsésen, édes barátom! Az Isten hozzon rád igen kedves esztendőt, nekem pedig engedje, hogy valaha láthassalak.

Széphalom, január 1-én 1827.

Guzmicsnak Kazinczy

a legforróbb barátság tiszteletét!

Áldást és minden örömet a beállott új esztendőre, édes barátom, és legyünk rajta, hogy barátságoddal, azzal a széppel, úgy dicsekedhessem, mint eddig. Oh, ha már vége lenne annak a *Diaetának*! hogy

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

terheim könnyülhetnének meg, s hogy láthatnám azt a férfit, a kit az egek utolsó napjaim örömére tartottak fenn! De ők nekem egy igen szép, igen lelkes, igen jó fiatal lyánkát is tartottak fenn, kinek épen most végzém levelemet. Kettőtökön kezdem irásomat ezidén. Hogy társadat ismerd, az *Báró Prónay Iphigenia*, a szép *Nininek* leánya. — Rólok majd, ha meglátlak.

Megbecsülhetlen jóságodnak bizonyítása az, hogy *Szallusztomat* kiadni akarod. Most tisztázom utolsó kézzel s nem sokára veszed. *Gr. Mailáth Jánoson* kívül senki sem látta, s óhajtom, hogy te ugyanazt itélhesd róla, a mit az az igen lelkes, igen nagy kimüveltetésü, s igen nemes férfi. — Ha vérem elhül, irni fogok ezen levelem végében a formatumról stb. stb. Most még melegebb vagyok, minthogy arról szólhatnék. Régen irtam neked, s ki kell pótlanom a mit elmulasztottam.

Ellinger novemberben megküldé nekem *Minervája* idei utolsó darabjának első iveit — *Kalligenia* áll az első lapon. Gyertyát hozaték, mert lement volt a nap, s szemem nem sejté meg ezt: *H után G.* — Midőn *Daykára* érék, nézém az aláirást. Tudni akarám, ki az a lelkes ember, a ki ugy tud magasztalni, hogy én, a ki nem birok annyi erővel soha, hogy a magasztalást másod izben olvashassam, hanemha szép versekben mondatik, ezt egymásután néhány izben teljes örömmel olvashatám. Csak más nap láttam a meg nem sejtett sort. De valamint ezt beszélem szives köszönettel, úgy engedd mondanom, hogy elkezdek keseredni iró barátink iránt. Versengjenek, ha tetszik, szabják vágják egymást, csak tollal, de csak az *ügyért*, s gyönyörködve hallom őket versengeni. De midőn bajok az a nyavalyásság — akkor pirulok. *Kölcseyt* nagyon utóléré a hypochondria *Szatmár* vármegyei eremusában, s ki csudálja, hogy az, a ki négy fal közt él, nem lát nagyobbat magánál? és az a makacs *Tassoismus*! De mit mondasz arra, hogy a *Hébe* s *Auróra* recensióját nekem nagyon balul vevé valaki, s nem *Vörösmarty*, hanem más. Recensióm mutatja, hogy engem elfoga az öröm, hogy oly mesteri kézzel dolgozott scandált rímes dalaink vagynak, s részrehajlásra magyarázák, hogy *Cserhalmot* nem magasztalám, és *Zalánt*. Én mindkettejét csudálom, irigylem; valóban mind *Cserhalom*, mind *Zalán* érdemlik azt. De a hely nem engedé, hogy *Cserhalomról* is szóljak; *Cserhalomról Zalánnal* akarék együtt. S ha az érdemli a szót, nem-e a *Horvát István Programmája*, nem-e a te *Theokritod*? De tudná csak az a bajkeresgélő, mely kevés az, a mire én ráérek! Feltettem magamban, hogy magamba zárom örömemet s boszuságomat, s többé semmit nem recenseálok. Igaza van gr. *Mailáthnak*,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

noha nem az ily baj miatt mondá a szót: Unsere Schriftsteller sind doch schreckliche Pedanten!

Gr. Mailáth a szót arra tevé, hogy csodálkozva érté tölem, mit akarok *Szallusztal*. Egy időben adom két fordítását; egyikét a régi szinben, s *szalluszti* arczban, a másikat gut französisch, azaz a hogy a *Döbrenteyek* akarják — zsíros száju magyar paraphrasisban, hogy folyjon a beszéd, s ne legyen rajta épen az, a mi *Szallusztban* legbecsesebb. Hiszed-e édes barátom, hogy nem régiben egy igen nagy tekintetü férfi, még pedig tudós férfi vádlá a *Voss Homérját?* — Tu ne cede malis, sed contra audentior ito. A ki tudja, s érzi a mi kell, nem nézi sem a dicsérést, sem a gáncsot: egyebet néz. — Hanem az én igazán szeretett *Döbrenteymet* épen azon mértékben sajnálom, a hogy ő engem. De nem lehet az másképen. Mi folyt az ő tollából, a mi éreztette volna csak egy *allusióval* is, hogy ő ismeri a régieket? Csudáljuk-e tehát, hogy neki kedvesb a *Ruaeusz* beszéde mint *Virgilé*?

Én *Streibignek* ma irok. Nagy terhet vetek rá a pósta portoriummal, legalább szokatlant. De a typographusoknál az nem szokatlan; a feltétel neki uzsorával fizeti meg a költséget. Szólni fog veled, és így nem terhellek elmondásával.

A bibliai *Históriák* manuscriptumát; de a melyen nem kevés változtatást tevék, *Ellingernek* küldém, hogy juttassa kezedhez. Meglehet, hogy abban találsz holmit, a mi vélekedéseddel nem egyezik; de nem az vagy, a ki azon felakadsz, hogy más nem ugy gondolkozik, mint te. *Collin* a rationalismus tisztelője, és *Locke* a keresztény, nagyon szereték egymást ellenkező gondolkozásaikban is, s *Locke* ha nem keresztény, de figyelmet érdemlő állitást talált, mindjárt közlé *Collinnal*, mert tudta, hogy az neki kedves lesz. De tudod, hogy én theologus nem vagyok, nem is tudok, nem is tudhatok hozzá, de hogy igazán religiosus vagyok, s az elég.

Egy oly catholicus, és igazán catholicus, tüzes catholicus, ki ez idén *Berlint* és *Hamburgot* bejárá, beszéli nekem, hogy magával hozta valami *Friedrich* nevü embernek a munkáját, ki itt járt, s engem is keresett volna, de meghallá, hogy *Biharban* voltam. Ennél fogva szerette volna látni Berzeviczy tüzeskedő munkáját. Megigértem neki, hozzá tevén, hogy én azt birom, de soha végig nem olvastam; — valamint a *Villers* megkoronázott jutalomirását is. Hozzám jövén *Újhelyből*, fölhánytam haszontalanabb könyveimet, s *Berzeviczyt* három más munkával egy tekeresben leltem meg, egy más könyvvel, melyben volt a pesti lutheránus prédikátor *Molnár János* panasza, és a *Vay Józsefé*,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

a mit *Stäudlin* ada ki, azon deák nyelvben irt panasz után, mely urunknak nyujtatott be. Ezek mellé van kötve, *De Unione* von einem Mönchen, és a másik deák, anonymus. Soha sem olvasám, s nem is fogom. De az efféle ephemérus munkát jó félre tenni. — Téged egészen elfogott az *Unio reménye* és *óhajtása*, s mit tudnál te tenni nem tiszteletes czélokból? Én az *Uniot* nem remélhetem, és nem tudom óhajtani. Ha meglesz, az nem az én bajom lesz, s ha a te ideáid szerint lesz, nem lehet nem jó. Én csak azt szeretném, ha nem tudnák, ki mit hiszen, annál inkább pedig, hogy egymást ne bántanánk. *Bavariában* nincs baj. Még a *Sorbonne* tilalmat nem kapa, hogy ne merjen disputálni, tüzben volt az egész francziaország: a mint eltiltaték, minden elcsendesedett. De abba hagyom.

Élj igen szerencsésen, igen igen szeretett férfi, kedves barátom!

Pannonhalmán, márcz. 5-én 1827.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét!

Sietek, édes barátom, kettős leveledre felelni. Jó, hogy *Streibignek Szallusztodról* mind eddig nem irtál; legalább töled velem semmit sem közlött, bátor kérdést is tettem neki. Ugy, mint te kivánod, ő munkát föl nem válol. Osztályos atyafiait még most sem elégíté ki, s ő és nője szeretik a városi szép életet. Költségén ő semmit ki nem ad, sem egy munka kedvéért uj betüket nem vásárol. De én máskép akarék *Szallusztod* kiadója lenni. Im szándékom egész nyiltszivüséggel! Ha te megengeded, előfizetést hirdetek. A typothetát kielégítem, a többiről sáfárságom adózni fog. Ha pedig szerénységed a praenumeratiót tiltja, én *Dunán* túli barátim ügyességek által annyi példányt fogok kiosztani, hogy a költség megkerüljön; a többi példányt oda fogom küldeni, hová te rendeled. Ha szándékom javallatodat megnyerendi, küld hozzám *Szallusztodat*, és ird meg kivánságidat. Az uj betük megszerzésére talán még rábirhatnám *Streibiget* (t. i. ha pénze van) azonban egyenesen megvallom, nekem magyarországi typus, az *Universitásét* kivévén, még egy sem tetszett ugy, mint a győri.

Egészen ujságot irál, mikor azt irtad, hogy egy valaki neheztelve vevé *Vörösmarty* elmellöztetését *Minervában*. Ki legyen az a valaki, én nem tudom. *Vörösmartynak* melyik magyar ne örüljön szivéből; de én óhajtnám, hogy ez a szerencsés fiatal költő ne merülne annyira a tündér világba; valamint hogy *Dinában* sem szeretem az ördögöket: de ez

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

fordítás; s mi akkor szépnek tetszhetett, ma, nem hiszem, hogy sok kedvelőt nyerjen. De hát *Vörösmartyt* az egész világ recenseálja-e? Te nem vagy ugyan az egész világ, s ha valakit illet a recenseálás hazánkban, téged bizonyosan illet. De hát mért ugratnak a competens recensenseknek elökbe a kevesbé competensek? Én nem hiszem, hogy a *Gyüjtemény* olvasói ne unták legyen *Zalánnak* irgalmatlan hosszu recensióját. *Auróra* alig jelent meg, már *Fenyéri* készen állott a recensióval. Az ilyen hamar készült recensio megfelelhet-e czéljának? Sok recensens tudja-e mit tesz recenseálni? S ki recenseálja a már recenseált könyvet? Tartok tőle, hogy a sok tömjényfüst elszédíti fiatal iróinkat, kik fejeken érezvén már a koszorút, majd azt hiszik magok felől, hogy a tökélet bérczén ülnek, a honnan nincs ultra és supra s — ellomhadnak. Én *Vörösmartynak Zalánjáért*, ha még kétszer oly jó volna is az, mint a minő, megbocsátni soha sem tudok,hogy egy eposzt, mely század mulva is remek fogott lehetni, oly hamar végzett, s oly korán közzé tett. De szép! legyen, szebb fogott lenni, jobb bizonyosan, ha tovább izzad. *Endrénk Árpádja* már hat esztendeje hogy készül, s alig haladott a közepig. Ámbár én e lassuságot sem szeretem, mert a költő ere lankad, s szunnyad heve; de haladjon a költő, s végezzen; hogy a limának legalább még annyi időt adhasson.

Szemere engem is recensenssé tön! megküldé a *Hit Remény Szeretet*, darabját *Cselkövitől*, melynek *Bevezetését* maga irta *Szemere*. Nem tudom, megelégedtek-e itéletemmel; nekem gondolkozásuk e tárgyban tetszik. Ha kiadják, én a tiédet óhajtanám tudni. — Azt beszélé *Zirczinek* uj apátja nálunk, hogy a *Diéta* még juniusban is fog folyni! Mikor foglak én téged, te mindenkor tiszteletre méltó férfiu, szemközt tisztelhetni, ölelhetni, s elmondhatni, mennyire tisztellek! Élj addig is boldogul.

A két *Iphigenia* éljen! de egy harmadik ne támadjon, mert *Euripidesz* számára nem készitett harmadikat.

Újhely, márcz. 16-án 1827.

Guzmicsnak Kazinczy

baráti szives tiszteletét.

Hogy *Szallusztomat* te adod ki, az nekem mindenek fölött kedves, sőt oly édes jutalom, melyet reményleni nem mertem. Venni fogod a kéziratot, nem csak hogy kiereszd, de azért is, hogy minek-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

előtte a censor látja, hallhassam ítéletedet, és valamit rajta változtatni akarsz, s én változtatást kivánónak elismerhetek, megigazitsam. Kivüled s talán *Szemerén* kivül, látni senki sem fogja. A *Szalluszt* fordítása érdeméről vagy vétkeiről csak az itélhet, a ki *Szallusztal* jól megismerkedett, az pedig, nem mindennek dolga, s igy az, ha mindennel láttatnám, nekem semmit nem használna, s talán még ártana. — Előfizetésre ereszteni nem látom illetlennek, de sikeretlennek; tudniillik a szokott módon. *Kapitány Csehi* barátomnak volt egy jó gondolatja, s azt készülék követni. Az ím ebben áll:

Az előfizetést nem az ujságokban kellene hirdetni, hanem tiz, husz, harmincz barátot keresni, kik bizonyos számu exemplárok árát vagy előre beküldenék, vagy érette feleljenek. Ezen az uton mindent lehetne kezdeni Én *Szallusztomon* nem keresek nyereséget; mivel elég lesz nekem, ha a munka megjelen, és oly fényben, a mint én óhajtom. — De erről másszor bővebben. Száz előfizetőt a két hazában kapunk, bármely áron árultassék a könyv, s a nem közönséges izletü munkára ez a száz kész lesz tenni nem nagy áldozatot.

Ha *Streibig* ur azon betüket szerezhetné meg melyeket én óhajtanék, én erdélyi leveleimet is ott nyomattatnám. *Trattner* eránt hideg és hálátlan nem vagyok, sőt a megholtnak érdemeit szivesen tisztelem; sajátságaira örömest behunyom szemeimet. De *Trattner* körül sok mindenféle ember kullog, látják, a mit felvenni akar, a mit nála nyomtatnak, s az a czimbora üzi a maga nem jó, néha épen gaz játékait. Nem óhajtom, hogy *Pesten* valamim nyomattassék. — Én *Bacsányinak* barátja nem vagyok, s barátja neki nemcsak mint irónak, de mint embernek is, nem lehetek; és mégis fájt nekem, midőn hallám, hogy nyomtatás alá ide küldött verseit már olvasák, ismerék, itélgeték, minekelőtte sajtó alá mentek.

Minekelőtte *Zalánt* láttam, mint a *Tuniziászt*, azt kérdém magamtól, hogy a *Mythologia* isteneinek hijokat *Vörösmarty* és *Pyrker* mint fogják kipótlani; s igy értem, mit akara az elsőbb a maga tündéreivel. Rosz pótolék; de jobbat *Vörösmarty* nem találhatott, s nem lehetett el nélküle. *Zalánnak* ossziáni kezdete engem igen kedvesen lepe meg; csudálom, irigylem azt, valamint könnyüségét. De igenis, hogy azt is csudálom, hogy ez a lelkes ifju a maga eposzával ily hamar elkészülhete, hogy azt ily hamar kiereszthető. A könyv másodszor jelent meg, a mennyire tudom. Valljon törlött-e sokat? Én azt szerettem volna, hogy *Zalánjában* leltem volna több nyomait *Homérnak*, nevezetesen azokat a *Homérban* oly szép hasonlatokat. Lehet e nemben szép a mi nem

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

homéri is; de engem igen gyönyörködtet; midőn a *Homér* nemében homérit lelek. *Zalánban* sok sürgés, mozgás (actio) van, s ő a hadi dolgokat szépen és szép mértékben egyesítette az emberi szív érzésivel; *Zalánnal* literatúránk és korunk kevélykedhetik; de *Zalán* is sokat nyert volna, mint minden egyéb munka, ha *Vörösmarty* követte volna a *Horácz* intését. *Salamont* tegnap vevém. Ime epicus és dramaticus azon egy személyben! Melyik lesz nagyobb, melyik kisebb? Még eddig a a dráma nem vala iróinknak a legszerencsésebb pálya. *Kisfaludy Károly* látszik minden másoknál inkább születve lenni rá. S ő lyricus és dramaticus.

Kevés napok alatt venni fogom az *Élet és Literatura* II. kötetét. Nyugtalannl várom azt. — *Hit, Remény, Szeretet,* é s t ő l e d! Bár az már a második kötetben állana!

Még e levelemet irám, minden soránál fölvert a látogató, vagy ügyes, bajos. Alig tudom, mit irtam. De neked irok, ki ott is értesz, a hol más nem ért, s hibáimat elnézed. — Az ég áraszsza rád minden áldását, s azon mértékben a hogy érdemled.

Gróf *Dezsőffy Aurél* és két férfi ifjabb testvére *skárlátban* fekszenek; ugy rettegem a rosz hírt, mintha atyjok volnék.

Újhely, marcziusban 1827.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét!

Szalluszt maga kézirásban épen 200 lapot ada. Előbeszéd és a *Szalluszt* élete XVIII. lap. — A toldalék hátul 20 lap. De botlást ejték előbbi levelemben, hozzád és *Streibighez.* A *Szilasy* verseihez vett betük az előbeszédhez illenek; a textushoz ilyen kell: s ennek megszerzésére, nem tudom, ha *Streibig* hajlik-e? Ha ott nem boldogulnék, egyebet kell forgatnom. Nyugtalanul várom hireidet.

Gróf *Mailáth János* megajándékoza: „Magyarische Gedichte. Stuttgart und Tübingen 1825". czímü munkájával. Szeretném, ha azt ismerned. Némely darabjaimat nagy szerencsével adta, mely németben, hol annyi az *anceps* syllaba, könnyebb, mint nálunk. Sok van itt, a mit jobbnak nézek németben mint magyarban. Omnia ad maiorem nationis gloriam!

Élj szerencsésen, édes barátom!

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Pannonhalmán, april. 16-án 1827.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét!

Az a ti *Fridriktek*! Most jut eszembe, hogy irtál valami utazó *Fridrikről*, ki téged is keresett legyen. Gyönyörű gyümölcsét szedé magyarországi utazásának! Mire megyen ez ki barátom, mire? Idegen tollnak adja át a magyar nemzete gyalázatját, s idegen nyelven kürtölteti a vagy csupán költött, vagy itt s ott suttomban, mihez hasonlót, ha gyalázkodni kell, az ellenrész még többet kürtöltethet, egykét gyengétől elkövetett anomaliát! Mire megyen ez ki? s még is ott *Szikszai* fenálló *uniót* akar velünk elhitetni; s *Kazinczy* nem tudja óhajtani az egyesülést! A könyv azonban, a bemocskolt, s mocskoló, eléggé bünhödik önmagában, s én szeretném, ha catholicus nem szólana föl ellene. De *Hohenegger* nehezen fogja elhallgatni vagy csak az ő személyét, characterét, oly gonoszul festő levelet is, mely hogy catholicustól legyen, száz *Fridriknek* szavára sem hiszi catholicus. S ilyen levelet dobra ütni!! Ezek nem jó jelek ez időben; csak azt fájlalom, hogy, a magyar annyira szeret németezni! Iszonyodik lelkem a bavarus catholicus, és a burkus protestáns vallási vadságokon; s mikor magyart látok ezeknek nyomdokokba lépni, szivem vérzik. Szegény haza! szegény haza!! De én többet e tárgyról nem szólok, s kérlek barátom, ha szeretsz, kímélj meg nekem igen kedves leveleidben az ilyenektől. Hol mocskolódni kell, ott nekem nincs helyem. Igazad van, egységet remélni kábaság. De a szomoru szakadásnak keserveit nem érezni, lehetetlen, —

Szallusztodat elvárom. Előbeszédedet tegnap olvastam, tisztulás végett, újra át. Akár mit mondjon *Döbrenteynk*, classicust ugy kell fordítani. Vajha mindnyájan úgy tudnánk! Vajha ugy tudnék én! *Auliszi Iphigeniámot* maholnap bevégzem. Majd próbát teszek, a te szabásodat alkalmaztatni mint tudom. De nehéz nekem a *hellént* minden különösségeiben kilesni: későn adám magamat a classicus hellenismusra, s az agg deák nehezen tanul, s könnyen feled. *Iphigeniám*nak német fordítását *Schillertől* birom, s *Bothetől*; ez az utolsó hellent ad, de critikája a textust irgalmatlanul meghányja. *Racinejét* a legujabb német fordításban olvastam, s morgolódva tettem le. Critikád *Kölcsey s Döbrentey* leveleikre nekem tetszik; egészen itéleteden vagyok. — *Vörösmarty Salamonja* dráma *Kisfaludy Hunyadija* manierjében. Hasztalan! magyarink, kiktől remekek kerülhetnének, tüzöket mérsékleni, s a müvészség forrásában

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

tisztítani nem türik. *Vörösmarty* jambusai jók; de a characterek itt szerencsétlenebbek, mint *Zalánjában;* s az actió? nem kell-e ennek legalább is egy esztendő hogy végződjék? S a darab hösi, nem szomoru, (elöttem nem minden tragicum szomoru) mindenképen jobb eposz készült volna belöle, mint dráma. — Szabad egyre kérnelek? Ne *latinozz!* ha a latántól el rezzentettek, inkább tégy *Latiumot,* az az *a i* magyarban türhetlen összepárosodás.

Isten veled, s házaddal, édes barátom. A *Dieta* végéhez közelít. Tedd, lássalak ez idén! —

April. 22-én 1827.

Kedves barátom!

Streibig közli typusát. Válaszsz magadnak. Nekem ugy látszik, hogy az *andere Mittel antiqua,* épen az, a mit te akarsz. A választottat küld vissza; és siess a munkával is, hogy a jövő öszben belekaphassunk. Akkor *Győrött* ülhetek majd a correctura mellett.

Isten veled.

Guzmics Izidór s. k.

Újhely, april 24-én 1827.

Guzmicsnak Kazinczy

szives tiszteletét!

Én *Fridriket* nem olvastam, és munkáját s magát nem is láttam. Egy prédikátorunktól hallám, hogy a munka nyavalyás mázolat, s nem érdemli, hogy az olvasó elvesztegesse rajta idejét. Mind azt tehát, a mit felöle irsz, nem érthetem. Sem azt nem értem, a mit a bavarus catholicus és burkus protestans vallási vadságok felöl irsz, mert nem tudom, itt és ott mi történik. A bavariai király felöl tudom, hogy az egyike a szeretetre legméltóbb embereknek s a leginkább szeretett fejedelmeknek; és ha az, hogy engedheti meg a vallásbeli vadságokat? — Ha jól fogtam fel ideáidat, s ha emlékezetem meg nem csal, te az uniót óhajtod, de nem most reményled: én, ugy a hogy most vagyunk, az uniót sem most, sem igen sokáig még, nem reménylem, nem is óhajtom; nekem elég, ha egymást nem bántjuk, ha egymást türjük, és ha azt, hogy ki mit hiszen, nem is tudjuk. Az, hogy ezt vagy amazt higyjük, nem is akarat dolga, és ha nem az, mint van jusom érette mást bántani? — Neked, szeretett és tisztelt barátom, a vallás felett való elmélkedés mind tiszti foglalkozásod, mind örömed; nekem sem nem tisztem, sem nem mulatságom. Csuda-e tehát, ha én a te ideáidban nem osztozom. Csak azt tudom, hogy ha terád bizatnék, hogy készits *Uniót,* azt az én

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

felekezetem hajlandóbb volna elfogadni, (feledvén t. i. a multakat, melyek borzasztók) mint ha azt más lelkü s tanulású emberek ajánlanák nekünk. Talán kedves lesz neked azt hallani, hogy a catholicismus előttünk protestansok előtt is tiszteletes. Egyéb bajunk van minekünk.

Emlékezem, hogy a prussiai király is várja azon időket, a midőn egy akol lesz, és egy pásztor; de szeretném, magyarázta volna meg, mit ért e szók alatt. Azonban hallom, hogy baljához esketett pápista hitvesét kálvinistává csinálá, a mit én, bár király, nem tennék, sőt kérném s ellenezném, hogy azt ne cselekedje. Nem hihetem, hogy ez a balkézre esketett asszony vallásbeli feszegetésekkel töltögette az időt, s csak azért cserélni vallást, hogy férjemnek tegyem kedvét, az ugyan *istentelenség*. A vallással nem kell játszani, s a mi meggyőződésből nincs: vétek.

Mondják, hogy egy 25 esztendős kisasszony bécsi Érsek *Hohenwartnál* bejelenté magát, hogy ő a római hitre akar általlépni, s az Érsek ezt felelte: Nem hiszem, hogy a ki 25 esztendőt éle egy vallásban, mellék czél nélkül kivánkozhassék által egy másikba. Én azt mondanám annak, a ki a *Kalvin* vallására kivánkoznék. Szégyenleném, ha okot adtam volna valaha annak gyanítására, hogy feleségemet s lyányaimat *Kalvinnak* akartam megnyerni, s kevélykedem vele, hogy feleségemet sok ízben kisértem el a gyóntatószékig; hogy lyányomat magam vezettem el a bérmáló püspökhöz; hogy midőn először communicált, a templomban nyomtam homlokára csókomat. Gyönyörködöm azon, hogy házamban nyugalom van, ámbár két vallás tagjai vagyunk.

Az asszonyoknak nagy bajok van a vallásossággal, s egyik asszony testvérem azt tudakozá sokak előtt, mint nézhetem, hogy még akkor igen kiskoru gyermekeim közöl lyányaim pápisták, fiaim kálvinisták lesznek. A csípős felelet olykor okosabb felelet, mint a szelid; s feleletem ez volt: Ugy édes hugom, a mint azt, hogy lyányaim szoknyát viselnek, fiaim nadrágot. A szó elakasztá a szoknyás apostolt, s nyugtom volt.

Nem csak *türni*, de *szeretni* is a nem kalvinistát, sőt magát a nem *Kalvin* vallását; s hivnek lenni a magaméhoz, mert érzem s értem becsét, de tisztelni mind azt a cultust, mely azt a *szentet*, azt a *jót* tiszteli, ebben áll az én vallásom. Távol vagyok én a *Indifferentismustól*, távol attól, a mi annak ellenkezője, s a mit te mondál az *Élet és Literatura* II-dik kötetében, ide nem értvén egykét helyt, nekem is állításom.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Utolsó póstával vevém a *Rumy* levelét. Nem képzelhetsz szerencsétlenebb embert. Kenyér nélkül van hagyva; sokan, mind azok közt, a kiket elhagyott, mind azok közt, a kik közé lépett, utálják, gyülölik; fejedelmünk professorrá kinevezni nem akarja; a Prímás, és annyi gazdag püspök, neki kenyeret nem ad; felesége ezt kiáltotta rá, midön kiment, megtenni a professiót: *szökjél inkább a Dunába!* Elidegenedvén tőle, egy tót ifju szerelmébe rántatá magát, férje paráznasággal vádolá a birák előtt; a Prímás kimondá, hogy elválni tőle nem lehet; *Luthernek* vallásában nevelt félig felserdült gyermekei vádolják; — azt fogod mondani, édes barátom, hogy mind ez nem volna, ha egy volna a vallás, s igazad van. De elakara-e *szakadni Luther?* Miért nem vevék elejét? És minekutánna megtörtént, a *minek nem kellett volna*, minekutánna *Rudolf* óta a szathmári békeig irtóztatóságok estek, és esnek, az irtózás nem természetes-e? Az actio reactiót szül. Én ha püspök volnék, szerettetném magamat, s ugy hiszem többet nyernék. —

Ime eltöltém levelemet azzal, a mihez nem tudok. De te vedd jó néven szerető, tisztelő barátodtól azt is, a mit ő hibásan mond, de érzése szerint mond. Élj igen szerencsésen édes barátom! A *Streibig* betüi nem szép metszésüek és nem illenek egymáshoz. Én augusztusban meglátlak, akkor bővebben. Elj igen szerencsésen, kedves barátom.

Édes barátom!

Imhol küldöm a leányod levelét. Rég ólta hever nálam; nem találék rá sok papirosaim között. Élj szerencsésen édes kedves barátom. Jun. 22. 1827.

Tisztelendö Professor Úr!

Méltóságos *kassai* püspök *Cseh István* ur e napokban bérmált közöttünk, junius 4-kén én is részesültem a szentségben, s *Izidóra* név alatt. Leányává lévén ez által tisztel. Prof. urnak, alázatosan kérem, méltóztassék erántam azon kegyes szeretettel viseltetni, melylyel atyám kevélykedik, s adja reám atyai áldását azon óhajtással, hogy valaha azon tisztelt Asszonysághoz hasonlíthassak, kinek karjain a bérmáló püspök elébe léptem.

Ajánlom magamat kegyes indulataiba, s maradok szives tisztelettel tisztelendő Professor urnak Széphalmon, junius 8-án 1827b. alázatos szolgálója *Kazinczy Thalia Izidóra.*

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Pannonhalmán, jul. 1-jén 1827.

Kedves Izidórám!

Atyádnak erántam megbecsülhetetlen szeretete nevemet adatá neked, s te, bár nem ismersz, örülsz a névnek, s atyádnak nevezni szereted nemződ ismeretlen barátját. Te e név alatt a *Bérmálás* szentségét vevéd fel, a hitben, reményben, szeretetben erősítő isteni kegyelemnek titkos jelét. Majd ha az élet viszontagságai körülvesznek; ha lelkedet aggalmak, szívedet szomorgások fogják-el: erősítsen, vígasztaljon annak elhivése, hogy a békés türők, a vígan küzdők, Isten oltalma, segéd keze alatt vannak, ki öket, hanemha magok elhagyják magokat, soha el nem hagyja; szüntelen velek s bennek munkál az ő szent lelke. Ez emelje lelkedet, vígasztalja szivedet, hogy a jóság ösvényén tántoríthatlanul lépdelhess, s a jók sorában állhatatosan megmaradhass. A *Jézus* szelíd lelke lebegjen feletted, s vezéreljen a hű nő, és gondos anya tiszta örömeire, boldogságára. Rólam pedig neved emlékeztessen, valamikor imádkozol, vagy más mi jót cselekszel. Ölellek Krisztusban szerető atyád

Izidór.

Mondj nevemben idvezlést szülédnek s testvéreidnek. Atyádat pedig kérd, nyomja helyettem reád atyai csókját.

Pannonhalmon, jul. 2-án 1827.

Kazinczynak Guzmicsa
szíves idvezlését.

Milyen örömöket tudsz te nekem csinálni, igen tisztelt, szeretett barátom! *Fiat* szerzetem hivatalomnál fogva eleget adott; *leányt* adni csak a te elmés szíves barátságod tudott; s minthogy eránta az atyai névre semmi méltót nem tehettem, nevemet adád neki, hogy legyen mi kössön össze bennünk. Legyen a te akaratod, édes barátom, s adja Isten, hogy a csupa barátságból tulajdonított szent nevet tettel tehessem tulajdonommá. Éljen a te *Thaliád*, s az én *Izidórám*, s nyujtson valamennyinknek olyan örömöket, a milyeneknél szebbeket csak a síron túl várhatunk.

Bibliai históriádat csak kevéssel végzém az előtt, hogy *Izidórám* sorait vettem; s ezek a sorok letették velem a *criticus brillákat*. De azért csak elmondom előtted, mint leányom atyja előtt, észrevételeimet. Mit akarsz a *Birák* két könyveivel, holott *Ruth* könyvét

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

külön említed? — Miért csinálsz az eszében megbódult *Nebukhadnezarból* valóságos barmot, holott ezt a textus nem kívánja? Az irás csak azt mondja, mint barom, az az: barom módjára szénát evék, t. i. magát baromnak képzelvén. — *Jézus* halála hónapját, s a hónap napját meghatározni nem lehet, mert nincs bizonyos chronologiánk. — Sajnosan tévesztém iratodban *Jézus* gyönyörü, a maga nemében egyetlen, búcsúzó beszédét (Ján. XIII—XVIII.) mely szépen tudnád te azt feladni röviden! s mint ragadná az ilyen a tiszta szíveket szeretetre, bizalomra! De *Pált* sem kelle oly röviden végezned: az apost. cselekedetek könyve sok szépet nyujthat a te szép tolladra. — A kereszt. vallás történetéhez akarék egyet kettőt szólani, de szeretetem eránt elhallgattat, s az is, hogy protestans a dolgot más pontból tekinti, mint catholicus. De minek az oda? Te bibliai historiát irál, s nem egyházit; s magad mondád, hogy jó azokat a dolgokat nem tudni, E nélkül bibliai históriád olyan, a milyent minden felekezetbeli épülésel olvashat. — Imádságaidban, a különben igen szépekben, tévesztem a kereszténység megkülönböztető characterét, *Jézusnak* az *Idvezítőnek a szentség Ideáljának* említését. *Ő* ugyan az *ur-imádságába* nem elegyité magát, de apostolai semmit az ő neve nélkül nem tevének, melybe helyezék az idvezséget egyedül. S nemde Ő maga mondá (Ján. XIV. 13.) „Valamire kérenditek az atyát az én nevemben; azt *cselekszem*?“ Ő az *Isten* fia, s mi ő benne és ő általa. — De ez nem a te vétked, *Kazinczy!* Hogy a protestantiszmus szociniszmusba sülyede, sőt sokaknál mélyebre is, arról te nem tehetsz. Szeretném tudni, mit fog majd a rationaliszmus a kereszt. poszitivák helyett, a poszitivák nélkül vallástalanságba merülendő emberiségnek nyujtani, ha egyszer a formákat is, melyeket még most (in favorem imbecilium) meghagyatni parancsol, eltiltandja- — Értesz barátom! vedd tőlem jó szívvel, mert jó szíved szabadita fel szólanom. Én a veszélyt el akarám nemzetünktől távoztatni, s ez vétkem! Én az egyes megtértekre keveset adok tapasztalásból; de azért, ha bár 60—70 esztendős korában tér valaki meg, megitélni nem merném. *To πνεμα όπου θελει πνει.* A németek sokat nem jól cselekesznek, s fájdalom, a miéink igen majmaik! — *Szallusztodat* sokan óhajtják. Ne késsél vele; én rajta leszek, hogy menjen. — *Bibliai* historiádat mint küldjem vissza? *Vitkovics* által? Élj és szeress!

Újhely, julius 10-én 1827.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Mint az *Istenségnek* az áldozatot, ugy a barátságnak a tiszteletet

nem azért teszszük, kinek az nyujtatik, hanem önmagunkért. Akarám, hogy hozzád ez a láncz is szorosabban csatoljon, hogy gyermekeim innen is lássák, mely kedves valál te nekem. És ha, a mit tevék, szivem e sugallatának veszed, örvendek hogy megleve a mit óhajtottam.

Leányunk bérmálási anyjánál *Bartosné* asszonynál egy *Münchenben* nyomatott hasonló tárgyu könyvet láttam, s *Bibliai történeteimet* ujra dolgozám. Az ellen csak az a kifogásom van, hogy eluntatja magát olvasójával, mert igen hosszu (III. kötet,) s tele van kifárasztó oktatásokkal. Minekutánna a vallásbeli hidegség anyira elterjedt közöttünk, azon kellene inkább lenni, hogy annak oktatásait megkedveltessük, ne meguntassuk. Nekem itt sok czéljaim voltak. 1-ör hogy a gyermek a zsidó és keresztény nép történeteit historice ismerje; 2-or hogy a mit a szent iró mond, ugy tudja, a hogy a szent iró mondja, ne a hogy ezek az idétlenül bölcs exegeták; 3-or hogy a történettel együtt stílusa is formáltassék, s praecisióval tudja elöbeszélni, a mi mondatott; — mindenfelett pedig, hogy a gyermeki szivben ébresztessék fel a vallásosság érzése, mely őtet kisértetiben támogassa, csapási közt bátorítsa, s örömeit megszentelje. — A III. szakaszban azt mondom el, a mit a protestansnak tudni illik. Ezt te, tisztelt barátom, szeretnéd, ha elhallgattam volna, mert ez nem bibliai história. De én ugy hittem, hogy az egész utat kell adnom, melyet vallási tekintetekben teve az emberiség — legalább az europai. Három a szakasz, az első a gyermeki, másik az ifjui, a harmadik a férfiui kort adja. Mi következik a harmadik után, az a veszedelem-e, melyet te rettegsz, a rationalismus elterjedése miatt, vagy egy gyönyörü regeneratio, melyet te óhajtasz és reménylesz, azt nem tudom; de én inkább várom a superstitiót, mert extrema se tangunt, és aztán azért, mert ember vallás nélkül nem lehet. — Vallás-e az, a mit a világ néz annak? s mi haszon az olyanokból?

Tegye minden azt a jót, a mit tehet, tanitásával példájával, s jobb kor jő ránk, mint a melyben élünk. Ha minden püspökjeink olyanok volnának, mint *Kopácsy* mutatá magát a *pozsonyi Synoduson* mondott egyik beszédében (többet nem olvastam), a milyennek a *rozsnyóit* ismerem *(Lajcsák)*, a milyennek *Szepesi Ignáczot* képzelem (mert ezt nem láttam soha), a milyen te volnál, s a pesti *Stanislaus* volna — barátom, mi lehetne a dologból! Ugy én is elhinném, hogy lehet egy akol és egy pásztor. A protestans, ha nem csak névvel az, hanem érdemli is e nevet, nem a catholicismustól borzad. Az neki *szent.*

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

A *neophytusoknak*, ugy hiszem magam is, hogy nem sokat örvendhettek. *Törökké* is lesz, csak lássa a hasznát, a ki ezt teszi. Én csak n e v e t változtattam, azt mondják ezek. Én az ilyet is szelidebb fényben szeretem nézni, mert nem lehet-e ez meggyőződésből is? Mely forró franczia republicanus volt némely ember, s nem tért-e magához tévedéséből? s ha ebben változhaték meg hamisság nélkül, miért no egyébben? Az effélét én annak nézem, a miről kiki csak magának tartozik számolni: de a ki csak azért hagyja el atyáinak vallásokat, mert segit magán, az botot érdemel. A s z e n t nem arra való, hogy abból kereskedést üzzünk, vagy játékot. A kik ilyet tesznek, mind azoknál fellelik amit érdemlettek, a kiket elhagytak, mind azoknál a kik közé átléptek; s egy vak opinio öket megvetéssel bünteteti. — Itt is jó visszatekintni a multakra, *Ferdinand* és *Maximilián* alatt a dolog nem teve különbséget, s e kettő mellett ugy valának a catholicusokkal protestansok, mint az öket nyomó *János* királylyal és *Martinuzival* — ezzel *Petrovics, Enyingi Török Bálint*; — azokkal *Nádasdy Tamás, Prényi Péter.*

Szalluszt régen nem volt a kezemben. Viszem hozzád, ha valaha véget ér ez a hosszú *Diéta.* *Minervánkat* tegnap vevém s örömmel pillantám meg benne nevedet. — Mely szép, a mit *Kis* itt is ada. A franczia munkát nem ismerem. — Póstánk indul. Élj szerencsésen.

Pannonhalmán, auguszt. 21-én 1827.

Kazinczynak Guzmics
szíves idvezlését!

Ez a nyár engem több örömökre melegített, mint sok más. A legnagyobb, a legszebb töled eredt, s áradt most is, mint már többször ezelőtt. A te szereteted, nemes férfiu, ez életben javaimnak legbecsesbike; s ha, mint ezt a *Diéta* végzete most már bizonyosabban hagyja reméllenem, ezt az annyira szeretni tudó szép szivet mellemhez szorítnom nem különben ez az esztendő fogja engedni, éltem szakában nála boldogabb nem volt, boldogabb nem leszen. — *Szemerét*, a neked annyira kedves *Szemerét*, e nyár vezeté *Endrénk* karjain ölembe *Füredről*. Külsejében én öt, a gyenge, az érző *Sonett*-irót épen oly kevéssé lelém föl, mint engem az enyémben egy jámbor huszárhadnagy, kit nem különben akárminek másnak, csak *Aresz* követőjének nem, látszék alkotni a természet; s mégis egyedül magának tulajdoníthatja hogy fellépett, s hogy tovább léphetni remél. Lassú viz partot

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

mos; és bizonytalanabb tudományt, mint a *physiologia*, én nem tudok. — Még *Szemere* előtt leptenek meg *Vörösmarty* és *Fenyéri*. Az elsőnek képén a léleknek ifjuban csuda szerénysége, mélysége s elvonulása mereng. — E hó 19-én, *Hevesmegyei* Viczeispán követésében lelém a neked ismét kedves *Bajzát*, a kellemes képü s beszédü fiatal költőt. Ebédnél mellé ültete az eset, s hogy egymást nevezénk, ugy elveszénk suttogásainkban, hogy mit *Fáy* Föispán, ki nem különben az eloszlott *Diétától* jöve *Sz. István királyt* tisztelni, s egyebek a *Diéta* dolgairól okoskodtanak, nem a mi dolgunk leve. Sajnosan vettem, hogy a Viczeispán ebéd után tüstént ment, s tőlem *Bajzát* elragadá. — *Szemerével* fölolvastatám hozzám irt második leveledet; ugy ellágyult bele, hogy könyüi elcsordulának, s nem szólhatánk. Engedj kérlek igazságos kivánságának, s légy eránta nyilt keblü, mint valál. Tegnap vevém levelét, melyben *Kölcsey* testvérének halálát fájdalmasan jelenti.

Szederünk Urániát nyujt a nemzetnek, a képeket, mint mondja, *Bécsben* (a pestiek nem elég ügyesek maiglan) a legderekabb müvészek dolgozzák. Te fogsz tőle egy példányt venni; ott lelended *melodrámmámat;* s majd a te itéleted fogja elhatározni, ha tessék-e magamnak ugy, mint most tetszik.

Én ez idei szünnapokban állhatatosan honn fogok ülni, vártan várva az örömnek óráját, mely téged karjaim közé hozand. Hozz, kérlek, magaddal, a mit rám nézve jónak találandasz. Én *Orpheuszodat* nem láthatám mindeddig; nem a *kassai Muzeumot* is; s mint szeretném én ezeket ha nem birni is, legalább megolvasni. Ugy tetszik a literatura megindultját a *kassai Muzeumban* kell keresnünk. Gyászleveled kincseimnek egyike fog lenni. Be nem tudunk vagy nem akarunk mi, vagy ugy érezni, mint kellene, vagy ugy cselekedni, mint érezünk! Szép volt a példa, de volt-e követő csak egy is? Isten veled, s egész házaddal. *Izidórámnak* ajánlom *Etelkámot.*

Újhely, augusztus 21-én 1827.

Guzmicsnak Kazinczy!

Gyönyörüséggel olvasám leveledet a *Gondviselésről.* Az nekem is hitem, s a nélkül nem akarnék élni. De nézzek-e a napba? Az megvakit. Olvasd ezen epistolámat. Ugy tetszik azt 1821-ben irtam.

Gróf Kornis Mihályhoz

(most föispáni administratora *Középszolnok*nak, testvérét az expiarista *Buczy Emil* tanitotta, kit b. *Szepesi Ignácz* theologia professorává tett *Károly-Fejérvárt.*)

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Hiába omlanak, barátom, könyeid;
Atyád' nem hozhatják vissza nyögéseid.
Érczsarkai a vad halál kapujának
Soha nem nyilnak meg halandó jajának.
A vadnak ebből áll egész felelete:
„A ki lett, ide jut. Zeüsznek ez végzete."

Türd a mit türni kell, s leljen fájdalmában
Lelked vigasztalást s erőt önmagában.
A mi elmult, tekintsd örökre elmultnak;
Igy kiált a szükség s az ész a búsultnak.
Jó; de még elfásulsz, áldd a természetet,
Hogy a szenvedőnek lágy sirást engedett.

Élt már Prometheusznak agyagból gyúrt míve;
De csak verni tudott, nem érezni, szíve.
Homlokát illette Pallasz világával,
Küprisz, a szép, keblét rózsálló újával;
S im a buta agyag lát, eszmél és itél,
Sóhajt, szeret, gyülöl, vágy, útál, fél, remél.
Igazán emberré csak az által leve,
A mit a kettőtől ajándékul veve:
Észt, mely oltogasssa a szív vad égésit;
Érzést, mely fenyítse az ész tévedésit.

Tedd te is, bár nehéz, a mire intenek,
S midőn fájdalmaid el-elsüllyesztenek,
S az ész veszteséged nagy voltát rajzolja,
S hogy határ nélkül sírsz, ő még igazolja;
Kérdd a szivtől, mit súg egy homályos szent hit,
S derítsd fel elmédnek komoly képzelményit.
Csald meg szemed, s tagadd, a mit az tisztán lát,
Hajolsz barátodnak ha fogadni szavát.

Mondd, hogy atyád még él, mert még él szivednek,
S vége a halálban nincsen az életnek;
Mondd, az a szebb és jobb kezdetét ott veszi,
Hol porond hajlékát a lélek leteszi;

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

A mit egy szép álom feste Scipiónak, (Cicer. somn. Scip.)
S Plátó s Virgil tanít, mondd te is valónak;
S meglásd, a szív csudát, s igen nagy csudát tész,
És hogy az nem roszabb birtokunk mint az ész.

Ugy van! még él atyád, barátja lelkednek,
Körülötted lebeg, s tanúja tettednek.
Lát midőn sírsz, hogy bár Zsigmondtól eredtél,
Ki Erdélyt kormányzá, még semmit nem tettél!
S bár Teleky Károly volt anyádnak atyja,
Nevedet csak véreid fénye ragyogtatja;
Nem az önmagadé! — Lát örül sorsának,
Hogy ily fiat ada házának s honjának.
Sírj, s ha barátodnak intését türheted:
Szeresd a ragyogást, s valld meg hogy szereted.

Ezen utolsó nagy sort *Voltaire* mondatja *Ciceróval*.

Nem ismerek franczia verset, melyben több nagyság volna. Igazán római gondolkozás.

Romains!	j'	aime	la gloire,	et	ne	veux	m' en	point	taire.
Quirites,	ego	amo	gloriam	et	non	volo	me de eo	plane	tacere.

Midőn először olvastam, megrándultak minden ereim.

Igy sírt, s nem titkolá nagy szíve sírását,
Ki a marathoni vezér ragyogását,
S a ragyogást csak a tettért irígylette,
S később élte s veszte által érdemlette.

Két ut viszen oda, a hová szíved vágy;
Ne nézz csak vakító példát; nézzd, az mit hágy.
Homály is adhat fényt, és a házi élet,
Ha érdemek védik és a közitélet.
Feledve lesznek majd hazánk sok nagyjai,
Nem soha Festetics, soha nem Ráday.

Néked osztályrészül az a fényes juta,
Melyen sok rosz kényén, sok jó vészszel futa.
Járd, de a Szirének ellen óvd füledet,
Ne tagadd meg soha csillámért tisztedet.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Haladj elő, s boríts homályba másokat,
Nyugtod mulja fölül lármás halálokat;
De bukj is, ha hagyja szived szent érzése —
Atyádnak, kit siratsz, erre hí intése.

Édes barátom, mely szép élni, és mely szép embernek lenni! De mely nyavalyás sors egyszersmind! Ez az elolthatatlan szomja a valónak, de a melyet sem soha fel nem leltünk, sem soha felnem lelünk! Az *erdélyi Museumban* van nekem egy epistolám az ipamhoz, melyet *Erdély* elragadtatással fogada, s ennek a *Kornisnak* az anyja, midőn *Kolozsvártt* valék, kérte *Buczyt*, hogy láttassa *Kazinczyban* azt, ki azt az epistolát irta. Magyarországban nem vala hím, nem vala nőstény, a ki arról valamit tudni akara. Kérlek, olvasd meg azt, és abstraháld gondolkozásomat. Most pedig engedj némely kérdést:

1) Nem okosabb volt-e a görög, a ki templomban csak könyörgött, prédikációkat soha sem hallgatott?

2) Mit tartasz *Horácz* religiója felől, mely félig meleg religió volt, félig vallástalanság? Vagy inkább, mit tartasz *Horácz* felől, ki néha vallástalan, néha vallásos?

De elég e két kérdés. Élj igen szerencsésen. — Nyugtalanul várom válaszodat; betüim mutatják, mely sietve irtam ezt.

Pannonhalmán, sept. 20-án 1827.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét!

Nem, édes barátom, a tölünk, azaz érzékeink elől elvont valóságokat, mi a magok természetekben teljesen soha fel nem fedtük, soha fedni nem fogjuk. Az ész pislogó világa soha fel nem világosítja azokat mi előttünk egészen. Van egy határ, melyhez az észláng már többször közelíte, de a melyen tul minden erőlködései mellet sem hathata; a legvékonyabb homály és a tiszta fény közötti fátyol. A ki ezt el akarja vonni, az mind ugy jár, miként az a te *Szaiszi* ifjad jára. De azért szomjunk a való felé, az az égető szomj, a *Teremtőnek* legbecsesb ajándéka. Annyira legalább hajt bennünket a valóhoz, menynyire ennek megfogása, vagy érzése, *megnyugtatásunkra, bizhatásunkra, reményünknek éltetésére, a szentnek, jónak tiszteletére, elégséges.* Mik volnánk mi e nélkül a nemes vágy nélkül? mennyire lomhák, gyávák,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

kislelküek, gonoszok, félig emberek csak! De a ki szomját egészen oltani akarván, meg nem nyugszik, mig a valót meg nem látja, mint a kelő napot, az barátom való helyett árny után kapkod, s a kétségek örvényében veszen el. Sejtéseknél fellebb emberi elme nem emelkedhetik; melyeknek tárgyaikat midőn a *kijelentés* megszentelé, a *sejtés hitté* lön. Ki ezen megnyugszik, boldog; ki többet akar, elveszen.

De te bizonyosan nem fogsz ellensége lenni a szerény fejtegetésnek, s a józan elmélkedésnek, mely bennünk a homályos sejtést gyengén világosítsa, érzelmünket ébreszsze; tekinteten *épült hitünket erősítse, a mindenről kétkedőknek, a minden megfoghatatlant merészen tagadóknak ellenvetéseiket oszlassa: valóban azt tennem nekem mindig nagyobb igazam van, mint ő nekik az ellenkezőhöz.* Ha én fel nem tudom egészen világositani az elvont dolgokat, fogják-e ők azoknak semmiségüket világosan megmutathatni? s én az emberiségnek javára teszem a mit teszek, mikor azok nyugalmunktól, egyetlen reményünktől, mely talán egyedül csak maga fog jótevőleg velünk a sirig maradni, ingadozóvá tenni törekszenek. Ha ez az agyag ily szép vágyakkal, sejtésekkel, reményekkel gazdag, mennyivel gazdagabb az, ki ezt ezekkel élteti? s nem teheti-e, nem akarja-e tenni, hogy azok valaha teljesedjenek? Ha csak játékát nem űzi velünk, bizonyosan fogja. *Be üresnek kell azon kebelnek lenni*, mely ezektől megfosztaték!

Szégyellenem kell magamat, hogy az a lelkes levél, melyet te ipadhoz irál, s melyet én *Pesten* elragadtatva olvastam, midőn a gondviselésről elmélkedném, eszembe nem juta. Miként tudtam volna én azt használni! ezt te tudod: s mely örömest fogtam volna használni, csak onnan is gondolhatod, hogy örömest elegyíték elmélkedésem közé verseket, még a te apró szegeidnek is tudván hasznát venni. Feledékenységem kémélve van megfenyitve általad, s általam édesen boszulva, ki azóta többször végig olvasám s gondolám az igen szép levelet. Szép, igaz, leveled gr. *Kornishoz* is; köszönöm a gyönyörü ajándékot. — *Voltaire* által *Cicerónak* tulajdonított mondás valóban római, s talán épen az, mit *Horácz* ezekkel mond: sume superbiam quaesitam meritis stb. Ha nem csalódom a *superbia* itt az, mi ott a *gloria*.

Te engem kérdéseiddel kinzasz, melyekre magad jobban megtudnál felelni, mint én; s bizonyosan meg is feleltél, még minekelőtte tenned azokat. Kérdezed:

1) Nem volt-e okosabb a görög, ki templomban csak könyörgött prédikációt soha sem hallgatott? — Nem, édes barátom, bizonyosan nem. *Krisztus* intézetében legszebb, legboldogitóbb az élő mesteri kar,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

a folyton folyó tanítás. Ott a tanítás philosophia volt, melyhez a nép sem nem értett, sem nem bocsáttatott; itt a nép iskolája a templom, s mely jótevő iskolája ez a népnek, ha ügyes a tanító!

2) Mit tartok én *Horácz* religiója felől? — Soha én egyes személy religiójáról nem itélek, mert itélni nem tudok; annál kevésbé tudnék egy költő religiójáról csupán az ő költeményeiből itélni; melyekből ha itélni kellene, Horácz, valamint sok más költő, a legreligiosusabb és a legvallástalanabb ember volna egyszersmind; most *Bachus Venus* telhetetlen barátja, majd esküdt ellensége. De kérdésed elolvastatá velem *Lessing* Rettungait, s örülök hogy olvastam. Én azért *Horácz* religiójáról itélni még sem tudok; azt tudom, hogy dolgozásai szerfölött tetszenek.

Tegnap volt nálam *Tatay*, ki gr. *Széchényinél* ismét nevelő, azt cselekvé, a min igen örülök, hogy az ő növendékje, és Ferraris *Zichy* fia, a közönséges iskolába járnak *Sopronban*. Ez a *Tatay* el akará venni örömemet, hogy képed nem való másod, azt állítván. Bár mit mondjon ő, s akárki más, a te szád nekem oly édes képeden, mint szintén leveleidben beszéded. — Mikor ölelhetlek?

Újhely, octób. 24-én 1827.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét!

Igen kedves leveledre tartozom neked válaszszal, s vádolnám magamat hosszas hallgatásomért, ha csak restségből eredne az. Restauratiónk, melynél rútabbat képzelni nem tudok, vona el minden dolgaimtól. Én abban csak negativa részt vettem, és csak spectatora voltam a készületeknek s történteknek, de az meleg. Két gazdag és lelkes ifjaink, kik különben is elérték volna a mit áhítottak, felcsödíték a voksolók sokaságát, s a megrészegített csoport azt kiáltá, a mit ezeknek verbungosai akartak. *Catilina* és *Caesar* jelenének meg itt is, s az erőszak elfojtá a szabadságot. A jók le voltak verve, mint midőn annak a gonosznak seregei átjöttek a *Rubiconon*, s *Róma* előre látá vesztét. Becsületes embernek iszonyu scénák.

Consil. első alispán *Szemere István* megmutatá, ily esetben mit tehet egy nagy lélek. Látván haragosainak, irigyeinek törekedéseit, elbucsuzott, s nem is engedé magát candidáltatni. Teljes nyugalomban jelene meg köztük, s arcza, mozdulatai, szavai soha sem árultak el olyat, a min ellenei mosolyoghattak. Ecce spectaculum deo dignum, — — — vir fortis cum mala fortuna compositus! A tiszta, de lágy *Szögyényi* nem bíra épen ennyi

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

erővel. Annak nagy kimüveltetésü, és atyja lelkéhez hasonló lelkü fiát én *Zemplénynek* óhajtám. Látta, hogy nem megyen a dolog, s előre kitörleté nevét, s vissza megyen *Bécsbe*. — De hagyjuk ezeket. Csak azt engedd mondanom, hogy én a restauratio alatt is utánna is, nemcsak nem tagadtam meg azokat, a kiket szerettem, de szerencsétlenségeikben még kevélykedtem azzal, hogy feleken állok. Nekem a kakasszó nem hoza pironságot.

Abban, a mit tanítanak, sok van, a min nem lehet azt nem tenni, a mit tenni nem szeretnénk, s még kidolgozzuk magunkból, a mit belénk dolgozék holmi lelketlen ember, addig sokon kell keresztül esnünk. Én gyenge koru gyermekeimet egyaránt óvtam a setéttől mint a világosságtól, s csak a szívnek akartam adni azt, a mire szüksége van. Engedd mondanom, mint jára egy bibliai eruditiójával paradírozni akaró prédikátor hét esztendös *Emílemmel*. Egy estve a *Hübner* históriájával mulattatá magát a gyermek előtt. Én ennek széke mellől integeték a papnak, hagyná abba, de hasztalan volt. Mondám, hogy a gyermek azt mind hallotta tőlem. Most az *Izsák feláldoztatása* akadt nyelvére. Azt én a gyermeknek nem mondtam. A gyermek mozgásai magával küzdést mutattak, s midőn az a lelketlen ember megszünt, a gyermek, ki el vala tiltva általam a Grübeleytől, ezt mondá szörnyü gravitással, mert tarta tőlem: „Már azt — nem hiszem". — Mit parancsoltam én neked? kérdém, nem azt-e, hogy még gyermek vagy, vallásbeli dolgokat ne feszegess? Ime ez olyan. Most ezt nem értheted; ha megnősz, érteni fogod, mint én. Addig elég tudnod, hogy a bölcs és jó *Isten* nem parancsolhatja az atyának, hogy fiát ölje meg; de például tenni ki egy atyát, hogy a parancsot tiszteli-e, *nem illetlen Istenhez*. —

Örvendek hogy *Kornishoz* irt levelemet rosznak nem nézed. Azóta megküldém a *Minerva* kiadójának. Barátim azt, és a *Festeticshez* irottat nem szeretik; hihető, mert pedestris a beszéd és a vers formája, s benne franczia józanság hallatja magát. Epistolában jól áll az a nem pompa, és én készebb vagyok azt hinni, hogy a német poesis alatta áll a a franczíának, minthogy a *Voltaire* epistolái nem szépek.

Tökéletesen meggyőzél az eránt, a mit tagadtam volt, hogy a templomokban prédikálni is kell. Csak azt kell hozzá vetnem, hogy inkább nem, mint nem jól.

S rendes, hogy én csak leveled vétele óta vevém észre, hogy *Horácz* religiója s az enyém egy — a szivé.

Tatay nem emlékezhetik arczomra. Képem igen jól hasonlíta hozzám 1795-ben, s nekem minden képeim között az a legkedvesebb, és a melyet *John* rézbe metszett; de *John* azon igen szerencsétlenül

dolgozék; a *Kininger* tuscholását kell látnod, s csudálni fogod ecsetjét és lelkét; idealisált, szépített, de csak annyiban, a mennyiben müvésznek kell. — Örvendek neked, tisztelt barátom, hogy *Szemerét* láttad, azt a tisztát, jót. Húsos ember, de nem c o r p u s. Ki fogom élni magamat vele *Pesten*, januariusban. A sógorkája *Szemere Miklós*, beszéli, mely gyönyörü vidékre nyilik ablakod, a mit örömmel hallék, és még inkább, hogy te nagyon szeretsz n e v e t n i. Engem annyi szenvedések a nevetés nagy barátjává tevének; különben összeroskadott volna lelkem. Hogy *Vörösmartyt*, *Fenyérit*, *Bajzát* te már láttad, azt neked irígyelném, ha neked valamit irígyelhetnék. Majd, majd, ha *Pesten* leszek! Mely örömek várnak ott engem!

Épen ma fogok felelni *Jankovich Miklósnak*, ki nekem két szobát, szekérszínt, istálót ajánl, s oly forrósággal, melyet semmi köszönet nem tud meghálálni. Egy temérdek gazdaságu embertől nem nagy áldozat: de attól szerettetnem, a ki ugy ragyog a jók között, mint *Jankovich*, igen nagy ok a kevélységre. N o n p o t e r a t e s s e h u m i l i s a n i m i, q u e m b o n i i t a d i l e x e r a n t! mondja ezt maradékom, ha majd a levelet olvassa. Én *Bécsbe* szándékozom és *Nagy-Szombatba*, s *Bécsben* szekeret akarok venni, és ha *Frank* tisztartótoknak volna (ugy tetszik, ennek hivják — öreg ember felejti a neveket) két kancza lova, mint a mely szürkéje itt volt, Apátotokkal szeretnék alkuba ereszkedni, ha majd nálatok leszek. De az attól függ, hogy *Pest* mennyit hágy erszényemben.

Élj szerencsésen, édes barátom, s octóber 27-én emlékezzél rólam. Hányszor láthatom meg még felviradni! Gyermekeimnek szükségök van életemre, s ha a sors ki akarná pótlani a mit velem elugrata, még harminczig kellene élnem. Azonban a machina bomlik; szemeim ez idén elgyengültek. Egyedül lábaimat birom régi épségökben. — *Szeder Fábiánt* tisztelem, s előre köszönöm ajándékát.

Pannonhalmán, deczember 2-án 1827.

Kazinczynak Guzmics
idvezlését!

Bátor mint óhajtom drága személyed tisztelhetését, mégis borzadok, ha elgondolom, hogy épen télközepére rendelted utazásodat. A téli utazás már magában is alkalmatlan — emlékezzél *Jézus* szavaira, Máth. XX., 24. — hát ha hozzá gondolom ez ideinek kemény kezdetét, mely még keményebb középpel fenyeget; ezen felül korodnak,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

bár mily virgoncz légy is különben, gyengeségét; utadnak tartósságát: hidd el édes barátom, reszketek miattad, s örömest föláldoznám látásodhoz vágyomat, csak hogy e veszedelmes uttól óvnád magadat. Mennyire kellemetesb lenne utad a tavaszszal! mely vigan járnám meg akkor veled mosolygó halmainkat, halmainknak virágos völgyét; midőn most csak ablakomból fogom mutogathatni hó- s talán ködlepte vidékeinket.

Látod édes Kazinczym, hogy én ezen utadnak teljességgel nem örvendek; de ha már környülállásaid miatt nem halaszthatod, kérlek minden szentekre, a legnagyobb vigyázattal, őrizkedéssel tedd azt; ne talán a nagy öröm, melyet barátid körében vársz, ezeknek forduljon szomoruságokra. — De mint fogok én örvendeni, ha egészségben, épségben foglak ölelhetni! Azért szeretném, ha utadat *Bécsből* tenned felénk, hogy annál kevesebbet kelljen aztán félnem miattad. — Most többet nem irok; majd kibeszéljük magunkat, s utánna még több leszen mit irnunk egymáshoz. — Élj, és utazz szerencsésen. Tisztelem egész nemes házadat.

Te nem feleltél, hová utasítsam *Bibliai historiádat*. Talán jó leszen minden esetre *Szemeréhez* küldenem? Ugyan *Szemerénél* fog reád várakozni *Uránia* is. — Lovakat nálunk csak alig fogsz nyerhetni; azt az egyet tudom, hogy kevéssel, mintsem leveledet vevém, keresett egy különben kedves emberünk, s nem kapott, minthogy önszükségünkre is kevés nevekedett ez idén.

Széphalom, april 12-én 1828.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Meghata jóságod, édes barátom, mely téged éltemért, egészségemért, reszkettet. De mely neme az a jóságnak, melyet te én erántam minden alkalmakban nem bizonyítasz? Elmegyek én télben is, csak reményem lehessen, hogy a mi enyém, tizennyolcz esztendei kínzásom után meg kapom. És ha januáriusban *Pesten* leszek, ott maradok a tavasz kezdeteig, sőt tovább, s alkalmasint aprílisban térek vissza. *Pestről Somogyba* és *Baranyába* szándékozom kirándulni, hogy lássam *Mohácsot, Szigethet, Csáktornyát Szombathelyt, Keszthelyt* és a te lakodat. *Bécset, Nagyszombatot*, és talán *Trencsén* s *Liptó* vármegyéknek veszem utamat.

Negyed nap előtt hirt vevék feleségemtől, hogy bátyja beteg, s

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

nincs remény életéhez. Kevélykedve jelentem, hogy azon órában megkértem báró *Splényit*, hogy ha sógorom elgyengült nervusai nem tiltják előhozni nevemet, szóljon vele, tegye bizonyossá, hogy én, valamint a pörben kétszer, a pörön kivül számtalanszor, békére nyújtottam neki jobbomat, ugy azt most is cselekszem, s örvendeni fognék, ha a kérdéseket egyenességgel, barátsággal döntenénk el egymás között. Emlékeztettem, hogy én neki midég barátja, még pedig testvéri barátja voltam, mert atyámnak nézvén ipamat, ötet testvéremnek. A sir szélén másképen gondolkozik az ember, mint az örömök között, de a véteknek az egyik büntetése, hogy annyira bevágja maga előtt az utat, hogy hibáját jóvá ne tehesse. Melyike történik itt, megmutatja az idő. Én ugyan D o m i n i u m o k é r t sem jelennék meg biráim előtt oly arczban, mint ő fog e pörünkben; s az *eperjesi tábla* Praesesének megmondám, hogy ha még mélyebbre sülledek, mint már, koldulni fogok nála egy szelet kenyérért, de rútat tenni soha nem fogok.

Mikor elégli meg szenvedésimet a *gondviselés* — a ránk jövő eszt. megmutatja. Addig elmondom, magamat nézvén, és tiszteletre oly igen méltó feleségemet: „Ecce spectaculum Deo dignum“ . . . *Seneca*. De ha meg talál halni sógorom, ugy özvegye megint nyer esztendőt. — Látod, mily hánykódások közt vagyok.

Ennyi baj közt nekem literárius dolgozgatásim, barátimnak leveleik, és a megtiszteltetés, melyet e napokban vettem, s neked mindjárt beszéllek, édes enyhülésül vagynak. — Kérlek, olvasd ezt tanuk nélkül. — *Schédel Handbuchja* második könyvét e holnapban nyomtattatni fogja. Közlé velem, a mit felölem mondani készül, hogy a hol dátumai vagy hibásak, vagy csonkák, vagy hamisak, világositsam fel. Minek előtte azt olvasni kezdém, feltettem magamban, hogy dicséretet és gáncsot minden szó nélkül hagyok, és csak a historiai dátumok megigazitásába ereszkedem. Rendes érzsés, mikor a még élő ember olvassa a maga halotti prédicátióját. Még rendesebb, hogy én a magam életemet mástól tanulom, itt pedig épen ugy járék. *Schédel* nem csak nem gáncsol, de tömjénez is szinte a fulasztásig. Nem vagyok én oly tapasztalatlan, hogy ne tudjam, mely keserves következései lesznek annak, és akármint csiklándott volna a magasztalás, hiúságom engedett volna annyi meggondolást, a mennyit ez kivánt. De a mit feltettem magamban, erre nem szólék. De képzeld, mit olvasék az utolsó paragraphusnak utolsó sorában. Ott képeim felöl szólla, *s igen jó hasonlitónak* nevezé a *Jóhn* metszését, a mi ellen szeretnék világosan protestálni. Az utolsó sorban ez áll: „Ellenben igen igaz, és igen szép

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

az, melyet *Ferenczy* carrárai márványból faraga.“ — Én, a ki festést, faragást oly tüzzel szeretek, és a ki *Ferenczyt* mind munkájáért, mind azért, hogy a magyar nevet *Rómában* megdicsőítette, s a németecskéket elnémította, annyira becsülöm, kevélykedem e szerencsémnek, s nyugtalanul várom a fejet. *Plasticusnak* nem szükség hasonlító fejet dolgozni: ő az ideált keresi; s azt *Döbrenteynél* függő kép után, mely a tiednek mása, s egy profil rajzolat, és egy három negyedrész profil után (mind ez mind az árnyékrajz után) elérhette. Még nem tudom, a hon disze ezt félfejben dolgozá-e, vagy egész fejben: de akár igy akár ugy, megvagyok dicsöitve. — Legrendesebb az, hogy engem ezzel barátim megakarának lepni, mert hogy készül, vagy hogy készülni akar, nem tudtam.

Jankovichhoz irt epistolám nagy szerencséjét tevé; de magától választ rá nem vettem, sem azt nem tudom, ha vele meg van-e elégedve. Jaj annak, a ki javalásért dolgozik! Itt is keblünkben a jutalom, vagy sehol. — Élj szerencsésen, édes barátom.

Baloghnak, a *barsi* követnek, mi is *infula alatt* adánk meg a halotti tiszteletet (Requiem) deczemb. 10-én, mint *Bars* maga. Engem gyengélkedésem tilta a templomban megjelenni: de azalatt ágyamban kértem *Istent*, hogy teremtsen oly fiakat a hazának. — Terjeszd el e hirt minden felé *Zemplénynek* dicsősége felöl. Nem engedik, hogy az ujságirónak meg irjam, *Notáriusunk* tilt attól.

Pannonhalmán, május 25-én 1828.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

A helyett, hogy *Szemerének* irjak, neked fogtam volna irni, ha azt a hirt nem veszem vala, hogy odahagytad *Pestet*, s egyenesen haza vevéd utadat. Ezt ugyan eléggé ismeretes szándékoddal, s annyiszor tett barátságos igéreteiddel összeegyeztetni nem tudtam; de azt gondoltam, hogy valamely előre nem látott eset birt légyen szándékod változtatására. Örülök tehát, hogy még remélhetem hegyünkön megjelenésedet, mely nem magamnak leszen kedves, sokan óhajtják érdemekkel teljes személyedet látni. De mit várakozol? Mit ülsz hasztalan oly sokáig a zárt falak között, honan alig láthat szemed az égből csak annyi részecskét is, mely szebb reményeidet ébreszsze, s magasb érzéseidet éltesse? Nem, barátom, én városban lakni huzamost, ha egyedül csak a legkedvesebb lelkek körében lehetnék is, nem tud-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

nék, s ha kellene, tartok töle, hogy testi s lelki erőm hamarjában elfásulna. Ha tehát ügyednek még várakoznia kell, oszd meg utazásodat, s végezd nálunk időközben látogatásodat, ez megujulásodra is, utadnak rövidítésére is fog szolgálni; ezt megtévén t. i. uj utadat kitérés nélkül egyenesen folytathatod *Fejérvárnak*, *Szalának*, *Vasnak*, *Osztriának*, *Tótságnak*. Hogy pedig utad költséges ne legyen, vitesd magadat *Esztergomba;* innen *Szeder* társul fogja magát adni *Pannonhalmáig*, s minden aggságtól menten fogsz hozzánk s tölünk visszautazni. *Tömördi* pusztánk mintegy középpontja ezen utnak, hol örömét nem fogja mérsékelhetni az egyszerü ugyan, de hiv és egyenes szivü *Prand* látásodon. Ennél lovakat fogtok váltani. Az egész ut ide *Esztergomból* egy napodba kerül, s ha nálunk három négy napot töltendesz, egy hét alatt megfordulhatsz. Többet, még nem ölelhetlek, nem irok. A töled melegen érzett *gondviselésbe* ajánlom szeretett tisztelt személyedet, házadat és ügyedet. Ha *Emil* fiad mégis melletted van, magaddal hozni ne mulaszd. Élj szerencsésen.

Pest, május 16-án 1828.

Guzmicsnak Kazinczyja
szíves tiszteletét.

Én még mindég itt vagyok, és mindaddig itt leszek, míg pöröm itélet alá nem jut. A kir. tábla *Husvét* óta megszakadás nélkül a criminálisokat itélgeti. Végre az enyémre is eljut a sor. Iszonyuság, a mit sógorom velem szenvedtet; mert még magam itt költök, s szükség nélkül feleségem s gyermekeim otthon ki vannak téve a nyomásoknak, szükségnek, megalázó scénáknak, s én segélyökre nem repülhetek, hogy legalább vigasztaljam, hogy velök együtt szenvedjek. Engemet az én *theodicaeai* hitem el nem hágy; nem látom tisztán a dolgokat; az embernek nem jutott: de az a boldogító hit, hogy bölcs kéz kormányozza az emberek sorsát, vigasztalóbb, jóltevőbb, minthogy attól magamat megfosztani engedjem. Az ellenkező állítást sem láthatja az ember tisztán.

Szemere e napokban bejött, és mutatá leveledet. Bánatját *Péczelen* akarja elverni, a természet kebelében, s gazdaságát uj rendbe szedi. Házasítani nem merem; az az ő dolga, s tanácsomra nincs szüksége. — Successore novo tollitur omnis amor.

Én téged, édes barátom, apr. 9-én, a mint szerény és annyi érdem mellett ez által is szeretetreméltó, *Bitniczet*, apr. 10-én látálak először. Először *Himfyt* is apr. 9-én; s az a nap miattad és *Himfy*

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

miatt nekem örökre nevezetes. Köszönöm e szerencsét a *Fundátoroknak*. Nélkülök azzal még most sem dicsekedhetném. Jó dolog az ügyre, mind magunkra nézve, hogy láthatánk egymást. Némelyike eránt közelébb vonattatánk, némelyiktől még meszebbre taszíttatunk, némelyike eránt ott állunk, a hol állottunk. Szeretni senki nem tartozik: de megismerni más érdemét ott is kötelesség, a hol nem szerethetünk. Mind a három szakaszra volt módunk.

Gróf *Teleki* még egy ülést tartata felolvasni a *Nádornak* bemutatandó munkákat. Püspök *Horvát*, Prépost *Fejér*, *Jankovics*, *Schédius*, *Döbrentey* valának jelen velem együtt, mert *Dezsőffit* elvonta egy más munkálkodás; s a fundátorok közül *Széchenyi* és *Andrásy*, — A *Nádor* kegyesen fogadá a grófot, s megigérte, hogy az *Academia* még a *Diéta* előtt fel fog állani.

Azolta, hogy elmenétek, megláttam a *Ferenczy Graphídionát* s a *Krafft Zrinyijét* s a *Ferencz* koronázását 1792. Gyönyörü a márvány leány, gyönyörü *Zrinyi* is: de a koronázás nem szép munka. Egyedül a Card. *Batthyáni* feje jó, s egy, háttal a néző felé álló, fehér mentés, dolmányos, nadrágos ur. A koronázás táblája tele van monotoniával, a mit ugyan el sem kerülhetett *Krafft*, mert a sokaságot nem csoportokban hanem összetömve kelle adni, s állva mind. Ellenben mely szép kép a *Széchenyi Ferenczé!* Tisztelettel eltelve állék meg a kép előtt, s örvendek szerencsémnek, hogy engem az a halhatatlan férfiú ismert és egy kissé szeretett. — A Muzeumban kiterített múmiát, melyet megfosztának lepleitől, és a mely ott egészen meztelenül üveg alatt fekszik, nagy söt religiosus tisztelettel láttam. Hány ezer eszt. olta fekszik már, s még meg van. Teste fekete kenőcscsel van mázolva. Kevés haja, s egy két szál szakálla még látszik. Szemérmére egy kis darab ruha van vetve, mintegy játszó kártya; az avatlanok szeme kimélése végett. Megmértem hosszát: épen egy pesti öl, azaz hat láb. *Dávid* és *Nagy Sándor* e szerint oly rövid növésü lehete mint *Napoleon*, és — én, ki felöl Generális *Fiorella* azt mondá, hogy oly kicsin mint én, de vállasabb.

Miolta itt vagyok, a mit tenni mindég szoktam, a hol rá alkalmat találok, mindég a müvészeknél töltöm időmet. *Himfy* és *Endre* tökéletesen el vannak találva, de élte sem az egyik képnek nincs, sem a másiknak. Én egy elfelejtett embert hoztam újra virágozásba. Sok ideje, hogy nem találá mánkát; miolta én dolgoztaték vele, nem lel elég időt dologra.

Voltam a *szent Gellért* hegyén is, s láttam a magyar ég egyik

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

csillagát *Titel* urat. Láttam *Vénust*, mint egy kisded fél hold; látám *Saturnust* oly formában mintegy hosszú zsemlye, két folttal; és csak a másodszori látáskor láttam, hogy az a két folt a tányér és a karika hézagja. Május 3d. *Fóton* voltam esztendei visszafordulóját innepelni a Gróf *Károlyi Istvánné* halálának. Vicze Esperest *Mericzai* ur egy prédikácziót tarta, *szellem, lény, szerény* és több ily szókból szöve. Elképzelem, mit mondott volna arra *Debreczen*.

Néked talán kedves lesz azt is hallani, hogy mint ítélek a Pater *Stanislaus* prédkáczijárul. Hogy helyt kapjak, jelen valék a P. *Remigiusén* is már, mely a *Stanislausét* mindég megelőzi. Imádkozzatok sat. ez vala az akkornapi textus. Szegény *Remigiust* a természet nem szülte templomi beszélőnek, s nagyon meguntam volna magamat, ha ruhája arra nem emlékeztetett volna, hogy *Kassán* egy debreczeni deákból pápistává lett papot hallék, *Lovasi Benedeket*, kit én hoztam hirbe — de ezt majd a *Tud. Gyüjteményben* mondom el. S ez a *Remigius* azon szerencsétlen arcz mellé, melyet nem áldásul kapa, affectált mosolygással teszi szenvedhetlenné magát. — Utána fellépe a régen várt ember, a német szent igével. A prédikácziót a zsidók zsinagógájában is elmondhatta volna azonkivül, hogy egyszer *szent Chrysostomust* hivta tanúnak, kétszer pedig ezt említette: — *die Mutterkirche;* elmondá, mi baja az embereknek, s miért kell, miért nem kell imádkozni. Jót monda, de én töle sokat nem tanultam, szivemhez szólt, nem fejemhez. Nagy stilista bombaszt nélkül, de poetai képekkel, s poetai nyelvben, *midőn a mindenható lehellése az élet utolsó felcsillámlását (Funke) eloltja.* A nem poetai *Debreczen* ezt igy mondaná: *mikor meghal.* — Testét s kivált karját nagyon szépen mozgatja, s tud játszani a hang habzásival. Meghallgatom többször is; talán inkább belészeretek, ha más textust veszen fel.

De *Stanislaus* is véget vet tanításainak, hogy hallgatói el ne unják. Követem hát példáját, s megszünök. Csak azt még, hogy ittlétem s utam felöl *Váczra*, s *Esztergomba* s hozzád, semmi bizonyost nem irhatok. Élj szerencsésen édes barátom.

Pest, maj. 30d. 1828.

Guzmicsnak Kazinczy
tiszteletét.

Néhány nap ólta asztalomon hever egy hozzád irt levelem. Ennyi gond között mindig elfelejtem magamhoz venni, mikor kimegyek;

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

pedig levelet más által küldeni póstára nem szeretek; s fiam *Péczelre* ment ki, ki által azt póstára küldhetném. Képzeled tehát, mint pirita meg most érkező kedves leveled, barátságodnak, nemes lelkednek és szivednek ujabb bizonysága. — Én, édes barátom, perem miatt még mindég itt mulatok, elkinozva mind a hazulról érkezett levelek, mind azon lehetetlenség látása által, mely perem elővételét gátolgatja. Inségem nagy; de még mindég criminaliákat itélget a kir. tábla; s midőn azt képzelem, hogy igy egy elzárt teremtés nyerheti meg kiszabadulását, kész vagyok látni, hogy elcsüggedt, rettegő, szegénységet és gyalázatot s megaláztatást szenvedő feleségem és gyermekeim sírnak. Barátom, szerencsém, hogy engem *hitem a Világkormányzóhoz* soha el nem hagyhat. Az nekem nem azért hitem, mert az a hit vigasztaló; hinném, ha nem vigasztalna is. De engedd te, engedje Ő mondanom, hogy a nap alatt kevés ember van, a ki a világkormányzása hitétől több okoknál fogva tántorodhatnék el. Az én sógorom irtóztató ellenkezője angyali tisztaságu atyjának, anyjának és hugának. Élet és halál közt lebegnek napjai, szüret olta beteg; és még is megindulás nélkül látja szenvedni testvérét, mig egy valaki nekem titkon megsúgá, hogy alkudozni akar velem. Nyilván, hogy még igy is, én *engedjek* valamit. Mely ember! és hova sülled, a ki vétkes lépést teve, s a roszat nem tudja többé jóvá tenni! De minek kinozlak el hasztalan panaszommal?

Mikor mehetek hozzád, megmondani nem tudom; mindaddig nem, míg perem fel nem vétetik; akkor pedig röpülnöm kell azokhoz, a kiktől négy hónapja már, hogy elszakadtam. De mind téged, mind azt a szerzetet, mely ily ember és magyar fiakat nevel, mind *Esztergomnak* épitményeit, azokat a királyi munkákat, látni óhajtom, s igérem, hogy el nem maradok. Bizzuk dolgainkat a sorsra; előre ugy sem tudhatjuk, mi fog érni. Tanácskozásaink irományai még mindég a *Nádor* kezében vannak, bizonyosan azért, mert jobb időre vár, s tudni fogja, hogy *Bécsben* most egyébb gondok vannak mint ez, s igy az irások ott, csak hevernének. — Én a Gróf *Teleki* példányából most másolok mindent. Mi pedig a lófuttatással mulatgatjuk magunkat. Szép látni, hogy a mi paraszt lovaink a királyiasan táplált *angol paripákkal* mint futnak versenyt, s csikósaink nyereg nélkül, mint repülnek az *angol* cselédekkel. Egy tüske fiú, növése csak egy arasz, már több izben győze.

Egyet értek veled a városi lakás felöl. Mely boldog vagyok én felejtett zugomban, hol szabad ugy öltöznöm a mint lehet vagy tetszik, akkor kelnem, fekünnöm, mikor akarok, s magamnak élnem, holott itt

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

napjaimat elorozza a sok vizit. Legkedvesebb óráimat *Richternél* töltöm, a festönél. Az engem, utánam *Fáy Andrást, Bártfayt, Schédelt*, legközelebb *Czuczort* festé, s lelkesen dolgozik, bátor szabad kézzel, nem micrologus gondossággal. S az ember, nem csak ugy érdemli figyelmemet mint müvész, hanem ugy is mint ember.

Schédius, kivel az én *Philoxeniám* és a *Döbrentey Misoxeniája* felöl beszélgeték, engem egy munkával ismertete meg, melyben többet találtam, mint gondoltam. Címe ez: Die deutsche Literatur von Wolfgang *Menzel*. Stuttgart, bei Franck 1828. kisded 8. r. 2 kis kötet.

Azt mondja a mit én: magából kell kifejteni a nyelvet, (tanítottam-e én egyebet valaha)? de az idegent és az ujat is fel kell venni, ha jó, ha szép, ha szükséges. Ki ultráskodik, *Döbr.*-e, vagy én, mutatja hogy *D.* még ezt is kiakará törletni: ez szebb *mint az* — neki csak ez jó: ez szebb *annál*. Minap meglátogata, s megint elkezde perleni. Kértem hagyná abba, mert engem meg nem térít. Ő azt sem t u d j a megérteni — ugy hiszem, inkább neheztelhetne, ha ezt mondanám, azt sem a k a r j a, — hogy a franczia izlésbe szeretett *Clavigóval* miért kelle *Göthének* ezt mondatni: Wann du ein *gemachter* Mensch sein wirst — *homme fait*, — s azt akarja, hogy *Göthe*, és *Göthe* után én, ezt adtuk volna nem franczia, hanem német és magyar szólással. Belé untam a perlekedésbe az érteni nem akarókkal, vagy nem tudókkal, a kik vagy restelik kérdeni, mi *Isten* csodája lehet tehát, hogy a *római irók* a szép graecismusoktól nem csak nem irtóztak, de azt még keresték is. Vigasztalásom, hogy az efféléktől csak azok irtóznak leginkább, a kik *Virgilt, Lucréczet* vagy csak nevökről ismerik, vagy ha olvasták is, az e nemü szépségekre siketek voltak és vakok. Lássák ök is, én is, mit csinálunk. — Élj szerencsésen édes barátom. El ne mulaszd meghozatni *Menzelt*. Egy sok lapokból álló szakasza ez: *Religion*, s ugy szól, a hogy te akarod. Legalább ugy is. Azt jövendöli, hogy *Európát Pietismus* tölti el nem sokára, s az hozza elö az *Uniot*.

Pannonhalmán, jun. 22-én 1828.

Kazinczynak Guzmics
idvezlését.

Elvan-e döntve dolgod már? Mennyire szükséges volna neked érdemekkel ragyogó élted alkonyán a gondtalanság! s ily gondokkal foglaltatni el! Én hiszem, hogy ezektől is meg fogsz tisztulni, s ismét derülni. — Most ott az alkalmatosság, melyen csak egy maga ment

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Körmendy Kamill a philosophiából szoros próbát tenni. Ezen te *Esztergom* felé megindulhatnál, s *Esztergomból* hozzánk hajthatnál, felvévén utitársul *Szedert,* ki bizonyosan fog még egy alkalmatosságot felvenni, hogy könnyebb legyen az utazás; mert *Emilt* hagynod nem szabad. Jöjj kérlek ha jöhetsz. Ohajtva ohajtlak, várva várlak, nem csak én pedig, hanem a szerzet *Priorja*, és sok mások még. Jöjj szerencsésen. — *Szemerét* tisztelem. —

Széphalom, nov. 9-én 1828.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti szíves tiszteletét.

Régen hallgatsz, s én is hallgatok, s a dolog ugy néz ki közöttünk, mintha meghasonlánk vala, a mit a barátság istenei távoztassanak. De te az iskolai szünnapokat talán távol töltéd *Pannonhalmától,* engemet pedig bajaim, utazásaim ugy elfogtak, hogy téged csak lélekben kereshettelek fel. Bár te a mi olta láttalak, mindig örömök között élhettél volna! én azokat magamnak csak csinálok, mert a sors azt nekem nem ád.

A *Tud. Gyüjt.* kiadói szinte kényszerítének, hogy biographiámat folytassam. A novemberi kötetben fogod olvasni a 3-dik szakaszt, a 4-diket a deczemberiben. Sok szép dátumok; de mely kár, hogy a *Censurát* rettegvén, szabadon nem szólhatunk. Kivált az egri püspök Gróf *Eszterházy* felől sok szépet mondhaték vala. Mit adnék érette, ha azt együtt olvashatám, ha majd *Pannonhalmára* ér! ha kipótolhatnám hézagjait. Emlékezem, hogy egyik grammaticai epigrammám szerencsés vala megnyerni javalásodat. E napokban megint *termett* egynéhány — nem merem mondani, hogy *csináltam,* mert az olyan csinálás nélkül ugrik elő, mint (ha kevély nem volna a hasonlatosság) — *Pallas* az atyja homlokából, közlöm kettejét: egy német iró ezt irta — *Herder* méltónak tartá valamelyik irására mottóul venni fel;

Leser, wie gefäll ich dir?
Leser, wie gefällst du mir?
Olvasó: Isten ments meg ily irótól!
Iró: S engem ilyen olvasótól!

Egy titkot mondanék neked
De hinni, látom, nem fogod.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Ki szóll, ki ir jól? — A ki *szépen.*
S szépen ki? — Csak az, a ki *jól.*
Ők ketten egyek; háborognak,
Mint olykor férj és feleség.
Uram veszit — győz asszonyom.

Egyéberánt légy bizonyos az eránt, hogy nekem ez a *Glottomachia* semmi gondot nem csinál, s véremet nem kevergeti. Minden az én felemen van, s hahotára fakaszt, midőn visszaemlékezem, *Döbrentey* mint dorgálá meg egyik társunkat ezért: s e m m i t n e m k é t l e m. Bárcsak *Horáczot* is meg azért, hogy rosz epithetumot ada ez *édesben* a d i s z n e k. B u l c e d e c u s. De most jut eszembe, hogy már arra nem mondhatja, hogy az n o n h u n g a r i c u m, mert jól mondjuk é d e s c s i l l a g o m. Ez az én Antogonistám nem szereti, ha az ember bort iszik mikor ír, ő maga olyankor bornemissza. Azért oly igen józan.

Boileau ezt mondja: „Et trop d'exactitued est le talent des sots"

S a hasznos is, a szép is bánt.
Ha még nem hallottad, Pedánt?

De beszéljünk o k o s a b b r ó l, v a g y o k o s a b b a n legalább.

Én octob. 9d. *Tornán* valék a restauratión. A vármegye kicsin, és igy ott nem lehetének azok a machinatiók, a mik nagyobbakban szoktak lenni. De meg is voltak előzve azok a gyalázatos itatások, mert a triobolárius publice alebantur. A kik tehát nem bizának magokhoz, három hordó bort küldének a nemesek által egészen eltöltött *Szín* nevü faluba. Prédikátoruk hire nélkül nem akarák elvenni, az pedig igen is bölcs szót ada szájokba: n e m a k a r j u k s z a b a d s á g u n k a t, m e l y e t a t y á i n k v é r ö k k e l s z e r e z t e k, b o r o n a d n i el. Három hordót küldének egy más helyre is. Ott nem vala ily tudós prédikátor, ezek tehát a három hordó bort nagy örömmel megitták, szüntelen a *Ragályi, Martinides* neveiket kiáltozván, holott öket a borküldő ezektől akará elszakasztani. Nem okosabban bántak-e ezek mint a *Színiek?* Egyéberánt én ott még inkább eltöltem utálattal a mi idönk veszedelmes bolondsága ellen: mi szégyeljük viselni az alsóbb hivatalokat, vicze-Szbirák sem akarunk lenni; nekünk egyszeri belépésünkkel *fő* hivatal kell. — Vége lévén a restauratiónak, a fő *Ispántól* bucsuzni akarék, s imhol jö egy fiatal ember, egy másikkal, az elsöt nem ismertem, igen a másikat, mert *Zemplényben* vala *Patvarián.* Az elsöbb megköszönte a fő *Isp.* grácziáját, hogy esküdtnek candidálá s igy megválasztatott; de

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ugymond a házi békességért kénytelen áldozatokat is tenni, s resignált, de kérte a fő *Ispt.*, hogy társát nevezze esküdtnek az ő helyébe. A tiszteletes fő *Isp.* nagyon megcatechizálá az embert képzelhetetlen szelidséggel, de ez csak megvallá, hogy pántofli alatt él, felesége nem engedi. Én csak ekkor szólalék meg. Ez az ifju minden iskoláiban eminentissimus volt, s francziául, olaszul, ángolul megtanult. Az országban kevés Esküdt van ennyi culturával. A fő *Isp.* denominálta, s én az udvaron várám be. Setét volt; ott kérdém a resignálót, mi a neve. — *Fájgel.* — Egy *Fájgelt* megölete *Karafa;* — egy más *Fájgel* nevezetes embere vala *Rákóczynak* . . . Igen mondá ő, még birjuk levelét, melylyel egy pár pisztolyt külde neki, még birjuk a két pisztolyt is . . . — Édes öcsém uram mondám, ha öcsém uram nem tudja is, talán mi atyafiak vagyunk, a feleségem eleje öcsém uramnak az elejével vérségben volt. Jöjön vissza öcsém uram a fő *Ispánhoz* s töröltesse ki a resignatióját. Nem ő; fél a felesége pántoflijától. — S *pántofli* s a két pisztoly, melylyel kevélykedék! mint fér össze e kettő? Az ángolul tudó Esküdtet megkértem, hogy a magistrátusba lépvén, viselje magát pro necessitudine, s emlékeztetem erre: De Patre Guardiano nunquam male **parlare.**

Barátom, a pántofli baj, de már én csak tudnék róla tenni. *Thewrewknek Patakról* vettem levelét novemb. 5-én. Mindennap várom *Manschgóval.* Nagyon örvendék rajta, hogy képedet nála láthatám *Pesten.* Neki gyönyörü sors juta, hogy ezt az áldozatot adhatja a hazának, és hogy igy körüljárhatja az országot. Előbbi levelét *Egerből* irá octob. 28d. Ott *Iványszky* prof. és *Makáryt* lefestetteté levele irása előtt, s akkor ment az *Érsekhez.* Gondolom ez a nagy ember is ült neki. Nékem novemb. elsőjen ira az *Érsek.* Hiv magához tavaszszal, megtekinteni *Olaszországban* hat esztendő alatt szerzett képeit. Én elhitettem magammal, hogy ahhoz tudok valamit, s elhitették magok a festők is. Ez a *Manschgó* azt mondá *Pesten,* hogy *Magyarországon* még nem láta senkit mit so viel Kunstsinn und Kunstliebe. Ha *Grasalkovics* voltam volna, az hozott volna rám sequestrumot, a musika, és a kert s épitések. Ők egyébbel keresték a veszedelmet; azzal a minél olcsóbb portéka nincs e világon.

Mikor látlak, nem tudom. E napokban megyek *Pestre,* s ez idén már harmadszor. Csak azt irhatom, hogy vágyok meglátni *Pannonhalmát* és *Esztergomot.* Élj szerencsésen kedves barátom, és szeress, mint eddig. A te barátságodat én megnyerni, megtartani szivesen igyekszem. Ismerem becsét.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Pannonhalmán, nov. 25-én 1828.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét, idvezlését.

Én neked kedves barátom, két leveledre vagyok adósod; s te meghülésről beszélsz! Ugyan kié lenne ebből a meghülésből történendő veszteség? A tied bizonyosan nem, te tisztelt dicső. Egészen nekem s csak nekem kellene azt viselnem magamnak. De hát miért nem válaszoltam? Ennek oka te vagy, és csak egyedül te. Sept. 17-én irt leveledet ugyan azon holnapnak vége felé vettem, melyben te látásodhoz uj reményre gyújtád szivemet. Octoberben, ezt irád, *Bécsbe*, menet vagy jövet alatt látni foglak. Ez ólta én téged nappalonként éjjelenként láttalak lélekben, bár testben egyszer sem. S a kit igy lát, s a kit igy vár az ember, s a ki mindenhol van s azért állandón egy helyen sincs, annak mint irjunk? És most ismét *Pestre* indulsz, s onnan hová? nem tudom. De már csak irok, hogy te meg ne hülj; akár hol s mikor olvasandod levelemet. — Mig te igy utazol, gyenge és agg tested kitéve annyi viszontagságoknak, hogy csodálom azoknak kiállhatásokat, azalatt náluuk nagy dolog történt. Tudniillik 85 esztendös *fö Apátunk*, derék magyar öreg atyánk, elutazott oda, honnan még senki vissza nem tért. S ez a dolog sok aggodalomnak forrása. Most utolsó tiszteletének megadásához készülünk, mely deczember 2 án fog történni. A fejérvári lelkes *Mayer* fogja öt tölünk magyarul, és a györi kanonok *Hohenegger* latinul elbucsuztatni. Benne nagy ész, hajólni nem tudó lélek (kár, hogy hasonló szív is) hunyt el közöttünk. A gyász ünnep után tüstént az uj fönök választása lészen még terhesb gondunk. Ezután a választottnak beiktatása. Még közben (deczemb. 28-án) jó *Regensünk* papsága ötvenedik évének ünnepe. Ez mind ünneplés, mondod. Igen ünneplés: de minél nekem alig van türhetlenebb. Veszettnek tartom az igy eltöltött időt. Ilyen volt a *Pesten* töltött egész hónap, melynek munkáját mi ketten négy nap alatt elfogtuk végezhetni. Ugyan leszen-e belöle valami? Mit hallotok ti róla *Pesten?* — Panaszolkodhatnám pesti barátim ellen, kik az elválás ólta bár leveleimmel nem egyszer valék terhökre, egy betüre sem méltattak. Oly gonosz benyomást hagyhattam bennök eljöttömmel! *Szemerét* mentegetem; szive keserg, s a hézag nagyobb, semhogy valami betölthetné azt. De a belsö fájdalom ellen elszórás, s minél terjedtebb foglalatosság, a legtoganatosb orvosság. Ha már *Vilmájának* szivében nem élhet, éljen barátéiban, éljen *Elet és Literaturájában*, éljen édes *Sonettjeiben*.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Neked örömeket a sors nem ád! Barátom a sors valódi örömeket senkinek sem ád. Csak silány öröm lehet szülöttje a szerencsének; a valódi, szivünk gyermeke; ezt ugyan emelheti, de meg is tiporhatja a szerencse fajzata. Tehát valódi örömekkel élsz, midőn magad csinálod azokat magadnak; boldogabb sok szerencse kedvenczénél. A jó szív magából, s övéinek sziveikből szívja az örömet, a mennyeit, melyet avatlan nem érez. Ezt ugyan a sors vad csapásai megrezzenthetik olykor, de el nem tiporhatják. S a tiedet, hiszem, többször megzavarták már, és meg is zavarják, de azért csügg-e szived? — Engem a dicséretek hogy hevítnek, miért tagadjam? de nyugalmamból nem igen s nem könnyen emelnek ki. A vad megtámadás mit tehet, most érzem először. Egy veszprémi mester a tanuló ifjúság számára irt elég silány magyar Poesisében engem vadul támadt meg. A szabadon vett *a* (*'*), *h*, *kl*, *kr* sat. elég ő neki tőlem az igazságszeretetet, és minden poetai *geniust* (?) megtagadni, és pedig az egész nemzet nevében! — Mond meg barátom, az ilyennek lehet-e lealjasodás nélkül felelni? Védhetem-e, kell-e védenem ellene magamat? „Egykor — azt mondja — gyönyörüen folydogált ez a patak, de miolta árkán kitört“ sat. Ezt olvasván te jutál eszembe, s némű némű enyhülést érzék, s leczkét vevék példád elgondolásából. *Horvát Elek* köpte a markát, hogy majd megtanítja a gorombát, én sem nem javaltam, sem nem tiltottam, s nem bánom ha hallgat. De az ifjuságnak ez nem ajánlható példa. — Ez s még egy két eset, elrezzenthetne engem az irástól. De ösztönim szentebbek, semhogy hasonlóknak feláldozzam. Ha *Horvát István* nem unszolt vala, talán csak most kezdenék kilépni, s talán nagyobb készülettel, nagyobb foganattal. Annyira félénk valék akkor, hogy magamtól megindulni nem fognék. De ő elhitette velem, hogy késni, vagy csak szerzetem tekintetéből is, nem szabad. — Poetai érdememmel én soha nem dicsekvém; de azért csak mégis tettem annyit, hogy sokaknak sorokban nem disztelen állanék. — Emelkedik-e a te nemzeti lelked az ilyen kürtölésre: „Állj elő ékes *Franczia*! állj elő kicsinosodott *Német* sat. Van-e az effélékben literátori szerénység? Csak igy haladunk mi! S mindjárt ezután azaz *eszem iszom* ajánló! tudja-e mi korából hordta fel a gonosz példákat *Rómának?* szabad, dicső volt-e akkor az a nagy nemzet, vagy inkább az a lealjasodott nép? s nem veszedelmes-e ilyenekről igy irni? Inkább ruhánkra költsünk, ha már költeni akarunk; ez sem erkölcsünket sem erőnket nem tékozolja ugy, mint az *eszem iszom*, s legalább izlésre mutat. Én az idén oly darabot küldék *Urániához*, mely neked nem épen fog tetszeni. Literaturai érdeme épen

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

nincs. De az áriák minden hozzá értőnek felette tetszének, midőn már másod izben adták a darabot *növendékeink*. Adta a deákság is *Sopronyban*; s hallom, *Kiss Jánosnak* az egész darab igen megtetszék. Nem tudom, ha *Beimel* kiadá-e az áriákat is. Én legalább csak ezzel a feltétellel engedém által a drámát. Én már nem várlak, de annál hevesebben ölelem a nem várt barátot. Tisztelem *Thewrewket*, ha képemből tiz példányt adhatna pénzemért, szeretném.

Pesth, deczemb. 10-én 1828.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Kedves barátom, negyed nap olta én itt vagyok. Tiz nap tarta az az utam, melyet nyárban negyedfél nap, s olykor csak három alatt szoktam elvégezni, mind azért, mert az ut nehéz volt, mind azért is, mert *Egernek* kerültem ki, hogy lássam az *Érsek* Patriarcha *Velenczéből* hozott képeit, melyeknek megnézésekre november elsőjén írt levele hiva meg, és még inkább, hogy magát. — Mely colossális nagyságu férfi ez, kedves barátom, s mint sorvada össze az ő látásában, mind az, a mit láttam valaha! Három katona tiszt vala nála ebéden és ezeknek feleségeik, midőn bejelentének. Kijött, mert vendégei épen bucsuztanak, s elfogadván megköszöntésemet, de a mely nem valamely előre elkészült szólás vala, ezekkel együtt víve a *Galeriába*, minthogy azt bejelentésem előtt ezek látni kivánák. Ott, — megszokván azt, a mit előre látok, egyedül látni, — külön szakasztám magamat, s egy *Sophonisbe* előtt állék meg. Az *Érsek* hozzám jött, s elkezdénk az asszony gyönyörüen skurzolt (félretartás által megrövidített) orra, s gyönyörü ajkai, gyönyörü karjai és a festőnek egész érdeme felöl szólani. De ez a kép nem fő disze a *Galeriának*; később még becsesb darabokat láttata velem, egy más szobájában. Az *Titiánnak* egy fekete öltözetü leánya, melyet közönségesen a *Titián* apáczájának neveztek el. Van két kis, de igen szép Claude Lorrainje is — (tájdarabok, vidám kép, mint ennek mindene.) — Minthogy a *Patriarcha János* nevet is visel, *Canova* neki egy ülő *Keresztelő Jánost* tapasztgata gipszből, mely vendégelfogadójában áll egy asztalon. *Canova* azt márványból akará neki készíteni, de elholt. — De szóljunk magáról.

Azon szobákban valék most, hol *Eszterházy Károly* velem gyakorta veszekedett, de a kifakadás után önként nyujtá jobbját csókomra. Az *Érsek* meg nem engedé, hogy előtte üljek; mellette kelle

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ülnöm canapéján, s ott olvasánk holmit. *Voltairnek Henriását* említette, de szánakozással. Az én érzésem is az a *Henriás* felöl; soha nem tudtam érteni, mit tudnak azon a *józanságon* szeretni, söt csudálni. Mondottam, hogy én irigylem dicsöségét a *Tunisiás* és *Rudolfiás* miatt is, de hogy az én lelkemhez leginkább a *Szent Hajdan Gyöngyei* szólanak, az emberiségnek azon szent érzéseinél fogva, melyeket ott énekel. Ha ifjabb volnék, ha könnyebben dolgoznám, és ha nervusaim eltürnék azokat a hóhéri scénákat, a könyvet fordítanám. Elbeszéllé, mint dolgozá munkáit, s csak képzeld! kocsiban, plajbászszal irván papirosaira a hexametereket, vagy midön *Gödöllön* eltört karját gyógyítatá dictálá. Most egy püspöki templomot szándékozik épitetni, a mint mások mondák (maga ezt nem mondta) s örvendék a szándéknak. A szent *Egernek* van ugyan temploma, és sok van; de a *püspöki templom* disztelen és kicsiny. — De ha ennek a nagy embernek dicséreteivel egész levelemet eltölteném is, még mindig keveset mondanék. Vess hozzá tehát örömemből, melylyel vagyok részegülve.

Szeder eddig megajándékoza képemmel, ugy hiszem. Még hazulról megkértem, hogy vétessen három nyomtatványt, egyet magának, másikat *Rumynak*, harmadikát néked. A képet *Richter* az én hirem nélkül metszé köre, azt tudja minden, a ki *Richterrel* szóla. Képemet, ha magam metszetém vala, nem pirulnék az én akaratommal metszettnek vallani, de mind ez a metszetés, mind a mely *Hormayr* 1829-diki historiai zsebkönyvében megjelent, mind az a mit *Thewrewk* jelentete a magyar *Kurírban*, hirem nélkül esett. Söt *Richternek* apprehendálom (érted pajkoskodásomat) hogy ezt nem veté alá: Érdemeinek tisztelője.

Olvasád-e a *Tudom. Gyüjt.* novemberi darabjában pályám emlékezetét? Azt itt minden ember elragadtatott örömmel fogadta. Most folytatom autobiographiámat, nem említvén a mit nem szabad. Lap 70 sor 3 olvasd: *Martinovics, Fessler.* Édes barátom, te engem nagyon lekötelezné, ha képemet, mely nálad függ, nékem ide küldenéd. Szükségem volna arra, s vissza fogom küldeni. Csináld be jól papirosba, s bizd rá a hozóra, hogy azt el ne pattantsa. Szemerénél vagyok szálva most is.

Thewrewk Széphalmon volt nov. 10., 11., 12-ik napján. *Gyüjteménye* nagyon megszaporodott ezeknek képeikkel:

Egerben: az *Érsek*, kanonok *Durcsák*, Prof. *Tulsiczky, Ivánszky*, fiscális *Makáry*.

Miskolczon: főbiró *Szattmáry*, Superint. *Szattmáry*, fisc. *Miatovich Aurél*.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Patakon: Breczenheim két Herczeg, Prof. *Somosy, Nyári, Kézi, Kálniczky, Péterfi, Csengeri, Miklós, Majoros.* (*Kövy* nem engedé magát festetni.) *Kassán*: a *Püspök*, két *Kanonok*, a két Viczeispán, és igen sokan mások.

Manschgót Egerben hagyánk, mert én együtt jövék *Thewrewkkel.* — Élj szerencsésen, és szeress.

Én talán aprilisben megyek vissza innen, addig lesz időm, téged is meglátogatni.

Pannonhalmán, deczemb. 18-án 1828.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Tehát még élünk, mindég tanulunk. Te autobiographiádnak csak most adott folytatásában két embert ugy festél, mint az emberi nagyságnak ideáljait. S ne neked, jő leveled, s ezek a nagyságok csak pigmeusok a most elöször láttad colossalis nagyságu férfiu mellet! Örvendek nyereségednek, s több ilyet óhajtok még. De én, barátom, egy látással nem tudnék oly egyenesen itélni valakiről. Azonban neked, te valamint nagykoru, ugy kimeríthetetlen tapasztalású, s mélyen ható eszü férfiu, neked több emberismeret jutott, mint nekem, és sok másnak; neked igy itélned szabad, s nem lehetetlen. Én munkáiból még semmit sem olvastam, nem azért, mintha hozzájok, legalább Tunisiásához nem juthattam volna (ez bizonyosan megleszen a szerzet könyvtárában) hanem, mert a magyarországi német iránt némü idegenséggel s bizatlansággal viseltetem. Add ehez, hogy a lipcsei recensensek nem épen kedvezőleg itéltek munkáiról, különösen az általad oly igen magasztalt *Gyöngyökről*. Most már veszek időt megolvasására, csupán mert te dicséred. —

Szeder nekem sem nem küldött képet, sem róla nem írt. Kétségenkivül várja az időt, midőn majd maga hozhatja, feljövén a fővalasztásra. S én hogyan küldjem a nálam függőt? Ha várhatsz *Sidó* tabul. fiscális ur megjövén az ünnepekre, lementében (januárius első fertályán) leviheti magával. Különben a szorgos szekér által kell küldenem. Ird meg, várhatsz-e? Hagyásod szerint fogok cselekedni.

Szemerének megküldém *Sonettemet*, melyet szeretetből erántatok csináltam. Most már kimondom, (mert *Sz.* elkésett) hogy az nyomtatásban fog kijöni *Regens Apátunk* papságának 50-ik évi ünnepére. Ő azt *Esthajnal*, a megholt fő a *Nap*. Szerettem volna javallástokat tud-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ni, minekelőtte kiadnám; de az itélet későn még sem fog érkezni, ha ugyancsak van valami literaturai becse a *Sonettnek*.

Autobiographiádból én ezeket jegyzettem ki tudakozás végett: kik voltak azok a *lembergi professorok?* — Miben álla az *expediens tanács.* — *Ki akart hálóiba keríteni?* — Ki az *M.* és *F.?* — Az utolsóra már feleltél, s talán ez által az elöttire is. A többire elvárom. — Sietve irom ezeket, mert az alkalom megyen, és várakoztatni nem akarlak. — Engem most lelkemtől idegen dolgok zaklatnak; de talán nem sokára ismét visszajő békém. Csókollak téged; csókolom *Szemerét.*

Pannonhalmán, jan. 4-én 1829.

Kazinczynak Guzmics
szives tiszteletét!

Neked én, tisztelt barátom, és *Szemerének*, s a többi jónak boldog uj esztendőt óhajtok. Képedet itt küldöm, melytől, hiszem, örökre megfosztani nem akarsz. Rövid időre is nehezen esik töle megválva lennem. Küldök *Sonettemből* 3 példányt neked, *Szemerének* és *Vitkovicsnak*, de a harmadik sorban *jótevő* helyett olvassd: enyhítő; a negyedikben *még most is* helyett *gyengéden*. Igy van irva egyik, s utolsó kéziratomban, mely helyett hirtelenkedésből egy előbb irottat találtam sajtó alá küldeni. Ha igy sem jó, vessd öket tüzre, s tilts el engem a *Sonettezéstől*. Nálunk most minden forr; s azért kedves leszen leveled, hogy legyen, min pihennem. Élj boldogul. E hó 15-én leszen a fő választás.

Pest, január 8-án 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
boldog uj esztendőt.

Deczember 6-dika olta, itt vagyok ismét, édes barátom, s most egyedül, azaz fiam nélkül. *Szemerénél* vagyok ismét szálva, s egy szobában *Thewrewkkel* s nappal *Manschgóval;* mert az éjszakára *Balla Károly* várkapitány urhoz megyen által. Meddig leszek itt, nem tudom; míg perem fel nem vétetik, épen nem megyek el; de úgy hiszem itt azután is, s még sokáig. Igy reményem marad, meglátni *Pannonhalmát* és *Esztergomot*, s kiesb időben, mint most látnám.

Szemere Karácsony előtt *Péczelre* ment ki, s majd meghala. Igen roszul leve ott; 5-ben bejött, s napról napra erösödik egészsége. Nem gondoskodik házasság felől, de én nagyon szeretném ha házasodnék. Nem jó embernek magának lenni.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Én *Telekynél* egyszer valék annyi idő olta. *Széchenyinél* egyszer sem, s a *Nagyok* közül csak három *Septemvirnél*. Dolgozom éjjel nappal; reggel négykor már ég lámpám, s nem ritkán éjfél után oltom el. *Szemere* csala rá, hogy autobiographiámat adjam; azt bérekesztém a *Tudom. Gyüjtem.* deczemberi darabjában, s most irom a többit. A mit nem vala szabad illetnem, elmellöztem; az *Erdélyi Leveleket* ide vettem által, mint kiegészitő részt. Fele életemnek kész, a másik fele kész lesz februáriusban. Biographiai jegyzéseimet lehoztam; mert *Szemere* körül akarám azt dolgozni. Hiszed-e édes barátom, hogy egy hetvenesztendős ember egy holnap alatt hetven ivet irhasson be? s nem papirosról papirosra, hanem alkotgatva s tisztázgatva. Ha ezekhez veszem, a mit el kelle hánynom, elmondhatom, hogy miolta itt vagyok, irtam száz ivet.

Lehozám *Szallusztot* is, hogy általadjam neked, ha parancsolni fogod, s két fordításban. Egyik a *Szalluszti* arczot adja, másik az új szint. Ama jobbikban csak *Catilina* áll és *Jugurtha:* e másikban ezekenkivül a két javaslat *Caesárhoz,* és az épen maradt hat töredék. Ezen apróbb darabot franczia gázló szabadsággal fogom adni; egyért, mert különben adni nem lehet, másért, hogy az olvasó érezze a mit *Heyne* mond (a *Herder* talán X. kötete előtt a poesis és szép mesterségek osztályában, azaz a görög *Anthologia* darabjainak fordítása előtt.) hogy a fordításnak sok és különböző, ellenkező nemei vannak. Felidézem *Heynének* e sorait. De az egyik *Szallusztom* csak pompásan lát világot, vagy épen nem. Hadd gyanitassa maga a külső szépség is, hogy itt kell lenni valaminek, a mit a közrendü olvasó nem ért. Ha tehát ki akarnád adni, a mint készülél, csináld, hogy vehessem a nyomtatási mustrákat *in folio* és *in quarto.* A betüknek újöntésüeknek kell lenni.

Megtörténhetnék, hogy azt *Beimel* fogja nyomtatni. Még ugy is a te gondjaid alatt jöhet ki a könyv, mert *Beimel* a spárga iveket neked mindennap megküldhetné. De minderről csak akkor, ha meglátod a fordítást, s én a betümustrákat.

Most novemb. 25-én irt utolsó leveledre, mely nekem utolsó napon volt feleségem s gyermekeim körökben. —

A tudós társaság dolgában papirosra tett előrajzolatokat *Nádor* és a magyar *Cancellaria* javallá, de elakasztotta *Nándor Consiliarius.* A *Cabinetben* tartóztatják fel. De minden jót várhatunk. Törvénybe ment és meg van igérve, hogy meg lesz és senkinek semmijébe nem kerül, oda nem értvén az alkotókat. Miért ne lenne meg tehát.

Stóai vigasztalásokat adsz nekem: „az örömöt magunk teremtjük magunknak.“ — Barátom légy atya, s lásd szenvedni gyerme-

keidet, lásd, hogy öket nem nevelheted, holmijeket elfaldostad, mert élni kelle s akkor mond ezt. Ha magam volnék, nevetném a bajt. De midőn ezek gyötrődnek, akkor meghasad a szivem, s egyedül azért nevetek, hogy magamat és a világot megcsalhassam. —

Veszprémi rágalmazód, ki lehet az? Téged bizvást ugathat a kutya; le nem von. Igaz, hogy az ugatás is kedvetlen. De hogy tegyük hogy k u t y á k is ne legyenek? Nekem nem fáj, hogy *Verseghy* szamárra ültete a maga érdemes társaival; épen ugy kelle; nem tudák hogy magukat piszkolák meg; egyik hasonlóképen érdemes társok pedig, *Bacsányi*, hogy *Faludyjában* ugyan megadá ám nekem, azzal igen nagy örömömre volt. Lássa a maradék, mik voltak ök. Biographiám novemberi darabjában, a *Bacsányi* neve mellől csak azt törlé ki *Szemere*, hogy én és *Bacsányi* egymást soha se szerettük; s azt én most ismét elfogom mondani, mind *Bacsányiról* mind *Verseghyről;* az utolsótól még irtóztam is. Nem emberem nekem, a kinek minden szent, ha czélra visz; s a ki a *Verseghy* moralitását akarja ismerni, s neheztel, hogy én azt tagadom, hallgasson ki, s akkor szóljon. Elhirdetni mely rosz, mely alacsony ember volt az, ok nélkül nem fogom soha; az hozzám nem illik: de a ki vádol engem ő miatta, kivánhatom, hogy hallgasson ki s akkor szóljon. —

Nem lelem *Sonettedet*. Kérlek küld meg.

Képed nincs lithographolva, de lesz. Most *Th.* csak rajzoltat, az enyém kész, de irtóztató. El kelle vetni; egyet sem ereszt ki *Thewrewk* belöle s ujra metszeti. Az ő távollétében gazul dolgozának a németek. — Megküldé-e neked *Szeder* az én profilemet *Richtertől?* Az nem szép dolgozás, de igen jó. — Kérlek, édes barátom, pakold igen sok papirosba olajban festett képemet, s küld le nekem, de csak igen bizonyos alkalommal, s bizd a hozóra, hogy deszkáját meg ne pattantsa. Ha sok papirost teszesz rá, nem dörgölődhetik le róla a festés.

Élj szerencsésen.

Szemerének fölolvasám levelemet és a tiédet. Köszöni; ir mihelyest jól lesz. Könyvét vége felé nyomtatják.

Pest, január. 23-án 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti tiszteletét.

Képemet, kedves barátom, a maga épségében vevém töled. Ne

tarts attól, hogy vissza ne menjen. Kevélykedem én azzal, hogy az nálad függ.

Toldi terjeszté el köztünk a hirt, hogy a választás nálatok végéhez méne. Nem a szerint üte ki a dolog, a mint én, és mi mindnyáján itt ohajtottuk. Ha nem képzelhetem is, hogy társaid roszul választottak, nem csuda, ha annak óhajtám, quae homines prima putant, a kit a három közül magát ismerem és annyira szeretek.

Január 21-én felvevé peremet a *Septemvirátus*, s győztem itt is. Feleségem megnyerte a magáét, azaz osztály részét, és a jövedelmeket 1817-olta. De mi a jövedelmet 1810 olta keresénk, s teljes jussal az *Isten tribunálja* előtt. A birák, kik tribunáljok felsősége szerint csak *Istennek* és lelkiismeretnek tartoznak felelni, arra is néztek, hogy ez a gonosz testvér egészen el ne romoljon, bár azt érdemli. Meglásd, még most sem tér magához, még most sem hagyja abba fortélyait. Én gondolatlanul, pompásan soha nem éltem, s még akkor sem élnék, ha a *Szita* úr loteriáját nyertem volna meg, mert minek a pompa? de a sógorom gazsága és ez a per elrontott. Soha sem buvok ki bajomból, s gyermekeim is érzeni fogják a sulyt, mely engem öszszetipora! —

Oly gyönyörrel olvasod-e te is életemet a *Tudom. Gyüjtem.* XI. XII. kötetében mint mások? — Látván a közóhajtást, folytatom azt, nem említve a 2387 napi bajt, igen, holmi szép scénáit még ezen epochának is. Egész mostanig viszem a munkát, mely két kötetben 1829. megjelen. Sok jó magvát hintém el a jónak, s religiosus érzésimnek benne. Nem térek vissza feleségemhez, gyermekeimhez, míg a munkát be nem végzem; mert *Szemere* szemei előtt kell dolgoznom. Ő az én legbiztosabb tanácslóm.

Szemere az ünnepek előtt kiment vala *Péczelre*, s halálosan megbetegedett. Most itt van, s gyógyúl. Ki is jár, ha szép napot hoz fel az *Isten;* de nagyon gyenge. Olvastuk s együtt olvastuk leveledet, *Sonettedet*, s csudáltuk lelked csudálást érdemlő erejét. Az én fülemet két szó csapá meg benne, me n ünk és ébrednek f e l. A kettőt két sorban adni nem szabad. Elhagynám a postpositiót. Szelíd és nemesérzésü dal.

A sok *nk*, 8 *k* betü a 8 első rímekben — azt nem szereti a *Sonett*, mert igen vadhang, s jól esett, hogy a görög a rosznak ebből szött nevet *xazos*.

Meglátlak, s *Szemerével*. Mikor nem tudom. — *Thewrewk* még ki nem metszeté képedet. E napokban indul *Bécsbe*, dolgoztatni a rajzolatban kész darabokat. A tiéd mikor lesz kész, nem tudhatja maga is. — Élj szerencsésen.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Szemere tisztel.

Virág Benedek oly roszul vala e hetekbben, hogy bizonyosnak látánk halálát. Még fekszik.

A *Karlsbadi* ferdöben találtatott egy kö, melyre e sorok voltak felirva:

In Aquas Carolinas. Cecinit *Baro Bohuslaus Lobkowitz* Saeculo XV.

Fons Heliconiadum merito celebranda cohorti,
Unde tibi laticet calidi, venaeve meantis
Sulphuris, aut vivae, dictu mirabile calcis.
Per terras Siculumne ignis, qui provocat Aetnam,
Id facit an Stygii forsan vicinia Ditis.
Has tepefecit aquas? Bajarum littora cedant,
Atque Antenoreum prospectans, unda Timavum,
Et quae coeruleo consurgit proxima Rhento
Nobilitata tuo, sanctissime Carole regum
Interitu. Spua, (Achen mellett) quantas emittit in aëra bullas!
Adspice, quam varie lapides et marmora pingit
Per quaecunque fluit. Vix ipsa coloribus Iris
Collucet totidem. Felix per saecula mana
Fons sacer, humano generique salutifer esto.
Redde seni validas vires, pavidaeve puellae
Formosam confer faciem, morbisque medere
Omnibus, ut patrias accedat laetior oras
Quisquis in hac lympha fragiles immerserit artus.

Medic. Doctor *De-Carro* már 28 nyelvre fordítatá le, s kérte *Vörösmartyt*, hogy küldje meg neki magyar fordítását is, mert úgy fogják az orginálist kiadni minden nyelvre fordított másaival, a hogy valamely Philologusok a *pater nostert*. Vedd im a magyar fordítást:

Forrás, melynek ezer lant zengi dicséretit, honnan
Jönek hö vizeid, s a mész és kén ere benned?
A te tüzed, s mely a Sicilia térein Aetnát
Lángoltatja, rokon, vagy hevítnek Avernusi szikrák?
Bájának hátrálj orvos vize, s te ki Timávusz
Szomszédjában eredsz, és te ki dicsöited a helyt
Hol Károly lakozott s elholt, Germania fénye.
Oh mint lökdösi fel buborékait. Oh mi szinekkel
Festi be mentében a márványt, és valamit lél!
A menny boltozatán elevenb színekkel az Irisz

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Ive nem ég inkább. Folj boldog századokon túl.
Adj az öregnek erőt ismét, add vissza pirossát
Hervadozó lyánykák orczáinak, üzd el az élet
Kinjait, hogy minden ki vizedben megfered innét
Épen térjen el, és vígan láthassa hazáját.

Pannonhalmán, jan. 26-án 1829.

Kazinczynak Guzmics
idvezlését.

Vetted, nem kétlem, képedet; vettétek *Sonettemet.* Az első reméllem épen jutott kezedhez, s reméllem épen fog visszatérni hozzám. *Sonettem* itt nagy kedvezéssel fogadtatott, magasztaltatott; azt hiszem, hogy a benyomást az eléneklés és egyéb helybeli környülmények segíték. De engem csak kettőtök itélete nyugtathat meg. És ti hallgattok! Ki barátim az itélettel, ha kemény lesz is az.

Nálunk e hó 15d. esett meg a *före* parancsolt voksolás. Az első helyre (igy kivánta ezt a többség) 73 voks, egygyel több, mint a voksolók számának fele, kivántatott. Az első voksolással ezt a számot egy sem nyerte meg; 71 volt a legtöbb. De már a második voksolással 89-et kapott az előbbi 71 gyes, és ez *Rimely Mihály,* 35 esztendős fiatal ember, s 7 esztendős theol. prof. különben szembetünőleg nyájas, s az ifjuságnak szerfeletti barátja. — A második helyre már nem kivántatott a többség által az az egygyel több voks; s azért ezt egyszeri voksolással *Kovcás Tamás* a szerzet mostani *Priorja*, 46 évü, és 13 eszt. theol. prof. 56 vokssal nyeré el. — Gondold el csak mi történt ezzel, mindjárt másod vagy harmad napra a candidaczio után! A *Gyüjteményt* olvasá, s ennek utolsó kötetében a te pályád emlékét olvasá, melynek mindjárt elején úgy megháborodott lelke, hogy két lapot, a 75 és 77-diket megszaggatná. Igy tovább nem adhatá (a példányt az egész convent olvassa) hanem elhozá hozzám, hogy cserélném fel enyémmel; de enyém csak vásár alkalmával jár; ugyan azért nekem kelle a jó *Regens* előtt vétkét meggyónnom, s kérnem, eresztené a magáét folyamatba, s a megszaggattat tartanál magánál, míg enyém elérkeznék. Háborodását ne csudáld, és magad ellen még kevésbé magyarázd, a derék férfiunak; ő neked régtől forró tisztelőd; hozzám irt leveleidnek tanúja, s nem kevésbé gyönyörködik bennek, mint magam. De te ott oly valamit irtál, s oly igazán rólunk, mintha egyedül rólunk irtad volna. A ragyogni vágyás, barátom, szertelen egy

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

vágyás, kiben az vagyon. Egy czikked az én lelkemet is hevületbe hozá: „*A jó nem hiszi* sat.“ s egy más: „*De légyen szabad* sat.“ „*Egy semmi* sat.“ — De folytatom, vagy inkább rekesztem a candidaczio történetét. Hármat kiván a *Felség* maga elébe terjesztetni; mondhatom és kevélykedve mondom, szerzetemnek 10—15 ily férfiai vagynak; s most a harmadik voksolással a te *Izidórod* jött tapétre 42. vokssal.

Én édes barátom atya nem vagyok, de érzékeny tudok lenni, és igen érzékeny idegen szenvedésre; és soha tehetősb sorsot, mint a milyen nekem jutott, óhajtni nem tudok, egyéb, mikor a szenvedőn segítni kellene. Én nem hiszem, hogy ha ott állanék a hol te állasz, a sors keménységét úgy tudnám-e eltürni, mint te türöd azt, vagy mint azt türni látszol. Megbocsátod azért nekem a *Stoai* vigasztalást, bátor ezt én nem *Stoából* meritém.

Mit tegyünk egyebet? Dúsak birják a földet, de birják-e a menynyet is? Jó, hogy a szenvedő meghalhat; még jobb, hogy a nyomorgatónak is meg kell halnia. Pénzen még a szentséget is meglehet vásárlani! — mondá e napokban — egy alacsony gondolkozású embercse. Gonosz tanács! gonosz szív! De hagyjuk ezeket. A ki jól kezdte, nem fogja nem jól végezni. — Én téged a tavaszig most már nem várlak; de akkor *Kazinczy*! ha akkor sem jövendsz! — Leveleidet azonban égve várom.

Épen most veszem január 23d. irt leveledet. Örvendek gonosz pöröd végének. Mit a birák végzének, igazolnunk kell, s a te szived, s a tieidé bizonyosan jobbak, semhogy akárkit semmivé tenni kívánnátok. — Mely gyönyörrel olvasom én *Pályád* emlékét, a fentekből kiveheted. Égek olvashatni az egészet. Én most szegény *Révay* biographiáján dolgozom csupán *Paintnerhez* irt leveleiből. Ha te tudnál valamivel felőle tudósítani, szeretném. *Horvát Istvántól* nem nyerhetek levelet. — Köszönöm egyenes itéletedet, *Sonettem* eránt. A *fel*ben, és a sok *k*ban egyezem veled; de a *menünk* nekem inkább tetszik, mint a *megyünk*. Nevettem *xaxos*-odat, s tüstént a *xaxxáω* juta eszembe. Élj barátom, s gyógyuljon melletted *Szemere*. Szeretném, ha e levelemet *Sz.* kivül mással nem közlenéd.

Pest, febr. 8-án 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Deczember 18-án irt leveledet februariusban vevém. Ide hozák a póstáról, holott a póstát gyakran tekintem meg. Mit gondolhatál hallgatásomra? Most láthatod, hogy a vétkes nem én vagyok.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

„Két embert ugy festél, mint az emberi nagyság ideálját, s ime jö leveled, s ezek, a most elsöben látott mellett, pygmaeusok!“ — Ki a kettö, nem tudom; talán *Swieten* és *Pászthory*. De akár ki légyen, mind egy. Mérjünk kitkit a maga mértékével, édes barátom, s lássuk, hol áll a maga pályáján. A három mindenike elérheté a föpontot, de nem azon lineában. *Swieten* nem tudott volna oly poetai munkákat irni, mint a harmadik, de a harmadik nem volt volna oly lelkes *Udvari követ* és oly kikiáltott *Paedagogarcha*. A Gyöngyökről azt itélheti a lipcsei recens. a mit akar; de látni fogod az *Élet és Liter.* IV. kötetében, hogy ö fölkentje a *Múzsáknak*. Hogy ö maga recenseálá magát a német, talán *Lipsiai Tudom. Ujságlevélben*, az oly alacsony hazugság, minthogy én magamat a bécsi *Annálisokban*. Ez a gaz vád az én *Nagyomnak* fáj: nekem nem fájt, noha meg nem tudnám oly világosan mutatni, mint az *Aszalay János* és *Kossuth* szbiró attestátumával *(Tud. Gyüjtemény deczemb. 1828.)* hogy nem loptam öt forintot.

A két lembergi professor *Martinovics Ignácz József* vala, az exfranciscanus, és *Fessler* az excapucinus. Miben állott az *expediens tanács*, elfelejtettem. A ki hálójába akara keríteni az a nyavalyás *Dominicanus Szathmári* vala, ki taval holt meg *Pozsonyban*, ott libror. revisor.

Szemere köszönt; fenn jár, de el van tiltva az olvasástól. Most nyomtatják *Muzáriona IV.* kötete 7-dik ivét; a III.d. kész. Az *Élet és Liter.* hosszú és igy alkalmatlan czímje itt *Muzárionná* van elváltoztatva. Ebben feleleted a hadnagy *Szontagh Gusztáv* értekezésére le van nyomtatva. Azon részére értekezésének, mely a magyar nyelvet és literaturát illeti, én feleltem. *Szemere* egy themát ada fel *elbeszéllésre* s a themára ezek készitettek darabokat, *Képlaki Vilma*, pór regét. — *Vörösmarty* hexameterekben, *eposzt. Kis Károly* novellát. — *Kisfaludy Károly* ossiáni szellemben comicumot. — Gróf *Mailáth* tündérest.

Virág betegeskedett. Gyógyul. — Az Academiáról semmi hir. — *Széchenyi István* e nyáron *Angliába* megyen. *Szemere* kér, hogy *József* napkor vitesd el töle a *Muzárion* III. és IV. kötetét. Intézd úgy a dolgot, hogy mind a két uj kötetet vihessék. — Élj szerencsésen édes barátom.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Pannonhalmán, febr. 16-án 1829.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

A pygmaeusokká lett nagyok, nem *Swieten*, nem *Pásztory*; hanem *Eszterházy Kár.* és *Széchenyi Fer.* s kivált az első, s e mostani colosszod lineában is megegyeznek. De értlek barátom, kitkit saját mértékével kell mérnünk: s ha *E.* nagy *Pap* s nagy *Mágnás* volt, *P.* nagyobb ember, s a szépet inkább tudja érzeni, becsülni, mint amaz; s tapasztalási a világon nagyobbak, s műveltetése fentebb; s engednünk kell valamit a kornak is, nemde? — Valóban, barátom, magam is boszonkodtam a lipcsei rec. alacsonyító hazugságán, s ne hidd, hogy én hittem, mit az ott mond. Vajmi vakmerők az oda dolgozni szokott németek! be könnyen áll náluk a megpiszkolás, lealjasitás! De hiszen ők a tudományos világnak, *αυτος εφα Aristarkhjai*, és sokan imádják itéleteket. Csak a mostan előttem álló füzetben is miket kell olvasnom! a többi között, hogy a reformatio olta az egész *Európában* a catholicusok a tudományokban, szép mesterségekben sat, semmit sem tudnak mutatni. Ezt irja egy könyvszerző; recensense ugyan a szép művekre nézve a dolgot *bedenklichnek* mondja, de már ez előtt nyilván kimondta, hogy a szerzővel teljesen egy értelemben vagyon; azért nem is recensálja a könyvet, hanem inkább annak ajánlatára kivonást tészen belőle. S gondold, ily gonosz portékával két kötet van tömve. A *Sz.* épen semmit sem tartózkodik kimondani, hogy *Anglia* az irlandi catholicusokat igazságosan tartja szolgaságban; s ezt a rec. dicsérve hagyja helyben. De hagyjuk ezeket.

Az a *Dominicanus* libr. revisor! hallám felőle, hogy alatta kevés könyv boldogult, mert a *Mathesisben* is eretnekséget látott!

Hiszed, kitalálom, miért kivántad tőlem képedet? Biographiádat te két kötetben adod, az elsőt a fiatal, a másodikat az öreg *Kazinczy* fogja ékesiteni. Találám? Tedd, édes barátom, hogy találtam. Én metszésre magam ajánlok 30 bankó forintot, többet ajánlanék, ha kerülne; de több jó és több tehetősb ember vagyon hazánkban. Ne neheztelj kérlek egyenes jó szivemre; a gondolat igen igen kedves, s szeretném realizálva látni. Öregséged mássa már kezemnél vagyon; találva vagy, s igen jól vagy találva.

Nekem az *Élet és Literatura* czim tetszett, azért mert a könyv czéljának megfelelt. A *Muzárion* jó, de soknak nem fog tetszeni, mert nem értik. *Szemere* hozzám is bocsátott jelentésében csak egy kötet-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

röl szól. Kérlek adjátok tüstént tudtomra a kettőnek árát, hogy elegendő pénzt küldhessek. Folyó irásaink között ez a legjobbik. — Ha *Széchenyink Angliába* készül, tudnia kell, hogy Academiánkból legalább most még, semmi sem lesz. Kár! —

Thewrewköt a fiatal theoreticus megvagdalta. Mint veszi ezt *Thewrewk?* Fiatalaink korán critizálnak; s ezt az ujat sajnálom.

A mi dolgunk úgy hallom jobban áll, mint sem gondolám; de úgy soha sem fog, a mint állhatott, s állania kellett volna. —

Te mint állasz! Haza mi örvendetest irhatál? Mint könnyített rajtad a pör végzete? —

Szemere mint áll egészségével? Házasodjék, de ne hirtelenkedve! Deczember 18d. levelemnek oly késő érkezése nekem valóban bedenklich. Nem akarom, hogy leveleimnek pontjaira egyenként felelj. Te irj, a mit irni szeretsz; ez nekem nagyobb nyereség, de említést minden levelemről tégy, mert unsre Lage ist wahrhaftig bedenklich. Ha én vettem leveleidről nem emlékezném, tégy figyelmetessé. Jele leszen, hogy nem vettem. A te barátságod, s a tiédhez hasonló, nekem egy s csak egy örömem, kincsem.

Mint vagynak a tieid *Széphalmon?* Mint van *Izidorám?* Az a hallás, nekem jót teszen, ha hazug is; de ha hazugnak lenni értem, nem tudom mit, s miként. A méltatlanság szörnyü, szörnyebb lehet gyümölcse.

Az a te *Nagyod*, kit te annyira tisztelsz, lehetetlen, hogy téged ne szeressen, ne becsüljön. Javasold neki, kérd öt, tegye azt az érdemes *Kovács Mátyást*, megyéje papját, most *Pesten Dogmaticae* professort, kanonokká; kérd tegye. Te nekem ezzel igen kedves dolgot fognál cselekedni. Levelezésed most nekem mindenem.

A candidacziót jelentő levelemre még nem feleltél! Vetted-e?

Pest, febr. 21-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczyja.

Lelkünknek megmagyarázhatatlan különösségei közé tartozik az is, hogy nem azt csináljuk a mit szeretnénk és akarnánk és jónak látunk, hanem a hova bennünket egy ellentállhatatlan hatalom von vagy tól. Ez történt velem is édes barátom, utolsó leveled vétele olta. Minden reggel oly szándékkal ugrám ki ágyamból, hogy neked fogok felelni; de egyéb gondolat — és kit kisére több mint engem? — mindég egyebet teve elömbe, — íme leveledre csak most felelhetek.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Mi indíthatá társadat arra, hogy a *Tudom. Gyüjtem.* említett leveleit kitépje, nem tudom képzelni, igen azt, hogy vagy rajta történt valami olyan, vagy vele. Kedvetlen bántattatni, de bántani becsületes embernek még keservesebb. A bántattatásnak becsületes ember még örül; kedves azt látnunk, hogy ellenségünk gyalázatosnak bizonyitja magát: de hol talál nyugalmat az a szerencsétlen, a ki oda ragadtatá magát indulatjai által, hogy mást bántson? Haki ezt elgondolja, gazságra soha sem fog vetemedni. Nekem *Isten* oly tüzes gyermekeket adott mint magam vagyok; nem erötetek semmit, tudván az erötetésnek mi haszna vagyon; de örömest beszélem el nekik életemnek némely scénáit azért, hogy a boszú marhai örömének utálatosságát velek éreztessem. Az ugy elhintett mag aratást igér. Bizzunk *Istenben*; ök is jók lesznek mint én az vagyok, s mint az anyjok az; s mint *Török Lajos* az volt. De édes barátom, ne higyj, ne higyj szavaimnak; átkozott hypocrita vagyok; rényt prédikálok s látni fogod a *Muzárion* IV. kötetében, melynek 8 dik ivét pro correctura ma kapjuk *Trattnertől*, mint kefélem meg egy emberünket, a ki szörnyü embernek képzeli s képzelteti magát köztünk. Midön elnézem dühömet, az anyámnak egy Insurgense jut eszembe, ki közel nyolczvan esztendös korában nálunk lakott kegyelemből; ö alig tud a lábán állani öregség gyengeségei miatt, s néha jött: „Asszonyom jobban vagyok, mert belekaptam egy oroszba, jól megtépásztam.“ Igy vagyok én is, minekutána *Szontaghnak* „nyelvbeli *Értekezésére*“ felelhettem, és egy más czikkelyben egy más valakinek *anticyrai tobákot* tartottam orra alá, hogy tüszkölje ki pöffetegét. Az én felekezetem egy zsoltárt e szókon kezd: „*Öröködbe, Uram, pogányok jöttek*“. Azt mondhatom én is, látván, mit kezd némely ember, hogy magát valaminek tekintesse. Nem tudunk, mert nem tanultunk, s tanítani akarunk. Az *Istenben* boldogult *Pater Szájcz Leo Maria Egerben* azt mondá nekem, és ha jól emlékezem, nyomt. *Munkája* olvasóinak is, hogy ö nem oly kutya, a ki ne ugasson. Kutyához magamat nem örömest hasonlítom; de annyit tudok, hogy mikor hamis próféták hallatják a magok *Bálámi* tanításaikat, nem rosz dolog olvasóinkat kérni, hogy nézzék fülöket és farkokat. — Te ha majd veszed a könyvet, lásd, és nevesd, mely istentelenül tudok én szelid is lenni; minthogy az *Epigrammáért* és *Recensióért* haragusznak.

Midön a *Palatinus Bécsbe* felméne, Gr. *Széchenyi* és *Andrásy* elmenének hozzá, s kérték, hogy sürgetné az *Academia* ügyét. Megigérte. Már itthon van, de nem tudom, mi hirt hozott. Érteni fogod, ha meghallom.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Hogy Pápátok meghala, nem lesz többé ujság. Tegnap a *Cardin.* egy czédulát járata körül a *Septemvirátuson*, melyben megköveti vasárnapra hivott vendégeit, ob funestum exitum suae Sanctitatis. — Szerette a tudom. és mesterségeket, nyájas volt a nála összegyült társaságokban s élte unalmait azzal üzte el magától, hogy ablakaiból és folyosóiról puskázta a verebeket és galambokat. Ennyit hallottam felöle. Választástok nekem mint tetszhetik, tudod, ha nem szólok is. Bár a sz. *Péter* thronusán láthatnálak még! Úgy csak azért is megjelennék ott, hogy láthassam, a mit egész életemben óhajtottam látni — a *Roma santat.* —

Élj szerencsésen édes kedves barátom és szeress.

Estve *Vesselényi* megjöve *Bécsből* s azon hirt hozá, hogy ő Fels. megerösité a magyar tudós *Társaságot.* —

Febr. 26. — Tiz nappal ezelött irt leveledet e pillanatban veszem. Megbecsülhetetlen jóságod engemet könnyekre fakaszta. Mely öröm ily lelkeket látni mint te vagy, édes barátom! *Szemeréhez* szaladtam be, midön leveled érkezék. Ott bontottam fel; s azonnal olvastam fenn szóval, mert ő nem szeret téged kevésbé mint én, s nincs ember, a kit inkább szeressek mint ötet.

P . . . eránt csaknem megzavar az a sok egymással ellenkező itélet, melyet felöle mindég hallok. Nem akarok biró lenni ezen ellenkező itéletekben; annyit azonban látok, hogy némely dolgok nem jól esnek. Ilyen az, hogy *Titel* fekete övet hord még ma is, ő ki disze a nemzetnek, s igen nemes lelkü ember, mig mások minden érdem nélkül kapják el a veresst és a keresztet azonfelül. Ennek P . . . e az oka nem tudom; de nem hihetem. Ámbár vakmerőség magamat oly dologba avatnom, a mi rám épen nem tartozik; higyj nekem édes barátom, hogy ohajtásodról, mely nekem parancs, még pedig *kedves* parancs nem fogok elfeledkezni, mihelyt vele leszek; söt ha válasza, melyet töle most várok *(Gyöngyeiről* lesz a szó) nekem kedvező talál lenni, addig is teljesitem azt, mielött vele leszek. Ha jó geniusom el nem hágy, merhetem a veszedelmes lépést; nem kevés izben mertem olyat, s nem szerencsétlenül. Az én *Nagyom* engem meg fog érteni s becsülni fogja bennem melegségemet. Tegnap *Horváth* püspöknél valék estve, *Vitkovicscsal* és *Fáyval* s egy pap jöve oda, az talán a te barátod. Sem maga sem a püspök meg nem nevezte, de gondolom ő volt. Ha ismét meglátom, szólani fogok vele s mint azzal, a ki általad nekem is barátom. Adná az Isten, hogy neki szolgálhassak, de úgy tetszik, hogy az érdem a ti rendetekben is csak úgy kap jutalmat, mint a világiaknál.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Képemet tőled nem az a szándék hozatá el, melyet gyanítasz, de ohajtom, hogy gyanításod teljesedést érhessen. Légy gondok nélkül; ez visszamegyen hozzád.

Muzárion — III. Köt. *Élet és Literat.* Rész XI—XIX. — IV. köt. Rész XX—XXVII. Ez a két köt. czímje; s mindenik kötet ára három forint. Az *Élet és Literat.* czím, mind a czímlapon, mind a könyv mindenik lapján, megmarad. A *Muzárion* csak azért jő elébe, mert a felidézés könnyebb az egy névre, mint a háromra. Kivált a negyedik kötet igen jó lesz. Ennek most szedik már 10-ik ivét.

Szemere fenn jár; sokszor semmi baja. De még gyengélkedik. A tavasz visszaadja erejét. Én is arra kérem mindég, a mit te tanácslasz. — Köszönöm, s forró köszönettel, hogy feleségemről, gyermekeimről emlékezel. Egészségesek, és *Emil* és *Lajos* fiaimról kedves hireket veszek. Mi lehetett volna belőlök, ha az a gyilkos meg nem ölte volna reményimet. Még most nem tudom, van-e és marad-e valamim, mert zavarba hozott. De én is azt mondom, a mit te: Deus providebit.

Pest, marcz. 17-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczy

Muzárion szombaton csakugyan elkészült, s a kötő egész éjjel nem alvék, hogy *Szemere* küldözhesse szerte az országban, tegnap és ma. Mi sokat kiáltozánk, bár csak *Guzmicsnál* leheténk vala, mikor a könyv kezéhez ér, és azt olvasni fogja, s a *fesz* és *pöff*, a *ballagdogál* és *keleget* kaczagásra fakasztgatja. Képzeljük azt, és együtt nevetünk veled, de várjuk is a hirt, ha nevettél-e. Barátom, boszut becsületes ember nem enged magának soha! de a pöffeteget csiklandás által fakasztani meg, kereszténvi rény. Maga az újra dolgozott előbeszéd is gonoszság, és aligha a mi emberünk az által nem kapja a legkeserübb pilulát, hogy előbeszédének egy részét ujra dolgozni n e m l e h e t e. Mikor az ember vagy nem ismeri magát, vagy ismeri, de mint egy második Catilína dönt, tapos mást, hogy maga toto vertice supra lehesen: akkor valóban szükség volt megkinálni egy szippantás *zászpácskával.*

Mig nem tudod, miket üz a maga mesterségeivel az a *derék ember*, talán nem fogod érteni, hogy mind ezeket szükség vala tenni, nem magunkért — mi oly kevélyek vagyunk, hogy nem féltjük magunkat — hanem az ügyért. Nyugtalanul várjuk, hogy üsse ki magát a dolog, s lássuk, mint hozá dühös haragba (mert ezt szokta tenni) pajkoskodásunk.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Miolta *Pesten* vagyok, *Szallusztot* ismét újra leirtam, s most másodszor irom itt. Épen ma végzém be *Catilinát.*

Most az én *Patriarchám Mózesét* tisztázom. A *szent Hajdan Gyöngyeinek* készen kell lenniek aprilisban, s májusban nyomtattatom. *Szemerénk* jobban van. Követni fogja tanácsodat.

Nekem néhány napomat boldog napokká tevé a párizsi táncz hire. Olvasád a *Tudom. Gyüjtem.* februáriusi kötetében. Valahol nemzetem ragyog, az engem kikap magamból, bár táncz által.

Én a *Helytartó* tanács véleményén is szeretnék változtatni. Rendesen mennek a dolgok még a papságnál is, s nagyon óhajtom, hogy az én emberemmel lehessek. De azért *Titel* dereka gyász szint visel! Illik-e ez, holott *Titel* a magyar névre fényt vona még külföldön is.

Canning tiszteletére a francziák emlék pénzt verettek, mint *Döbrenteynek Cserey Farkas,* de a melyet ez régen megbánt. — Egy exemplar *Pestre* is jött. Éjszaki *Americában* tizezer praenumerans találtatott a *Döbrentey* — akarám mondani a *Canning* emlékpénzére. Egyik oldalán feje mellig ruha nélkül, s ez irás GEORGE, más oldalról CANNING. A tulsó lapon: *Liberté, Civile et Religieuse dans L'univers.* 1827. és ez a perigraphon: A LA CONCORDE DES PEUPLES.

A *medaille* tokocskában küldetett szét, mint a milyenben asszonyaink gyémántjainkat hordják. Élj szerencsésen, édes barátom, és ne feledd, hogy nekem töled venni levelet mindég nagy öröm.

A *Primás* novo exemplo az oltárnál marcz. 9-én nem Im Namen sat., hanem *Atyának, Fiunak* sat. imádkozott. Ezt bizonyosan meghallgatta az Isten.

Péczel, april. 2-án 1829.

Guzmicsnak Kazinczy

baráti tiszteletét.

Itt vagyok szombat olta, édes barátom, s *Péczel,* a *Rádayak* és a mi *Szemerénk* lakja, nekem egy uj történetnél fogva leve ismét nevezetessé: — az, a kit én minden más barátim felett szeretek, vasárnap reggeli templom előtt márcz. 29d. válta jegyet özvegy *Fáy Józsefné,* született *Csoma Borbála* asszonysággal, s egy órával azután ki is hirdettetett. A mi barátunk eszesebben nem házasodhaték; együtt leli ifju, kedves külsejü, kedves módú, tiszteletes jegyesében, valamit eszes és jó ember óhajthat. A gondviselés nem szokott a gyarló halandóról megfeledkezni, s mindnyájunkra küld bajt, hogy magunkat örömünkben

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

el ne higyjük. Mit küldhetne e kettőre, nem értem, hanemha egyikét a másikától idő előtt kapná el. A lépést velök kölcsönös hajlandóság és becsülés tételé s annak megnyugtató érzése, hogy minden tekintetben egymáshoz illenek. Virágvasárnapján fognak összeeskettetni. Nekem nagy örömömre van látni, hogy mind itt minden, a ki a történetet látja, mind *Pesten* még minden, a ki tudta, hogy ez készül, szivesen örvendenek s egy szájjal lélekkel azt kiáltják, hogy a legjobb ember a legjobb asszonyt veszi. — Engem, ki ötödik holnapja hogy távol vagyok házamtól, nyugtalan vár feleségem s a sok gyermek, és még több baj; de itt maradok, hogy tanuja lehessek összkelésöknek is. Ily scénákat csak egyszer látunk az életben, s örömeim poharát utolsó cseppig szeretem szörpölgetni. Elunván magamat a két szerelmes közt, az irigység miatt a mint hiheted, szobámba vonulék vissza, s annak ablakából lévén legkedvezőbb kilátás a *Ráday* ház kastélya felé, lerajzolám azt, s oly szerencsésen, hogy *Pályám* egyik lapjára vignetként fogom nyomtathatni. Megérdemlé az a ház, melynek szobáiban literaturánk első gyümölcsei s már 1741b. termettek, hogy a később maradék által is ismertessék.

A szomszédban, *Maglódon*, van egy *Szenvey József* nevü nem öreg ember; 1799b. született. Olvastam munkáit a két *Zsebkönyvben, Minervában*, s hallám, hogy *Schillernek* néhány theatrumi darabjait jambusokban, s két kötet lyricus költeményeit lefordította, s vágytam látni. Marczius utolsó és april első napjaiban át jöve hozzánk, s felolvasá egy részét, *Don Carlosnak, Maria Stuartnak* sat. s ha csak az öröm, hogy ilyet látok, meg nem csalt, ez a derék fiatal ember epochát fog csinálni literatúránkban az *izlésre nézve*. Szeretném hallani, *Döbrentey* kiáltozza-e még a maga MERNI KELL-jét, s ezer meg ezer originális firka felér-e egy oly darabbal, mint *Don Carlos* vagy *Maria Stuart*, ha tudniillik jól lesz adva. Superint. *Kis*, kinek ma vevém levelét — (e levelemet *Péczelen* kezdém, s itt irtam *Pesten* april. 3d.) — s ez velem egy értelemben van.

Halljad itéletét *Muzárion* felől is. — „*Szemere Muzáriona* ezelőtt egy pár nappal érkezék kezemhez. Mely dicső munka! Tiszteletet s nagy hálát érdemel kiadója mind bölcs plánjáért, mind a felvett munkákért. Igy szerkesztetve, lehetetlen még az oly vélekedéseket is örömest nem olvasni, melyek a mienkkel ellenkeznek. Legelsőben a te dolgozásodat futottam végig, s mindeniken gyönyörködve, de legnagyobb örömmel arra, a mit a IV. kötetben lap. 152—163 irsz. Arról az oly sokszor előfordult tárgyról summásabban szebbet — s kimerítőbben velősebbet s meg-

győzőbbet még tudtommal senki sem mondott. De elragadó örömmel forgatám keresztül némely fiatalabbaknak értekezéseit is. Ki nem mondhatom, mely édes érzés hatja el szivemet, mikor olyakat látok literaturánk gyarapítására uj erővel s fiatal elevenséggel fellépni, kikben talentom s tudomány egyesülve van, s kiktől ugyan azért tovább haladó kimüveltetésök után sok szépet és jelest lehet reményleni. Én azt az irigységet, melyről minden literaturákban, s legközelébb *Muzárion* IV. köt. lap. 10—84. van panasz, nemcsak nem érzem magamban, de meg sem foghatom. Szivemből óhajtom ismerni, s szeretet és tisztelet csókjával illetni mind azokat, kiknek valamely jó munkájokat olvasom, s még jelesebbeket igérő tehetségöket látom". — Eddig *Kis*, s kiki tudja, hogy mind az nekem is elejétől fogva megbizonyított érzésem. Igy repültem a te ölelésedre; igy olvastam *Zirczet* elragadtatással; igy kértem a pesti öt barátot, hogy ámbár fiaim lehetnének, szólítsanak a barátság te titulusával; s ezt akkor, midőn egy valaki ezeket nem leereszkedésből, hanem göggel, mint a hajdani durva Prókátor patvaristáit, *öcsém uramnak* titulázgatá s érezteté, hogy ő érdemben is több mint ezek, mint esztendőkben s lopott tekintetekben. Csudálkozva s boszankodva kérdezgeté, hogy miként eshetik, hogy én az *Auróra* s *Hébe* recensiójában csak a fiatalokat magasztalám; nem hiheté, hogy miért nem ötet is; s egyik levelében számra vona, hogy a velem közlött ossziáni költeményét válaszomban hogy hagyhatám szó nélkül. Megolvasván a *Muzárion* IV. kötetét, meg fogja érteni. — Rá ijesztek, mint a rosz puskás a nyulra. — Még többet fog suttogni, titkon, azt mondod. Azt úgy is tette volna; s most még többtől retteg, s nem mer. Ha mer, szolgálatjára leszek. Élj szerencsésen édes barátom.

A leghitelesebb hirek után irhatom, hogy a *Felség* a magyar *Academiát* még meg nem erősitette.

Pannonhalmán, april. 12-én 1829.

Kazinczynak Guzmics

szives tiszteletét.

Ugy olvasám a *Muzáriont* édes barátom, hogy most örömtől, majd boszúságtól ragadtatva tenném egymás után le. Megvallom, az elsőben (III.) igen kevés van, mi kielégitett, mi ne boszontott volna. Az *Anthologiák* jó gondolat; s *Vilmának* mese meséit, csak az elhunyt kedvéért nem utálom; de *Muzárionban* nem jól állanak. A sok szavu *Ugod*, a sötét, nincs müvészi becs nélkül. *Huba* megérdemlé *Rostáját*, annál in-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

kább, hogy a betü és szellem rút contrasztban állanak egymással. A *Síró Hegynek*, *Adolfnak* és Gr. *Mailáth* tündéreinek, nem kétlem lesznek olvasói, csak épen azok között lehetnek kevesen, kiknek a *Muzárion* van szánva. S mit akartok az Istenért azzal az éktelen *Példával*? Nem vala-e azt elég nyolczszor könnyen adni magyarul, mit a német gög négyszer adott? Ki lehet ennek az éktelen munkának kovácsa? Én két lapot nem tudnék vagy csak leirni is józan észszel. — A mennyit vesztett előttem a *Muzárion* III. kötete, épen annyit, söt jóval többet nyere a IV. Itt mindent a maga helyén, a maga alakjában találtam. Én *Szontagh* kéziratát csak futólag nézhetém által csoportos foglalatosságaim miatt; csak azokra ügyeltem, miket a H. R. Sz. eránt irt elég fennen, s gőggel; ezekből is csak azokat szemeltem ki, miket Cs. ellen mondot. Most figyelmetesebben olvasám a többit is. Elirtóztam hallatlan, s tudatlan mondásán: másolás, utánozás soha nem teremt nemzeti literatúrát. Ugyan hát mutatna egy, csak egyetlenegy nemzeti, de csinos, müvelt literatúrát, mely másolás utánozás nélkül kapott fel tudtunkra, a classicai tetőre. Itt is nagy vagy te; de én téged *Szallusztodhoz* irt előbeszédedben csudállak, s tartlak felérhetetlennek. Itt láttatod te (s hogyan láttatod) az irói charactert, érdemet. Ki azt nem érti s nem érzi, ne fogjon tollhoz, vagy ha fogott, örökre tegye azt le.

Szemere tehát a fecskékkel párosodik! söt párosodott már, s talán épen most, mikor e sorokat irom délutáni 6 órakor. Szivemből ohajtom, s kérem Istenünktől, hogy a boldogságot, melyet te tudva jövendelsz, telljében sokáig hörpölje. Férfiasan állá ki az özvegy évét; megérdemli, hogy *Vilmája* áldást kérjen a párra Istenétől.

Szenvey dolgozásai már régtől felfüggesztve tartják figyelmemet; tiszta ő s lelkes. De hogy ő epochát csináljon s pedig az izlésre nézve, nehéz, vagy szavadra is, hinnem. Az izlésben köztünk epochát te csinálál édes barátom; hogy ezt egy uj váltsa fel, sem hiszem, sem óhajtom. Lám ezt sem tudják sokan még ma is megemészteni, felvenni, benne és vele élni még kevesebben.

Egy emlékeztetés a *te* titulus által. Én aggalommal fogadtalak téged, édes barátom, *Pesten*. Nem tudám mint fogadjalak: a levelezés hangjával-e vagy a tiszteletével? Magam sem tudom, hogyan történt, hogy minden visszatetszés nélkül az első mellett maradtam. Én azt szeretném, ha mindnyájan ehhez szoknának magyaraink, annál inkább, hogy ha a sok hideg urazással nem akarunk élni, nyelvünkön ide illő harmadik személyt nem találunk. *Döbrentey kegyedét* nehezen kapjuk fel. S volna-e a *te*-ben valami tisztelettel meg nem férhető?

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Te tehát haza készülsz a nélkül, hogy *Pannonhalmát* meglásd! Meddig csalogatsz még? De ha hazatérted nődre s gyermekeidre nézve kivánatos, mit én régen gondoltam, ez a kötelesség előttem a legszentebbik. Menj azért; vigasztald meg, kiket csak te vigasztalhatsz. De ha még egyszer *Pestre* jövendsz első gondod *Pannonhalmára* legyen. Csokollak téged és *Szemerét*. Tisztelem honosaidat.

Pest, april. 17-én 1829. Nagypénteken.

Tisztelt kedves barátom!

A mi *Szemerénk* mult vasárnap aprilis 12-én az én jelenlétemben esküvék össze szeretetre méltó jegyesével. A mit utolsó levelemben neked azon asszonyság felől irtam, most ujra elkellene mondanom, még pedig nagyobbításokkal; soha *Szemere* jobb lelket, magához illőbet nem választhata. Kimondhatatlanul tetszik az nekem, hogy ők nem nézik mindenben, mit kíván a rend, hanem inkább mit az ész vagy szív. A *Szemere* házától mentek a már kiüresedett, de egyszerre el is tölt templomba, s a *Szemere* házánál evénk meg az ebédet minden vendég nélkül. Mert ha *Horvát István* és *Vitkovics* kihozattak volna, a péczeli atyafiak és birtokos társak nehezlették volna meg nem hivatásukat; s a mi gondolkozásunk szerint ezt a napot a boldogítottaknak jobb magokban tölteni, mint lárma közt.

Superint. *Kisnek* vettem levelét *Muzárion* eránt. Nagyon meg van elégedve vele; szereti, hogy a két ellenkező tanítás vagy dolgozás egymás mellé állitatik, s egyike a másika mellett inkább kitündöklik, s a mit *Szontaghnak* a nyelvdolgában feleltem, szereti, magasztalja, mind annál a mit valaha e tárgyban olvasott, jobbnak állítja, s kimerítőbbnek. Ilyen formát mond *Schédius* is, hogy szavaival éljek, vaktában ir mindent alá, a mit ezen philologiai értekezésemben és *Szalluszti Programmámban* tanítottam, egyedül ezt az egyet nem szereti: *εροτγμα τυφλου*, mert az Aeszthetica már ma megmondja, hogy mi a SZÉP. — De hát az Aesthetica theoreticusai honnan abstrahálák azt? és nem azt kiáltja-e a tapasztalás, hogy az a fő dolog, hogy lelkeinket és szemeinket a SZÉP vizsgálása s studiuma által élesítsük? Nem tiltom én, hogy aestheticázzunk, de azt kivánom, hogy a görög exemplárokat csudálgassuk (görög = régi uj classikusok munk.) — a görögöt itt egy horáczi emlékezés hozá tollamba.

Szemere nagyon kér, s én együtt vele, hallasd ismét magadat akár *Sontágh* ellen, akár ellenem; válassz tárgyat a *Muzárion* két kö-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

tetéből, magyarázd ki, mit monda jól vagy roszúl. *Döbrentey* nem tudom oly kész lesz-e ezután is tanítani, mint írjunk, mint eddig; gondolnám, nem fog úgy taposgatni másokat, mint eddig, s suttogásait ezután csak titkon teszi, bár mérgesebben. Az is jó; legalább nyugtom lesz, ha nem tudom.

Ez utolsó levelem hozzád innen. Novemb. 26-ik olta nem láttam azt a szeretett asszonyt, és azt a csoport gyermeket. Bár ez idén meglássalak! Élj igen szerencsésen. —

Szontágh ellen szólván megmutattam, hogy tudom tisztelni ellenkezőmet, *ha azt érdemli*. — S mit mondál az előbeszéd újra dolgozására? a kétszerire?

Pest, april 27-én 1829.

Guzmicshoz Kazinczyja.

Szemerének menyegzője miatt, mely ötet april 12-én a szeretetre legméltóbb asszonyi lélekkel egyesítette, több napokat töltvén *Péczelen*, leveledet, édes barátom, csak tegnapi beérkezésünkkel veheténk. Én együtt vevém *Kisét* és *Szent-Miklósyét* is, és még hármat azonfelül, három tudós férfitól, kiknek tisztelem tudományaikat, de a kiknek izlésektől az én izlésem igen is nagyon különbözik. Ezen leveleknek mindenike *Muzárion* felől hallatja itéletét: te javalva, úgy a mi *Szent-Miklósynk; Kis* szinte magasztalásokkal; azok pedig, kiknek neveiket becsület és barátság titkolnom parancsolják, csak nem mindent gáncsolva, feddve s leginkább azt, a mit *Muzárion* tőlem veve föl.

A mi barátunknak nyereség hallani a mások itéletét *Muzáriona* felől, akár javalás légyen az, akár feddés, vagy épen vád; s ő azt minden változtatás nélkül viszi be literaturánknak e kisded archivumába, hogy a később kor, sőt már ez a mostani is, lássa, mint küzdének az egyesek a maszszával, s ez a derengés mint hozá fel végre a szép napot, melyet még mindég hajnalgani, s csak hajnalgani, látunk. Neki czéljaira és plánjába tartozván, hogy maga ne szóljon, reám bizá, hogy a mit említett leveleikben közlésre, vagy czáfolásra méltónak tekintek, a következő kötetre dolgoznám fel; ő azt veled és némely másokkal fogja ismét közleni, hogy itt viszont az én állításomat vegyétek vizsgálat alá, s a *Muzárion* olvasói így tárgyainkat minél több oldalaikról nézhessék. Halljad legelébb *Kist:* — „*Muzárion* ezelőtt egy pár nappal érkezék kezemhez. Mely dicső munka! Tiszteletet és hálát érdemel annak kiadója mind böles plánjáért mind a felvett dol-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

gozásokért. Igy szerkesztve lehetetlen még oly vélekedéseket is örömest nem olvasni, melyek a mieinkkel ellenkeznek. Legelsőben a te dolgozásaidon futottam végig, s mindeniken gyönyörködve, de legnagyobb örömmel azon, a mit IV. köt. 152—163. lap. irsz. Azon oly sokszor előfordult tárgyról summásabban szebbet, s kimeríttőbben velősebbet, s meggyőzőbbet tudtommal még senki nem mondott. — De elragadó örömmel forgatám keresztül némely fiatalabbak értekezéseiket is. Ki nem mondhatom, mely édes érzés hatja el szivemet, mikor olyakat látok literaturánk gyarapítására uj erővel s fiatal elevenséggel fellépni, kikben talentom és tudomány egyesülve vannak, és a kiktől ugyan ezért tovább haladó müveltetésök után, sok szépet és helyest lehet reménylenem. Én azt az irigységet, melyről minden literaturákban, legközelebb IV. k. 10—84. l. körül is van panasz, nem csak nem érzem magamban, de meg sem foghatom. Szivemből ohajtom ismerni, s szeretés és tisztelés csókjaival illetni mind azokat, kiknek jó dolgozásaikat olvasom, és még jelesebbeket igérő tehetségeiket látom.“ — Igy *Kis* a hon lelkes ifjairól, kik bennünket öregeket és náloknál öregebbeket megpiríthatnának, ha az ügy híve pirulhatna a hol örvendnie kell; — úgy az a tiszteletet és örök hálát érdemlő társunk, ki kevés hiján fél század olta, szemeinek és egészségének örök gyengélkedéseik mellett is, oly hiven szolgálá ügyünket, a hogyan literaraturánk egész körében nem még inkább senki — haladva mindég a pályán, készen mindég tanulni másoktól, de mindég elég erővel birva, barátitól sem venni által, a mi saját keble érzéseivel ellenkezik; s oly nemü dolgozásokra is terjesztvén ki gondjait, melyek neki pályájára nem tartoztak, s igy fényét nem nevelhették, de a melyeknek megjelenését a nemzet java kivánta. És még *Kis* igy, nézd körül magadat iróink számában és lásd figurántjainkat, kik leglelkesebb ifjainkhoz kevély kegyelemben ereszkednek alá s nekik leczkéket tartanak, kétségen kivül abban lelvén elsőségöket, hogy ők ezeknél korábban születtek. Mert miben másban?

Nincs különben, mint *Kis* mondja: — az a mód, melyen *Szemere* akar korára hatni; bizonyítja mind tiszta látását, mind egyenességét és alaktalan szerénységét, melyek neki az irói pályán mint az életben kitündöklő s közönségesen elismert tulajdonai. Nem nézi ő czélnak magát, az ügyet csak eszköznek a mi őtet ragyogtassa; nem eltanultatni, hanem kitaláltatni akarja tanításait, s szólani gondolkozó fejekhez vágy, nem minden benyomásnak engedni, készekhez. És hogy nagy mértékben érzik igyekezete becsét az olvasók, már onnan is látni, hogy *Muzá-*

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

rionnak itt egyszerre megjelent és együtt árult III. és IV. kötete számosabb vevőket talála, mint a két első, mely *Élet és Literatura* czim alatt jelent meg, holott nekünk csak az szokott kedves lenni, a mi új, bár nem jó; és a jó nem kell, ha nem új. Ezt látánk *Igaz Sámuelnek Zsebkönyvében*, melyet midőn megjelent, három hét alatt újra kelle nyomtatni, mert minden példányai el valának kapva. *Auróránkat* pedig csak lelkes kiadójának áldozatjai, s nyelvünk némely pártfogóinak buzgóságok tartja fenn.

Én előttem *Muzárionnak* különösen az az érdeme van, hogy velünk a criticát meg kezdi kedveltetni, s azon egyenessége által, hogy a maga felől hozott, nem mindég kedvező, itéleteket is közli olvasóival, és midőn nem ő szól, hanem az irókat szólaltatja és minden feddés és javalás nélkül, s még így ezek önmagok szállítják önmagokat vagy fel vagy le, elkerüli a panaszt, azt a keservest! hogy a recensens barátságból dicsér, idegenségből sujt, sőt hogy a recensens személye egy az iróéval, s az önmaga tömjénezi magát. Hogy légyen folyóirásunk, s olyan, mely nem egy két munkát vegyen itélet és szoros itélet alá, hanem minden munkát, a külföldiek közül pedig a nevezetesebbeket velünk megismértesse, arra ugyan halaszthatatlan szükségünk van, s valamig olyat nem birunk, mind addig olvasgatásink s dolgozgatásink örök játékok maradnak, s nem válhatnak komoly studiummá.

A *Kis* javalása mellett elmondom említett levelezőim gáncsaikat is. — Ezek nem értik oktató munka akar-e lenni *Muzárion* vagy mulattató; s ha oktató, mit keres itt egy *Vasorru Bába* (itt *tündér Ilona* czím alatt), melyet, a mint ezek hiszik, még a pórnép kezéből is ki kellene kapni, mint ostobaságot és superstitiot terjesztő mázolást: — ha pedig mulattató: mit akart légyen *Szemere* azzal, midőn a III. kötet végében 63 lapon végig egy propositiót 2355 variatióban ád. — E panasz oly közönséges, hogy egyik megyénktől, mely azzal dicsekedhetik, hogy *Muzáriont* igen számos példányban hozatá meg, már megérkezék a fulminatio, hogy ők többé *Muzárionnak* következő köteteit hordatni nem fogják, mert nekik *Vasorrú Bába*, és az a „*semmi tisztelettel nincs szüleji eránt*“ 63 lapnyi változtatásokban nem kell. — Tiszteljük kinek kinek itéletét; derék portéka az, midőn az ember maga itél és nem követi vakon a másokét; . . . a ki nem csak itélni, hanem jól itélni is akar, annak elmélkedni is szükség a megitélt tárgy felett. Midőn a *Typographus Szemerének* a kirakott ívet megküldé, hogy a corrector a betüszedő botlásait jegyezze ki, s a kirakott iv a kézirattal összehasonlítatott, *Szemerének* két cselédje, ki ezt a „*semmi tisztelettel nincset*“

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

örökké hallá ismételtetni, kiszalada a szobából és eldőlt nevettében, hogy micsoda könyv lehet az, a melyet az ő urok csinál, hiszen azt a moralis tanítást elég volt volna csak egyszer mondani. — S mig a két cseléd így kaczagott, a *Szemere* barátjai nem győzék csudálni, hogy a mit *Jenisch* (lásd a könyv utolsó lapját) csak négyszer tuda variálni németben, azt a magyar 2355-ör variálhatá. Én úgy hiszem, hogy a *Szemere* philologus barátjaival szebb egy sorban állani, mint a kaczagó két cseléddel; és bár ez a példa a *Muzárion* olvasóit ezután arra emlékeztethesse, hogy saját látásoknak is higyjenek ugyan, de higyjenek valamit annak is, a kit a *Kisek* nem néznek figyelmökre egészen méltatlannak. — A *Vasorrú Bába* mentségére nem szólunk semmit. Bajos dolog mindent mindennek magyarázni. A jobb olvasók itt csudálni fogják, hogy Gróf *Mailáth*, a mi leglelkesebb regélőnk, ezt a bohó történetet, a maga geniális eléadása által, mint tudá mind azok előtt tenni kedvessé, a kiknek lelkek van. Hát az a józanok által botránkozásnak bolondságnak nézett LEVÉL, melyet *Mailáth* 24 óra mulva azután, hogy annak költésére *Szemere* által megkéretett, neki meg is küldött, mint bizonyitja az a csudálásunkat érdemlő férfi nagy talentumát, nagy olvasottságát! Bizony az autopsia némelyeknél nem áldás, hanem baj. Egyik levelezőmnek az a nagy panasza van *Muzárion* ellen, hogy az, felfejtés nélkül adván az egymással ellenkező vélekedéseket, az elkészült olvasónak hasznára nincs, az el nem készülteket csak megtéveszti. — Ezt a váratlan feddést, *Kis* itélete eléggé megszégyeníti.

Ha *Muzárion* arra szoktatja majd olvasóit, hogy figyelemmel olvassanak s gondolkodjanak azon, a mit olvastak, s a mit első olvasással meg nem értettek, olvassák, még megértik, panaszok meg fog szünni. Ki akarjon úgy szólani, hogy minden értse!

A legkeményebb leczke az említett nevetlenek leveleiben nekem szól, szünjek meg már valaha oly dolgokat tanítani, a miket senki sem hiszen-, (s ilyen az, a mit a nyelv dolgában mondék, ilyen a mit *Szalluszt* felöl, ki minden magasztalásim mellett árnyéka sem lehet *Cicerónak* és *Tacitusznak*, s előre rettegnek *Szallusztomtól.*) —s ne leljem gyönyörüségemet annak marczangolásában, a kit mig éle tömjéneztem, a ki erántam sok helyt bizonyita figyelmet, és a ki első dísze a nemzetnek s közönséges szerelme. — Az elsőbb leczkék tőlem hosszasb feleletet kivánnak, s azt fogom adni: itt csak egy két szót az utolsóra.

Csokonaynak dicső oldalai vagynak, de vagynak igen nem dicsők is, s a ki benne a dicsőket melegen magasztalja, s a nem dicsőket fed-

di, s óhajtja, hogy bár élne, s törölhetné le szenyjeit, az neki hivebb barátja, mint a kik még mocskait is imádgatják. Szóljanak ezek az ő imádói, lehet-e olvasni pirulás nélkül, a mit egy „nincs epigrammom"ban melynek egyik sorában *Csombók Jankó* s *Csombók Sára* fordul elő, emleget, s azért emleget, hogy hivatlan barátjai szünjenek meg valaha már azokat vádlani, kik a *Csokonay* verseiben mindent nem csudálhatnak. Epen az oly tekintetü iróban kell kimutatni a vétkest, a milyen *Csokonay* volt. Az ilyenek kényszerítnek engem itt még egyszer elmondani, hogy az a „*Földiekkel játszó*", melyet oly sokan a magyar költés legelső díszének néznek, igen rendes egy óda. *Szent Miklóssy* nem bántásnak veszi, a mit én itt *Csokonayval* tevék, hanem baráti szolgálatnak s buzdít, tüzel, kér, hogy dolgozásaiban törölgessem ki, a mit ő maga tenne meg, ha élne, s nem azt veszi rosz néven, hogy törlöttem, igazítottam, hanem hogy többet nem törlöttem. Abban tér el az én itéletemtől, hogy mig én minden dolgozásai közt azt a lelkes pórdalt tartom legszerencsésebbnek, mely e szókon kezdődik: „*Ama sötét nyárfák alatt*", — ő a „*Csikóbőrös kulacsot*". „Mely eredetiség, mely nemzeti character van ebben! ugymond. Az a vidám kedv, szeszély, busongás, szinte a szilajkodásig csapongó dévajsággal kellemes természeti összeolvadásban! s az az utólérhetetlen, könnyü, nem keresett popularis hang, oly igazán lekapva a magyar ajakról, mely *Csokonaynak* annyira sajátja, mely kifejezhetetlen kedvességet és interesszét adtak a maga nemében egyetlen darabnak".

Szent Miklóssynak igaza van; én egy hiten vagyok vele, és a mit a darab magasztalására mond, azt én azzal toldom ki, hogy itt még a dalon végig vitt idea is sajátja *Csokonaynak*, nem úgy mint az említett pórdalban és az *Evau — Evoeben*, melyek német dalok után készültek, vagy az „*Igyunk barátim*" *a komor* — mely az *amici, amici e in tavola* — olasz dal után. De a *Csikóbőrös* magát már csaknem elunatja; a mi kedves dalnokunk abban el nem rejtheté, hogy virtuozitása bebizonyítására kénytelen vala maga magát ingerleni; a *Nyárfást* el nem unjuk, noha csak nem oly hosszu mint a *Csikóbőrös*. Miért? Én úgy hiszem, egyszersmind azért is, mert szerelmest látni kedvesb még a „*Terniersek és Ostádék* tábláin is, mint *kancsóskodót*; a *Nyárfásban* érzett érzés hangzik: a *Csikóbőrösben* szerepeskedő, s a tréfa itt *hideg*.

Quintiliánnak egy magasztaló szavát itt feddővé kell változtatnom: Ille se profecisse sciat, cui *Csokonay* non valde placebit. — Még a hol jó is, mázolás, lelkes mázolás a jobb helyeken (kivévén az álta-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

lam magasztaltakat), de valóságos *mázolás*. Hol áll az a müvészségben a ki *Ostádot* nem csudálja? de hol az, a ki *Ostádot* szereti mindenek felett?

Pannonhalmán, jun. 28-án 1829.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét, idvezlését.

Mennyit nem iránk már! Miolta te, tisztelt barátom, *Pestet* oda hagyád, leveledet nem vettem, s te az enyimet szintúgy nem olvastad. Nem tudom azonban az én utolsómat, mely épen akkor indula tőlem hozzád, mikor a te utolsód indulhatott én hozzám, *Pesten* vetted-e vagy másutt, vagy sehol sem. Ott én, ha jól jut eszembe tettem egy két szót a *Muzárion* felöl. Azolta te nem irtál, hihető, csoportos foglalatosságid miatt, melyek oly hosszú távolléted alatt várakoztak reád. Én sem irtam azolta, s ennek nem egy oka volt: vártam elöször, hogy te fogsz engem házi dolgaidról, hogylétedről, tudósitani; vártam, hogy a midolgunk is el fog dülni, felszólításod végre, hogy tudatnám nyilván itéletemet a *Muzárion* eránt, megvallom, nem kevés aggódást szerzett, kivált miolta tudom, hogy az irtózatos *Példa Szemeréntől* magától vagyon. Én ez eránt itéletemet ugyan vissza nem huzom, de nyilván sem mondom ki, mert a jó *Szemerét* még inkább irtózom megbántani, mint a *Példát* olvasni.

Majd csak nem ezt kell vallanom az egész III. kötetről. Én a meséket, a tündéreket megszeretni nem tudom; és a *Muzárionban* épen nem itélhetem azokat helyökön állani. A IV. kötethez igen sok jót sok szépet tudnék mondani, s akarnám, hogy ez a III-iktól válva jött volna ki. Mit tegyek hát, mondd meg! Mutasd ki a közép utat, melyen induljak? a III. felöl hallattnom szavamat, önérzésemnek és idegennek sértése nélkül.

A mi dolgunk maiglan függöben vagyon; a *Felség* mindeddig nem hallatja szavát. Tudom én, hogy fontos dolgokban nem jó a hirtelenkedés, de egy számos tagú társaság kinevezendö fejével ily sokáig késni nem jót szül; nálunk pedig annál károsabb, hogy már 12 év olta *Fő Apát* úr nélkül kormányoztatunk, egy igen jó *Regens* által.

Én végzém *Révaynak* pályáját, mely most *Horváth István* birálása alatt vagyon; a hellén literaturáról több éveken által tett jegyzeteimet dolgozgatom ki, hogy egyik folyóirásunkban közöljem, ifjainkban szeretetet gerjeszteni a *Hellének* eránt, s azt az óhajtást tá-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

masztani, hogy vajha *Hellasz* nyelve egy arányban tanitatnék iskoláinkban *Rómáéval*, mely utolsónak literaturája, az elsőjének ismerete nélkül, igen tökéletlen és lélektelen áll előttünk.

Ezt én *Minervához* szántam, de halljad mi történt! *Pesten* létünkkor Gr. *Deszöffy* megszólított, hogy *Minervát* ne hagynám el. Én igértem, hogy mihelyest *Theologiámat* végzem, fogok hozzá dolgozni. Két esztendeig folyvást fogva tartott az a munka. Ez alatt *Ellinger* is megintett, hogy irnék már egyszer valamit. (*Minervát* ő nekem ingyen küldé.) Erre mind a *Grófnak* mind *Dulházynak* irtam s igértem, hogy fogok dolgozni, s hogy különösen a hellén literatúrával fogom *Minervát* megajándékozni. Azonban *Ellinger* az idei *Minervát* elfogta tőlem. Megpanaszlám ezt a *Grófnak*, s kijelentém, hogy ha az az ember nem szép tettét jóvá nem teendi, neki küldeni semmit sem fogok. Nekem pénz nem kell, de a könyvet, melyhez magam is dolgozom, pénzen megvásárlani nem fogom.

Te mit csinálsz? Mikor örvendhetünk *Szallusztodnak? Erdélyi Leveleidnek? Autobiographiádnak?* Ha sokáig késel, majd sarkadba hágok, s lefordítom *Szallusztnak* declamatióját *Catalina* ellen. Sok van abban a mi reánk illik; szeretném, ha fordításban tőlem jönne, még minekelőtte a tiéd megjelenik, majd újjal fognák ismeröseink mutatni: Heu est! —

Mint van nagyságos nőd? mint *Izidórám?* s a többi tieid? Mire mehettél sógoroddal? — Inkább szeretlek, tisztellek, sem hogy ezekről ne szeretnék töled valamit olvasni. — Élj szerencsésen.

Széphalom, julius 7-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Junius 3-án értem haza, édes barátom. *Patak* és *Ujhely* közt kiszállék a szekérből, hogy gyalog jövén által a hegyeken, minél elébb láthassam meg az enyéimet; mert mig a szekér *Ujhelyt* éré, én gyalog itt valék. Kertemen jöttem keresztül. *Eugenie* lányom anyjával ült egy szobában, s ő láta meg legelébb. Felkiálta örömében, s feleségem, lányom a legnagyobb örömmel szöktek előmbe. A többi gyermekem azután jött. Sokáig valék oda, mert *Emil* fiam azalatt ennyivel haladá felül kis növésemet ——————————— A te leányod is megnőtt, s megtölt. *Lajos* fiam novemberben nem tuda olvasni: most conjugálja mind a négyet.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Junius 9-én már *Eperjesen* voltam, mely hozzám másfél napnyira fekszik. Felküldvén a *Septemvirátus* sententiáját, *Lánczy Assessort* a *Septemvir* testvérét kértem töle exequensemnek. Nem őt adá, hanem *Zmeskált;* ez pedig kimondá prókátoromnak, hogy augusztus előtt nem jöhet.

Kértem a *Praesest*, gondolja meg mely nyomorúságokba hoza a sógorom meggyőzhetetlen makacssága, hogy hét gyermekem éhezik, hogy 19 eszt. olta feleségem egy fillért sem vön, hogy ostromoltatom hitelezőimtől, s junius 15-én exequálnak egy adósságomért. Azt mondá, hogy ő *Zmeskált* vissza nem hívhatja, s hogy mi külömbség van a közt, ha nem aug. 1-söjén, hanem julius 31-ikén lesz a kázméri executio? Azt mondám neki az okosság által tanácslott kiméléssel, hogy egy elgyötrött embernek az ő tréfája keserű. — Eljövék *Eperjesről*, s nem nyertem semmit.

Zmeskál most önkényt monda le functiojáról, s én 23-ikban másodszor *Eperjesen* valék, s megkapám *Lánczyt*. De annak csak a terminus utolsó napján adák ki a pert. Igy az executio julius 27-ikére halasztatott. Ha a *Praeses* ötet küldé vala ki, midön pesti levelemet vette, insinuáltathatott volna az, s most már executióm állana a sógorom ellen.

Engem itt mindenemmel, házammal, embereimmel, földeimmel, rétjeimmel s ingó s ingatlan holmimmel exequálának, s most mindazt árendában birom, míg az Isten rá segéll, hogy a pénzt letehetem. Ezt köszönhetem a sógorom istentelenségének.

Mit mond sógoromnak a lelki isméret, ha meghallja, hogy e gyalázaton is által kelle esnem? Rosz ember nem tudja, mi a lelkiisméret. Azonban most azt hirdeti, hogy ő *Amícát* keresett mindég, én nem akartam. Ezt a per meghazudtolja, azt bizonyítván, hogy én kétszer kértem *Amícát* a perben is; ő pedig azt vitatá, hogy lánytestvérinek semmi jusok, s ajánlott *Amícámat* el nem fogadta.

Én beteg, fekvő beteg vagyok, az aranyérben, és elveszett minden eröm. — Jul. elsöjén 19 minut estveli 9 előtt ajtóim csattogtak, s ágyam renge mint a bölcsö. — Mi ez? kérdém a szomszéd szobában levő feleségemtől. Az olvasott, karját a falnak értetvén, s érzi, hogy az keményen lökődik. Földrengés volt kevés percz alatt kétízben. Már van hirünk, hogy volt *Szatmárban, Szabolcsban, Sárosban.*

A *Muzárion* recensioját felhoztam, hogy ujra dolgozzam, s jól esett, hogy felhoztam. Itt is minden boszankodik a *„nincs tisztelettel szül. eránt“* miatt. Gramaticai apróság! de érdemli a tudást, hogy mi

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

2355-ször variálhatjuk, a mit a német csak 4-szer. Nem azért van minden nyomtatva, hogy olvassák.

A *tündéri románok* is a *Poesis variativa* osztályához tartoznak. Nem philos. józansággal kell olvasni, mert úgy ostobaság vehiculuma lesz, hanem mint müvészi munkát. S ki nem csudálja a *Vasorrú Bábában* és a *Levélben Mailáthot?* — *Breughel* vásznon feste boszorkányokat, s lélekkel.

Én juniusban másodszor dolgozám *Életemet*, most harmadszor. Beteg vagyok, de mindennap irok három ivet, néha négyet. Azután *Szallusztomat* fogom végig nézni, s *Szallusztot Catilináriáimmal, Miló Dejotarus, Ligárius* és a II. *Philippicájával* eresztem ki, hogy lássák a nyelv külömbségét a *Szall.* és *Ciceró* fordításaiban. *Horvát János* püspök nekem mondá felőled, hogy te bizonyosan *Apát* lészesz, nem tudom hol.

A mai postával érkezett hirek szerént az én *Schédelem (Toldy)* jun. 26-ikán szem orvosnak esküdött fel, junius 30-ik *Med. Drnak*, s az utóbbik nap deákul is, magyarul is disputála, a mi példa nélkül volt eddig.

Mi történik *Minervával*, nem tudom. *Dulházy* panaszkodik *Ellinger* ellen, hogy ő maga a redactor, a mihez nem tud, úgy mondják. Bár mindig tudna a redactor. Élj szerencsésen édes barátom.

Füred, julius 24-én 1829.

Kazinczynak Guzmics
idvezlését.

Itt vagyok édes barátom, kellő forrásánál az életnek, közepén egy nagy szép sokaságnak, társaságában két a világon legjobb barátnak, de a kikkel együtt lenni vigabb környülállásaikban szeretnék. *Vitkovicsot* ugy találám itt, mint a ki nagy bajt kevés gonddal tud viselni; mint a ki meghalni is nevetve tudna; *Szemerét* a mindenre fölötte érzékenyt, mint a ki kis bajból is szeret nagyot csinálni, s mindig belsejével bibelődik. Én magam ugy, mint a ki falak között inkább képzölt, mint való bajait ugyanazon falak között hagyta, hogy az élet kéjét érezze. *Vitkovics* és *Szemere*, napról napra javulnak, vidámulnak, s én most velök, majd közel hozzájok tudom feledni a hon hagytakat. E hó 18-ikán egy kissé kedvetlen helyzetben voltam. Tudtam én, s tudták barátink is, hogy *Döbrentey* volt növendékjével ezen fog áltutaz-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ni s egy napot itt tölteni; s tudtam azt is, *Szemere* mint áll vele. Én, ki a munkás magyart, ha velem nem mindenben egyez is, egyenlőleg tisztelem, szerettem volna a kettőt közelebb látni egymáshoz, s féltem, a literatori tüzet ismérvén, valami kedvetlen jelenéstől. Akartam, hogy *Szemere* vele, bármi hidegen is nyájasan szóljon, de ő kész volt az ellent kerülni, semmint vele szembe állani, s a nap ugy ment le, miként feljöve. Tetszett *Vitkovics* elmessége, ki oda szökelvén, hol *Döbrentey* és én állánk, futólag monda D. hez. Jó, hogy közöttünk vagy, különben a közönség azt gondolná, hogy minden magyar literator döglik. Én még azon este hálásra *Tihonyba* kocsiztam, *Döbrentey* Grófjával más nap délre utánnam hajtott, s ebédelvén velünk, áltviteté magát a *Balatonon*, *Somogyon* által *Erdélybe* lévén utja. Ohajtnám, édes barátom, ne volna közöttünk személygyülölet; s ha már szeretni nem, türni tudnánk egymást; s tartanók meg azt a töled szentül szabott törvényt, hogy az ügyet különözzük meg a személytől, s tudjunk ennek akkor is baráti lenni, mikor azt üldözzük. *Szemerétől* értem, hogy te *Muzárion* becséről akarsz bennünk tudósítani, s ebbéli értekezéseddel engem is megtisztelni, óhajtva várom javallatidat, melyek reméllem, utolsó levelemben jelentett kivánatomnak eleget fognak tenni. Élj szerencsésen, édes barátom, tiéid között, ki naponként élsz barátid emlékezetökben.

Kázmér, jul. 28d. 1829.

Guzmicsnak, örök barátja Kazinczy,
szives tiszteletét.

Négy nappal ezelőtt *Füredről* irt leveledet, édes barátom, azon szobában veszem, hol 25 eszt. előtt feleségemnek házassági első jelentésemet tevém, és a hol ő asszonynyá lett; s azon fatális executió alatt, melyre nem hittem, hogy valaha szükségem lesz. Itt, e szent helyen esküszöm, hogy én soha a sógorom ellen hamis lélekkel semmit nem követtem el, söt tiszta vagyok Isten és saját lelkem előtt; de ő én erántam elejétől fogva máig egyéb volt, és ma is az, a ki eddig. Prókátori játék minden, kik azt tartják, hogy hosti in hostem omnia licent. Ma elvégezzük mostani ittlétünk foglalatosságit, de septemberben ismét összegyülünk. Győztem ugyan a pörben, de ez a győzedelem nem sokkal jobb, mint a gyenge megverettetés.

Ha te, édes barátom, *Füreden* csak örömöt keressz, örvendek, hogy ott vagy, s sajnálnálak, ha a szükség kergetett volna oda, a mi

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Szemerét és *Vitkovicsot*. Bölcs embernek mindig elég, ha neki az Istenek egészséget és pénzt, a mennyire szüksége van, adtak; aequum animum sibi ipse parabit. Képzelem, mely örömmökkel élél te ottan, a mi szeretetre oly igen méltó, s fenekig tiszta két barátunk társaságában. Ha pedig *Himfyt* is ott találtad, vagy meglátogathatád, ugy nem csak örvendek örömidnek, de irígylem is szerencsédet. Mely kedves nekem csak azzal is dicsekedhetnem, hogy azt a halhatatlan embert láthatám, mint hasonló lelkü testvérét *Károlt*, és ennek szorosb barátit. Igy már elmondhatom, hogy látván ezeket, *Faludyn*, *Ányoson*, és *Berzsenyin* kivül mind láttam, a kik pályánkon örök fényben ragyognak. Nem akadok fel rajta, hogy a mi *Szemerénk*, ha talán nem kerülgeté is, egy valakinek elhizott arczát látni, de annak láthatására nem igen tolakodott. Minek a hamis *lelkülsködés?* minek ott szeretetet mutatni, a hol alkalmasint elhülénk egymás iránt, s szerethetjük-e, a kit lehetetlen becsülnünk? Javallod, hogy megkülömböztetem a személyt és ügyet, de valld meg egyszersmind, hogy vannak esetek, hol még haragudni is szabad, csak a harag igazságos legyen, és nemes. Azt a bolondot, a kinél a maga uri személye a *czél*, az ügy pedig csak *eszköz* a dicső czélra, és a ki annak az ő föczéljának még az ügyet is kész feláldozni; azt a fényt és pénzt vadászót, a ki, hogy e kettőt elérje, gondolkozásárol is lemond, s azt szolgálja a mit gyülöl, az ily alacsonyt lehetetlen szeretni, mert lehetetlen becsülni. Kilesi az ember mit akarnak, a kik neki valamit adhatnak, s ugy szól, hogy ezek szeretik, és hogy czélját érje, összetapossa barátit. Erre csak szóval adhatok magyarázatot. — *Kövy* jul. 23d. megholt.

A *Muzárion* recensióját, mely egy hozzád szóló levélben van feldolgozva, a mi *Szemerénk Pestre* visszatérvén, *Bártfaynál* fogja találni.

Olvastad-e a *Kis Gyula könyvét?* Én azt elég drágán megvevém. — Nem szeretném, ha azt én irtam volna. Az ember nem tudja, mi az, és mi akara lenni. Élj szerencsésen, édes barátom, és szeress.

Balaton-Füred, jul. 30-án 1829.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Leverő volt nekünk, itt javuló barátidnak, az a levél, melyet 7-én eresztél hozzám. Téged a gondviselés kemény próbákon viszen által; de lelket is erőset adott azoknak kiálhatásokra. Ha példányul adott ő téged nekünk a müvészségben, például fogja életedet hagyni

a maradéknak. Áldozatul a rénynek csak erőseket választhat, gyengéknek ostromoltatások czélt vesztett maradna. Ledül az áldozat, s ezren erősödnek utána a rény nehéz pályáján. Barátom! neked kemény, de dicső pálya jutott a halandók között.

Az azonban nem jól esik, hogy erőtelen beteg létedre sem szünöl az irástól: türnünk kell, mit el nem fordíthatunk; de keresett dolgokkal bajt nevelni s nyujtani nem szabad; a megpihenés munkás embernek félig gyógyulás; hanemha te dolgozva pihensz. Miért nincsenek neked épen oly tehetős barátid, milyen jószivüek vannak?? De a rény kevésbé fényes ott, hol a bajok orvosolhatók. Hirdesd kérlek egyikét munkáidnak, ez szép ut lészen a vetélkedésre.

A *Muzárion* tárgyairól most semmit, mig veendem, mit nekem szánál. *Szemere* igéri nekem, hogy *D . . . yt* is megfogja jó szivével szelidíteni. Adja Isten, hogy egyek lehessünk. Itt mind *Vitkovics* mind *Szemere* napról napra javulnak. *Pali*, ki eddig nem vőn tollat, most nőjének irogat minden elerőtlenedés nélkül. August. 12-kére várja ide a jó *Asszonyt*, hogy vele utazhasson haza. Itt maradok addig én is.

Isten segítse ügyedet, tekintse békével türni tudó lelkedet; s adja meg erőddel függetlenségedet, hogy láthass még e földön derült napokat. Tisztelem nemes szivü házadat, csókolom *Izidórámat*.

Pannonhalmán, aug. 28-án 1829.

Kazinczyhoz Guzmics.

Füredi együtt létünkben, hol te, tisztelt barátom, mindennapi tárgya valál szives beszélgetéseinknek, mondá nekem jó *Szemerénk*, hogy te engem egy irással készülsz meglepni, mely *Muzárion* közelebbi köteteit illetné. Ezt én *Füredről* s *Szemerétől* vevém, azon megkéréssel a *Muzárion* kiadójától, hogy hozzá szivem szerint szólanék. Nektek, s a közügynek mit tudnék én megtagadni? Hazánknak, s barátinknak élnünk int *Róma* bölcs szónokja, s parancsol a tartozás, s a jobb lélek sugallata.

A te iratod, tisztelt hazafi, különféle, itt s ott ellenkező itéleteket ád fel, melyek *Muzáriont* magasztalják és alázzák, gáncsolják és igazolják; magad a magasztaló s igazló részen állasz, s nem kételkedel, levelemben jelentett csekély véleményemnél fogva, hogy veled ott állok én is. Hogy irataink mennél többen itélve olvassák, kivánnunk kell, s rajta örvendnünk. Az irat adója magát, azonnal hogy közre bocsátá, a megitélésnek alája veté, s a hozott itéletet sem va-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

kon tisztelnie, sem joggal megvetnie, de figyelemmel hallgatnia, s vizsgálnia illik. Az itéletek egymást kergetik: te megitélted *Csokonayt*, s ez a te itéleted ismét megitéltetett, s ez az itéletet itélő itélet új itéletet vonz magára. Igy megyen ez vég nélkül, s még igy megyen, tudjuk hogy élünk, s ébren vagyunk, s ha zavarban is, tisztulunk, haladunk.

A szép müvésziség itélőiben legközönségesb vétek az *egyoldaluság*, a *félszegség*. Nem szólok azokról, kik nem annyira a műnek mint a személynek, kitől a mű származott, baráti vagy ellenségi: ezek a személyt, nem a művet itélik, s ha ezt is, azonnal készen vannak vele, mihelyt tudva a müvész előttök. Egyebünnen is származik félszegség, és pedig igen gyakran. Legtöbben a tárgyat tekintik, és nem a tárgy eléadását; a művet individualis izletökhez, vig, komoly vagy épen komor kedvökhöz, öntetszésökhez szabják, mint lydiai köhez, nem inkább a nagynak, jónak és szépnek közönséges fő ideájához; és nem inkább, — nem ugyan az egyes iskolai szigoru regulákhoz, — de mégis a közönséges, a müvésziség természetéhez elkerülhetetlenül szükséges, főtörvényekhez, melyeket a régiség, kezet fogva a természettel, megszentelt, melyek ellen nem *epos* az *epicon*, nem *dráma* a dramaticon, bármi bájló formába legyen is öntve. Soknak megnyeré már kedvezését a munka egyedül azért, mert *vig* vagy *komoly; mindennapi* vagy *fenséges;* de hogy a *vig, komoly,* a *mindennapi,* a *fenséges,* mint adatott? megfelel-e az és ez közönséges ideájának? ezt csak kérdeni is kevesen tudják, még kevesebben megitélni. Igy van a dolog a formákkal is, a mű mechanicájával: soknak elég, ha pityergő elegia, vagy fendurrogó hexameter, vagy echózó rímek csiklándozzák, bájolják, vagy boszontják fülöket. Többnyire feledve van a műnek czél, idő, hely s egyéb körülmény arányossága; pedig tudjuk, mennyit teszen a magában csekély dolog is a maga helyén, idején, czéljával egyezőleg; ellenben, mennyit veszt e nélkül a magában legszerencsésebb mű is. Az is nagy és közönséges *félszegség* itélőinkben, hogy egyes ideákat, szavakat, szólásokat, képeket fognak fel a nélkül, hogy az egésznek lelkét felfogták volna, s azokat ehez mérve birálnák meg.

Nem az egyes ideák, szavak sat. szépek vagy rútak, hanem az egészben illés vagy nem illés teszi azokat ilyenekké, s az egésznek harmoniája vagy disharmoniája határozza el a müvészi becset. Ezek mellett soha sem szabad a jó criticusnak figyelmét elvonni a literatúrának állapotjától: tudnia kell, s felvennie gondosan, hol áll az most? honnan indult ki; meddig jutott, merre s mi uton veszi menetét? Miben gazdag mi-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ben szegény, miben szükölködik mind eddig? Figyelemmel kell tartania a külföldi, különösen a szomszéd literatúrának állása pontját, emelkedésének eszközeit, akadályait; és mind ezekkel összevetni a birálás alá vett művet, s ezek szerint határozni meg érdemét.

Ezek szerint akarnám én birálva látni a magyar műveket, s különösen *Élet s Literatúrát,* mely most már *Muzárion* nevet visel homlokán; s mind azt a birót leszállítva bírói székéről, s oda utasítva, hogy tanuljon elébb, a ki ezeknél fogva birálni nem tud.

Ezeket vizsgálván, gyakorolni inkább, mint érezni kellene rettegnünk a birói pálczát. A sok ki érett, ki értetlen, ki szerény és igazságos, ki indulatos és igazságtalan criticus, épen ugy rontja a jó izlést, mint a sok szakács az ételt. Szeretném, ha köztünk a jók törvényökké tennék: minden dolgozásnak criticát szerezni, s azt ezzel együtt adni; nem critizálni felszólítás nélkül, hanemha a felszólított criticus ocsárolja a jót, javalja a roszat; az irónak magának nem védeni magát, hanem ügyét más criticusra bizni.

Szemere a *Muzárion* atyja és szerkesztője, a legbiztosabb utat választá, mikor a gondosan kiválasztot műveknek maga választ birákat, ki, ismervén a magyar tanult s iró közönséget, választásában nem könnyen hibázhat, s hogy nem kedvezőket keres, eléggé mutatja *Zrinyijének* csudálást, követést érdemlő criticája. Jó az is, hogy többeknek meghallgatja s beveszi véleményeiket, melyek ha gonoszok, annál kártékonyabbak, ha szájról szájra repkednek, de nyomtatva nincsenek, nincsenek okoknál fogva visszautasítva, ha jók, bizonyosan megérdemlik, hogy nyilvánosokká tétessenek.

Te, tisztelt férfiu, azt kívánod tőlem, hogy állításaidat a többek között én is birálnám meg; *Szemere* azt, hogy kifejtegetném, mint állanak folyóirásaink, a *Tud. Gyüjtemény,* a *Minerva?* Ezek iránt, mely iránya tartoznék lenni *Muzárionnak,* s mely iránya van? Inkább tisztellek mindkettőtöket, semhogy kivánságtoknak engedni ne akarjak; ti lássátok, véleményem kimondásával mit nyertek, mit nyer literatúránk.

Te tudod, dicső férfiu, tudják azok, kik mindkettőnket figyelemben tartanak, mennyire egyez kettőnknek vélekedése nemzeti literatúránk ügyében; hogy én téged itt mint mestert régtől tisztellek, s követni törekszem. De azért, sem ha egyezünk, az *igazság;* sem ha nem egyezünk, a *tisztelet,* sértve nem lehet, mihelyt az egyezés okos, a nem egyezés nemkülönben okos, de szerény; sőt többeknek egyezésök szerez az ügynek hitelt, a nem egyezés a személyeknek függetlenséget. Nekem kevés, igen kevés könyv tetszék még ugy, hogy egészen tetszett

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

volna. A ki egy egész könyvben, a ki több kötetből álló, különféle, többektől adott, s feldolgozott tárgyu munkában mindent javal, mindent magasztal, vagy gondatlanul tett olvasását, itélete csekélységét, vagy hízelékenységét árulja el.

A mi fiatal iróinkat illeti, ki ne örvendjen ezeknek? ki ne óhajtsa, hogy az ősz bajnokoknak nyomdokokba lépve felebb haladjanak? hogy azoknak tetteikre fényesbekkel vessenek homályt? A ki veteránusaink közül ezeknek ragyogásokat kaján szemmel nézni, koszorujokat irigyelni tudná, az ugyan semmiképen el nem kerülné igazságos itéletünket, hogy csak magát, soha nem a közjót, szerette, kereste; ki ezen alacsony lelkűségével legméltóbbá tenné magát arra, hogy neve soha a jók között ne említessék. De fiataljaink is legyenek szerények: soha ne feledjék azt az időt, melyben a legcsekélyebb áldozat is nagy volt, mely ha nem tétetik, ők igy ragyogni nem fognak. Nincs rútabb az irígykedő atyánál, és hálátlan fiúnál. A megaggott iró ne tolja az ifjuság nyakára tanultságát, de illik azt az ifjunak felkeresni, kivánni, elfogadni; az ilyen ifjut az öregnek ölelni, vele mindenét szivesen közleni, s reá hagyni, mit tartson meg abból, mit vessen el. Ez volt szava a régi bölcseségnek; ez legyen a mainak is; ez a természettől megszentelt örök rend, melyet csak elfogultak tapodnak. —

Itéletem nekem, melyet hozzád irt levelemben röviden kimondék, *Muzárion* III. IV. kötete iránt, ez: Mennyire a III. félrecsap czéljától, annyira czélját kimerítő a IV. — Mi czélja a *Muzárionnak*, ezt czimjéből, és az első köteteknek foglalatjokból kitalálni nem nehéz. Czimje ezen gyüjteménynek elejétől *Élet s Literatúra*. Többen fenakadtak e czimen, mint nem eléggé világosan érthetőn *(Élet s Lit. II. K. 413. l.)* s az élet alatt *Biographiákat*; vártak, de a megjelent, s megolvasott I. köt. láttatá, hogy az *Élet* az életben, különösen a tudományos életben előforduló dolgokat, levelezéseket, jeles gondolatokat, mondásokat, vetekedéseket jelent; a *Literatúra* ellenben jelesb müveket, és criticát tárgyaz. Az új, görögös *Muzárion* rokon a *Literatúrával*, s az *Életet* kizárja, és azt az ideát adja, melyet a *Literatúrának* tulajdonítánk csak most. Ha a két első kötet foglalatját tekintem, azt kell hinnem, hogy *Muzárion* fentebb rendü, tanult, müvelt olvasóknak vagyon szánva, s különösen a szép müvészíség barátinak. Ennélfogva itélvén a III. kötetet, meg kell vallanom, hogy *Vilmának* meséi, s Gr. *Mailáth* regéi, tündéres románjai, nem a *Muzárionba* valók, bármilyen legyen is különben becsök. Az elsők alacsonyabbak, semhogy fentebb rendü, tanult, müvelt olvasókat mulassanak; az utolsók hihetetlenségök miatt sem az életből merítve nin-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

csenek, sem arra nem munkálnak, sem a mai gondolkozásmóddal megnem férnek. De az elsőkre nézve, kik az efféléket nem ok nélkül fonóházakba utasitják, megengesztelheti *Szemere* iránt a lelkes asszony boldogult árnyéka, s az a gyönyörű *Sonett*, mely oly szépen s méltán áll bájviolája mellett, mint a két szerző, nő és férj állanak. Az utolsóknak hihetetlenségöket feledtesse velünk az a ritka ecset, az a kellemetes, gondos eléadás, az a vidám elevenségü festés, melylyel hazánknak egy munkás *Gróffja* kivánta honi literatúránkat ritka példával emelni; kiről hozott itéletedet, hogy ő a mi leglelkesebb regélőnk, enyémnek is vallom. Ne nézzük mindig a dolgot, sőt a dolgot soha se nézzük egyedül; az eléadás adja meg a müvésznek becsét. Nevetséges a *Béka-egérharcz*, de a ki ezt jól festi, nem kisebb müvészi becse azénál, ki az *Ilion* falai alatt küzdő Isten embereket festé.

Az a végtelen *Variatió*, az a **Példa**, melyet hozzád irt levelemben én is *rettenetesnek* neveztem, s csinálójától még a józan észt is megtagadtam, tudtomra, még senki javallatát sem nyerte meg. Te nekem azt irád, hogy nem azért van minden irva, hogy olvassuk. Értlek én téged: láttatni akarátok magyar nyelvünk ezer és ismét ezer és háromszáz ötvenötszöri fordulhatóságát ugyanazon egy feladásban; s lecsapni a német *Jenisch* gőgjét, ki azt hiteté el magágával, s azt akará másokkal is elhitetni, hogy már elég, sőt hasonlíthatatlan fordulásu a német nyelv, ha azt az egy feladást négyszer engedé, minden hozzátétel s erőszak nélkül adatni. De most már azt kérdezem töled, azt *Szemerétől*, azt *Szemerének* ezt is javaló barátitól, ha a gőg lerántására, nyelvünk engedékenysége kimutatására, szükséges, érdemes volt-e a négyszer variált feladáson 2355-ször feszíteni az elmét, koptatni a tollat, koptatni a vasbetüket, eröltetni a Corrector szemét, vesztegetni legalább is 500-szor a 63 lapnyi papirost, s a kétkedő olvasót fárasztani, hogy lássa, ha ugyancsak vagyon-e a feladás hozzátétel, erőszak, ismétlés nélkül annyiszor változtatva? Mit itélnétek arról a fejedelemről, ki négy ellenséges katona ellen 2355 fegyveres embert állítana ki? Nevetnétek valóban velünk és a szolgákkal együtt, vagy boszonkodnátok. A felesleg nagy erő maga magát nyomja le. Ha *Szemere* a feladást ötször adja, eleget tön barátnak, nem barátnak s czélt ér; ha nyolczszor, sokat ad, s a gőg le van tiporva. —Azt mondá nekem *Szemere*, azt irod te, hogy ez a két utolsó kötet több vevöt találna, mint a két első. Hiszem, s örülök rajta. De én ezt a szerencsét a két első elhiresedett érdemének tulajdonítom. Majd ha az V-dik is oly nagy, vagy még nagyobb, szerencséjét teszi, hinni fogom,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

hogy a III. és IV-dik is kedvezésben vagynak; de soha sem azt, hogy a III. nyere különösön köz kedvezést, a IV-diknek fogom én ezt a szerencsét tulajdonítani, melyre ideje már általtérnem, mint olyanra, mely engem, és sok másokat csudálásra, örömre ragadt.

Egész élet, a nemes munkásságnak, küzdésnek pályája, nyilik itt meg előttünk. Itt látjuk, s a hazafiuság örömhevétől részegedve szemléljük, csudáljuk, mint fejlenek itt ki az erők; mint állanak a legjobbaknak müveik, itéleteik egymásnak ellenében, ezek is, azok is bizakodva a nemzet javalatát, a diadalmi koszorút elnyerhetni. Boldog nemzet, melynek választott fiai ily bizalommal lépnek fel anyai szine előtt! *Szalay Benjamin,* s a mindig kedves víg *szeszletü Kisfaludy,* áll a sorompón, nevetséges hősével, *Fercsivel;* kedvre gyujtva a nézőt tovább nézni, s beereszkedni a vivás teljes közepébe. Következik a kőtábla, magasra függesztve, tele irva a nemes küzdés törvényeivel, melyeket az ingerlő és ingerlett hőseknek tisztelniek illik; melyeknél fogva a gyávább néző is könnyen átláthassa, ki nagy a küzdésben ki alacsony.

S ime két hős, a nemzet tiszteltjei, *Kazinczy* és *Kölcsey,* egymásra nem irigyek, sőt viszont barátságokban kevélyek is, lépnek ki nemesen vivni meg. A biró elfátyolozva a bekötött szemü *Themiszként,* mind kettejét, bár külön tekintetekből, koszorúra itéli méltónak. De a mi ezt követi, fájdalommal tölti be a résztvevő nézőt, kedvetlen scénára emlékezteti öt vissza, a még kedvetlenebb jelenet. *Achilt* és *Agamemnont* látsz itt egymás ellen indulatoskodva szikrázni, a közügynek tetemes kárával. Vajha ez legyen a régi boszunak végső kiöntése! s a haza esdeklő geniusza békéltesse valahára össze az egyformán dicső, egy mértékben nagy, tisztelt hősöket. — *Bajza,* a fiatal hős röviden, világosan, s igazán adja elé a kis epigrammának születését, nevekedését, csinosodását hazánkban, következéseül azon theoriának, melyet egyebütt adott, s *Kazinczynak* nyujtja a koszorut. *Kazinczy* ellenben szoros igazsággal itél meg egy ifjantan elhalt bajnokot, ki, ha más körülmények között tovább él, szép győzelmeket fog talán arathatni. — Egy bajnok érkezik új czímmel, ki eddig nemesen futotta pályáját, most rostával jelen meg, birói tisztjét akarván jelenteni. Ez, a neki tulajdon húmorral, sok igazságot csipős kaczajjal mond, melyekre most a vivó, majd a néző sereg vonja félre száját. Ezzel végződik az első scéna.

A második scénát egy parányi levél, mely előbbi küzdésre emlékeztet, nyitja meg. S íme egy uj hős, dicső fegyverrel, dicső tollal, bizo-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

dalommal ügyéhez, bizodalommal magához, bizodalommal a közönséghez, lép a dicspályára. Vele négyen vivnak meg, kik között a sok koszorus *Kazinczy* dicsön rekeszti a viadalt. A rettenthetetlen hős a nélkül, hogy magát meggyözöttnek lenni higyje, hátralép, dicsöségét a viadalban inkább, mint győzödelemben találván; s a kit ellenei meg nem győztenek, maga győzte magát meg. Ez a győzedelem szebb ugyan a világ minden hadán vett győzödelemnél; de mi mindnyájan sajnálnánk, ha egy ily nemes szerénységü férfiu ugy lépett volna le a pályáról, hogy soha arra fel ne lépjen: az igazság s tudomány országában az ilyen visszalépés káros, hol, ha szép győzni, nem szégyen meggyözetni is: itt is ott is a közügy boldogul. — Ez a gyönyörü, valamint hasonlíthatatlan viadal valamint kezdé, ugy rekeszti is a scénát, s kár lett volna itt többet mutatni.

A harmadik scenát *Kazinczy* foglalja el, kedvenczével, *Róma* irójával, *Szalluszttal*, kit töle nyelvünkön oly esenyen várunk. Azt vélnéd, maga *Szalluszt* beszél magáról, annyira ben van ezen beszédben a Szalluszti szellem és szin. Itt látod *Róma* három nagy iróját *Cicerót*, *Tacituszt*, és *Szallusztot* szemközt állítva, ugy festve, a hogy iró festve még kevés volt; vonz a tárgy, ragad a tárgyat festönek csuda ecsete.

A negyedik scéna régibb s ujabb nyelvbajnokok nemes versenyeiket mutatja fel. Mulató és oktató scéna. Az ötödikben ragyog egy költemény, *Sámuel*, a *szent Hajdan Gyöngyeiből*, melyeket nagyméltóságu felső öri Pyrker László Patriarcha és egri Érsek ő excellentiája ira, a neki tulajdon ritka költöi szellemmel, s ezt itt, a Gyöngyökbe forrón szeretett, *Kazinczy* adja poetai prozában magyarul, azon könnyüséggel, mely fordításait bélyegzi, nemcsak a dolgot adni, de az irónak sajátságait is remekül általhozni. S ez a classicus fordítónak érdeme; s csak ekkor mondhatjuk, hogy az iró is igy irt volna magyarul, ha magyarul ir. —

A hatodik scéna apróbb, hason tárgyu s szellemü versezeteket mutat: *Zrinyit*, a höst, *Zrinyi Miklóstól; Keményt, Gyöngyösitől; Árpádot, Rádaytól; Zalánt, Vörösmartytól.* Mindegyik magán hordozza korának szinét, és a költö sajátságait. Az efféle példákból láthatni, menynyit haladott nyelvünk, s literatúránk, s elgondolhatjuk, mennyit fog ezentul haladhatni.

A hetedik egy borzasztó regét nyujt: „*A fal közé zárt*“ levelekben, a XVII század közepéből Gr. *Mailáth Jánostól*. Ezt követik a nyolczadikban: egy bevezetés a japáni történethez, s ez, és maga a történet között, *Kovácsóczynak* egy szerelmes dala; s most a japáni törté-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

netecske maga, *Kazinczytól*, alkalmas leczkéül a féltékenyeknek, melyhez hasonlók már a III. kötetben adattak. Ugyanazon történet balladában, rímes jambusokban, s ugyan az *Kazinczytól* a próza nyelvén. Végre *Gibárt* és *Irma* nevek alatt ugyanazon tárgy románcra, ugyan *Kazinczytól*, trochaeuszokban. Az egy tárgynak ennyi alaku változásai mind nyelvünk könnyü fordulásait, mind a két irónak erejét, nyilván mutatják, mind pedig példányul szolgálnak, és serkentésül ifjainknak.

Függelékül lep itt meg bennünk *Harváth Istvánnak*, példátlan olvasottságu, majdnem hihetetlen combinatiójú irónknak mélységes értekezése a Kaján szóról, elkészitésül ez is, mind több más, azon várvavárt nagy munkának fogadásához, könnyebb értéséhez, s hitelességéhez, melyet ez a fáradhatlan férfiu nemzetünk eredetéről fog a világ itélete alá bocsátani. Valóban a *Muzárionnak* ez a kötete *literatúránk* disze, kevélysége. —

Mit te, barátom, *Szontagh* társunknak feleletül a nyelv dolgában mondasz, oly nyilván értelmü, oly teljes igazságú, hogy semmit sem kételkedem *Kisünkkel* azt mindenek felett javalni; s szeretném tudni, mi lehetne abban, a mit senki sem hiszen? Ez a tárgy már annyira ki van, s különösen általad, fejtve, felvilágositva, hogy a puszta ellen s hatalom mondások: nem jó; nem szabad; vész a nyelv tisztasága sat. figyelmet sem érdemelnek. Miért nem tekintünk jobban a minden literatúrának történetébe? Vagy csak a szomszéd literatúráéba is? Miért nem vetjük ennek a két utolsó, s a két felsőbb században adott müveit össze, hogy látnók, mint szeplősödött, mint romlott az a nyelv, mely épen azon az uton, a melyen most a mienk halad, jutott a tökéletnek azon polczára, a melyen kevés állott még? Vagy azt gondoljuk-e, hogy a *Hellének* gyönyörü nyelve, s ennek a gyönyörü nyelvnek a maga nemében egyetlen literatúrája, a minden későbbi literatúrának anyja, a teremtés óta volt olyan, a milyennek látjuk tökélete föpontján? vagy magából, egyedül magából, minden külforrások, idegen segédszerek nélkül fejlett ki, s nyert halhatatlanságot? Csak a vak hiheti ezt, kinek a hellén nemzet előtt nem világított nap. Kiüríté ez a munkás nemzet kelet minden tárait, s az elrablott gyöngyöket kéje szerint ugy füzte magára, hogy idő lefolytával egészen honosiaknak látszanának. Hát *Róma* nyelvére, literatúrájára mi vont fényt? Foszszuk meg ezt *Hellasz* gyöngyeitől, s ugy fog pusztán állani, mint álla vadságának korában. — Ki kivánjon minden irónak, minden irásnak egy tollat, egy arczot, egy szint, egy ízlést? Melyik literatúra nyujt erre az egyformaságra példát? Nincsenek-e a világ minden iróinak külön sajátságaik, s a ki-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

nek nincsenek, több-e az mázolónál, majomnál? S szép, kedves volna-e ez az egyformaság? Az egész természet ellene kiált. — Jó eredeti magyar munkákat csak az a kor várhat, melyben a nyelv kifejtve, magát kiforrva, egyes próbák által kimüvelve, akármi ideáknak, tárgyaknak, érzéseknek szép, teljes benyomásokra készen áll, melyben nem merész kapkodások adják a tollat kezünkbe, nem ide oda hanyatló lélek vezeti azt; hanem a szünteleni studium készit irókat; magába szállott lélek, és egy tisztán feltünt nemzeti *Geniusz* vezérli öket. — De hagyd, tegyek én is vallást. Az a sok idegen máz a magyar arczon nekem sem tetszik, nem tetszhetik, pedig nem egy magyar irót mutathatnék, a ki minden kiméllés, megválasztás nélkül, tiszta hellén, hellén-német, német-franczia, olasz-angol szineket ugy zagyvál össze, s mázol magyar munkájára, hogy az alakot egészen nevetségessé teszi. Te valál az, ki majd mindent a maga helyén tudál alkalmaztatni: nálad másként beszél a *magyar*, a *franczia*, a *német*, az *angol*; más és más szinben vannak fordítva *Osszián*, *Gessner* sat. kinek kinek hiven tudád megtartani saját characterét, és irói szinét. Többen neheztelve vevék, és kisebb nagyobb kiméléssel fakadának ki, hogy eként rontod a nyelvet, s gonosz példát adsz a fiatalságnak. Követöid a keserü vádokat azzal gondolák legsikeresebben megboszulhatni, ha feddett, kigunyolt helyeidet minél gyakrabban, s szembetünőleg halmozzák össze, és még máshelyt kerestekkel is szaporitják az új szineket. S íme ez tevé öket igazán nevetségesekké még azok elött is, kik a helyén s csinján álló idegen szineket becsülni tudták; ök akár magok beszéljenek, akár mást, magyart vagy idegent, beszéltessenek minden megválasztás nélkül aggatják az *idegen mismást* munkájokra. Innen a bemázolt vár, a képtelen zavar. A minden literatúrának tanulása, a mindennek vak majmolása teszi azt, hogy mostani literatúránk zavarnak látszik. De én is jobbnak látom azt, mintha egy mozdulatlan szegénységében állana. Azonban mivel erről a tárgyról magam is különösen s bövebben akarok szólani, kimutatván a tévedés okát, s az utat, melyen visszaléphessünk, hogy nagyobb erövel, s biztosabban haladjunk: itt többet nem mondok. Valahol helye mindennek van, de nem mindennek mindenütt.

Hogy *Ciceró* többnek tetszik mint *Szalluszt*, nem csudálhatjuk: *Cicero* böségben áradoz, könnyü, világos, folyó; a dologban helyhezi inkább az erőt, mint a beszédben; ugy ir, a mint szólana, s mint akarná hogy mások is szóljanak. Bő periodusokkal rakott beszéde, ritkán engedi öt sententiosusnak lenni. *Szalluszt* minden erőt a beszédből

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

függeszt fel; nem ismert saját szépségeket hinteget; ugy ir, a hogy nem beszélt, s a hogy nem akarhatja, hogy mások beszéljenek. Rövid, csak igen ritka periodusai beszédében egymást érik, meglepve szüntelen az olvasót, a legválogatottab mély értelmü sententiák. *Szalluszt* az a római prozaisták között, mi *Horácz* a költök között.

Kinek a kevés szavu, mély értelmü, magas szellemü sententiosus *Horácz* kevesbé tetszik mint az áradozó, könnyelmüleg szökdelő, indulatokban merengő *Ovíd*, annak *Cicero* fog *Szalluszt* felett tetszeni. Ne feledjük hogy iskolánkban a pater eloquentiae romanae, *Cicero* iránt majdnem isteni tisztelettel tölteténk el; Szallusztról vagy semmit sem hallánk, vagy kevés jót. Az a hiszem, hogy csak az ir jól deákul, a ki *ciceroniane* ir, korán elfoglalá itéletünket. De azt nem tudom nem csudálni, *Tacitusz* barátja mint lehet barátja inkább *Cicerónak* mint *Szallusztnak*. —

Csokonay imádójának körömben én senkit sem ismerek. Egygyel valék, a ki öt első költönek hitte; de ez nem e földön született. Az ő izlése nekem nem izlésem. „*Földiekkel játszóját*“ szeretem komor kedvemben én is énekelgetni, de ódának, a szó müvészi értelmében, soha sem tartám, s nem tarthatom, mig azt szabad, kell hinnem, hogy *Horácz* és *Berzsenyi* ódákat irtak. Azt azonban nem javalhatom, hogy valaki költöményeit kijavítgatva adja; baráti ezt a merőnek rosz neven fognák venni; a merőnek baráti pedig azt fognák ohajtani, hogy idegen mü javítgatása helyett maga adna jobbakat. Maradjon kiki az, a mi volt, s maga ép sajátságában állja ki a minden kornak itéletét. —

Szemere kérdésére talán maga *Szemere* tudna legjobb feleletet adni. Ő mind a *Tud. Gyüjteményt*, mind a *Minervát*, nem ismeri kevésbé, mint akárki más; *Muzárionját* pedig senki sem ugy, mint ö. A *Tud. Gyüjtemény*, mindenes gyüjtemény, kiterjeszkedik a tudomány és mesterség minden ágára, minden ember talál benne, a mit maga hasznára fordíthasson; de fordításokat, idegen elme szüleményeket fel nem veszen. Ennek czélja azért a nemzetnek minden tárgyu, s águ müvelése; a szorgalomnak, tanultságnak, szép és hasznos mesterségeknek, a földmüvelésnek elömozdítása, közvetlenül magából a nemzet kebeléből, a magyar elmék tanulmányaikból, szerzéseikből. Hason czélzású a *Minerva*, csak hogy ebben kevesebb gond fordítatik az élet hasznaira, mint az elme és szív müvelésére, s fordítások is felvétetnek. A *Muzárion* a szép müvésziségnek látszik egyedül szentelve lenni. Eddig azomban csak a szép literatúra volt foglalatja; ohajtnám, hogy a muzsikára, a képrajzolásra, iráson faragásra is terjesztené figyelmét,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

mely mesterségek már hazánkban is kezdenek gyakoroltatni s honosítatni. —

Pannonhalmán, sept. 1. 1829.

Kazinczynak Guzmics.

Engem *Füredre* nem az a végső szükség kergete, mely *Szemerét* és *Vitkovicsot*; bajom alább áll, de annyira mégis, hogy, ha idő közben nem oszlatom, munkásságomat ott ott megakasztja, kedvemet szegi, s ha igy marad, rémüléssel tölt el, hogy erőt veszen lelkemen; s én gondos, talán kelleténél gondosb vagyok, a roszat megelőzni. Felette megörvendeztetett hozzám utasított iratod a *Muzárion* ügyében. Ezt már *Füreden* vártuk, s megkaptuk volna még ott létemben, ha egy tanító társam, kinek talán szükségesb volt a cura, mint nekem, az alkalmatossággal előbb nem érkezik, mint rendelém, melyen haza kelle jönnöm. De *Szemere* elég szorgos volt azt csakhamar utánam küldeni. Most már ennek áltvizsgálásán gyakorlom új erőmet, s örömmel tapasztalom, hogy a dolog megyen, s vigan megyen; annál vigabban pedig, hogy veled gondolkozom, mely egész társalkodássá válik. Hogy veled mindenben egy vélekedésen legyek, ezt te, lelkes férfiu nem kivánod; hogy a fő ideákban egyezem, előre felteheted.

Cicero barátjait, mint *Szalluszt* becsmérlőit, nevetem, ők nem tudják, miben áll az irói érdem. Előttem irói érdeme *Tacitusznak* is nagyobb mint *Ciceronak*, de olvasása fáraszt, mikor *Szalluszté* ragad; *Cicerónak* bősége unaszt. De azt csudálom, mint lehet *Tacitusz* barátja, inkább barátja *Ciceronak*, mint *Szallusztnak*. A többit majd elmondom.

Állapotod, édes barátom, szüntelen aggódásban tart engemet; s azért minél több tudósítást óhajtok töled. *Szemere* s *Vitkovics* hogy létek reszkedtet: mind a kettő szép szivvel biró; s mikor az első munkás lelkével, ritka gondolkozásával, meglepő s győző itéletével, gyengéd érzéseivel emel bennünket; akkor a másik vidám kedvével, dévaj leleményeivel az élet vig körébe vonz le. Mennyi veszteségünk lenne e két férfiúnak enyésztében! Minket most is a bizonytalanság szenveszt. Aug. 16-án volt nálunk *Vagner* az uj Prépost. Szép lelkünyájas képü s kedvü férfiú. Isten tartsa fen kedvetlen gondjaid között lelked nagyságát.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Széphalom, aug. 17-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti tiszteletét.

Illik a te gondolkozásodhoz, a te érzéseidhez, a te barátságodhoz, nemes lelkü férfi, oly melegen venni részt az engem érő csapásokban, mint utolsó leveled bizonyítja; s ámbár akarnám, hogy a jók fájdalom érzései nélkül gondolkozzanak rólam, örvendek mégis, hogy együtt szenveded velem szenvedésimet. Azok valóban nagyok. A sorsnak meg kellett voln érántam már 1801-ben enyhülni, s ime mindig csapkod. Ha csak magam szenvedném verdesésit, nem panaszkodnám; de vedd feleségemet, vedd hét gyermekemet, kiknek sem azt a nevelést nem adhatom, a mit adtam volna, ha ezek nem érének vala, sem azon örömöket, melyekre számot tarthatnának. — De engedd, hogy elforduljak sebeim látásától. Azokat felednünk kell, mikor lehet.

Sept. 17-én 1829. Eddig irtam volt ma egy holnapja válaszomat hozzád édes barátom, s a sok baj félre tételé azt velem, s nem engedé, hogy máig elővegyem. Hideglelős feleségem, *Emil* pedig és *Antonín* legidősebb két fiaim, nem csak hideglelősek, hanem inhideg betegei. Én és anyjok ismét kigyógyulánk, de a két fiu még mindég olyanok, mint a légy ősz felé. Betegek csaknem minden cselédim is, igy feleségemnek, ki külső s belső gazdaságomat maga viszi, (mert engem elfoglal a per és a creditoraim zaklatása, s a literárius dolgozás, melyet most haszonra is akarok üzni) annál több a baja.

Az egri *Érsek* a salzburgi fürdőkből *Gasteinből* küldé vissza még juliusban a *Szent Hajdan Gyöngyei*nek fordítását, öt lapnyi igazításokkal. Én a nyalábot sept. 4-én vettem, minden erőmet és időmet, a mit hidegleléseim el nem raboltak, a munka kisimítására fordítottam. Ime tizenhárom nap alatt leirtam 203 lapot, s már csak a *Makkabék* vannak hátra. Azok is le vannak fordítva, de le kell tisztáznom, s akkor általkülöm az *Érseknek* még egyszer, hogy tekintse végig, s küldöm a nyomtatóba. A költséget hozzá az *Érsek* adja 500 példányra; s ezt a nélkül, hogy én kértem volna, s nekem hagyja az exemplárokat. Én százat az *Érseknek* küldök, s azon leszek, hogy barátim 300-nak eladását magokra válalják. Előtted nincs titkom: megakarom kérni *Villax Ferd.* urat, mint azon szerzet, nem tudom mely nevü, fejét, melynek az *Érsek* is tagja volt, hogy ötven példányt vegyen meg; tö-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

le illő lesz azt ajándékban osztogatni el lelkesebb vendégeinek. Ugyanezért kérlek, taníts meg első leveledben, mi a Cziszterczíták magyar országi fejének a titulusa? Eszes embernek a czím csak hang; de az eszes ember is kénytelen hozzá szabni magát, a mit a rend kíván. — Téged arra kérlek, hogy ezen egész tárgyat hallgasd el, és vedd a barátság rózsája alatt mondottnak.

Tegnapelőtt, kedden, feleségem utánam jöve a tőlem három fertálnyira lakó *Komáromy Nánihoz*. Septembernek 14-én *Abaujnak* restauratiója vala, s testvér bátyja, *Abaujnak* subst. Viczeispánja, s ennek igen tiszteletes hitvese, bemenének *Kassára*, s a beteg *Nánit* két frajczimer, és egy élteske asszonyceléd gondjaira hagyák. Az én nagyanyám ezen familia tagja volt, s én velek tesvéri barátságban élek, *Náni* pedig nekem sokat is köszön, mint én neki. A feleségem testvére megérkezett *Krassó* vármegyéből a *kázméri* executióra, mely holnap kezdödik megint, s ezt itt nem hagyhatánk a háznál; nekem, vagy feleségemnek itt kelle maradni. E szerint vasárnap 13-án feleségem és én átmenénk az öt hét óta fekvő beteghez; feleségem a testvére miatt haza jött, én pedig ott maradtam keddig. Képzeld édes barátom, mely jól esett nekem azt bizonyítani egy beteg barátnémnak, hogy én róla gondoskodtam, s bátyja s ángya távollétét kipótolni, mihelyt betegségem tágult, és a meddig az executio közelítése engedé, kész voltam. A szegény beteg azon nap ólta érze könnyebbülést, bizonyosan nem én miattam és feleségem miatt; de az oly történeteket az ember hajlandó egy részben annak is tulajdonítani, a mit szeret. Azalatt bátyja, a diétai hires követ, első Viczeispánnak választatott meg, s a hir a betegre jóltevőleg hatott. Midőn feleségem kedden érttem jött, mondja, hogy egy akkor nap érkezett levelemben, *Fáy András* jelenti egy pesti barátom megholtát. — *Szemere?* kérdém elijedve. — Nem. — Barátom, oly igazságtalan valék, hogy hallván *nem Szemere*, mindent csendesen értettem. Végre kimondá. De midőn kimondá, összeszorula szivem, s nem tudék szólani. Ez az igen derék, ez a tiszta lelkü, ez az ügyünket oly szentül szerető ember is oda van tehát, és oly korán. 1778. aug. 26-án született. Ma irok *Kulcsárnénak*, s kihirdetem, hogy minden munkáját összegyüjtöm, s kiadom. Becsületes ember örömét leli abban, ha megholt barátja sirjára virágot vethet.

Fáy irja, hogy *Szemerém* ismét roszul van, s *Helmeczy* irá meg feleségének a *Vitkovics* halálát, hogy *Pali* meg ne ütközzék a hiren, s egészsége succussiót ne szenvedjen. — Barátom, mely széplelkü ember hal ki, ha *Szemere* hal ki, s mit vesztünk, ha nem dol-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

gozhatik! — Be szerencsés ő, hogy ezt a derék asszonyt elvevé. Mit tenne most, ha feleségtelen volna, mit, ha valamely fiatal leányt vett volna el.

Sietnem kell bevégezni levelemet, mert az executióra tartozó irásokkal még kész nem vagyok egészen. Élj szerencsésen, édes barátom, és maradj nekem az, a mi vagy. Szeretném tudni miben nem vagy az én értelmemen, nem mintha nem türném, hogy más nem ugy gondolkozik mint én — hanem mivel a te gondolkozásodat ott is tisztelem, a hol nem javalhatom. Jó az, hogy nem mind gondolkozunk egyformán. Kérlek tudasd, azt velem.

Sept. 17-én délben. Képzeld egy szerencsétlenségemet. — *Auróában* vagy *Urániában* megjelene egy franczia izlésü epigrammám.

Poeta vagy, s historicus
Mi vagy nagyobb, biz én nem értem, sat.

s valamely rosz ember elhitetni igyekezett Gróf *Teleky Józsefet* és *Dezsőffyt*, hogy rájok van a czélzás, mert egyik sora ez:

Illustritásod meg nem sértem.

Teleky soha nem ira verset, *Dezsőffy* soha nem historiát, s az epigrammát 20 esztendő előtt irtam. Lehete-e tehát czélzás? — *Telekynek* ma irok: *D . . .* nek nem irok.

Pannonhalmán, octob. 7-én 1829.

Kazinczynak Guzmics
idvezlését.

Vitkovicsunk halála engem is megrezzentett, bátor hihetőleg volt előre látva. Benne mi minnyájan sokat veszténk, pesti társaink legtöbbet. *Szemere* miatt rettegek, könnyen érdekelhető ő, érzékeny, és itt félénk. Megküldém neki a *Muzárion* ügyében hozzám intézett iratodat, késérve enjegyzeteimmel. Én a tündéres meséknek s annak az irtóztató *Példának*, mint már irtam, barátja lenni nem tudok, egyebekben tökéletesen egy értelemben vagyok veled. Én a te derék iratodon, és a *Muzárion* két kötetén úgy mentem által, hogy majd mindenhez szólhatnék valamit, s pedig, amint *Szemere* kiváná, szivem szerint.

Igen örvendek, hogy a „*Hajdankor Gyöngyeit*“ te fordítottad; s tisztelettel érzem magamat azon nagy férfiú eránt eltelve, ki a nyom-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

tatás költségeit önként vállalá fel. Semmit sem kétkedem, hogy barátid annyit, mennyit kívánsz, el fognnak széllleszteni. Hozzám bizvást küldhetsz 30 példányt, ennyit elvállalok; ha megszorúlsz, többet is küldhetsz; a mit magam helyben elnem adhatok, szét küldöm városainkba.

Villaxnak canonicus titulusa *Fő tisztelendő.* Jól fogsz cselekedni, ha a borítékot latánul küldöd, s irod: Reverendissimo ac Amplissimo (ez vagyon schematiszmusokban is) belől pedig nagyságolod a szerint, a mit pesti tisztelkedésünk alkalmával mondogatni szoktad: *honore nunquam peccatur.*

Mosolygám új szerencsétlenségedet, mely előttem már régen tudva, sőt már feledve is volt; s azt gondolám, bár e volna minden szerencsétlenséged! D . . . fy panaszolkodva, s kérdezőleg, találgatólag, irta ezt meg nekem. Én válaszomban lehetetlennek állítám lenni, említvén azokat, miket te hozzám ő felőle magasztalólag írtál. Sajnálhatni, hogy a nagy férfiak elég gyengék hasonló gyanúnak helyt engedni. Eszembe jut itt *Kisfaludy Károl* hasonló panasza *Uránia* ellen. Egy költött levél circulált *Pesten*, mely azt hirdeté, hogy *Szeder* és *Beimel Aurórát* megrontani szándékoznak. „Bár megronthatnák, mondám az előttem panaszlónak, literatúránk sokat fogna nyerni, habármi jónál is jobbat mutathatna; de még a költött czél megközelítve sincs!“ *Szederben* ily alacsony aemulátiót senki fel ne tegyen.

Szemerének, mivel tőlem is akart valamit a *Muzárion* jövendő kötetében, ajánlám *Urániából Etelkát Kölcsey* crisisével, *Sonettemet* a tieddel, mely utolsót ha felveendi, ujra dolgozom javallatod szerint. Élj szerencsésen a tieiddel!

Széphalom, octob. 27-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczy.

Íme édes barátom, beléptem életem 71-dik esztendejébe. Tekints vissza velem elmult napjaimra, s kérdd mint javítottam sorsomon, hogy gyermekeim úgy örvendhessenek állapotjoknak, melyben őket én hagyom, mint én annak, a melyben öseim igyekezeteik után én maradtam. Nem csak nem neveltem, a mit nekem ők hagytanak, hanem azt is megfogyasztottam, a míg a feleségem örökét kerestem, biráim előtt istentelen testvére ellen, eladtam, elköltöttem minden vesztegetés nélkül a magamét. Borzadok attól, hogy ily éltes vagyok, s sok esztendőket

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

többé magamnak nem igérhetek. — De árváimra gondja lesz Istennek, s ő támaszt barátokat, pártfogókat nekik.

Ez az october nekem ezen gondokon kívül is, gyilkoló holnapom volt. Azon ponton állék, hogy feleségemet, életem boldogítóját, elvesztem. Octob. 7-én, 8-án, 9-én ágya körül állék, tartottam jobbját, s úgy vártam minden perczben, hogy még egyszer vesz lélegzetet, s hátra dől, és elalszik örökre. — Barátom az ily scénákat nem beszédből, nem olvasásból, hanem tapasztalás után kell ismerni. Ez az egyedül irtóztató a természetben. — Orvosa nem hitte, hogy meg lássa többé. — A nyavalya német neve Gedärm-Entzündung. — Életben maradt, de oly gyenge, hogy még retteghetek elvesztéséért, retteghetek attól is, hogy nyavalyája sokáig fog tartani. — Nem vagyok én annyira elkényesztetve, hogy a magam bajomat tekintsem a mindenekénél nagyobbnak, s felejtsem a jót, melyet nekem az isteni gondviselés adott: de szeretném mégis tudni, hol az, a ki ily elakadásba jutott mint én?

A *Szent Hajdan Gyöngyeit* holnap küldöm a Patriarcha Érseknek. September és octóberben azon dolgoztam, s azért is, hogy felejtsem az engem öldöklő bajokat. — Most majd a *Mailáth* Regéin futok végig, melyeket még 1825. fordítottam, s azt is küldöm nyomtatás alá. Én a *Mailáth* teremtő lelke könnyüségét, simaságát és azt a nagy világ tónusát, melyet ő bele vive dolgozásaiba, nagyon tisztelem, csudálom, irigylem.

Szemere megszólított, hogy sürgetném én is nálad a feleletet arra, a mit én mondék a *Muzárion* felől, s kérlek édes barátom, teljesítsed, a mit *Szemere* vár. Azt ő nekem szándékozik ált küldeni, hogy, ismét ha lesz reá mit mondanom, elmondhassam. — Némely barátink nem türik az ellen mondást és a pert, s azt garázdaságnak s egyébnek nevezgetik. Mit mondanak hát arra, hogy *Dietáinkon* s a vármegyék gyülésein néha zajongva is mennek a tanácskozások. Nekem még az is rosz néven vétetik, a mit *Csokonay* felől a *Muzárionban* mondottam. És bár megszólítana, a kinek ellenem panasza van, míg most mentségemet nem hallva kárhoztatnak. Ez a szerencsétlenség ér engem azzal a férfival is, a kit én oly forró szivvel szerettem és szeretek, a ki nekem kevélységem volt, és örök kevélységem marad — Gr. *Dezsőffy Józseffel*. Elnyel a szégyen, mikor azt látom, hogy annyi megtisztelő barátság, annyi jótétel, annyi felsegéllés után engem ez az egyetlen egy, ez a nemes lelkü ember néz hitetlennek, hálátlannak, a barátság elárulójának! de tisztaságom érzése, és az a gond, melylyel a *Grófnak* kárommal is tartozom, hogy mentségem ötet megne bántsa, hogy neki kedvetlent elő

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ne hozzak, eltilt attól hogy szóljak. Eljön az idő, mely megbizonyítja, hogy én nem felejtettem, *Dezsőffynek* mivel tartozom. —

Még *Pesten* valék, midőn megérkezék a *Kassai Minerva* idei első kötete, s barátink figyelmessé tevének a *Grófnak* azon versezetére, mely *Kisfaludyhoz, Berzsenyihez, Vörösmartyhoz* van intézve, s ezeket vigasztalja a szenvedett bántásokért. — *Vörösmarty* és a többiek nem érték, hogy *Vörösmarty* mint vigasztaltathatik, holott őtet soha senki nem bántotta. Továbbá az ugyan ott emlegetett *Hangzatkán* akadának fel némely barátink; de én el nem tudám hitetni magamat, hogy az a nyil ellenem legyen ellőve; míg végre egy valaki bizonyossá teve, hogy *Gróf Dezsőffy* magát egy epigrammám által érzi megbántva. S képzeld mely epigrammám által! Imhol van: „*Poeta vagy s historicus,*“ Toldi Handb. der ung. Poesie; s hol dolgozott Gr. D . . . historiai nemben? s ha nem dolgozott, mint hihetik, hogy az az epigramma ellene van ellőve? S mondjunk-e egyebet mint azt, hogy ez az epigramma 18 esztendős, hol a *Grófot* még inkább nem bánthatám. Némelyek úgy hiszik, hogy én itt nem Gr. D . . . hanem Gr. T . . . ellen üzém tiszteletlenségemet. Tetszik nekem, hogy nem tudják melyik ellen? De T. viszont verset nem írt, soha, amint ugyan én tudom. Végre azon gondolatra jutok, hogy az egész vád ellenem onnan jő, mert az epigrammában ez a sor is áll:

Illustritásod meg nem sértem.

Tegyük hát *Celebritásod*. Én esküszöm az Istenre, s hazám boldogságára, nyelvünk s literatúránk boldogulására, hogy megsem álmodám, midőn azt irtam, hogy értte D . . . vagy T . . . neheztelhessenek.

Barátom, köztünk gonosz emberek is vannak; kik az ily szikrákat vagy magok lökik szivekbe, vagy azt lánggá fújják. Azt azok cselekszik, a kik szeretnének ragyogni, s nincs mivel. Nem *kell* világosabban szólanom. — A posta ma indul, sietek, hogy leveleim el ne maradjanak. Élj igen szerencsésen!

Te talán nem teszesz magadhoz illetlen lépést, ha e levelemet Gr. *Dnek* küldöd in originali; azoknak következésében a miket Gr. *D.* maga panaszla neked. Az a *Grófot* megcsendesítheti, a megcsendesítés pedig jó emberhez nem illetlen. Én pirulok magamat ily fertelmes vád ellen menteni, mint ha azzal vádolnának hogy loptam.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Pannonhalmán, nov. 2-án 1829.

Kazinczynak Guzmics
baráti szíves tiszteletét.

Szemerének én augusztusi vásárkor megküldém kéziratodat a magaméval együtt; ő nem felelt; azt sem tudom mint áll egészsége. Isten erősítse a széplelkű férfiút, hunytával sokat, igen sokat vesztenénk, kinek már sok gyengélkedését is mélyen érezzük.

Sopron restaurált *Kis-Martonban* fényesen, ünnepileg. *Nagy Pál*, hazánk *Grachusza* Viczeispán akart lenni; *Széchenyi István* tőle kitelhetőleg tevé ki mellette magát a Herczegnél. Mind hijában; a Herczeg nem candidálta, s úgy látszott, hogy a megye sem kivánta, félvén a hajthatlan lelkű embert. *Nagy* rajta üte a Herczegen, megereszté tüzes nyelvét. E tettét többnyire baráti is gáncsolják.

A *Cardinális Primásról* az a hír futamodott, hogy a szél megüté, de segítettek rajta. Rövid nyakú, kövér, vérmes ember, könnyen elhalhat. Roppant épitése kedvéért én neki még több évet óhajtok. Ha ő kihal, nem fog-e azonnal helyébe lépni a te imádott *Érseked?*

Siess a *Hajdan Gyöngyeivel*, hogy még ez idén vehessük. Én minden jót várok. Élj bajaid közt is békében, nyomd azokat szebb örömeidnek érzésekkel le. Tisztelem nagyságos nődet, s gyermekeidet, különösen *Izidórámot.*

Már bepecsétlém e levelet, mikor *Sztankovics* győri kanonok, fordításaidnak, mint már irtam, nagy kedvelője lépe be hozzám; elmondám neki, hogy a *Hajdan Gyöngyeit* készülsz fordításban kiadni; ő javalta cselekedetedet, egyszersmind azt a tanácsot adja, hogy a Patriarcha képével együtt adnád. Sokba nem fog kerülni, ha a *Tunisziász* előtt álló képnek reze meg vagyon; különben sem kételkedem, hogy a Patriarcha ezt a költséget is felválalja.

Széphalom, deczemb. 12-én 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Már van hirem, édes barátom, hogy levelemet közléd; de az haszontalan volt. Ő nem fogad el semmi felvilágositást, s maga magát csalogatja. Rútat én tenni nem fogok, sőt elmondatom a mit *Nepos Themisztoclesről* mond, ha jól emlékezem: ista contumelia eum non fregit, sed erexit. Azonban moralitásom vétetvén gyanúba, szóla-

ni fogok a *Muzárion* olvasóihoz, nem felőle, hanem felőlem. Olvasd az egyik czikkelyt.

„Találgaták, tapogatóztak, ki van itt bántva; tudni akarák azt magamtól és sokan. Szép érzésü ember úgy nem fog leskelödni az után, a mit béfed előtte házi gazdája, mint az után nem fog fülelgetni, a mit előtte embereinek súgva mond, s kérdé-e valaki *Martiáltól*, ki az az ő *Fidentínusza* s *Cosconiusza?* De a találgatók, tapogatódzók nem állának meg itt; vádlottak, s nem csak a legigazságtalanabb váddal, mely magát hallatá, hanem a legképtelenebbel is egyszersmind. Tisztaságom büszke érzésében nem látám magamhoz illőnek, hogy magamat egy gyalázatos tett gyanúja ellen védjem. Érdemlik a büntetést, s elnémulok; s tisztelettel fordulván el a tiszteletemet oly nagy mértékben érdemlő gyanítottól, dévajkodva felelek vádlóimnak, mert ök csak ezt érdemlik.

Nekik tehát azt mondom, hogyha nem én irám vala az epigrammát, s tőlem kérdetnék, mit mondok, ki ez az *Izé* uram, feleletem ez volna: minthogy itt oly valaki felöl van szó, a ki verset is ír — (Handbuch II. k. 44 lap, sor 9. *Silány versed*) — és roszúl; történetet is ir, s azt is roszúl, én iróinknak egész kisded seregében mást gyanítani nem tudok, mint — *Perecsenyi Nagy Lászlót.* Mert á három praedicátum, mindenek itélete szerint, ő reá illik leginkább.

„De hogyan juthatna ö azon megtiszteltetéshez, hogy ő rá lőjjenek nyilat? hogyan illik ő reá az *Illustritás?* mely most *Celebritás* által van itt felváltva, együvé? — Igen jól, amint ugyan nekem látszik, mert nyilván van, hogy az epigrammatista büntetni akará ugyan delinquensét, de nem akará, hogy erre rá ismerjenek. Oly ruhát vete tehát rá, melyet viselni nem szokott.

„De hát az *Izé?* — Izé annyi mint *Valami* vagy *Valaki*; s a szóval akkor élünk, mikor a kivánt szó nem jut eszünkbe, vagy jut ugyan, de nem akarjuk kimondani. A czím lehetett volna „*Egy valakihez*". De amaz jobban illett a dévajkodó epigrammhoz".

Mennyi bajt csinálnak az emberek magoknak és másoknak ok nélkül.

„Én mindég inkább érzettem a másokon elkövetett méltatlanságot, mint amit rajtam követtek el — ugymond egy franczia levélben a nemeslelkü, de megtévedt halandó — s innen van az, hogy inkább bánt a *Csokonay* ellen elkövetett igazságtalanság, mint az a másik epigramm, még ha annak tárgya én volnék is. Ha ez a Poetánk, a ki oly gazdag oestrumban, itt vagy ott megbántja is az izlést mindenütt

annyi zsenit szikráztat, hogy az érdemlett dicsőségtől semmi epigramm nem foszthatja meg a maradék előtt. Akkor irni tehát ellene versben és prózában, midőn ő már nem él, a helyett hogy az ízlés ellen elkövetett hibái fedeztetnének fel *elégséges okokkal*; az kegyetlenség; azt nyomtatni felőle hogy a halál elkapta gyalázatja elől az *Árpádiással*, még több mint kegyetlenség? hol veszi asszonyom a te sógorod azt a *kevély bátorságot*, hogy egy *Poemát* condemnáljon, melyet a publicum nem látott?" — mintha abból, a mit *Cs.* ada, nem láthatnánk, nem következtethetnénk, hogy ő, ki csak dévaj szeszélyben vala igen nagy, heroicumot nem adhatott volna szerencsével? Elmondám azt is, de bántás nélkül, hogy Aegyptusban a holtak, a római Censorok által az élők büntettettek; elmondám, hogy a *fari, quae sentias*, mindnyájunknak jusunk, s mi szükség rám neheztelni, mikor *Muzárion* kész felvenni az ellenkező állitást. —

És ez legyen elég. — Halld ismét fogadásomat: én *rútat* tenni nem fogok.

Tegnap vevém a nagy *Széchenyi* levelét „A *Tudós Társaság*, mely régen megszületett, még sem kapta meg a keresztelést, — ezt irja, noha válaszában a textus vádam és védelmem volt. Amit neked itt a két lapon mondék, becsületem kivánta, hogy mondjam; de én a sebet nem fogom piszkálni. *Tudod-e unde istae lacrymae?*

Executiónkban még sem boldogulok. Nov. 30-tól deczemb. 3-ig *Eperjesre* jártam birámhoz. A sógorom azt kivánja, hogy az ő praetensiói 38,000-ben fizettessenek ki asztalára a supputatio előtt, hogy ő osztán 28,000-et, sőt talán mind a pénzt, megesvén a supputatio, vissza fizesse. Ezt azért, mert látja mely nehéz annyi pénzt összecsinálni, s ennek ürügyével igyekszik részünket tovább birni.

A *szent Hajdan Gyöngyeit* másfél holnap előtt leküldém halhatatlan irójának. Eddig nyomtatják *Budán*. Mellette lesz *Viviáni* által festett, s metszett képe. Tegnap olvasám az ujságban, hogy Báró *Barkóczy László* valaha végre megkapá a veres övet, a mit én ugyan neki köszönök. Igen nemes lelkü ember ez a fiatal kanonok. Élj szerencsésen, édes barátom, s szánd szenvedő barátodat.

Pannonhalmán, deczemb. 13-án 1829.

Kazinczynak Guzmics

tiszteletét, idvezlését,

Kettős leveledre vagyok adósod, édes barátom. Az elsőre válaszolni csak akkor szándékoztam, ha majd a *Gróf* válaszát veendem;

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

lássam s tudassam veled, mit teve az igen nemes szíven az igen szép levél. A levél néhány sorral tőlem kíséröleg, novemberi vásár alkalmával *Károlyi* urhoz volt utasítva, s *Károlyi* visszaírt, hogy kézhez szolgáltatta azt. Ekkor irtam, s már harmadszor haszontalan *Szemeréhez* is. Feleletet innen is, onnan is hiába várok; s töled már a második levél érkezett. Nagyon aggódom kéziratink miatt; de el nem veszhettek; *Oszvald* theolog. professorra voltak bizva, s ő bizonyosan megadta. De én azokat nem augusztusban, hanem september végén küldém. Meg irtam kétszer *Szemerének*, kinél keresse, ha történetből még sem kapta volna; s arra esetre, ha eltévedtek, én a tiedet lemásoltam magamnak, s ezt küldöm meg; a magamé csak töredékben van nálam, s most lehetetlen időt vennem újra feldolgozni.

Sajnos, hogy nagy emberek, tapasztalt férfiak annyira könnyhiszelmüek egyet s mást magokra érteni, s a próbált barátot gyanú alá venni. Igen örülök azért, ha a magát megbántottnak vélt gyanújából tisztul; ezt mind a ketten leginkább érdemlitek.

Nagy nyereség leszen a hazának P. képét a *Szent Hajdan Gyöngyeivel* birhatni; nagy a fordításra nézve is; kedvesb leszen így, s kapósabb.

A mi *Sztankovicsunk* két hete hogy elhagyott bennünket; inkább tiszteltem, szerettem a szép lelkü férfiut, semhogy neki egy *Istenveledet* ne mondjak; s minthogy ő neked is tisztelöd, ide irom hamar készült jambuszaimat; *Sonett* fogott lenni, ha az idő engedi vala.

Györött lakik egy *timár, Wurda*, ennek tiz magas, szép termetü, müvelt, lángeszü, jóvérü férfi gyermeke, s egy leánya (dévajságból szokták ök mondani: tizen vagyunk férfitestvérek, s mindenikünknek van egy lány testvére.) Ezek már mind kinőtt, kitanult fiatal emberek, két pap, két timár sat. majd mind jó muzsikusok és énekesek. Az egyik pap, theol. prof. a pesti seminariumban iskola társam, azólta tartós jó barátom, testvére által ezen verseket négy szavu énekre tetette, és így négy *Wurda* énekkel lepé meg a Praelatust, végvacsorája alatt. Tudnod kell, hogy *Sztankovics* az éneklő karnak nagy barátja, maga is tanult énekes, hetenként *Academiát* tartott. Megbocsáss fecsegésemért; igen szeretem ezeket a derék embereket, s szivemnek jól esik, hogy nekik valami kedvest tehettem, s az is, hogy veled közölhetem. Lásd, többnyire csak német énekek zengnek az ilyes társaságokban, most pedig magyar zengett.

N. Pált tettéért én nem vádolhatom: ő az ország gyülésén többet mondott, most hevében valamivel disztelenebben, de felhevülése nem

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

volt ok nélkül. Azolta, hogy levelemet irtam hozzád, volt szerencsém egy barátjával beszélleni; ez azt mondá, hogy N. bizonyossá tevé az elsö V. Ispánt, *Niczkyt* (kit ő teve egykor V. Ispánná) hogy ő csak candidáltatni kivánt, hogy megyéjében ne lássék megvetve, kit az egész haza tisztel; de a V. Ispánságot elválalni nem fogja. (Ez igaz-e, vagy a mit ugyan egy hitelesnek látszott ember után irtam, megmondani ki tudja?) *Niczky* hallgatta-e ezt el, vagy a Herczeg nem hitt *Pali* szavának? ismét bizonytalan. Elég hogy *Pali* megvetve érzé magát, s ez fáj.

Örvendek feleséged felgyógyultán; neked pedig az executió folytatásához sok szerencsét kivánok.

Én kis csónakban biztosabban ülök, mint nagyban; s csak az kérdés, ki mekkorát képes kormányozni. Tekintvén a szerzet körülményeit, én tudom, hogy a kicsinyben többet használhatok. De én megnyugodtomban most már semmi efélével nem gondolok; a jó Istenre bizom megamat. Ő jobban tudja nekem mi jó, mint magam. Minden örömem könyv és jó szivek, s ezek között a tiéd különösen. Élj a tieiddel szerencsésen.

ISTEN VELED!

Az Istenek ragadnak el tölünk
Ó Sztankovics magokhoz. — Itt hagyod
Kiket szerettél, s kik szerettenek
Téged viszont, Györnek vidám lakóit.

Menj, vár birói széked, érdemed
Méltó jutalma, várnak a pörök,
Várnak Themisznek felkent papjai,
Segédül a nehéz ügyhez, közikbe.

Való, sok arczot mos keserv könye,
Az áltkarolt barát, s a jól gyámolt
Szükölkedő, éretted összesír;
S az énekes kar hosszan rí utánnad.

De bú s öröm vegyítve játszik itt:
Bús a rideg szív, s a gyámoltalan;
Öröm derül ám arczán a honnak,
S a hon szerelme felderíti ezt s azt.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Menj Sztankovics! Hazánknak ügye hív,
Menj! — Nem lehet hazához hütelen
A hü barát, s az érzékeny Gyámoly. —
A jók fohásza leng körül utadban.

Széphalom, deczemb. 30-án 1829.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti szíves tiszteletét.

Vége az esztendőnek, kedves barátom, s illő végig tekintenem az elmult tizenkét holnapra. Mely csapások értek engem! De mely örömek is. Ne legyünk hálátlanok a *Gondviselés* eránt, s az öröm emlékezeteiben feledjük a bajokat.

Szemere megkapta az én irásomat, és a mit te adál hozzá. Ezt kelle legelébb neked mondanom, megnyugtatásodra.

Te nekem *Sztankovicshoz* irt jambusaidat küldéd meg; én neked a *Szent Hajdan Gyöngyei* előtt álló hexametereket küldöm itt. Maga a fordított munka már nyomtattatik *Budán*, én ezeknek (a hexametereknek) lefordításával elkéstem, s csak tegnap tevém postára az *Érsekhez*. Nyugtalan várom válaszát, hogy lássam, mint elégedett meg vélek, és mit kiván bennek változtatni. De nyugtalanít az is, hogy te mint itélsz felőlök; mert higyj nekem, édes barátom, én benned nem csak az igen nemes lelkü, s a nagytudományú embert tisztelem és szeretem, hanem azt is, a kinek beszédén *igen sok báj van*. — Tudom én mely helyek ezen hexametereimben gyengék: Ilyen ez a második lapon: „*Fényt hagya hajhászni, s mindennek nézni magunkat*“ ezt szerettem volna világosabban mondani. Németül így van:

Pflanzt in die Herzen Liebe zu schnödem Gewinn und Empfindungen niedriger Selbstsucht — de nem tudám megigazítani.

A te jambusaidra azt jegyzeném meg, hogy az utolsó lábnak *mindég jambusnak kellene lenni*, tudnillik a 10. syllabájú sorokban (nem a tizenegyesekben.) Lásd a *Phaeder* senáriusait. A többbi láb állhat spondeusból is, de a sor annál szebb, minél több benne a jambus. A dactylus és anapaestus ugróvá teszik a grávis schémát. — Vannak jámbusi sorok, hol az utolsó láb spondeus vagy trocheus. De ott minden sor spon. vagy troch. syllabán végződik. Az illyen schémájú versek skánzonoknak neveztetnek. — Ezeket csak a schémára nézve mondom, mert verseid belső érdemökre nem mondhatok egyebet, mint minden jót. Az ily daraboknak nem kell pipere. A búcsúzás kinjait

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

érző szív felejti azt. Ilyenkor a szív melegsége az egyetlen érdem; azt pedig versed egészen adja.

Felejtém feljebb mondani, engedd hát itt jelentenem egyik kérdésére levelednek, hogy a kép magyar aláírással lesz a könyv előtt.

Minapi levelemben talán már irtam, mily glossákat csinált a *tévedéséből kiszabadulni nem tudó*, s fájdalma micsoda vastag kicsapásokat enged magának mind a mellett, hogy azt franciásan megczukrozza. Én inkább szeretem a magyar egyenességet. De mikor az ember azt látja, hogy a haraguvó *szégyenel haraguvónak* látszani, és mégis teszi, *mit szégyenel*, kisértetbe jő megvetéssel és hideg szánással nézni, a ki annyira nem bir magával. Azonban legyünk békével, és higyjük azt, hogy ő bizonyosan egyike a legjobb embereknek, s felesége egyike a legnemesebb teremtményü asszonyoknak, s minden hibájok az, hogy ennek szertelen irritábilitású inak jutottak, amaz pedig, mindenben nagynak érezvén s találtatni látván magát, annyira hozzá szokott magát ragyogónak látni, hogy elretten a feje felett hirtelen elmenő felleg árnyékától is, s itt gyenge volt azt hinni, hogy más csapdostatván meg, ő csapdostatott meg. De ilyet annál gyanitani, a ki ötet kevélykedve nevezte barátjának, és még most is híven szereti, feltenni, gyanitani csak mégis irtóztató megtévedés.

Hogy ürügye legyen garázdálkodni, *Csokonayt* állítja megsértettnek. Nincs szenyje, nincs mocska. Lássuk hát. Végig forgattam; mint tetszenek ezek:

„A halhatatlanság felette
Örök templomát épitette
A melybe *megholt a halál*“.

Pozsonyi kiadás lap 29. — s

Könyezzen a góhér s banderista bakar,
Melyet most az agyag fült szobája takar. l. 103

bakar, bakator (*Biharban*, veres szinü szölögerezd; s mint az banderista? amint a banderista homályosítja el a nem banderistákat a maga szépségével; úgy a bakar az egyébb szölönemeket. A második sor ezt teszi: Mint engem fed a hideg ellen a fütött szoba, úgy a bakart tökéjére hányt föld. (Mert mi télre befedjük szölötökeinket.)

Lap 105. Kikkel a *Noétól* beplántált Hegyközön *Bárkát*, vagy is *borkát* (roszacska bort) rakat a borözön.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

De a koronát! a koronát! — „Lap 107. folyók, patakok,
Mondjátok meg: *Nympha* nem fördött-e benne,
Mert úgy tán nagyon is *füszerszámos* lenne!

az az a ferdő *Nympha* a vízbe csunyítana!!!

És mégis megbántása *Csokonaynak*, hogy én azt mondám, hogy a nyerítők javallásainak, tapsainak szomja vele szenyjeket, mocskokat követtete el.

De legyünk nyugalomban, s ne engedjük, hogy egy tiszteletet érdemlő ember gyengesége feledtethesse velünk, hogy ő tiszteletet érdemel.

Élj szerencsésen édes barátom, s maradj nekem az uj esztendőben is, a mi eddig voltál!

Pannonhalmán, jan. 18-án 1830.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Megbocsáss nagyérdemü barátom, hogy szép levedre késöcskén felelek. *Fő Apátunknak* gondolatunknál korábbra rendelt ünnepi beiktatása, mely febr. 14-én fog történni, felette megszorított. Egy versezetbe kaptam, s ezt ez időre végeznem is kellett, hogy nyomtatásban láthasson világot. A szerzet történetét irám le hexameterekben, *Pannónia századjai czím alatt*, oly formán, mint *Zircz* emléke van irva. Hogy ezt el nem értem, érzem, de ha több idő engedtetik, jobb fogott lenni, mint a milyen most. Sokat nem csinosítgathattam rajta, s a végét össze is kelle huznom, hogy végezhessem. Majd megküldöm neked is.

Mit te az izetlen ügyben cselekszel, egészen helyben hagyom; szó nélkül hagyni csak azért sem kellett, hogy embereink oly merőleg ne találgassanak; legyenek inkább annyi méltánysággal, nem keresni mindenütt bizonyos személy sértést, hol az író sujt, s nem egyet sújt, hanem sujtja mind azokat, kik magokat sujtva érzik, s azokat is, kik nem érzik, de érdemlik. Én a tudományos világban a vétkeseknek büntetésökül ezt a módot tartom legkímélöbbnek, nevezni s korbácsolni a vétket, elhallgatni a vétkest. Eddig sem leveledet vissza, sem eránta választ nem kaptam; jele a bizonytalan tünödésnek. De *unde istae lacrymae?* gyanitva sem tudom.

Barkóczynak örülök; én öt mint seminaristát (esztendeig valánk

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Pesten együtt) jó, igen jó fiatal embernek ismertem, s buzgó magyarnak.

A hexameterek lelkesek, s szépen fordíttattak. Nekem a magad által kijegyzett sem fogott volna nem tetszeni; én elég világosnak találom, s az értelem benne nincs tévesztve. Csak egy csekély, grammatikai észrevételem van a 2-dik vershez: *húrjaidon*, a második személy nem veszen fel jottát a nevekben. — Miket te jambuszaimhoz, jegyzetül irsz, jól tudom; de én azt muszika, vagy ének alá s hamar készítettem; vigyáznom kelle inkább a tagok egyszámuságokra, mint a jambusz szoros törvényére; azért jambuszokon s spondeuszokon kívül egyéb lábakat nem vegyíthettem. Nyomtatás alá tudtom nélkül adta valaki, most sem tudom ki.

Csokonayról itéletemet a *Muzárionhoz* adott szólásomban világosan kimondtam. Csudálom, mint tarthatják őt oly nagynak, oly feddhetetlennek. Hiszem, milyen fogott lenni *Árpádiása*, annak elgondolásához nem felette éles elme kivántatik. Megitélnünk pedig szorosban épen azokat kell, kik vulgo csudáltatnak, és sokban hibásak, hogy legalább hitvány kövecseik igaz gyöngyök gyanánt ne keljenek.

Nincs bizonyosb, mint hogy jövő nyáron *Diéta* leszen; semmit sem kételkedhetünk, hogy akkor a *Tudós Társaság* is meg fog kereszteltetni.

Sógorod új praetensióját nem értem. Te talán csak nem tartozol neki 38,000 forinttal!

Horvát Endrénk miolta *Tétet Pázmánddal* felcserélte, egyre nyavalyog; erős fájdalmak szaggatták elsőbb derekát, azután lábát; most a rosz gyomrába vette magát. Féltem életét. De *Árpádján* folyvást dolgozik, s ma holnap végzi. Te élj boldogul a tieiddel!

A *Gyöngyökből* rendelj hozzám 30 példányt; s írd meg a pénzt hova küldjem s mi úton.

Széphalom, febr. 5-én 1830.

Kazinczy Guzmicsnak
szives tiszteletét.

Rég olta nem vevéd levelemet, kedves barátom, de azért nem hitted, hogy rólad sokat nem emlékeztem, s képzelted, hogy január 7-én kértem Istent, hogy áraszsza rád minden áldásait. Többet kértem: azt is kértem, hogy teremtsen sok hozzád valókat. Bizony az én életem sok és nagy örömektől volt volna megfosztva, ha ugy menénk vala el egymás mellett, hogy a sors bennünket össze ne hozzon.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Vitkovics után íme oda a tiszteletes *Virág* is, utolsó leveled pedig azzal ijeszt, hogy *Endrét* is elveszthetjük; én szavaidnak más értelmet nem adhatok. — *Virág* nagy veszteség; de ki csudálkozhatik azon, hogy egy 78 esztendös ember végre elhal? Örökké csak nem élhetünk. De bár az az angyali jóságú ember, kinek nem kelle ragyogás, hanem csak *nyugalom*, és *szabadság*, életéhez hasonló véget érhetett volna! Holt volna meg oly csendesen a hogyan élt. *Bártfainé* barátném nekem ezt irja: „Január 22-én víg volt, nem volt semmi baja, kinn járt; úgy fekvék le mint mindég. Jan. 23-án gazdasszonya sokáig zárva látván reggel ajtaját, kopogtat, szól de feleletet nem veszen. Hallgat az ajtón, s hörgést hall. Felrepesztik az ajtót, s *Virág* a szoba közepén fekszik haldokolva. — *Horváth Istvánnak* azonnal hirt adnak. Az jött, de ki segíthet guta ütött öregen? Éjjel jan. 23-án 10 és 11. óra közt szünt meg élni. — *Szemere Pálné* írja, hogy jan. 25-én temettetett el.

Virág elöttem nem kevésbé tiszteletes, ha csak *ember*nek nézem, mint midön *Irónak*. Barátom, tántoríthatlan lelket visele azon két bolondság ellen, melynek az egész világ hódol, a *fény* és a *pénz* szerelmének; s elötte *szent* vala mindég a *szent*. S írásain kitetszik, hogy ismerte s szerette a római írókat, kiket némely zeherje emberünk, ki magát valaminek nézi, meg sem ért. Való, a mit egy nagy ember jegyze meg irásairól „*Tiszta beszéd, de minden tüz nélkül*; nagy részben való. De ha soha semmit nem adott volna is, mint a *Horáczból* fordított *Satirákat*, és *Epistolákat*, halhatatlan disze volna a nemzetnek. Én neki minden munkái közt azt a fordítását irigylem leginkább. A *Horácz* odáiban sokat elhadara.

Kit fog most kikapni számunkból a halál? mert az ifjakon épenúgy kap, mint rajtunk öregeken. — Rettegek az én *Szemerémért*. Mindég kérem, szóljon orvosaival s rakasson pióczát vagy füle mellé vagy hátára. — — Neki az a baja, hogy vére sürü; onnan jö rheumája és aranyere. Épen igy szenvede *Újhelyben* egy nekem igen kedves barátom Major *Barthos* úr. Négy esztendeig, *megszünés nélkül*, itta a patikát, s haszon nélkül. Végre fejére ragasztának 4 pióczát, s oda leve a fájdalom, mint e szóra; *kelj fel, és járj!* — Tudod-e, hogy januáriusban *Paliné* szánon akara bemenni *Péczelről Pestre*; lovai elragadták, szánát felfordíták, magát, és fiscális *Szécsy* urat, s a szoba leányt kirepíték; a kocsist pedig, ki a lovak közé esett, megölték?

Az *Érsek* irja, hogy a Sz. *Hajdan Gyöngyeinek* első nyomtatott íve már kezében van. Én azt még nem láttam. — Meghatározni a könyv példánya árát még nem tudom.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

A 38,000. forint eránt kérdesz. — Elmondom röviden. — A Táblák ide itélték a rátát, és az usufructust. De az alperes még sem szeretné részeinket kiadni. Tudván, hogy ennyi pénzt össze szerzeni nem könnyü, és nem uzsora nélkül, azon istentelenséget követi el tehát, hogy titulo meliorationum 38,000. frtot kiván, s azt akarja, hogy neki fizettessék le a pénz, az asztalra. Akkor vegyük számba, mivel tartozik viszont ő nekünk titulo usufructus ab anno 1817. 8-a aug.; s ő, a mi a supputatio szerint neki nem competál, nekünk azon órában, a melyben a 38,000 neki elébe fizettetett, vissza fizeti — Ez világos vexa, és ellenkezik mind a sententiával, mind a dolog természetével, mert a hol azon tárgyban a perlekedő felek egymásnak kölcsönösen tartoznak, ott a fizetés előtt kell meglenni a supputatiónak. Mi volna abból, ha mi nyertes felperesek azt mondanánk: Az executio az usus fructus eruitióján kezdődék. Az nekünk ennyi s ennyi ezret ád. Sógor fizesd az asztalra. Akkor vegyük calculusba, mit tartozunk mi neked letenni titulo meliorationum, s az asztalra lefizetett summádból vissza adjuk, a mivel neked tartozunk. — Oly kézzel tapintható, fogható ez, hogy erről kételkedni nem lehet.

Gyergyát gyujték reggeli 3 kor, s ezen levelemet fekve irom. Ahhoz hozzá vagyok szokva, s nekem nem alkalmatlan. Két térdem az in folio bekötött könyvvel pulpitusom. De szemem elunta a munkát, mert *Szemerének* is hosszú levelet irtam már. Tehát élj szerencsésen, édes barátom. Az Isten tartson meg nekem tégedet.

A hurjaidra, karjaid brachia tua, párja, mint csókjaid. stb. A mi vidékeinken húraidat minden hibásnak venné.

Pannonhalmán, febr. 20-án 1830.

Kazinczynak Guzmics
idvezlését.

Fő Apátunk beiktatási napját követő napon vettem leveledet nagy érdemű barátom. Hogy töled feledve legyek, bár leveled késsék, soha felnem teszem; de azért ohajtom mégis, hogy leveleid minél sürübbek legyenek, ezekben élem én legszebb örömeimet, melyekre annál nagyobb szükségem vagyon, mennél inkább tapasztalom, az egyedülségnek közelítését; hullanak, s hullni készülnek, kikkel megtudánk osztani rokon érzéseinket, s a helyökbe lépőknek nehéz kitudni, s ha kitudtuk, még nehezebb magunkéival egyesitni, gondolkozásaikat. Ez a 42-ik leveled hozzám; mennyi ok kevélykedésre! Ha örömeket

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

szedsz az én ismeretemből, mennyivel többet szedek én a te barátságodból?! Mennyi öröm már csak az is nekem, hogy neked, dicső ember, én kicsiny embercse örömeket szerezhetek! Ó valóban a legtisztább öröm az, mely a jók társaságából harmatozik keblünkre. Azért leszen énnekem az az értekezésem mindenkor a legkedvesebbik, melylyel a te barátságodat ha nem érdemlettem is, de megnyertem. Tartson Isten még sokáig bennünket egymásnak. Tartsa meg nekünk a mi jó *Szemerénket*, a nemes, szép szivű *Palit*. Tőle eddig nem tudtam venni levelet, most egymás után kettővel lepett meg; mindenikében teljes megelégedését jelenti a *Muzárion* eránt közlött véleményemmel, s *Pali* hízelkedni nem tud, nem akar. Egyszersmind criticát kíván tőlem öncriticájára, melyet *Döbrentey Barcsaiára* írt. Csiklandós portéka; de kedvét nem szegem. Én a mit érzek, tudom sértés nélkül adni, s ha ki így is sértve érzi magát, az igen kényes nebánts virág. Én *Döbrenteyvel* jól állok, s állani akarok, míg ő nem akar nem állani. Az én hivatalom kötni, és soha nem bontani.

Virágunkon illetődtem, s ki ne illetődjék egy oly kedves, veteránusnak eltüntén? De ő megérett a halálnak; s ha már egyszer az embert eléri a tehetetlenség kora, menjünk! mit ácsorgunk, unatkozunk itt? mit ácsorogtassuk rajtunk a kiváncsi szemeket? Menjünk, hitünk szerint, új pályát új erővel kezdeni. — *Endrénk* nem javul, sőt hanyatlani látszik; s ő még élhetne unatkozás nélkül. — *Szemerénket* én a tünődéstől féltem leginkább, s a csüggedéstől. Vajha a társalkodást jobban örvendné, s gyakrabban megujított szelíd vigasságokban feledné baját. Patika rajta nem segít, ront. Sajnálom nője esetét, de hogy baja nem történt, onnan gyanítom, hogy *Pali* irván felőle is, semmit az esetről nem írt. Szegénynek *Vilmája* is *Péczel-Pesti* utjából hozta magával a halált. Bár neked is tanácsolhatnám, ne virrasztgatnál annyit; korod több nyugalmat kíván; bár én oly korban, milyen a tied, embert annyi elevenséggel, elme s lélek derültséggel, s annyi bajjal küszködve, nem ismerek.

Végre a *Gr.* válaszolt, vagy inkább a *Gr.* tüstént adott válaszát csak most február. elején vettem. Nem csak, de még két levél mását egy németét, töled *Mariehez*, s egy francziáét magától a *Grófnéhoz*. A *Gr.* megvan győződve, hogy az epigramm nem öt vágja; de nem arról, hogy nem *T...kit*. Ezt ő egy leveledből akarja tudni, melyet te irál, s ő olvasott. Utóbb, úgymond, *Gr. Gvadányi* ellen intézettnek vallád az epigrammot. (Te nekem *Perecsényit* irtad.) Én szeretném, ha te senki ellen nem intézted volna különösen, vagy legalább egy ellen

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

intézettnek lenni ne vallanád, hanem inkább általjában mindenek ellen, a kik historicusok is, költők is, s egyformán roszak. Nehezteléseo a *Gróf*nak *Csokonayn* nyugszik. Én neki *Cs.* eránt megirtam itéletemet, s azt is, hogy szabad, sőt ebben az esetben szükséges is a holtnak poetai becséről szólani; de hogy erkölcsi charactere bántását helyben én sem hagyhatom. A *Gróf* azonban a te érdemeidet tudja becsülni, sat. — Én, édes barátom, a ki az eféle izetlenségeket nagy férfiak között fájdalommal nézem, azt javalnám neked, hogy minekutánna te a gyanakodást, s ők a te lemondásodat mellékes utakon már tudjátok, írnál egyenesen mindkettőnek, s a dolgot úgy intéznéd el, hogy köztudássá ne váljék. Az eféléknek köz hirdetésök csak botránkoztatja, boszontja a közönséget, szomorítja barátinkat, ellenjeinket gyönyörre indítja, sat. Azonban te tudod, mit cselekszel, méltatlan dolgot cselekedni nem fogsz, tudom. Én a dologba mélyebben ereszkedni nem akarok. Ha oltó nem lehetek, gyujtó lenni teljességgel nem fogok.

Te nekem a *Hajdan Gyönyyeiből*, mihelyt kijönnek, 30 példányt fogsz küldeni, vagy inkább rendelni. Én neked egy pár *Sonettet*, és egy historiai epicont: P a n n ó n i a s z á z a d j a i czím alatt. Írd meg a *Gyöngyök* árát, mihelyt meghatározva leszen, s a módot, melylyel a pénzt s verseimet veheted. Hová? kihez? miként? küldjem. Isten tartson.

Széphalom, marcz. 15-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
tiszteletét, barátságos idvezlését.

Negyedik levél, a mit hozzád ma kezdek, hogy egri mulatásomat s *Egerbe* tett útamat neked fessem, s hármát már elkelle vetnem, mert többet találtam mondani, mint a mit a tisztelet, hála s szemérem engednek. Élő szóval mindent elmondanék, mindent; — mert nem barátság az, a mi barátja előtt, a mi ennek is örömet adhat, elijesztve holmi tartalékok által elhallgatja, s nekem nem vétkem a bizatlanság, igen a gondatlanságig menő bizodalom, mit még nem barátim is kénytelenek dicsőségemre megvallani; mert én ugyan útálom s borzadással nézem a magasztalt hideg okosságot: de papirosra tenni holmit nem szabad, mert *scripta manent*, s azt nem csak baráti szem, olvashatja. De a praeambulum hosszúra terjedett. Fogjunk hozzá.

Febr. 24-én feleségemmel útnak indulék. Hallván hogy *Eger* és

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Pest körül még több a hó mint körülem, szántalpra tetetém fel kocsim fedeles korbáját, hogy szél és hó, s talán eső ellen is, ment lehessek. Mely szép scénáját látám a természetnek egész útam alatt! s én, ki festő vagyok, noha (a *Lessing* szava szerint) karom nem az, mely örömeket értem itt. A hóra valami kevés eső esett, s az eső hirtelen megfagyott. Innen a hó hártyát kapa, mely úgy csillámlott, mintha üveg lepett volna el mindent.

Képzeld így a *Hegyalja* gyönyörü hegyeit, képzeld a még gyönyörübb *Tokajit*, melynek lábainál egész *Mármarosig*, *Erdélyig*, *Belgrádig* s a *Jászokig* terjed el a legegyenesebb rónaság; s képzeld ezeket s az *egrieket* reggel és estve rózsafényben. S a természet szépségét a történetek is érdeklövé tették. Kétszer felfordulánk, s szerencsénkre baj nélkül, s ha testesebb volnék mint vagyok, oda öltem volna húsatlan feleségemet. A mint egy helyt felfordúlánk, s kocsis, inas, és magam felemelénk a szánt, a szél ki kapta kezemből a kéztyümet, s vitte a hóhártyán. Utánna szaladék, s orra buktam. A töreletlen hó ropogott lábaim alatt, s nevetve nézém hogy a szél a kéztyüt oly könnyen fújja tovább, mint az erdők száraz leveleit. *Köröm* és *Lucz* közt oly fergeteg borita el, hogy tiz lépésnyire nem láthaték, s kútgémeket látván mindenfelé, megnem tudtam fogni, mit keres az erdötlen s mértföldekre terjedő pusztán annyi kútgém. De egy két pillantat alatt rá ismertem, hogy a kutgém egy letört ágú kóró volt. Két dologtól rettegtem: farkastól és zsiványtól. Rettegésem ok nélkül vala. — Barátom, e kicsinységeket neked más nem beszélné el; de én úgy hiszem, hogy te ezt örömmel fogod hallani. Egyszersmind neked az mutatja, hogy én mint tudok örök bajaim közt magamnak örömöket teremteni, mire több szüksége kevésnek van.

Február 7-én értem *Egerbe*, szombat napon, a minek nem örültem, előre elképzelvén hogy másnap a sok imádság miatt dolgomhoz nem láthatok. Ott lévén utolszor, kis Prépost *Durcsák* úr vendégévé hivott meg, ha ismét *Egerbe* jövök; az ő háza fogadó. Megállék tehát kapuja előtt, s egyedül mentem fel hozzá, hogy megszáljak ott, ha üres helye van, mert télen nem mindennap fütött szobában; a fogadóban szállani bajos. Mihelyt megpillanta, kérdé hol vagyok szálva, s szánomat béparancsolá. Én feleségemet neki hagyám, s mentem az *Érsekhez*.

Setétedni kezde, de még nem kelle gyertyákat gyujtani. Nagy előszobája egyik szögében három cselédjét szólítám meg, hogy jelentsenek be. Sem nem mozdultak, sem nem feleltek. Azon pillantatban hátam megett megnyilott egy ajtó, s az *Érseknek* egy vendége kék

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

köpenyegben kijöve az *Érsektől*. Arczát nem láthatám az alkonyfényben, de a köpönyeg alól kicsillámlott a kereszt. Megújítám kérésemet, s azok felelének, hogy a kiment, az *Érsek* vala; ilyenkor szokta kijárni magát, (hogy nappal dolgozhasson.) — Egy óra mulva jöhetek-e? — Igen. Elmentem. — Midőn megjelenék, s a cseléd bemene az *Érsekhez*, az *Érsek* kijöve hozzám, s áltmarkolt tenyérrel vive szobájába. — Dicsekedném kegyességével, ha ez a nagy ember *Érsek* nem volna is; dicsekedném ezzel, ha egy falusi káplán volna is a *Gyöngyök* éneklője. Tudom mi egy *Patriarcha Érsek*, de én ebben a nagy emberben inkább nézem a nagy írót, ki felöl a külföld recensensei azt mondják, hogy fölül haladta *Klopstockot*, és in der Tiefe des Gemüths, und in der Zartheit der Behandlung minden iróit az új időnek úgy, hogy *Szophoclesz* mellett állhat. Olvasni fogod praefátiomat.

Remélem exd vette a két utóbbi póstán küldött hativnyi leveleimet. — Az egyiket igen. — Elrémültem, mert kedden az utolsó *Újhelyben* volt feladva, s az útra csak másfél nap kell. Ha elveszett a levél, oda a keserü munkával megigazitott *Hárfa*. — Talán hétfőn reggel megjö, mondá az *Érsek;* s itt elkapta egy gondolat, mely vele fordításom felöl folyó beszédünket félbeszakasztá, vitt az oldal szobába, s láttatá velem egy, mintegy kétlábnyi magasságú *Jánosát*, carárai márványból, s elragadtatással szóla a kis szobor nagy szépsége felöl. Én elnémulva állék, mert igen szép, de igen hibás. Az *Érsek* meg nem sejté, hogy hallgatásom a nem javallásból ered. Kénytelen valék végre megszólalni. De kegyelmes uram — a proportio elvan téve sztve; ha ez a ker. *János* felállana, félember magassággal volna hoszabb, mint lennie kellene. — *Lám, lám, a művészi szemek!* kiáltá az *Érsek*, örülvén hogy eltaláltam; a figúra igen vékony; a *Casagrande* emberei, a mester távollétében, eltéveszték a mértéket, s innen a hiba. — Ott vacsorálék, s hallván, hogy feleségem is velem van, ebédre parancsola.

A feleségem nem felejtheti, hogy az *Érsek* mely grászszal (franczióul *grace* = grátiával,) kellemmel jöve elönkbe, s mint ereszté le válláról téli ruháját, melylyel kivülről jöve; affectatio nélkül. Maga a külső is mutatja a nagy urat, mint munkái a széles tudományú lelket. Ebédnél feleségem ült jobbja mellett, s igy én baljához nem ülhettem, oda olasz születésü katona tiszt üle. Az *Érsek* inte nekem, hogy üljek ez mellé, de úgy én az *Érseket* nem hallhatám, nem láthatám vala, vagy csak nyakamat kiki nyujtva, s jobbnak láttam szemközt fogni helyet vele a Secretáriusa *Lengyel Miklós* fiatal pap mellett. Igy szólhaték né-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ha az *Érsekkel*. Beszélé hogy *Ányost* még gyermek ismerte, és hogy ez haldokolva őt megajándékozá egy Officium Rakocianum czímü, általam jól ismert könyvvel. A szegény *Ányos* 6 rímes scandálatlan sort íra be a nagyreményü gyermeknek. — (*Ányosnak* én egy originális levelét bírom, egy velem rokon katona tiszthez, mely biographusának s a psychologusnak kedves lehet.) — *Virágról* nem volt szó. — A feleségemnek ezt mondá az asztalnál, hol magyarul, hol németül szólván, „Wir Versemacher, ich und m e i n Kazinczy“, s ezt neked, édes barátom, kevély örömmel mondom el. De nem is többet. Legyen ez elég. Az *Érsek* most egy nagy Basilicát fog építeni, mert a mostani inkább látszik orosz czerkónak, mint érseki templomnak. Nem lesz cupolája, nem lesz tornya. Áltellenben a Lyceum királyi pompájú épületével áll egy pompás domb. *Eszterházy* ott akará elhányatni ezt a czerkót, s helyébe oly templomot épiteni, mely méltólag állhasson a Lyceum mellett. II. *József* azt mondá, hogy a helyre militáris czéloknak van szükségek. — A rajzolat három táblára kivan metszve, s egy exemplárt elhoztam. Az *Érsek* látta *Rómát*, s így nem kérdés, ha jó lesz-e, de a külső nem templomot annunciál. — Kanonok *Lonovicsot* itt láttam először. Ez a fiatal és igen szép növésü, arczú, módú kanonok Püspök lesz. *Szallusztnak* sok helyét könyvnélkül tudá. — B. *Barkóczy* kanonokot régen ismerem. Egy megye fia velem. — Különben két szép ismeretséget tettem még: mathes. prof. *Goczig Károly*, és a *Titel* successorával *Mahovszky Józseffel*, a speculában. Megszeretém e kettőt, de kivált ezt, meleg szivéért.

Most már leveledre. — Barátom, az a veled közlött franczia levél! Elkeseredem az emberiség ellen, mikor ilyet látok. Nincs nemesebb lélek mint azé a *kettőé*, de az egyiknek igen irritábilis idegeit az egész világ ismeri. Béhunyom tehát szemeimet szíves tisztelettel. S a másik azt mondja *most*, hogy egy levélből tudja, hogy *T.* volt értve. Eddig nem *T—t* mondotta; s *T.* írt-e valaha verset? Hiszen ez kézzel tapogatható tévedés. Hagyjuk az emberiségnek azt a vigasztalást, hogy midőn rá ismer hamis lépésére, ott keressen mentséget, a hol nem lelhet. Ők csakugyan a legnemesebb müvei az Isten kezének. S ez legyen elég rólok. Higyj nekem, útálnám magamat, ha vétkes volnék. Élesség bennem van, s a mit *Sugallómmal* mondatok, (Töv. és Vir. és Toldy Handb.) igaz; de hogy barátom szivébe döfjek nyilat, mint egy gaz sicárius, az én hozzám nem férhet. — S most sem nem ö, sem nem T., hanem *Csokonay!* erkölcsi characterét bántottam? Barátom, ha kidöltöm után 25 esztendővel fog valaki az én erkölcsi characterem fe-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

löl szólani, ezen kímélő sanyarúsággal, én megfogom azt köszönni a sírban is. S mely erkölcsi character az?

A mit *Gábor* felől írsz, nekem is érzésem. Különben azt mondom, a mit *Rousseau:* „Inkább szeretem nyugalmamat, mint hogy valakivel roszul lenni, gyülölködni tudnék". De a bolondokat szabad kerülni, s magunktól eltiltani. Én *Gáborral* csak nyugalomban akarok lenni. Bántani soha nem fogom. Magam egyszerű, nem szeretem a pöffetegeket, s a kik szemtelenül törekednek fényre s pénzre. — Azt tanácslod, hogy írjak *amoda*. Az csak ingerlené öket. Nem ismered: én igen. Jobbnak látom csendesen lenni, de meleg tisztelettel erántok. A ki *pirúl*, nem hajlik. Idő kell, és csendes türés, s így magokhoz térnek. — A *Gyöngyökből* az első iv ki van rakva, de nincs lenyomva. *Husvétre* elkészülnek. Élj igen szerencsésen.

Gaz tettet követni el barátunk ellen, s ellene epigrammot irni, bizonyosan nem szabad. De hát ilyennel vádolni az ártatlant? — Olvasál-e valaha ily zavart, mint ez a levél? De nincs időm ujra irni.

Pannonhalmán, márcz. 28-án 1830.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Egri utadat gyönyörrel olvastam, de végig tartó aggódások között, ne talán a veszélyes télben, s a gonosz utakon bajod történt légyen. Bizton utaztál, s azért szerencsésen: mert, meghagyá Isten angyalainak hogy örizzenek meg téged a te utaidban. A dülés szerencsés volt, mert nem szerencsétlen, s nem minden mulatság nélkül. Ilyenkor van miről beszélni, van min örülni is. Így az ut unalma, mely nekem türhetetlen, oszlik. De hát hova lett kéztyüd végtére? ezt nem irád meg. Ha czérnából volt vagy fonálból, még papiros lehet belőle, s rajta vagy én neked, vagy te nekem kedves dolgokat irhatunk. Az orrabukás hihetőleg elrezzentett további kergetésétől, s az szabadon röpkedett a simafényes hó felett. Hogy te csekélységekben is örömöket és szép örömöket tudsz lelni, tudom; de te áld érettek természetedet, s ezen természetedért Teremtődet. Én azonban neked szebb örömöket mutatok.

Úgy látszik, roszul értettél engemet, vagy én nem értem leveledet. Én nem irtam, hogy *D. Csokonayt* tartja epigrammod hősének; hanem hogy neheztelve vevé töled *Cs.* megbirálását a *Muzárionban*. De hagyjuk ezeket. A *Grófnak* három levelére adott válaszom ismét

választ nyert. Már nem gyanakszik. Érzékeny szenvedéseid eránt; s én talán nem hazudtam, nem költöttem, hogy visszairásomban ezt a nem érdemlett vádot mondám minden szenvedéseid között a legérdeklőbbnek. Tiszteli nagy lelkedet, melylyel türni tudsz. Sajnálja, hogy könnyhiszelmü vagy. S ezt barátom, egyenesen kimondom neked, magam is sejdítem. Te szeretsz leveleket adni, venni. Neked pesti fiatal tisztelőid sokat irnak. Nem eshetik-e meg, hogy ezek közül némelyek az ő személyes nézeteiket mint valóságokat úgy adják neked által? Egy ezek közül így szóla, vagy ira: „Vakaródzik, kinek viszket". — Édes barátom, az ily fecsegés a fél gyanút képes hamar valóvá tenni. Barátod szájából jött ki, s ez sokat nyom. — A *Gr.* hozzám írt s vele közlött leveledből azt látja, hogy te *Gábor* ellen gyanakszol. Erről így ír: „Ez vala legelső, ki hihetetlennek állitotta ez epigrammnak rám czélozását; és még az sem volt előtte elegendő ok, hogy *S.* azt irá; vakaródzik sat.

Én az egész dolgot így magyarázom: tanakodtak a mindent kitalálni szeretők az epigramma embere felett. S egyik *D.* másik *T.* nevet találá mondani az *Illustritás* miatt; s utánnok mondták a majmok, s oda is elhatott, a hová nem kellett volna hatnia; s mert talán egyik megbizott leveleződtől jött ki a szó, hitelt nyert. Már minekutánna ezek a jeles férfiak, a te tiszteletednek is tárgyai, feledik a dolgot, feledned illik neked is, és nem szaporitnod, azoknak is, magadnak is keserü érzésöket. — *Gábor* eránt szeretnélek hajdani hajlandóságodra vissza térve látni. Fogyatkozás, hiba nélkül nincs ember. Ha személyes hibákért kell valakit nem szeretnünk, megvetnünk, nem leszen, ki eránt kibuzoghassák magokat sziveink. Édes barátom, pályád lesiet; érdemekkel teljes az, teljes koszorúkkal. Hagyd azt oly tisztán a maradék előtt ragyogni, melyben semmi homály ne sötétitse nevedet. A szeretet tegye fel neki a legfényesb koronát. Szép erő, engedni gyöngének. S gyöngéje mindnyájunknak van.

Igen tetszik nekem a *Patriarcha Érsek* veled bánása. Örülök ily szép ismeretségednek; s elég okom ez, eránta tisztelettel telnem el. Én neked az alatt, hogy oda utaztál, megküldém *Károlyihoz Pannónia Századjait* az *Esthajnallal*, és *Kelő nappal* együtt. Ez a kettő elválaszthatlan testvér, azért kelle az elsőt ujra adnom. Ebben most csak egy javitást tettem javaslatod szerint; a többit akkor fogom, ha majd „*Kelő napomról*" veszem itéletedet, s együtt *Muzárionhoz* megküldöm, és a te itéletedet. Ha az *Installatio* későbbre halasztatik, bizonyosan tökélete-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

sebbek fognak lenni *Századaim;* s kezdem bánni, hogy így adtam ki. De már megvan.

Tudsz-e te valamit *Brasszói Bergler István Homér* kiadásáról? *Budai Eszaiás* mindenek felett dicséri; a kiadás esztendeje 1741. Ezért aranynyal fizetnék.

Győrött a tél közepén egy különös ember tartózkodott másod magával. Sok baj volt vele; s neki talán legtöbb másokkal. Hosszú időt töltött a fogadóban, s fizetni nem tudott. Hozzánk egy kellner és hajdú kísérte. Pénzt kért. Kapott, de nem eleget. Ő magát *Gergely Mátének,* vármegyétek tisztb. Szolgabirájának mondá. A város birája unszolá, írna haza, ő kész a maga költségén stafétát küldeni. Nem akart. Nem volt-e itt egy becsületes ember neve megbecstelenítve valami csavargó által? Te tudhatod. Mi történt utóbb vele nem tudom. Írj és élj. Nődet és nőd testvérét tisztelem. *Izidorámot* s gyermekeidet csókolom.

Széphalom, april. 6-án 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
baráti tiszteletét.

Aprilis első napján, édes barátom, kértem Istent, hogy szívednek minden óhajtásit teljesítse, sőt adja meg néked azt a jót is, a mit óhajtani nem mersz, a mit nem óhajtasz. Én a te szivednél nemesebbet még nem találtam. Hagyj elnémulnom e szavaim mellett.

A hó itt meleg szelek s meleg esők nélkül múlt el, s így kárt nem teve. Vizeink nekünk is voltak, hogy egy két nap a szomszéd helyekre sem meheténk, s a posta elakadt. De legalább nem sepré el faluinkat, embereinket nem ölte el, s már poros uton járunk.

April 3-án vevém azt, a mit *Döbrentey* felele *Fenyérinek,* és a mit *Döbrenteynek Bajza.* Addig pörök felől semmit nem tudtam. *Döbrentey* rendesen magasztalá magát *Wigand Otto* szája által, s kénytelen vagyok vallást tenni, hogy literatúránkban oly járatlan vagyok, hogy sem azt nem tudtam soha, hogy *Döbrentey* köztünk oly magas polczon áll, sem azt nem, hogy ő nekünk *Campénk,* mert a *Gyula könyvét* én középszerű munkának sem tudtam ismerni. Ellenben a *Bajza* feleletét csudálom, irígylem. Mely tüz, mely nyugalom! mely szép harag, és mely szerénység! mely nemesség és erő! Énnekem ez szint oly kedves, mint az ő legszebb dalai, melyek felől azt jövendölöm, hogy a maradék is énekelni fogja.

De reszketek, hogy azon §-ban, hol a *Hitel halhatatlan Íróját*

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

hozza elő, a megnem nevezett irók között lesz egy valaki, a kivel nekem bajom nincs, de a kinek velem baja van, s talán a *Döbrentey* suttogásai miatt. Nagy okom van ezt hinnem. Ha *Bajza* ezt találta volna meg nem kimélni, felette sajnálnám, s nem csak azért sajnálnám, mert gyanakodásnak eredvén egyszer, azt fogja hinni, hogy ezeket tudtam vagy talán ezekben részem is van. Mit nem hiszen, a ki gyanakodásra sülledt?! hanem azért is, mert én ötet szeretni meg nem szüntem, sem megszünni soha nem fogok. Tévedésben van, de ő Istennek kérdésen kivül igen nemes teremtése, és sok tekintetben igen tiszteletes; egyebet érdemle, mint azt, hogy élete — maga vagy mások által — elkeseritessék, Egyet óhajték vala bánásában; azt a mit *Bajza* cselekszik: ha haragszik, mutassa hogy haragszik, ne affectálja a *magát felejtőt*. De megczukrozni a franczia levelet, melyből azonban kitör a vastagság; de úton útfélen panaszkodni, az ártatlant vétkesnek kiáltani, s alacsony kifakadásokra lobbantkozni: az legalább roszúl áll a franczia simaság mellett, s magával nem biró gyenge emberre mutat. Én ezeket tudom, s nyugton vagyok, mert Isten és az én lelkem előtt tisztán állok. Mint örvendek, édes barátom, hogy ezen szerencsétlen catastropha olta hallgaték, s tiszteletből, hálából, büszkeségből hallgaték. Minden összeütéseimben én valék az első, a ki békére jobbot nyujtottam; s ezt azért, mert ha én vétettem, az én tisztem vala jóvá tenni a vétket: ha más vétett ellenem, úgy nekem könnyebb volt megtennem a lépést, mint a kit a pirulás tartóztata. Megelőzvén igy mindég az ellenfelet, csak ott nem tettem meg azt, a hol az *Idvezitő* szavaként azt úgy nézhetém mint a *publicánust*, azaz, a hol az ellen felet annak vala szabad néznem, a ki nem méltó, hogy szeretetét keressem. De az a kiről szólok, nem e számba való.

Mint vagy te, édes barátom? Hidd, hogy lelkem sokat lebeg körüled. Szeretném tudni uj Főapátotok vissza adá-e Szerzeteteknek a nyugalmat. Küldj nekem egy vagy két nyomtatványt, tiszteletére irt verseidből, s azt pecsét alatt tetesd le *Bártfay László* kedves barátomnál, a *Gróf Károlyiak* palotájában, vagy, a hol lakása van, az üllői utczán, a *Gróf Károlyiak* házánál. De minek fáradna oda a hozó, holott tek. *Bártfay László* úr az emlitett palotában is megjelen, vagy onnan hozzá kiviszik. — Élj igen szerencsésen.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Újhely, april. 13-án 1830.

Guzmicsnak Kazinczy

tiszteletét.

Olvasd levelemet, édes barátom, melyet Gróf — — hoz írtam, és melyet ő ma már veszen. Melegen írtam, de tartózkodással; itt úgy kelle, mert az nem lehetetlen, hogy a házi csendért nem fogja tehetni, a mit különben tenne. Rajta áll tehát, a szerint legyünk-e, a mint eddig valánk, vagy nyugalomban s egymásnak jót akarva, de távol egymástól. Én mind erre, mind arra kész vagyok, s soha eránta tiszteletlen, soha eránta hideg nem leszek.

Széphalom, april. 9-én 1830.

Mélt. Gr . . . . . urnak K. F.

tiszteletét.

Kegyességeid, melyeket velem te, és a szive, lelke s nagy kimüveltetése által oly igen tisztel. asszony még nehezteléstéknek szomorú ideje alatt is éreztettek, újabb bizonyságai magas lelketeknek, melyet inkább nálamnál senki nem ismerhet, senki nem tisztelhet. Fogadd el, dicső ember, mind ezekért a legforróbb hálát. Még a köd, melyet nem tudom mely gonosz istenség támaszta közted és közöttem, tartott, hallgaték — tiszteletből erántad, és — miért ne legyek egyenes azt neked megvallani? — azon büszkeségből is, a mit tisztasága érzése a szenvedőnek mindég ád. Most, midőn *Döbrentey* is tanúm, hogy én a szóban forgó epigrammot neki még *Erdélybe* küldöttem meg, s az a dolgok összehasonlítása után, világosan kiáltja ártatlanságomat, szólhatok. — Orgyilkosként támadni meg, a kit tisztelet, hála, barátság érzéseivel szereténk, s azt nevetés tárgyává tenni, gyalázatos tett, gaz tett: de nem tenni azt, és mégis terheltetni hogy tettük, az is fáj. Tiszteltelek, de magamat is becsültem, s úgy szégyellém az ellen mentegetni magamat, mintha az hireszteltetéк vala el felőlem, hogy loptam. — De már tisztának ismersz, s az nekem elég.

De te *Cs.* miatt is nehezteltél, s az iránt a szabadság fiával szabadon szólhatok. — A *fari quae sentias* nekem inkább nem igazom, mint mindennek másnak, de nem is kevésbé. Ha nem jól szóltam, könnyü vala megczáfoltatnom; nem vala szükség haragra. Én *Cs*-t

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

nyugalomban feddettem, irígység és gyülölség nélkül; vétkeit hamar halála által mentettem, pórdalait a pórság ízlésében, de nem a pórságnak irottakat magasztaltam, csudáltam, irígylettem; *Cs*-t e pályán utolérhetlennek hirdettem. Hol itt a bántás akár *Cs.*, akár más ellen? Ha én felölem, s ha 25 eszt. múlva kidöltöm után így szóland valaki, én elöre köszönöm neki kimélő sanyarúságát.

De én *Cs.* ellen epigrammot is irtam, még pedig gyilkost. *Boileau* is a nagy *Corneille* ellen, s a *Göthe* és *Schiller Xeniáji* ismeretesek. Az tehát a kérdés, hogy a szép *Crímen Raptus* és a mit neki velem a *rím* mind elébe rakata, érdemlett-e vesszözést? s a *Csombók Jankókat* s *Csombók Sárákat* illö vala eszméletre hozni, hogy lássák, mi az, amiért ök élnek, halnak. Ne vedd tiszteletlenségnek, hogy ezeket elödbe terjesztem; ha más neheztelt volna, hallgatnék

A te szereteted nekem kevélységem volt, és mindég az marad, s én magadat, a mélt. *Grófnét*, Comtesz *Virginiét*, és azt a három hasonlíthatatlan ifjat, utolsó lehelletemig áldani fogom. Élj oly szerencsésen, a hogyan ragyogó érdemeid által élni méltó vagy". —

Elment a levél, és ma már kézhez jut. — Igen is, édes barátom, a ki pletykán indul el, a ki pletykát szeret, annak nyugalma soha nem lesz; igen is, hogy szép kevélységü embernek a nem érdemlett bántásokat könnyü elnézni minden szó nélkül, teljes nyugalomban: de az is rendes, mikor valaki valakit rútúl bánt, s az készebb annak nyugalmas szenvedését pletykákon kapásnak hirdetni, mint tévedését meg vallani; az is rendes, mikor az ember haragszik s francziásan a simát játsza, boszut enged magának, és mégis szelídnek akar tekintetni. Én, homo agrestis, ha haragszom, mutatom hogy haragszom; ha más (péld. *Döbr.*) elúnatja velem magát, s nem akarja érteni, hogy az nekem fáj a mit csinál, kifakadok, hogy szeppenjen meg, s hagyjon békét, s békét hagy. Én ezt jobbnak, magamhoz illöbbnek látom, mint azt a franczia alakoskodást, hamisságot.

Hát arra mit mondjak, hogy némely ember öszhajamra emlékeztet, s azt hiszi, hogy illetlen magamat fiatal emberekkel állítani egy sorba? — Alig értem az ilyet. Ugyan olvasd meg a *Bajza Figyelmeztetését*, és mond meg, nem csudálod-e ennek a derék ifjú férfinak elhatározott, nemes heroismusát, nem csudálod-e compositióját (logicai tekintetben), nem örvendesz-e magyarságának. Kikre van a czélzás ott, a hol elhallgatja a neveket, divinálni nem tudom; s már ott, a hol személyes idegenségek forognak szóban, senkivel nem akarok sem active, sem passive kezetfogni; lássa kiki mit csinál.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

De kérdem, érdemlette-e a *Fenyéri* kérdése azt a vad kifakadást, a *kajánság* emlegetését, s rendes hogy *Gábor* maga felől oly sok szépségeket mond. Többek közt, hogy az ő kis *Gyulája* oly *Campei* érdemekkel bir, azt valóban eszemmel felnem értem. — De lássák a küzdők, mit tesznek egymással. — *Bajza* non sine dis, animosus infans. — *Toldy* nekem *Londonból* ír, marcz. 15-én *Bowring*, ki egy kötet magyar verseket *Angol* fordításban ada ki, nagy megkülönböztetéssel fogadá. Abban nekem mintegy 12 darabom vétetett fel, s *Brekekéim* approbatiót nyertek. Minden magyar költő nyere egy mottót; nekem ez juta: *omnia cantat, omnia ornat;* a többit nem írja. — Követünk Herczeg *Eszterházy Pálnak Miklós* XIII esztendős fia, *Vasvárm.* születésű *Májer* nevű nevelőjével *Toldyt* magyar nyelven köszönté, vele magyarúl beszélgete. A kis Herczeg *Régensburgban* született, és magyarországot még nem látta, de azért folyvást szól magyarul. *Toldy* eddig *Párisban* vagyon, s még ezidén itthon lesz.

Egy szerencsétlen ember eránt tudakozódol. Igen is, ő az, a minek magát mondotta. Nagy memoriája van, egész lapokat eltud mondani abból, a miket olvasott; de atyja elkártyázta mindenét, s ez a vétek erre is örökségként mene által, s szeret másokat etetni, itatni gondolatlan hospitalitással házánál és kávéházakban. Nem jó játékot játszván vagy háromszor, (holmijének eladogatása által) végre arra szorult, hogy házasság által állítsa talpra magát; de nem vagyunk igen ifjak, s fülünk nagyot hall. Nem bánja, ha keresztelt zsidó lánya lesz is, csak pénze legyen. — Ezt kérdésidre.

A *szent Hajdan Gyöngyei* e héten készen lesznek, de a praefátiót magam akarom itt álttekinteni, s ez azt teheti, hogy a megjelenésre e holnap vége előtt el nem készül. Nagyon ohajtom, hogy fordításom a jók javaltát megnyerhesse. De mit mond arra az oly grammaticus, a ki azt hiszi, hogy ezek a *hegy lába, dereka, homloka*, nyelvrontás, és hogy ezek így jók: a hegy *alja, közepe, teteje*. Hát metaphorázni sem szabad? — A grammatica az ólomból vert embereket pedántokká teszi, s az rosz dolog. — Élj szerencsésen!

Széphalom, april. 18-án 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Kik azok, a kiket *Döbr.* dolgozó társul veve fel a *Conv. Lexicon* készítésében, és így kik azok, a kiket *Bajza* a maga *Figyelmeztetésé-*

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ben, Széchenyi mellett megnem nevezve, bánt? apríl. 15-ig nem tudtam, mert én a *Kurírt*, és nem a *Kulcsárné* Újságleveleit olvasom. Elijedtem ott látván a *Gróf* — nevét, mert ezt, ki tudja, hogy én *Bajzát* igen szeretem, ismét megfogja szállani a gyanú, hogy e perben részem van. Ez új csapás az én szivemnek. De ha ez is fog érni, csendesen és nyugalomban fogom szenvedni bajomat, mint az elsőt szenvedém; elég nékem hogy lelkem ártatlannak kiált.

Barátom, a *Rajnis* és *Bacsányi* s a *Révay* és *Verseghy* undok czivakodásaik olta — mert mi ezekhez képest a *Horváth Endréé* velem? — még ily fertelmesség köztünk nem történt. Kezemben az a mit *Göbr., Cser.*, és *Thaisz* legközelébb adának ki, s a husvéti piros tojáskák tünvén a levél felbontásakor legelébb szemembe, azt olvasám meg, s elmúlt kedvem a két elsőbbét megolvasni. Mely marhadühü ember ez a *Thaisz!* És még mottóul az *Ovíd* két sorával él, s eléggé szemtelen a nagy lelkűt játszogatni, „s tulajdon emberi érdeme érzésével" kevélykedik. S a *canist*, a *szamarat*, a *korpavárat*, a *czinkefogót*, a *holdtöltét* még dölő s nagy betükkel nyomatni le. Hiszed-e, hogy *Döbr.* és az a másik nem tudta, hogy ez nyomatni fog, s ha tudta hogy fog, minek nézed öket? Méltó-e *Döbr.*, hogy neked és nekem barátom legyen? — Én kimondhatlanul örvendek azon, hogy a maga emberi érdemét érző *Thaisz*, engem *Cs.*-nak ezen gyönyörü darabjával ismertete meg, mert én vallást teszek neked, hogy én a *Cs.* verseit a minden lapon elhullatott disznóságai miatt (melly jó neve van erre a franczianak *Ordure*, s a németnek *Unflath*) kezembe is átallom venni. *Egerben* levén a mult holnapban, egy szeretetve igen méltó kanonok, *Csok* . . . fordulván elő a beszédben, eltalálá felejteni, hogy a *Kalvin* hivével szól, s valami olyat monda, hogy *Cs.*-ból minden nyomon kitetszik a Kalvinista mendikás. De épen ezt mondá verseiben a *Luther* hive is, superintendens *Kis*. „Akár egy mendikás kongasson haragot". S mond meg nekem mint értsem én azt, hogy *Gróf* . . . . . rám azért haragszik, a mit én *Cs.* felöl *Muzárionban* mondtam? — Igy módom lesz elmondani, midön majd *Cs.* felöl szólok, hogy mi az, a mit *Csombók Jankó* és *Csombók Sára* benne csudálgatnak.

Tekintsük végig ezt a pert. — *Fenyéri* kérdést teve, kajánságból-e, a mint vádoltatik, vagy azért, hogy megelőzze s megelőztesse a történhető hibákat, azt a vesék vizsgálója tudja, de szerényen, nyugalomban. Ha erre nyugalomban felelt volna *Döbrentey*, történt volna-e ez a csunyaság? De ő *Wigand* és *Cser.* által összetapostatá *Fenyérit*, maga felöl pedig vagy maga, vagy az ö elödolgozása, s talán igazítása

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

után elmondá, hogy ő mely tiszta beszédű, mely nagy iró, mely nagy *Paedagogarcha*. Erre *Bajza* nemes maga elszánásával s hősi erőben lépe fel, de oly csapásokra ragadtatá magát, melyet szivesen sajnálok. A harag veszedelmes indúlat, de nemes lélek is haraghatik. Mi lesz a a vége? — a jó Isten tudja.

Szemere irja, hogy kezedhez küldé, a mit *Döbr.* felől mondani akar. Mi az, nem tudom. Kérlek, s nagyon kérlek tudasd velem, megnyerte-e javalásodat?

Élj szerencsésen! E lapra nem irok kedvest. Ez bevan mocskolva oly dolgokkal, amiket én útálok. — A kedvest a másik oldalon. —

Az *Érsek* irja, hogy a *Hajdan Gyöngyei* eddig készen vannak, de hogy elsőbb praefátiómat magam elvetvén, a másikat most fogják nyomtatni, és hogy azt magam fogom a typogrnak corrigálni. Ide küldi a talán három iv praefátiót.

Imhol egy epigramma GRÓF RÁDAI ERZSI (*Erzsi* nominata *κατεξοχην.*)

Báró *Prónay Albert* hitvese. Szebb férfit, szebb asszonyt nem képzelhetni. † marcz. 29-én 1830.

Természet gyönyörű remeke szép *Erzsi*, te nyugszol?
Kelj fel, s hald zokogó h í m edet, halljad anyád,
S jó ipadat, s emlöd két kisdedit; óh mi keservben
Nyögnek *mind* szeretett *Erzsijök* ágya körül! —
„Csendesen! hagyjátok kialunni gyötrelmimet; akkor
Jertek, csókjaimat szedni, sietve felém.“

halál, görög euphemismussal, görög ideával, *álom; hímedet*, — *férjedet*, magával hordja a *férfi felsöbbség* mellék ideáját; *hívedet*, elvan nyüve;

jó ipadat, — nem absolute, hanem relative; *hozzád jó* — és igy *szeretett, kedves*;

mind, — hogy a *sok*at fesse

Erzsijök, a név 3-dszor itt, a czímmel, hogy fesse, mely kedves vala, a körnek a név.

Nem igazán görög izlésü, nem gyengéd epigamm ez? — S a halhatatlanság, vigasztaló ideája metaphysicai feszegetések nélkül!

Csókolj össze értte. Ez nekem igen kedves dolgozásom.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Pannonhalmán, május 5-én 1830.

Kazinczyhoz Guzmics.
szives tiszteletét.

Három levél eddig töled nálam, kedves barátom, válasz nélkül. Mikor a harmadik érkezett, elijedék, hogy a kettöre mégsem feleltem, semmit. Mindég készültem, mégis maradt; összesürüsödött dolgaim, s s némely kedvetlen körülmények nem engedtek nyugodtnak lennem, pedig neked csak igy szeretek irni. Mult héten végzém az ismét megindulni készülö *Egyházi értekezésekhez* dolgozásomat. Tegnap *Urániához* hösi drámámot (*Meteusz*, vagy barátság diadala) S ma neked, *Szemerének* és *Döbrenteynek* irok. Aztán veszem vizsgálat alá a *Szemere* küldte nyalábot, melyben töled két biographiát (*Daykát* és *Báróczyt*) *Dezsőffitöl* egy felszólitást az *Élet*irásra, egyet *Döbrenteytöl*, (*Barcsayt*) és öncriticát találék. Mit fogok ezekkel tenni, még magam sem tudom; biographiát ugyan eleget olvastam, de soha azzal a gonddal, hogy megis itéljem,

Igen örülök a *Grófhoz* irt levelednek. Magadhoz méltólag irtad azt; de a mit folytában nekem irsz, a nemes lelkü *Grófról* hinni nem tudom, hogy ö magában boszonkodjék, s nyilván simát játszék. Hogy a *Gróf* elhitetve az epigrammának ellene czélzásáról, elég érzékeny volt azért neheztelni, nem kétlem, tennen magad is nemes lelküségének tulajdonitod, ki nem különben nemeslelküségböl fájlalád, hogy a Gr. ellened gyanuba esett. Ha ezt más teszi, olyan, kiben erántad meleg szivet soha nem tapasztaltál, hiszem, hogy meg sem fogál hunyorodni. Én a *Grófban* nem annyira haragot, mint illetödést, fájdalmat látok. A nemes harag ugyan nem bujkál, nem játsza a simát; de nem is goromba, nem dühös, nem mocskol, nem forral alacsony boszut. És jó, ha a harag tikkadni tud, s az ember feledni.

Megrettentem, mikor annak ellenében *B.* haragját látám általad dicsérve említetni. Nem örömest ereszkedem ennek a piszkos jelenetnek vizsgálásába. Én *Bajzát* nem különben mint te becsültem; örültem gyönyörü fejlésének, szép tudományának, szorgalmának, tollának. Olvasván gyilkoló *Figyelmeztetését*, vissza borzadtam a böszülttöl, alig tudám megfogni, mint származhatott olyan valami a müvelt ifjútól. Sajnáltam öt, ki másokat mocskolván, magát oly rettenetesen tudá feledni. Igy édes barátom, kivánatosb a természeti vadság, melyböl a tudományok által emelkedni akarunk. Vizsgáld a dolgot úgy a mint

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

fekszik, feledve kik között történt, s lehetetlen, hogy *Bajza* haragját nemesnek találd. Olvasd, mint írt nekem erről a szép szivű *Szemere*.

Ami *Bajza* (és czimborái) s *Wigand* (és egyesültjei) között történt, vásár után tudtam meg: feleségecském hozá ki az irtóztatóan galád *Figyelmeztetést*, hol *Döbrentey*, kit uralkodás és nemzet, s bel és külföld, legtöbb érdemü literátoraink sorában tisztel, és méltán — nemzetrablónak s nemzetfertöztetőnek vádoltatik, minden legkisebb bizonyságocska s gyanúcska nélkül; egy példányt *Helmeczy*, másikat *Bártfay* harmadikat *Fenyéri*, negyediket a *Figyelmeztető* — — — — küldvén hozzám. — Azt vélék, hogy a *Döbrenteyn* elkövetett gonoszság örömemre lesz: de látom balul ismertetem. Idegeim megvalának rázva, s elundorodtam mind attól, a mi tudós czim alá tartozik. Igy *Szemere*, kinek lelke szépsége becsesb leve nálam mint vala. — A mi nekem leggonoszabb *B.*-ban, az, hogy azt az *egyet* könnyen kitalálhatónak mondja. Én a tizenegy között négyet olyant ismerek, kiket tudományos érdemeikért az egész haza becsül, s megvallom, a négy közül, melyiket értheti B., elgondolni nem tudom. *Dezsőffy* és *Kis János* között bizonyosan te sem tudnál, nem szeretnél választást tenni; pedig talán épen ezek a *valaha fénylő, de már erőtlen, elaggott bajnokok*. Mit mondasz te erre, te 70 esztendős férfiú? Örvendhetsz-e, örvenhet-e *Kis*, az ily példásan fejlő ifjúságnak. És ugyan mi kivántatik inkább a Lexicon iráshoz, vidáman lobogó tüz-e, vagy érett komolyész, és tapasztaláson épült itélő tehetség? S én *Kiss Károlyt* említem még, kiben mind a kettő épen most van legszebb arányban, s hogy gondos iró, dolgozásai mutatják. És *Döbrentey* minden ellenkezésed ellen is, barátom, egy közönségesen becsült íróink közül. Sajnálom, hogy ennek feleletét megnem olvastad; úgy felel ő, mint egy komoly, önérdemét érző, de nem fitogtató férfiúhoz illik; csak az ügyet tekinti, a személyt, s reá szórt mocskokat ignorálja. Ez a nemes harag barátom. Ő illendőbben nem felelhetett. A többi csak a kölcsönt adá vissza. Utolsó leveled biztat engem, hogy a dolog eránt egészen más itélettel fogsz szólani, mihelyt mindent összevetsz. Te is kezded *B.* elragadtatását oly csapásokra sajnálni, melyek a harag veszedelmes indulatából származtak; s miért haragszanak? Mert meggátoltattak hasonló munkának kiadásában? Örülniek kellene, inkább, hogy a kedvetlen munkától felvannak mentve, és jóval kedvesebbre röpülhetnek által. — Vajha ily mocskos jelenések ne aljasitsák többszer literatúránkat. Az ilyen vadságok nem fognak lélek és szivnemesitést felhozni, a mi pe-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

dig egyetlen czélja literatúránknak. Ne, édes barátom, ilyeseket ne dicsérjünk, netalán dicséretünkkel több hasonlókat támaszszunk.

Köszönöm az igen szép epigrammát, melyben a leggyengébb érzés hatja meg csuda hatásával a fogékony szivet.

Fő Apátunk beigtatására készített verseimből sat. én neked régen küldék példányt; *Károlyi* úrra bíztam már april elején. Ird meg, vetted-e már? Különben *Bártfay* úrhoz fogok mást utasítani. Élj szerencsésen kedveseiddel.

Széphalom, május 17-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy.

Igen is, undokabb összekapást pályánk mezején, mint ez a mostani, még nem láttunk; azt egyre vallom veled; abban különbözöm, hogy még te azt nehezteléssel látod, s terheled az egyik fél küzdőit, én nyugalomban megyek tovább társaim gyarlóságok mellet s nem lesegetem, ki vétett, s nem feddem, nem büntetem. Az rám nem tartozik; nélkülem kezdék a pert, nélkülem bé is végzik,

Te megvagy botránkozva a *Bajza* hangos beszédén. Reménylem tehát, hogy azon is meglészesz, a mit a más fél emberei tevének. Történt volna-e ez a gyalázat, ha *Döbrentey* szerényen felelt volna a szerény kérdésre? Higyj nekem, ideje volt, hogy *D.* megtanulja, amit eddig tudni nem akart.

Én azonban áldom sorsomat, hogy e perben részem nincs.

Előbbi levelemet nem értéd a szerint, amint értetni akarám. Jó ember engedékeny tud lenni a jókhoz, kivált ha a jók belső érdemeikben nagyok is. Miért ne legyen nekik is gyengeségök? Hidd azt, édes barátom, hogy az ilyekben a nagy bántást is könnyű felejteni.

Feleségem életéért öt hét olta reszketek. Orvosa halált jövendöle; de a természet és az ő életereje megtartá. Valóban gyógyúl. Az *eperjesi* és *egri* út megrontá tüdejét. Tizenkilencz nadály szivta ki gyilkos nyilalásait. — S *Kázmérból* tegnap jöttünk meg az executióból. Oh barátom, megnyerni a pert három táblán, és mégis kijátszatni — ez irtóztató mestersége a Prókátorságnak. — Szánj és szeress.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Pannonhalmán, jun. 8-án 1830.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Épen készülék hozzád írni, hogy már egyszer én előzzelek meg téged, s ime érkezik leveled.

Édes barátom! azt a rút scénát én szeretném nem tudni; de minekutánna tudja az ember, nem boszonkodnia nem lehet, annál kevésbé lehet pedig, hogy a had támasztó *Bajza*, egy szebb reményü fiatalaink közül. A nélkül, hogy a mocskos dologba avatkozni kivánjak, nem türhetém, hogy neked, hogy *Szemerének*, el ne mondjam, mit érzek; neked annál biztosabban, hogy te ebben is megelőzél engem. Én a gonosz megtámadást visszalökő feleletet nem tudom oly szorosan itélni. Hogy ez nem fog kímélő lenni, kiki, maga a megtámadó mindenek felett, előre láthatta. Ott a harag magától támadt, s alacsony ösztönből, itt ingerelve volt. *Fenyérinek* kérdéseit sem lehet szerényeknek mondani, bennök röjtözött már a fulánk, kicsinált előpóstája az iszonyatos szúrásnak. De te még most is hibásan látod az első felelőben *Döbrenteyt;* s én ebben a *Cserneczky* feleletében még elég csendes eligazításokat látom a gúnyt mosolygó kérdéseknek. A másod ízben felelők között pedig *Döbrentey* maga tartá meg a férfiúhoz illő tónt. Ez legyen utolsó említése részemről kettönk között ennek a rút veszekedésnek.

Én, megvallom, *Döbrenteyt* becsülöm, kedvelem; ő nincs széptulajdon s érdem nélkül; a gyengeségek engem nem idegenítnek. Mi a pénzszenvelmet illeti, nem dolgom; sajátjával kiki tehet miattam a mit akar. Gyülölöm a mindég zárt markú fösvénységet; de becsülöm a gondos, takarékos költőt. S az, a ki szeret csinosan öltözködni, szép körökben megjelenni; tiszta jó ízlésü házat tartani, kényére utazni, jól élni, az ilyen nem fösvény. Ilyen pedig *D.*

Gondold el, mint eszelősködtem én kettőtökkel! *Szemere* megküldvén *Gr. D.* felszólítását, a te *Daykádot*, *Báróczydat*, *Döbr. Barcsayát*, öncriticájával, hogy mind ezeket recenseálnám, kedves ugyan, de nekem nem épen szerencsés munkát adott. Nem szeretek, nem tudok én boncolni, hasogatni. Röviden mondván el azért, érzéseimet inkább, mint véleményemet, a feladott tárgyak eránt; hogy többet adjak, téged és *Döbrenteyt*, mint irókat, állítálak szemközt egymással. Olvasd és mosolyogj.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

K. úgy ír, mint a ki írni nem köteles, csupa tetszésből; D. inkább kötelességből. *Az* inkább maga kényét, *ez* inkább másokét látszik tekinteni. Azért az *első* nem mástól akarja érteni, mi jó, mi szép; *emez* figyel inkább a közvélekedésre. K. nem aggódva bájos; D. férfias; *abban* érezhetni az erőt, ebben inkább tapinthatni. D.-ben a gond kitünik, K.-ban röjtözik. K. a grátiáknak, D. inkább a músáknak gyujt tömjént. D. lép, K. szökdel; *ez* mosolyogva nyilaz; *az* dörögve haragszik. D. ünnepileg, K. egyszerüleg kendős. *Annak* sikamlása a szem előtt megáll, *ezé* elsuhan előle. D. mindenektől kíván értetni, K. szeret nem mindenektől, sokat kíván találgattatni, s örül, ha csal. K. ritkán itél, de oly helyzetbe hozza az olvasót, hogy nagy fejtörés nélkül hozhatja itéletét; nem következtet, nem alkalmaztat, nem leczkéz; D. szeret itélgetni, következtetni, alkalmaztatni, leczkézni. K. mikor ír, csupán csak iró, tárgyán kívül semmit sem akar tudni; D. hazafiúi, magyar literátor, erkölcsmester egyszersmind; tárgyán kívül is szeret beszélni. K. inkább szépet, D inkább rendszerest kedvell; K. inkább mulatni, D. használni akar. K. szabadon ereszti Pegazusának fékét, s az kényére csapong, de csinnal, mint a jól kitanult paripa, melyre borzadva néz a tudatlan, s félti ülőjét a minden pillantati nyakszegéstől; ez azonban mosolyg, ménje csintalanságain. D. ritkán s csak vigyázva ereszti meg a féket, többnyire feszesen tartja, s pályáját szoros rendszerben, futtatja; észreveszi a kicsapást, s visszarántja a lovát. K. ezer szinben szereti mutatni szülöttjét; D. ritkán változtatja s tartózkodva a szineket. Honniaknak ezeket sem lehet tartani tisztán, valamint *azéit* nem egészen idegeneknek".

Mennyi igazság van ezen rajzolásban, ti magatok itélhetitek meg legbizonyosabban. *Szemerének* úgy küldém meg, hogy veletek közölje, s tegye azt, mit tenni, javallatokat kitudván, jónak lát.

Örvendek tisztelt feleséged javulásán. Elgondolom, mely nehéz a jó pár felének megválni szeretett hü felétől. Bizony elég veszedelmes utat tevél *Egerbe*, s én téged nem most csudállak elöszer, ki öregségedben oly merész utazó vagy. — Elég ostoba vagyok meg nem foghatni, miként lehet a kimondott igazságot még azután is feltartóztatni; és felette szomorúnak tartom, hogy épen azok teszik ezt, kik annak kiszolgáltatására vannak rendelve. Evangelium! Evangelium!!!

Nálatok mint jár az idö? Mi majd meg nem gyúlunk a száraz, nagy hőség miatt. Minden aszni indúl. A gazdák nem bő aratást remélnek; de szöllőink szépen állnak. — Élj szerencsésen, s láss még lesietö élted estvéjén sok gyönyörü esthajnalt.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Széphalom, junius 15-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
idvezlését.

Végre kezemben van ajándékod, édes barátom. A mult pénteken vettem azt *Szemerétöl Csányi* úr által, ki *Veszprém* vármegyében, vagy annak szomszédjában lakik. Szeretetre méltó ember, s barátja ügyünknek. Gróf *Széchenyivel* együtt szolgált, s *Himfyt* gyakran látja. Képzeled mely kedves vendégem volt, embereinkkel ismertetvén meg közelebbről.

Apátotok tiszteletére irt versed, mása a *Horváth Endre* szép *Zirczének*, s nagyon örvendek, hogy e munkádat és a mellé tett két *Sonettet* birom. Fogadd szíves köszönetemet érettek. De haragszom nyomtatódra, hogy a szép munkát és szép nyomtatást elrutította sok typographiai botlásival, és hogy ahhoz oly kopott betüket veve.

Utolsó postával vettem a hirt, hogy végre teljesen elkészültek a budai Typogr.ban a *Szent Hajdan Gyöngyei* is, s a maival teszem meg a rendelést, hogy hozzád 30, mélt. *Villax* úrhoz *Zirczre* pedig 50 küldessék. Az *Érsek* cisteri Szerzet tagja volt valaha, s *Zircz* dicsekedhetik vele. Így azt hiszem, hogy alkalmatlanságomat a *zirczi* Apát örömmel veszi. A munka ára 6 frt váltó czédulában. — Hasonlítsuk össze a *Sz. Hajdant* oly munkákkal, a hogy azokat adják, és a papír pénz világa előtt adták. — A mi bejön, *Szallusztom* megjelenését fogja segélni. S bár sok hasznot adhatna, mert kinek kellene több, kinek annyi mint nekem.

Sietek, és így elégedjél meg most ezzel. Élj szerencsésen tisztelt, szeretett, nemes lelkü férfi.

Széphalom, junius 18-án 1830.

Kazinczy Guzmicsnak
tiszteletét.

Mely gyönyörü és mesteri kézzel irt levél, melyet töled ma veszek, és mit mutathatunk szebbet literatúránk mezején, édes barátom. Kevély vagyok arra, hogy annak tárgya én vagyok, és hogy ezt felölem te mondod. Az ily öröm felejtetheti velünk bajainkat; rám ugyan leveled jóltevöleg hatott.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Gyanúba vevém magamat, édes barátom, ha belőlem nem elfoglalt szív szóla-e, midőn én nem egészen javalom ugyan, a mit az egyik fél teve, de a mit a másik, azt világosan kárhoztatom is. Azt kérdem tehát, hogy a *Fenyéri* kérdéseiben kajánságot lelek-e vagy csak meg nem elégedést? mert kajánnak lenni nem szabad: szabad meg nem elégedve lenni azzal, a mit látunk. Azt kérdem tovább, hogy ha erre az ő kérdésére csak meg nem elégedés adta volna feleletét, nem tudatlanság emlegetése, s a magával eltölt szív nevetségig menő pöffeszkedése, (mert a mit *mi* mondunk, a *más* ajakin *magunk* felöl, és ily vastagon, az csak mégis nevetségessé tehet bennünket; talán többé is mint nevetségessé) — történtek volna-e mind ezek? Én ismerem *Fenyérit*, s nálánál érettebb szerényebb lelkü embert alig ismerek, s ő a természettől szerény, nem tetteti annak magát. *Bajza* tüzes, de hochherzig; én ő belőle igen sokat várok. Nem örülök én a tüzetlen ifjú embernek. — De megvan ami megtörtént; örvendjünk hogy a dologban részünk nincs; s örvendjünk a jónak akár *Döbrentey* teszi, akár *Fenyéri*, utáljuk a roszat akár *Bajzában*, akár abban az úri emben, a kinek a tudomány szeretete megnemesítette lelkét, s ellenét szamárnak, czinkefogó fejünek stb. nevezi. — Jó következése van ennek is, ez mutatja a világ legjobbságát, mert a Conversations-Lexicon több gonddal fog megjelenni, s ezek a küzdők s a kik láták küzdésöket, ezután őrizkedni fognak, a vastagságoktól és a — pöffeszkedésektől.

Tegnap előtt vevém *Párisból* az *Aponyi* gyermekeinek tanítójuktól, *Fekete Gáspártól*, a mit, hogy írjon ki számomra, még taval kértem: — azt, a mit *Dussault* íra *Szalluszt* és fordítói felöl. Mondom én, hogy az emberiség nem szálhat ugy alá, hogy csak egy ember, hogy csak egy nemzet tarthassa magát nagynak; egyike különbözik a másiktól, de csak arczvonásokban; a ki igazságos, mindenik arcznak, mindenik nemnek megadja a maga érdemét. Ez a *Dussault* az általam mindég nevetett franczia nyelvben oly szépen, oly lelkesen ír, hogy ötet csudálnom kell. Boldognak tartom magamat, hogy ezt az írását ismerem, minekelőtte *Szallusztomat* kiadám. Elfogom ezt, a *Dussault* nevét említvén, mondani.

Ma indúl levelem *Pestre*, hogy a *Szent Hajdan Gyöngyeit* vegyék által, s küldjek szét. Én úgy hiszem, hogy te mind a munkát, mind előbeszédemet örömmel fogod olvasni. Fordításomat is-e? Valóban arról nem felelek; magam legalább soha sem szerettem, s talán azért mert prózában adni szépen hullámzó hexametereket bajosb, mint a tapasztalatlan gondolná, s az *Érsek* hatalmas mind a versben, mind a

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

nyelvben, mind a poetai alkotásban s festésben. — Élj igen szerencsésen, édes barátom.

Újhely, jun. 29-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Szemere és nője junius 19-én estve megszállának itt a fogadóban, s gyalog látogaták meg iskolai barátját Fő Notar. *Dókus László* urat, az pedig szekeréért külde, s magához hajtatá. Másnap *Dókus* úr nekem írt, hogy ha egészségem már engedi, jöjek be. Beteg voltam, fekvő beteg, de jöttem; az nap s más nap délig velek valék; délután haza kisértek. Így az az örömem van, hogy *Paliné* úgy szerette meg *Ferenczné*t, mint *Pali* szereti *Ferenczet*. — De édes barátom, mely változás *Paliban!* Én meg nem ismerém vala az utczán. Fél teste oda van; jobb szeme rángatásokat szenved; olykor be is vonódik egészen. Kerül minden haragot, minden lágy megindulást. *Ráday Erzsi* czímü epigrammámat sem meg nem olvasta, sem felmondani nem engedte. — Feledém mondani, hogy miolta öt *Pesten* láttam (1829. május 31-én) beretváltatja bajuszát, s ez arczán különben is változtatott volna.

Beszélé, hogy vette leveledet a *Döbr.* és köztem vont parallelával; de ö veled egy értelemben nincs. Fogod-e az én kevélynek hírdetett lelkem felöl hinni, hogy a hol felölem magasztalással szólanak, én azt egyszernél többszer megnem olvasom? fogod-e, hogy a mit *Bajza* értekezésében az epigr. felöl monda (*Tud. Gyüjt. 1829*), azt én egyszernél többet megnem olvastam? — De szép legalább, mondám *Palinak*, s egyébre fordítám a beszédet; — a gyalázatos pörre.

Pali részint széplelküségből, részint betegsége miatt, a mint a kérdésre adott feleletek kijöttek, s a küldök kiakarának hozzá jönni, megizente nekik, hogy látni öket nem akarja, mert előre látja, hogy erről lesz a beszéd, ö pedig az ily felhevülést nem türi, s a *Döbr.*-n ejtett igazságtalanságot nem javalja, sőt érette neheztel. Elmondám neki érzésimet. *Fenyéri* nekem ezen irásokat megküldé, de a nyomtatványokkal jövő levél kevés sorból állott, *minden panasz, minden vád nélkül.* Mint *Pali* olvasta meg, úgy én; az ily példátlan vadságot illő vala ismerni. De mint *Pali*, úgy én, részt e perben nem vettem, s soha venni nem fogok. Piruljon, a ki részrehajlással játsza a *Bírót*. — Azonban kimondám *Palinak* is nyilván és világosan, hogy én e mocskot, e gyalázatot egyenesen *Döbrnek* tulajdonítom. — Jó, édes barátom, hadd adjam meg neked, hogy a *Fenyéri* kérdésében már érezteti magát a nem javalás,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

talán a neheztelés; — ha F. barátja volt volna Dnek, nem nevezte volna a *Wigand* portékáit *epheméri becsüeknek*, s nem kívánt volna iróniával *malasztot* a dolgozóknak. (Hogy Fnek baja volt valaha Dvel, nem tudom; igen, hogy *Thaisznak Vörösmartyval*, a *Tud. Gyüjt.* redactiója miatt; s V. és F. szoros barátok, mint *Kisf.*, *Helmeczy*, *Bajza*, *Toldy.)* — De mely szerencsétlen gondolat vala az Dtöl, hogy az maga magát a *Wigand* szájában, azzal a neki saját üres czifrájával — (a *billegdegelt* vele még is elhagyatám) — oly megfoghatatlan szemtelenséggel tömjénezé, s magát egy rettenetesen silány munka miatt magyar *Campének* nevezé! mert van-e annak paedagogicus lelke, aki oly paedag. munkát ir, s azt jónak képzeli. — Mi az, hogy ő annak jóságát egy igen rendes okkal bizonyitja? S kellett-e, azokért a vagy szerény vagy szerénynek legalább látszó, kérdésekért *Fenyérinek* kajánságot, tudatlanságot csapdosni fejéhez? — Bizony ez nem vala okosság, ezt maga D. is megfogja most ismerni. S nem kellett-e előre látni, hogy a nyelvrontást emlegetőnek visszadhatják a kölcsönt? — marcziusban már megjelene az Annuntiatio a *Shakespeare* darabjairól, s a név előtt ott van a Prov. Commiss. és a Táblabirói czim. Ez hallgatólag emlékeztete *öcsém uramékat*, (igy szólítgatja D. ezeket a derék ifjakat, mint a Prókátor a maga patvaristáit,) hogy ő és ezek nem egyenlők. B. tudta ezt, tudta mi fog D.nek leginkább fájni, aki nem látja, hogy Bnak a *Csokonay* marhasága (a piros tojásban) koránt sem fájt úgy, mint Dnek fog a *kedhez* oly közel álló *kegyed*, és a *drága D. úr*. Valljuk meg, hogy B. goromba, hogy B. irtóztató, de azt is, hogy B. non sine dis animosus infans. Régen akarám én megsúgni Dnek, hogy jó volna megtanulni *Horácznak* e sorát: ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus. S valljuk meg, még a Prov. Commissáriusság nem a legfőbb tető a világon, ha azt D. — és ő igen méltán — igen nagynak veszi is.

Barátom, én a barátom előtt tartalék nélkül nyitom meg szivemet; patiarque vel inconsultus haberi; s az valóban nagy hiba. Soha én senkit mástól elvonni nem fogok, soha sem kívánni, hogy minthogy én ezt szeretem, más is szeresse, s gyülölje, mert én gyülölöm. De megkellene gondolnom, hogy az én okaimat, s amit én tudok, nem tudhatja más, s igy engem félre érthet. — Hadd mondjak el tehát valamit. — D. és *Thaisz* néhány esztendő előtt csaknem botra keltek, egymást össze lutránusozták, egymást össze teremtettézték. — D. *Fáy Andrást* a pesti utczán összeteremtettézte; — D. a *beteg Szemerét* össze infámis emberezte; — Döbr. egy Főispán leányával úgy bánt, a hogy egy frájczimerrel sem kellene; — egy igen respectábilis asszonynál, kinek fényes születése is

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

érdemel tiszteletet, első ott léte alatt elnyult a széken, s felfel ugrándozott, holott a hol magát kicsinynek érzi, merő hunyászkodás. — Két leányt kért meg, s az egyikkel jegyet is váltott, s ennek már bútorai is a háznál voltak, s *akkor* mondta ki atyjának, hogy ha leányával — — nem ád esztendőnként, el nem veszi. Mikor ez megtörtént, pökte őt ez, és érezteté D-vel, mely megvetést vona magára. Ezen szenvedései közt D. közel vala a megtébolyodáshoz, s *Way Ábr.* magával hozta le a Diétáról, ide is *Újhelybe*, hogy magát kiszellőzze. Itt panaszlá előttem négy szem közt, miserábilis arczczal, és hanggal, hogy ő a gyürü váltás után tudta meg, hogy a leánynak izzad a keze, a mit ő természettől nem tűrhet. Láttam, hogy el kell vonnom a nyavalygástól, s enyelgésbe csaptam által, hogy a tüzesb mátka azt a gyürü váltás előtt tudja. — Vedd ezt annak magyarázatjára, amit neked utolsó levelemben a dölyf és pénz szeretete felől mondtam. Ha *Szita* 800,000 fntot nyer a lotterián, és ha czifráz, mert kitelik töle, s ő azt szereti, egyszermind jó gazda, s vigyáz, hogy a czifra el ne eméssze a 800 ezeret, de mást el nem tapos — azt teszi, a mit én is bizonyosan fognék; — noha én még akkor sem czifráznék, — nem philosophiából, hanem *ízlésből*: — de ha *Szita* keresztül akarná fúrni magát a theatrumban a becsületes embereken, hogy elől ülhessen, s ezeket taszigálná, taposná, akkor a legnem czifrábbnak is jusa volna Herr von *Szitának* ezt mondani: Hören Sie, Sie sind a Flégel. — Ez egész apologiája minapi levelemnek.

D. nekem köszönheti, hogy most nem a *Luther* reverendáját hordja; én szerzettem *Gyulayéhoz;* s mint bána velem a Diétán, istentelen suttogásival; mint bána velem pesti utam előtt *Pesten.* (Ezt nem *Palitól* tudom.) Hidd el ugy szerettem, mint mindég. Gyengeség! mondám, s jó emberben azt feltehetjük. Megszokván a praeceptoroskodást, s meglátván *Igaznál* egy lapot *Szallusztomból,* rám írt, hogy az nem lesz jó. Minden neheztelés nélkül felküldém neki amit te megszerettél. Azt felelé, hogy az ötet meg nem győzé. Már akkor azt felelém neki, a mit Card. *Richelieunek* egy franczia iró e szavára: „Nem értem," — „Az" — úgy mond ez — *„nem az én hibám!"* — *Pestre* jövén, elkezde catechizálni. Barátom, mondám, ugyan mond el nekem, az együtt létel örömeit el kell-e keseríteni polemizálgatások által; s mikor annyi tárgy van, a mi bennünket egymás felé vonzhat, az olyakat kell-e elővenni, a mi egymástól félre von? — Kérlek, az Istenért; hiszen előre láthatod, hogy engem megnem térítesz; minek hát ez? — Lám én téged soha nem catechizáltalak és nem is foglak? — Hogy én azt *tartozom* hallgatni mondá. — Úgy, mondám, ne vedd tehát rosz néven,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ha kimondom, hogy én a te beszédedtől szint úgy borzadok, mint te az enyémtől. — Úgy elnémult, mint *Zacharias*. Én azonban más textust vettem elő, s nehezteléssel ment el, de nem gorombán.

Taval nem jöve a *Szemere* szállására, mert, úgymond, ott van *Thewrewk*, s *Szemerét* köszöntette, engem nem. —

Sok hetek mulva eljött, s épen akkor, mikor én nem gyanú, nem mende monda, hanem csalhatatlan hírek után tudtam, hogy ellenem miket hirdet. — Ennek az embernek lakatot kell vetnem szájára; ezután is fogja tenni, a mit eddig; de legalább úgy, hogy meg ne tudjam; s az nekem elég. Újra dolgozám tehát *Yorick* praefatióját, s egy nem teremtettés levelet írtam neki, de olyat, a mi elnémíthatá, s fenyegettem, hogy ha meg nem szünik, a levelet kinyomtattatom. Fő hadnagy *Kis Károly* urat küldé hozzám, nem a maga nevében, hanem mintha ez magától jött volna. Bizonyossá tettem, hogy bántani nem fogom, csak hagyjon békét. — Az *Erdélyi Levelekhez* maga kérte *Himfy* recensióját, de egy *Scholiont* vete hozzá, s hírem nélkül. — Mi neki a barát, csak ő figurírozhasson?

Édes barátom, illő vala hogy engemet ismerj, a mint vagyok. Tartottam töle, hogy nehezteléssel vevéd a mit ártatlanul írtam, az ő pénz és fény szomja felől, mihez, a mint írod, senkinek sincs köze, míg azért másokat magának fel nem áldoz.

Megterhelt levelet küldök. De bocsáss meg, nem tudtam rövidebbre szabni. — Ne engedje Isten, hogy szíved erántam elhüljön. A te barátságod nekem nagy kincsem.

Pannonhalmán, julius 10-én 1830.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Ha megtörténhetnék, hogy te engem megbánts, s hogy nekem reád neheztelnem kelljen; egy rövid panaszos levél — vagy ez sem — s néma csendes fájdalom, melynek tanúja talán csak előttem függő képed fogna lenni; enyhítője, vagy inkább édes élesztője, az a kötet levél, melyet töled venni szerencsés, s egykor oly igen boldog valék. — Nem, édes barátom, állhatatosan tisztelt férfiú! az a szeretettel elegy tisztelet, melylyel én te erántad eltelve vagyok, nem mindennapi nem közrendű; egy az magában, s egyetlen. Egé-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

szen más rendü pedig az, melylyel literatúránk egyéb baráti, segédi eránt viseltetem. Azt belőlem semmi eset, semmi tekintet ki nem olthatja, létem vagy teljes kioltása, vagy örök megkeseritése nélkül; s ez csak egy esetben, de a melyet én képzelni nem tudok, s nem is merek. Ebbe tehát, bár mi történjék, idegen történetnek befolyása nem leszen.

*D.*re haragudhatnám én is. Ő a parallela által bántva érzi magát; korállá a hasonlítást; engem most másodszor tart maga eránt igazságtalannak; s nekem stylust *görgöbbet*, kellemesebbet, szivet megragadóbbat kiván. — Én sajnálom az embert, ki a megtisztelést bántásnak nézi; de magam mentem őt magam előtt; a hasonlítás épen rosz időben történt (ha ugy veszszük a dolgot a hogy áll, talán épen a legjobbikban) a több oldalról megtámadt ember mindenben csak megtámadást lát. Mert mi is van abban disztelen, vagy dicstelen is? Hogy ö veled nem ér, azt talán maga legjobban tudja: nagyobb mellett állani pedig, habár árnyékban is, nem tiszteletlen dolog. S nincs-e ö neki tulajdonitva több olyan, a mi által sokaknak itéletökben nyer; s neked olyan, a mit sok nem dicsér? Azt vélem, más kérdés ez: milyen ez az iró? és ez; kinek minő tulajdonú iró kedvesb? *Cicero, Szalluszt, Líviusz, Tacitusz, Horácz, Virgil, Ovid:* mind jó irók; de nem egy tulajdonságuak. Én ezt elég világosan iparkodtam D.nek megfoghatóvá tenni. Mint vette, még nem tudom. Akaratja ellen jóváhagyása nélkül, kiadatni nem engedem; és szeretem (de fájlalom is) hogy *Szemere* sincs velem egy itéleten, igy örömest kitörli azt.

Mi a többit illeti, nagyobb részén mind, a mit irsz, tudva volt előttem, de az audiatur et altera pars, hibázott: s én az ilyen dolgok eránt nem örömest kérdezösködöm, legkevésbé annál, kit a dolog érdekel. — A mi közted *Sz.* és *D.* között történt, tudom mind a két részről, s egyebet literátori gyöngeségnél nem látok benne, milyenért egymásra haragudnunk, egymást nyilván bántanunk, nem illik. A többi rút; de vannak pillanatok, melyekben a jót is elragadják indulatosságai. Csak ugyan az ilyennek barátsága kivánatos nem lehet; de azért a közönség előtt nem kell oly vad scénákat nyitni, milyeneket az ellenrész nyitott; és nyitni még sem szünik. Már *Thewrewk* is bebocsátkozott; tegnap előtt vevém a vad csapásokat. Az efélék csak a mocskolódókat s a literatúrát mocskolják; a vakmerőknek utat mutatnak hasonlóknak merésökre, kik majd a legtisztább igyekezetüeket is sárral fogják hajigálni; a jobb izlésüeket pedig undorral töltik el magok és a literatúra eránt. Ez az oka, hogy *Bajzát* a szépen kezdőt,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

sajnálom. Mért nem tudják magok között végezni, ha mi bajok van egymással? A közönség előtt csak jóval, széppel illik menjelenni. Én azonban a dologról többet tudni nem akarok; ha nem csendesíthetek, tüzelni bizonyosan nem fogok. — A te szép, erántam annyira nyilt szived zálogom, hogy efélékbe keverni, — te pedig bizonyos légy benne, hogy közlött dolgaidért miattam pirulni — nem fogsz.

Várva várom a *Gyöngyökből* rendelt példányokat; ird meg azt is, a pénzt hová, s miként küldjem, hogy biztosan küldhessem.

Isten tartson egészségben, és vidámságban önnöseiddel.

Újhely, julius 23-án 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
tiszteletét.

Édes barátom, olvasád *Zajbajt*? S mit mondasz rá? Kellett-e egy országszerte tisztelt férfinak e perbe belé avatkozni? Illett-e egy ily férfinak oly alacsony ironiákra, sarcasmusokra, s arra a nem lelkes anagrammai elnevezésre sülyedni? S mi lesz abból, ha az a lelkes tüzes ifjú magát elragadtatni engedi? S mit mondjon az ember, mikor mindég szelidséget, simaságot hall prédikálni, de azután azt látja, hogy a tanítás és a tett ellenkeznek egymással. Megmaradok érzésim mellett, s azt mondom, hogy inkább szeretem a tüzes embert, mint a nem igazat.

S minekutánna egy szerencsétlen megtévedés ezt a nagyon nemes lelkü embert összeütődésbe hozta velem, s később látta, hogy vétkem nélkül bánta, nem kelle-e nevemet ezen *Zajbajában* kikerülnie, mig azt szükség nélkül előhozza, s fedd hogy a *Csokonay Árpádiását*, minekelőtte az megszületett, kárhoztatám? — Ne hidd, hogy ezek nekem fájjanak, nem barátom; én azt hiszem most is s makacsság nélkül, hogy az után, a mit *Csokonay* hagyott, bizonyossággal lehet mondani, hogy az ő *Árpádiása* szerencsétlen mü volt volna. — Nem fájnak; de meg nem tudom fogni, hogy az ily fejü, tudományú, lelkü, s társasági tónusú ember mint bánhata igy nem velem, hanem magával.

S mit gondolsz, hát én mit fogok tenni?

Hallgatok. — Azonban *Szalaynak* a *Muzárionra* tett jegyzései kivánják, hogy szóljak, s szólni fogok, s *Csokonay* eránt is, de a *Gróf* — nevét elhallgatom. —

Ha ez a nagy ember a komoly neheztelés hangján szólitá meg vala *Bajzát*, nem volna szavam a feddés, dorgálás, boszú miatt. Istenek

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

is haragvának, s a *Pyton* sárkányát megölni nem tarták rútnak: de valakinek nevéből csinálni tréfát, s ellenségünket nagy tudósnak, magunkat tudatlannak neveznünk, nem szerencsés elmésség, s bár mint fedezzük, kitetszik, hogy az ironia a tudatlan alatt is az ellenkezőt jegyzi. —

Ezt néked mondanom szabad volt, mert mások előtt hallgatok a még ma is szentül szeretett ember felől. De többet tettem. Megkértem *Fenyérit* és *Bajzát*, hogy emlékezzenek a nagy férfiú polgári érdemeiről, emlékezzenek, hogy a bántás ennek tiszteletre méltó hitvesét, s gyönyörű gyermekeit megfogná szomorítani. Valóban tettem ezt, és melegen.

Barátom, erről az emberről közönségesen azt hiszik, azt hitték a Diétán is, hogy túl élte magát. Sajnálni kell az emberek sorsát, s ezt még aggásában is hiven tisztelni. Én holtig fogom, még ha bántana is.

Mi készülünk a gróf *Mailáth* installátiójához. Viczeispánunk, báró *Vay Miklós* engem szólíta fel, hogy irjak verset a transparent táblára, és az ebédlőbe. Rettegtem, mert a parancsolt vers ritkán ér valamit. Valami újat akartam adni, s minthogy Főispánunk *Fiúmében* szolgált, s füle ott az olasz formákhoz szokott, olasz formájú complimentet irtam neki a *Metastasió* példái után.

Én szültem őtet, én neveltem, } Zemplény vármegye
Kevélyen láttam nagy fejlését, }
Itten tevé első lépését } honor. notarius, és honor. főnotárius volt.
De ah, a nem hív elhagyott. }

Most jő s enyém! — Enyém! s örökre?
Erőben ül fel kormányomra,
Szent ég, tartsd meg boldogságomra
A jót, a hívet, a nagyot!

A vármegye házával áltellenban ez fog égni estve:

Tekintsetek alá magas egetekből
Ti a *Mailáth* háznak elhunyt csillagai,
S lássátok, mint kelnek régi nemzetekből
Házatoknak ismét új ragyogványai.
György, *) a honnak s *Honthnak* tündöklő nagy fénye.
Antal, te, *Zemplénynek* öröme s reménye.

*) a personalis fogja installálni.

Az olasz alakú közönséges javalást nyert, s Viczeispánnénk, bécsi leány (báró *Geymiller Katalin*) most tanul magyarul, versemet azonnal eltanulta. Élj szerencsésen.

Pannonhalmán, julius 22-én 1830.

Guzmics Kazinczynak
barátságos idvezlését.

Boszonkodom, hogy *Gyöngyeidet*, most már a mieinket, még sem birom, pedig a győri vásár is elmult már, s mindenfelé hordozzák azokat. Irtam *Esztergomba Szedernek*, hogy az universitas typographiájától vegye által. Bár eszembe jutott volna, azokat eleve oda rendeltetni, eddig kezemnél volnának. *Majer* kanonok irja *Fejérvárról*, hogy ő azokat *Villax* apátnak 50 példányban, maga jóvoltából pedig *Fejérvárra* 10-ben, hogy keljen ott is, hozta el. Igy csak az enyémek késedelmeskednek; de neked mindegy akár ki által, s hol terjesztessenek, csak terjedjenek. Föapátom 10 példánynál többet nehezen fog megtartani; a többivel máshová kell fordulnom; *Győrött* már vannak nehány biztos embereim; itthon is fognak találkozni, ha addig máshol nem szereznek.

Endre, most vagyon alkuban a typographusokkal *Árpádja* felett, Bécsben censuráltatott minden törlés nélkül. Egy pár úr volt nálunk, lekivánt kisértetni *Endréhez* (ez lábával egyre bajlódik.) — Itt arra inté a költőt, hogy csak kevés nationalismus legyen ám benne; a censura után. ! —

Minden forrani kezd ujra. *Büki Nagy Pál* kemény beszédet tarta marczius 2-án maga védelmére a sok mende monda ellen. A Föispán, a tiszti kar nincsenek kímélve, egy igen népes gyülésben. — A beszédet csak most kaptam meg, s másoltatom, add értésemre, olvastad-e? fogom belőle közleni a különösbeket. Előttem ő tisztán áll előbbi fényében. Beszéde nem czifra költemény, benne tettek beszélnek. Velem azt ohajtatja, hogy bár minden vármegyének volna egy egy *Nagy Pálja*. — Most az a gond fárasztja az elméket, *Nagyot* fogják-e a Diétára küldeni? Nem kétség előttem, hogy a hazának sok lelkes fia vagyon, s egynek kimaradása, valamint halála nem fog velünk hiányt éreztetni; de szabadabb, egyenesb lelkü férfiút én nem tudok. Azonban ezt reám még kevésbé bizták, mint a literátori harczot. Örülök, hogy a pörös felek, mintha összebeszéltek volna, egyszerre munkára oszlottak. — Ez nemes küzdés; itt lehet dicsőséggel megvivni az elsőbbség felett;

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

csakhogy a szerencsésb ne feledje a szerénységet, s ne éreztesse felsőségét oly érezhetőleg. D. erántam kérlelve van, de még sem engedi, hogy még most, épen most, veled parallelába tétessék. Gyöngeség, de kímélést érdemel.

Széchenyi Hitele felett mindenütt pálczát törnek. — Ez egekig magasztalja, az pokolig legyalázza. Ellene kiált mindaz, a ki szeret régi magyarosan élni. Most kaptam ellene egy kéziratot *Szalából*. Pipás nemes ember szól abban társaihoz. A jelszó: *Szálj le nemes, ülj fel paraszt!* De azért ő is haragszik, hogy a táblabirók mód felett szaporítatnak. — Látom naponként inkább megoszlunk, mint egyesülünk. De mi azért egymást szeressük. Élj boldogul.

Pannonhalmán, sept. 1-én 1830.

Édes barátom!

Levelemet leveled követte, s ez a tied mindeddig válasz nélkül maradt, mert közel állván új dispositiónk, ezt akarám megvárni, hogy ha más hova történnék rendeltetésem, mint egy kis szele fújt, azonnal tudósítsalak eránta. Hála Istennek maradtam.

Azalatt kaptam a te, *Bajza* és *Vörösmarty* drámáitokat. A tiédről mit szóljak! *Bajza* jól dolgozott; de *Vörösmartynak* ez a munkája minden eddig tett dolgozásai között a legszerencsésebb. Egyet tévesztek benne: *Kont* ereje nincs benne eléggé kitüntetve, mint *Schillernél Tellé*. Mind e mellett a dráma, eredeti drámáink között egyetlen, hasonlíthatatlan.

Gyöngyeidet még sem láthatám! Átkozom typographiája, a mit legforróbban ohajtok, azt nem küldi. *Szederre* biztam, s még sincs; és egész *Győrben* nincs, vagy csak hogy láthatnám is.

Kisfaludy Károly, ki ujságot akar vala irni: „*A Jelenkor*“ czim alatt, s már megnyeré a privilegiumot, *Győrött* feküdt egy ideig betegen; innen *Pestre* viteté magát oly nyomorú állapotban, hogy félös, ne talán még az útban elhaljon. Általán nálunk sok a beteg, s a jövendő rémít. A nagy hőség ugyan szünt, de esönk még sincsen. Az élet sanyarú táplálója a *Grundbeer*, semmire sem tud menni. Ellenben *Kisfaludy Sándor* reá beszélé *Zalát*, hogy *Füreden* theátrumot épitsen. Ő maga fog a felvigyázó lenni.

Ma két kedves hírt hallék, hogy a domesticát a nemesség fogja fizetni ezentúl; és hogy az új magyar király hazánk kebelében fogja lakását venni.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Bocsánat, a nem gondos irás végett; bejött nálunk a járás kelés, zsibongás ideje. Isten veled.

Guzmics Izidór.

Újhely, sept. 10-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

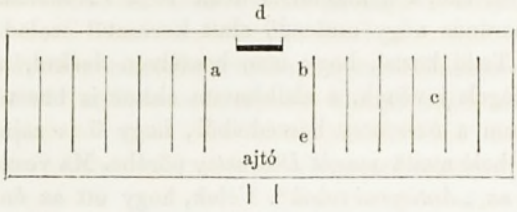
Tisztelt kedves barátom, mely édes örömektől fosztám meg magam magamat, hogy neked oly régólta nem irtam! De te a magyar *Kurír* leveleiből tudni fogod, egy részben mi fogott légyen el ezen örömtől; más részben mi fogott el, képzelheted. Lelkem legalább álmatlan éjszakáimban, sokat forga körülted, s te tudod, hogy ha hallgatok is, rólad, kit nem csak szeretek, hanem tisztelek is, még pedig a hogy keveset, el nem feledkezém.

Ritka ember szereti úgy a czifra napokat, milyen az vala, melyen mi gróf *Mailáth Antalt* látánk bársony székünkbe beülni, mint én. Olyakat látunk, a kiket régen nem látánk, és a kiket régen vágyánk látni, söt olyaknak jutunk ismeretségökbe, szeretetökbe, kik azt érdemlik, de a kiket még hirökből sem ismerénk. — Meglátni ismét ezt a szeretetreméltó ifjú Föispánt, — *Kézy* ezt *venerande puer*-nek nevezé gyönyörü versezetében — már az is öröm, s nagy öröm volt. Csak éljen, s épen éljen, az nem sokára a legelsök sorában elöl fog ragyogni, még pedig a jók örömére. — A mint estve bejött, a rettenetes hőségben, hozzá nem tudtam férni, s szerényebb is vagyok, minthogy tolakodni tudnék, s akarnék. Másnap gróf *Dezsöffyhez* mentem, s *Vay Ábrahámhoz* tértem be, mert szállása előtt ment utam *Dezsöffyhez*. Őtet még ágyban találtam. Velem egy csoport rohant be hozzá, s igy én kisiklottam a szobából, bucsu nélkül; mert a bucsuzás haszontalan ceremoniája az egész társaságot zavarba hozza. — *Dezsöffy* fiscálisával tarta conferentiát; igen hamar ott hagyám ezt is. — *Telekyt* beretválák, s igy a taval, még iskolában járt s már felesküdött prókátor testvér öcscsét, *Teleky Lászlót* kerestem. — Ez kiment. Két fiatal ember fodrozgatá haját. — Nincs-e itt *Petrovics* úr? kérdém. — Az én vagyok. — Bocsásson meg az úr szerencsétlen szememnek, mely a physionomiákat meg nem tudja ragadni. Hát nyomtatják-e a synchronist. táblákat; mert azokat én is varom. — Igen is nem sokára készen lesznek. — *Döbrentey* s *Thaisz* s *Fenyéry* és *Bajza* hozódék elö. Nem bántám a két elsöt, a két utolsónak védelmére keltem, tisztemnek néztem barátimat megnem tagadni. — Nem kell

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

vala kevélyen és bántólag felelni, mondám, a kérdésekre, s nem volt volna baj. — Ezt *Petrovics* is megvallá sokára; meg azt is, hogy a „didicisse fideliter artes“ felette roszul illett a *Csokonay* brutalis verse mellé. — Azonban behivának *Telekyhez*. De alig kezdénk szólani s ime két csoport, kik nem beszélni, hanem csak udvarlani jöttek, ránk töre, s elillantottam.

Az ebédhez késöcskén mentem, s igy messze estem a centrumtól, hol a Főispán az egyik, s az iktató a másik asztalnál praesideáltak. Ez vala

25 öl hosszú és 5 öl széles ebédlő, 12 asztallal; *a* a Főispány, *b* a Personalis. Én a *c*-nél találék helyet; s innen szabadon mentem, valahol ismerőst pillantottam meg. Sokára mentem a két főasztal felé, mert egy vörös övű pap úr, azt kérdé egy zemplényi úrtól, ki mellett üle, hogy ki az a fekete ruhás ösz fejü ember, s hallván nevemet, kérte ezt, csinálja, hogy feléje is jöjek. A pap úr viski plébános és esperest volt *Honth* vármegyéből, nagy barátja nyelvünknek. — De most a kir. tábla assessora mélt. *Szerencsy* úr, ki az ajtóhoz közel az *e* mellett ült, még messzére rám kiálta; balját az ajtóval általellenban függő óriási tükör felé nyujtván (az óriási tükör papiros volt, e versemmel; (Én szültem ötet.) Urambátyám, ezt nem is kérdem ki irta, maga árulja el iróját a vers. *Szerencsy* olvas olaszul, s nem csuda, ha meg vala lepve. — Nem nagy dolog, de behoztam itt is a szép idegen formát, s szerencsémre az oly izlésü ember, mint a lelkes *Szerencsy*, javalá; s ezt keresém egész életembem. Emlékezel-e mit monda *Toldy* a *Tud. Gyüjteményben* a *Bowring* szavaival? S hogyan történhetik, hogy ezt *Döbrentey* és az öfélék nem értik.

Midön az ebéd véget ére, a Personalis elmenvén abaujvári Viczeispány *Komáromy* mellett, a maga jobbjával ennek balját megfogá, s úgy méne végig az udvaron. Én utána *Szerencsyvel*. — Te értesz, hogy ezeket nem hiúságból mondom, hanem hogy tégedet akarálak tenni részesévé örömimnek.

Délután *Fáy Ferencz* és én *Telekyvel* akaránk szólani. Ennek szállást az igen tiszteletes Patikáriusnál adának, mind azért mert közel

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

vala háza a vármegyéjéhez, mind azért, mert maga s háza népe igen respectabilis lelkek. Ez jelenté, hogy *Teleky* épen vetkezik a nagy melegben; várjunk. Mig ott állánk, a Personalis és a Föispán *Teleky-hez* menének. Időt engedénk nekik, hogy beszéljék ki magukat, s akkor menénk be, mikor gondolánk, hogy mindenen áltestek. Engem a Personalis foglala el; *Fáy* a Föispánnal szólott. A *Kézy* versei hozódtak elő. Mint van az, hogy a protestánsok oly jól tudnak deákul? — A kálvinisták inkább mint a protestánsok, mondám; s oka, mert ezeknek nagy Bthecájok van, s a kalvinista deák 10 s 12 esztendőt tölt iskolában, a lutheránus négy esztendő alatt keresztül szalad rajta, s polyhistor lesz. Tedd hozzá, hogy nem beszélvén deákul, nem rontja el nyelvét. Vendégek jövének, s elsiklottam ekkor is bucsu nélkül.

Ugy látom a *Szerencsy* beszédeiből, hogy ő is sajnálja, hogy a tiszteletes *D.* belé avatá magát *Döbrentey* pörébe. Ma veszek hirt, hogy jö számomra az „*Anticyrai tobák*". Félek, hogy ott az én *D.*met kedvetlenség érte. Még nem tudok egyebet mint az irás czimjét. — A *Zajbajban* aligha némely sort *Döbrentey* nem sugalott D.nek, s az nagy istentelenség, hogy ezt a tiszteles embert tette ki a koczkának, hogy triumphálhasson. Rendes, hogy a neologismus védője pedantoskodik most némely idegenektől eltanult szólások piszkálgatásán. De az kegyednek *nem megy*, es geht nicht, cela ne va pas, ista res non procedit. — Vétek-e az eféle? —

Boszonkodol, hogy nem vevéd *Gyöngyeimet*. Képzeled miként én! Igy boszonkodik a váradi püspök, igy *Ocskay* udvari káplán és váradi kanonok, (Zemplényi születés és b. *Splényi* leány fia) Ismered-e ezt? Én személyesen. Jó ember, szeretetre méltó ember, s a ki nem sokára püspök lesz. *Rumy* a *Spiegel*-ben, szóla *Gyöngyeim* felöl. — Kár, hogy nem hexameterekben, ugymond. S igaza van. De az olajfestés helyett, jól dolgozott rézmetszetet birni, az sem rosz. — Ő nagyon meg van elégedve elöbeszédemmel, s annak örvendek. Neked édes barátom azt óhajtom, hogy, a „*Sz. Hajdan*" éneklöjét lásd és ismerd, s hogy ö téged szeressen.

Ma irok *Pestre*, hogy küldjék valaha *Gyöngyeimet*. Jót akara a küldő, midön a kis papokra bizta, de nekem kárt tett. Szükségem volna a pénzre, s mely szükségem. — E héten egy lovamat vesztém el, ma éjjel öt sertésemet hajtá el egy éjjeli tolvaj, ebeimet kenyérrel némítván el. —

Reszketek az általam oly hevesen szeretett *Kisfaludy Károly* életéért. Barátom, ki pótolja ki az ő ürét? Senki. Egyetlen a maga nemében.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Toldy September 3-án érkezett meg *Pestre*. Hála az egeknek, hogy *Párisban* nem volt, mikor az a tüz kiüté magát. Gyönyörü humanitással történt a nagy crísis, de hány ezer ember lett az idea áldozatja, s milliomok kivántatnak a kárért. Optima administrationis forma, quae optime administratur.

Nem tudsz-e valamit a *Villaxnak* küldött példányokról? A cisterciták 50nek szerezhetének vevöt. Hiszen PYRKER diszek nekik. — Sietek csak két órám szabad a posta bezártáig. Élj szerencsésen. Én szerettem volna, ha nem Pannonhalmárol vehetném többé leveleidet.

Most olvasám meg gondosabban a ma érkezett levelet. — Az „*Anticyrai tobák*“ a *Thewrewk* müve — És így nincs mit félnem barátomért. —

Pannonhalmán, sept. 19-én 1830.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Semmitöl egyébtöl, mint a legroszabbtól tartottam leveled hoszabb elmaradása miatt, hogy t. i. beteg vagy, s halálra vagy beteg; de elgondoltam utóbb azt is, hogy a fényes Installatió neked is gondokat szerzett. Hála Istenünknek, ez utolsó s nem az első igaz. — Igen, olvastam mind a te új szinü rövid versedet, s elmondám a mieinknek bátran, hogy az a tied csak a tied lehet; mind *Kézynek* hoszabb, de szinte gyönyörü latánjait. Ritka, idönkben, a jó latán költemény, s én áldom Istent hogy ritka; de én már több catholicustól különösen piáristáktól, jött latán verseket nagy megelégedéssel olvastam. Köztünk is él még két öreg (egyik a tihonyi apát, volt regensünk, nekem pedig 180⅕ *Sopronyban* a poesisre vezérem és ösztönözöm) kik, még vénájok engedte, classicai nyelvü, remek verseket irtak. A dolog csak azon fordul, ki mire, s milyen szellemmel s tehetséggel adja magát. Igen köszönöm barátságodnak az Installatio bövebb leirását, s ha ilyenekkel pótolod hoszabb hallgatásodat, örömest türöm ezt, bövebb leveled reményével biztatgatván olyankor magamat.

Szeder, ki már egy fedél alatt, és egy folyosón, egy szoba által választva el egymástól, lakik velem, jó ideje, hogy *Esztergomból* megküldé, mind a *Tíz csapást*, mind az *Anticyrai tobákot*. A *Zajbajt* nem volt szerencsém olvasni, mert a pesti ujság gondatlan irója egy ujságunkba se méltatta, pedig hármat jártatunk. De én az eféléken nem kapok. — Az egész dolgot literatúránk mocskának nézem, és szeretném, ha örök-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

re temetve volna; pedig hallom, hogy *Kisfaludy Károly* ezen akarja kezdeni *Jelenkor* című ujságát. — Gyönyörü beköszöntés! Meg nem foghatom, szép tollú férfiak mint lehetnek ily alacson szivüek!

Gyöngyeidet én még sem láttam, első alkalommal hozatok egy példányt *Pestről* magamnak, mert azt egy munkámban (szent *Berkek és Ligetek*) recenseálni szándékozom.

Zavarodik *Európa*, édes barátom, és oda látszik minden munkálni, hogy egy középkorú jövendölés beteljesedjék. Mi lesz majd ezután? Franczia országban már vallási háború is hallatik. Csak e kell, hogy mennél dühösebben veszszünk. Te azt mondod: Optima administrationis forma, quae optime administratur. Tagadhatatlanul, de quae és ubi est haec? és, quis modus optimae administrationis? Nem jó ugyan az elkésés, de nem oly veszedelmes mint a megelözés; a mai kornak ugy tetszik, ez utolsó a vétke. S valljuk meg, több megyen külfényre mint beldiszre.

Épen ma vettük a Diéta első actait, az az, a tisztelkedés rendét, a meghivásokat. A *Patriarcha* beszédei csin nélkül lelkesek, kivált a korona herczeghez, s ezé, sokat ér. Én a *Patriarcha* eránt, mint derült elméjü, nagy lelkü férfiú eránt, nagy tiszteletet érzek magamban, de tolakodni én sem szeretek, és meglévén sorsommal elégedve, és csak ennek a közvélemény szerint jobbra változásától félvén, épen nem vágyom, kegyelmek után vágyni. Most irtam az együtt levő püspöki karhoz, hogy theologiám felett mondják ki az itéletet, s ha javalják, vitessék seminárіumaikba a nálam heverő példányokat. *Kopácsy* és *Vurum* kedvezöleg itéltek már ez előtt róla. Másoknak az *eredeti bün* nem látszik elég orhodoxiával birni; mások az *örök büntetésben* nem látnak elég erőt; mások máshol akadoznak. Én, mikor irtam, akkor épen nem gondolkodtam mint fog tetszeni? A fiatal papság volt szemem előtt, ez belöle, humanitást s a theologusnak oly igen szükséges modestiat (nem reátartóságot!) nagyobbat, mint az eddig nyujtottakból, fog nyerni.

Zircz, édes barátom szegény; nagy súly nyomja ezt a *Bernard* magyar rendét. Azt tudom, hogy *Majer* kanonok vette által *Budán* az 50 példányt, s megadá *Zirczen*. Ő maga, az érdemes *Majer*, 10 példányt vön magához *Fejérvárra*, s maga mondá nekem, hogy kiosztotta. Többet nem tudok. *Győr* még nem ismeri a munkát; azért bizom, hogy ha most venném is, eleget fognék tenni.

Én édes barátom mindjárt indulok *Sopronyba*, vak atyámat test-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

testvéremet, testvérem jó nőjét, két leányát meglátni. Senectus venerabilis est; és szép a házaspár, midőn filii in circuitu mensae ejus. — *Nagy Pál* megtevé a lépést, hogy, ha vármegyéje nem találná ablegálni, a város tegye azt. Ő *Soprony* városának polgárja. De ezt csak hallám, és *Paliról* itt hazugságot is sokat hallani. Élj a tieiddel.

Újhely, octob. 7-én 1830.

Guzmicsnak Kazinczy
tiszteletét.

Elszomorít az a hir, hogy nyalábomat mégsem vevéd, s hiába tévén barátimhoz ennyi kérésemet, alig merem őket megszólitani, hogy küldjék tehát végre. Azok bizonyosan javamat akarák, midőn a Semináriumban tevék le csomóimat, és nem a pesti küldözgetőkre bizták az által szállításokat; de a dolog nagy veszteségemre ütött ki.

Midőn én *Zirczre* 50 példányt küldöttem, czélom nem az volt, hogy a Szerzetet terheljem; hanem az, hogy azokat az apát ossza ki a Szerzet tagjai közt, hogy azok a példányoknak szerezzenek vevőket. Ha a dolog melegen fogatik, úgy az ötven példány hamar találhata vevőt. *Pestről* még eddig csak 211 frtot vettem be, az pedig el van nyelve in gurgite vasto. Nem képzelheted szükségimet.

Két irást emlitesz, melyet nem olvashatál boszankodás nélkül. Érzésink ebben is egyeznek. — Rendes megvakulás az, édes barátom, mikor a haragvó nem látja, hogy a mi őtet tüzbe hozá, meg sem indit másokat, sőt hogy mások ezt az ő lobogását esztelen és illetlen tettnek nézik. S én részemről örvendek, hogy az ilyen magahitt ember maga áll boszút nem magáért, hanem magán. S mely bántás az, a mi őket tüzbe hozá? Az, hogy más az ő kedves szüleményöket nem nézi oly gyönyörködéssel, mint maguk. S ez bántás-e?

Osztozom szép örömidben, melyeket világtalan atyád és testvéred körébe élni fogsz. Jó ember szemeiben mindég szent a szerencsétlen. Mi tehát a tieidben a látás örömeitől megfosztott atyád! és mely boldoggá tehet téged az az érzés, hogy fényed felejtetheti vele baját. *Pyrker* szepesi püspök korában a mi *Hegyaljánkon* járván, megszálla a *tolcsvai* plébánosnál. Az, a maga világtalan és nehezen halló anyját elébe vivé a nagy vendégnek, s a poeta püspök, mint egy új *Illés* vagy *Elizeus*, neki ment a szerencsétlen asszonynak, s megcsókolá homlokát. — Oh barátom mért nem méne ki isteni erő az Istennek ezen férfiából, hogy a szerencsétlen anya vehette volna vissza elvesztett két érzékét.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Te reménylem, örömmel fogsz hallani egy történetet, melyet én ugyan elragadtatással vettem, egy *Nógrád* vármegyéből hozzám irt levélben. — *Torna*, melynek, mind lakosai nagyobb részben, mind Főispánja, kalvinisták, két pápista követet választa az ország gyülésére. Ekkor felkele az általam szivesen tisztelt *rozsnyói* püspök, s ezt mondá: a tekintetes nemes vármegye most két catholicus követet választa. Én tehát declarálom, hogy ha a jövő Diétára két reform. követet fog küldeni, azt nem csak ellenzeni nem fogom, sőt abban előre megegyezem, s úgy hiszem, azt fogja tenni successorom is, ha talán akkor itt más volna a püspök, s ezen declaratiomat kivánom inprotocolláltatni.“ Egy szép példa a másikat szüli. Most tehát felálla egy közép sorsú alkalmasint öreg ember. Én, ugymond, igaz, kalvinista vagyok, de ha ez a megválasztott két követ pogány volna is, én mást nem választanék — Ex ore infantium et fatuorum . . . vagy hogy is van. Barátom, látni a vak és vad dühöt, és ismét az ily szép példákat! De Scitovszky, *εν ὁ δολος ουκ ἐστι*, és ez az egyszerü, de öszinte ember felejtetik azt a sok rútat.

Irtam a tornai Viczeispánnak, consil. *Ragályi Ábrahám* úrnak, hogy tudassa velem, igaz-e ez a hir? És ha igaz, nekem irassa ki azt a protocollatiot, s tudósitlak felőle.

Élj igen szerencsésen, édes barátom.

Szeder barátunkat, kérlek alázatosan, méltóztassál nevemben tisztelni, s meleg szivvel tisztelni.

Pannonhalmán, november. 23-án 1830.

Kazinczynak Guzmics
szives idvezlését.

Mihelyt leveledből értettem, hogy *Gyöngyeidből* a számomra rendelt példányok, a pesti Seminariumban tétettek le, s magát *Pestre* alkalom adta elé, tüstént irtam *Szalay* professor barátomnak, hogy szólana azok eránt a Seminarium elöljáróival, s ha ott volnának most is, küldené fel emberem által; vagy tudósitana hollétekről. *Szalay* nem érkezett mindjárt tudakolódni, és emberem üresen jött vissza. — És ime ez az oka, hogy levelem hozzád késett, vártam t. i. hogy valami bizonyost irhatnék erántok, s vigasztalt magam, vigasztalást nyujthatnék. Igen fáj nekem az, hogy *Gyöngyeid* ily nem jól kelnek. Embereid bizony nem elég gonddal járhattak el a dologban; *Győrött* sincs semmi nyomuk, hogy vagy onnan szerezhetnék példányt magamnak. Égek olvasni, és még vár-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

nom kell, még *Pestre*, új alkalom megyen. Soha így boszus nem voltam, mert vágyam ily erös, és ily tartósan ki játszva még nem volt.

Ez aggódásból ébreszt, és veszteségemben vigasztal pozsonyi levelezöm. Megvan tehát, a mit rég ohajtánk, a *Tudós Társaság* alapintézete erösítve, *Széchenyi* kivánati, a megerösités oklevele némely pontjai ellen, teljesítve, és a rendes tagok kinevezve. Fájlalva látom azonban kihagyatva *Palinkat*, hihetöleg a magához nem bizó szép lélek kivánata volt kihagyatni; különben kétszeresen fájna, a mi egyszerileg is fáj. De örömmel olvasom köztünk *Vörösmarty*, *Toldy*, *Kölcsey* neveiket: ez érdemekkel teljes, azok nem kis érdemekkel, de reménységgel nagygyal tündöklenek. Örömmel olvasom köztünk *Szilasyt* is, ö szép tüzü, fáradhatatlan szorgalmú, és sokat igérö tehetséggel sokat gyözö egyházi férfiu. *Titelt* te dicséred leveledben; *Petrovics Fridrich* szép munkát adott csak imént. *Imre*, *Szlemenics* elég ismeretes férfiak. *Gebhardot* és *Balásházyt* épen nem, *Bugátot* és *Kötelest* csak igen kevéssé ismerem. Eddig tehát ennyi megvan. Mint fog a dolog megindulni, majd meglátjuk. Csak télre ne esnék összejövetelünk; bajos út, bajos pesti lakás. Szép idövel minden szebb, s minden szebben menne.

Én ezen új epocháját nemzeti erölködésünknek egy magyar *Atheneon* czimü *Pindaricomban* éneklém elöre meg, öt énekben; de csak most nyomatik *Pozsonyban*. Énekeim: 1) A *nemzethez*. 2) *Ferencz* 3) *Ferdinand* királyainkhoz. 4) *Nádorunkhoz*. 5) *Fundatorainkhoz*; egészen hellén szellemben. Mottóul vevém *Pindar* eme szavait: *Χρονιώτατον φαος ἐυρυσθενέων ἀρετᾶν.*

A revisor eme soraimat, mint tiltottakat törlé ki *Ferenczből:*

„Vér áldozat szüntetheti a vért
S a király lányával áldozik,
A példa gyözött. Lenyomva dült
Erönytöl a szerencsefi.“

Elején a két elsöt *Agamemnon* és *Kodrosz* példájából vett szinképpel akarám lágyitni; visszavettetett. Majd ezek hagyattak meg:

„O nagy király a mit Te tevél itt
Nem halandó múzsa zengheti“

Édes barátom, ha valaha, úgy most óhajtom, hogy tartson egész-

séged, örvendhess még soká az új epochában; s ölelhesselek azon egyvelegyült tisztelettel s szeretettel, melylyel erántad mindég vagyok.

Újhely, deczember 5-én 1830.

Kazinczy Guzmicsnak
baráti szives tiszteletét.

Mik történtek a „Sz. *Hajdan Gyöngyeinek*“ szétküldésével, kérdeni is alig merem, édes barátom, nehogy hálátlannak látszattassam azok eránt, a kik abban nekem segélyemre akartak lenni. Pénzt még keveset láttam belőlök, *Egerben* mind az 50 példány elkölt, de az árát be nem szedték. — Egyedül a váradi Püspök fizette le mind a husznak árát; még *Ocskay* kanonok sem még, kit személyesen ismerek, ki zemplényi születés, és gazdag (váradi) kanonok. *Esztergomban* tizből hét költ el. Igy csaljuk meg magunkat a legbizonyosbnak tetsző reményben is. — Egyéb eránt nekem ez a munka sok örömet ád. Ő Excellentiája a *Patriarcha Érsek Rumynak* azt irá felőle: K's Übersetzung ist voll Kraft, besonders die Vorrede. Ennél én nagyobb jutalmat nem kivánhatok. *Szemere* azt, hogy neki az az előszó *szerelme*; pedig tudod, hogy én a *Pali* javallásáról mit tartok. — *Lonovics* kanonok irja, hogy a kikkel a fordításról szóla, nagyon megvannak elégedve vele. De hány olvasó szereti a sz. poesist és ezt a nyelvet? Ő Excellentiája azt ohajtja, hogy adjam hexameterekben. De én nem öntöm verseimet, s ez a sok és soknemű gond! Próbát tevék még is halld *Mózesét*:

„Már elhúzódék Hórebnek bérczein a rest
Felhö, mely sebesen mint nyil kele délkor az égnek.
És éjféli homályt öntött a völgybe. Kavargó
Keble gyakor tüzeket szikráztata. Dörge, de későn
S szünelen lobogás hányt a komor éjre világot.
Mennykö kergete mennyköveket; rengettek az ormok
Szirtjei, s . . . . repedezve lapult el. —
Nem renge a ki juhait gondoskodva hozá fel
S most a zápor elől egy köbarlangba vonúla
S némán néze a tüz sürü lobogásiba. Nyolczvan
Esztendöt élt már, de szakálla fejérleni még csak
Kezde —

Igy nyer a nyelv, igy a munka a vers által. De 72 esztendös

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ember, s nehezezen dolgozó ember, mikor végezheti el a munkát, sok gondok közt? Ifjunak kellene abba fogni.

Te tehát még nem láttad fordításomat. — Irj kérlek a szomszéd *Zirczre*. Találsz ott sokat, ha sok kell.

Döbrentey nekem megirta mi történt november 17-én *Pozsonyban*. Meleg szívvel köszöntem meg neki tudósítását, s ötet barátomnak szólítottam levelemben, mert egykor az volt, s ki ne legyen kész felejteni a bántást, ha abban hagyák? De szabad elmével ereszkedém ki ezen levelemben is a nem kedves tárgyra, élesen nem gorombán. Eltoltam mágamtól azt az ő vádját, hogy *Fenyérit* és *Bajzát* tüzeltem ellene, s éreztettem, hogy alkalmatlannak nézem, midőn az előre tolakodó lábomra hág. Olykor jó dolog a nem kimélés, s jobb mint az a ravaszság, mely szelid indulatot mutat, ha forr is a méreg a kebelben. Ha vele összejövök, panasza ellenem nem lesz, inkább becsülöm magam, minthogy eránta vad lehetnék, s reménylem ő is nyugtot hágy, s úgy jó barátok lehetünk.

Tiszteltem az igazgatók okaikat, ha nem ismerem is, de nem hittem, hogy a kik 1828-ki tanácskozásunkra meg voltak híva és ismert s kedvelt irók, ezen első kineveztetésben olyaknak adjanak helyt, quibus non risere parentes. S vesd össze az osztály czímét, és némely alatt álló nevet. *Pali* és *Fáy András* ki nem maradhatnak a második kineveztetéskor; de félek, hogy mostani kimaradásuk nekik fájni fog. De várjunk minden jót.

Kisfaludy Károlynak halálát hallván, azonnal még az nap, feltettem a gyászfátyolt, és hogy azt tettem, mind a pesti barátimnak, mint *Himfynek* megirtam. Nyelvünk, poesisünk nagy diszét vesztette el. *Izidórád* elfakada sírva, midőn tőlem meghallá a hirt. *Bajza* fogja folytatni „*Auróráját*“ s minden munkáit venni fogjuk.

Hogy a kinevezettek jobbjai, ki fognak neveztetni vártam, de féltem, hogy némelyeket elmellőznek, s mely nagy volt örömem, midőn a *Toldy* nevét láttam meg. Ő disze lesz *Academiánknak;* adja Isten, hogy mindég olyak választassanak, a kik diszeink lesznek. — *Atheneonodat* szeretném, pompásan irva látni, és *sphalmák* nélkül. Ölellek.

Tornán engem is táblabiróvá neveze ki a Főispán 1829-ben, s nevemre harsogott a palota, a hogy senkiére nem. Értettem, és hirtelen beszédbe eredék a szomszédommal, mintha nem érteném hogy az engem illet. A Főispán és még egy valaki, a tánczban ezt nekem előhozák, s nem a Főispán, hanem a másik is kitalálta, hogy érteni nem *akartam*. *Bereg* vármegye is iratott oly levelet, mint a melyet a

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Tudományos Gyüjtemény novemberben 1830. 138 lapon említ; de én az afélét pirulok mutatni. Familiám levelei közé tettem azt; lássa maradékom, de vele magam nem paradirozom. November 23-án már itt vala a *Döbrentey* levele dd. 17a novembr. és még is feleségemen és gyermekeimen kivül senki nem hallott tőlem semmit. Tegnap egy *Buday* nevü fiscális vett a dologról hirt *Pozsonyból*, s midőn hozzám jövének tudakozni, elébb tagadtam, de látván, hogy tudják, mutattam némelyeknek a D. levelét. Én is szeretem a mit nem lehet nem szeretni; de inkább becsülöm magam, mint hogy az afélét kidoboltassam, hogy csudálják, mely *nagy* vagyok én. Barátom, csak érdemetlent ne vennének számunkba! Ez volna minden ohajtásom.

Az e napokban érkezett *Koszorúban* (a *Tudományos Gyüjtemény* mellett) két epigramma áll *Ponorira*, az *Iracs*, és a *Kém* Spion. Gy-ly az aláirás. Mit mond erre *Ponori?* Igy fizetik vissza a X *Csapást* és az *Anticyrai Tobákot*. Vak a ki nem látja, hogy az ütést visszaadhatják, s ha a szív nem indíthat szelidségre, az önszeretet indíthatna réá. —

Széphalom, jan. 7-én 1831.

Kazinczy Guzmicsnak
szives tiszteletét.

Neved napján hozom neked áldásomat az új esztendőhöz, édes barátom. Tegye azt neked az ég örömekben gazdaggá, nekem pedig engedje, hogy végre láthassalak meg *Pannonhalmán*. Azon leszek, hogy lemenvén ezidén *Pestre*, tégedet ott is láthassalak, és ha lehet, *Szemerének* társaságában.

S mint vagytok ti? rettegtek-e az orosz cholerától? — Karácsony első napján délelőtt tíz órakor, midőn a hivek templomban valának, érkezék a stafèta ezen bennünket is fenyegető veszély hírével, s másnap nyargalva ment el ablakom előtt egy katona huszár, s vitte a regement levelét, 24 óra mulva egy másik, s az már nem nyargalva, hanem csak ügetve; azt hihette volna az ember, hogy az öldöklő angyal közelit küszöbinkhez; de az meg is szünt háromszor 24 óra alatt egészen. — Ma két tarnopoli zsidóval szólottam. Az nevetve felele kérdésemre. Uram, az a nyavalya tief in Russland volt, s ott is vége van. Mi sem félünk tőle *Tarnopolban*, ti itt annyival inkább nem félhettek. Ezt felelte a két zsidó. — Áltesvén a tárgyon, a *Jezsuiták* felől akartam valamit tudni, de a két zsidó csak azt tudta, hogy azok mintegy 60 főből állanak, s nagy klastromjok van, s urunk nekik nagy osko-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

lát épített ott. — Zsidó ilynemű kérdésekre nem felelhet, s így kénytelen valék e hírekkel megelégedni.

Irtam, gondolom, édes barátom, hogy én gyászfátyolt viselek *Kisfaludy Károly* után, és hogy fájdalmomat kiöntöttem testvérének *Sándornak* kebelébe. Ettől kezemben van a meleg válasz, melynek szivesen örvendek, sőt a melylyel kevélykedem. Mind *Sándor*, mind *Károly* nagyok; bár nem azon pályát járák. Nevök tiszteletben fog örökké maradni.

Most a *Petrovics* synchronist tábláit forgatom. — Szorgalom munkája, nem zsenié; de a szorgalom munkája is érdemel hálát és tekintetet, s senki sem kérdheti mint jutott *Petrovics* azon megtiszteltetéshez, hogy a historiai osztályban helyt foghasson. Egyet ohajtottam volna: azt, hogy *Petrovics* társunk dolgozását tekintette volna meg valamely dologhoz értő társával, mert mindent egyikünk sem tud, sőt azt sem tudjuk mindég, a mit bizonyosan tudunk. Én néhány botlásra akadtam a megolvasás alatt, de felejtém kijegyzeni. S mely összevissza hányt portéka a mit 11d. lapon hátúl a magy. irók felöl mond! *Báróczy Sándor*, a ki egy (rosz) versnél több verset nem írt, *Báróczivá*, *Elekké*, és *poetává* van csinálva, s *Tóth Ferencz* superintend., kinek ecclesiai historiáját irtózatos gyötrelmek nélkül soha sem tudtam olvasni, úgy hordatik fel ugyanott, mint a kinek irása a kötetlen beszéd nemében nagy mesterséget mutat. — Ha én *Pesten* laknám, soha sem adnék ki semmit a nélkül, hogy másokkal meg ne olvastassam, és ha azt tevém s tehetém vala, nem tévesztettem volna össze a *Szent István* deák és görög Diplomáját. — A magy. *Academiának* az a nagy haszna lehet, hogy dolgozásainkat meg fogjuk olvastathatni másokkal minekelőtte kiadjuk. De bár oda soha se találjon rést a gyülölség vagy czinkoskodás! Sem nem lehet, sem nem szükség, hogy egymást mindnyájan szeressük; de a köz ügy temploma küszöbén nem szabad bennünket az ellenséges indulatnak bekísérni. Én magamról ezt igérem neked, édes barátom.

Thewrewk a *Tíz Csapással* egy nem kedves recensiót vont magára, ezenfelül két epigrammát az octóberi *Koszorában*. Sajnálom *Thewrewköt*, de nem kellene bántani mást, mert visszaadhatják. Bár afféle lék közöttünk soha ne hallattassanak. Én soha sem felejtem, hogy *Thewrewk* nekem sok örömeket ada, hogy neki sokat kell köszönnöm. Élj szerencsésen édes barátom.

Zirczről sem levél, sem pénz. Nem tudom, mit kezdjek. Levelem eltévede papirosaim közt. — Ma jan. 14d. azt a hirt vevé egy

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

barátném *Bródiból*, hogy hozzájok már csak tíz mfnyire volt deczemb. 31d. a cholera. — De még akkor nem fagyott meg, még akkor sár volt, ködök voltak, s nem mindég igaz, a mit a rémülés hirdet.

Pannonhalmán, jan. 20-án 1831.

Kazinczynak Guzmics
forró idvezlését.

Épen ez nap vettem deczemb. 5d. irt leveledet, mikor *Döbrentey Posonyból* jövén a directorium actáival, nálunk vala. Nem szóltam semmit neki, félvén összekapástól, mely esetben én felette tüzes tudok lenni. Utóbb irtam neki, s kértem, tenné azt, mit te óhajtsz, s tőle várasz, ha majd összejövünk. Jól megérts, nem a te óhajtásodról irtam neki, hanem a tieddel egyező magaméról: mert nekünk, kik örömest frigyet tartanánk a társaság minden tagjaival, legnehezebb lenne helyzetünk, ha ti ütköznétek, ezt te, nemes lelkü barátom, eleve elgondolád, s azért jelentéd nekem igen szép szándékodat.

Gyöngyeidből nekem még most is meg kell elégednem az előszóból közlött töredékkel, s azokkal a parányi, de édes hexameterekkel, melyeket utolsó leveledben mutatólag közlél. Reméllem, Fő-apátunk *Pál* fordulására lefordul *Tihonyba Zirczen* által; ekkor irok a titoknoknak, ha hogy maradtak volna példányok. Egyszersmind értésére adom, hogy nem sokára együtt leszek veled, hogy, ha a pénzt eddig meg nem küldötték, bizzák reám.

Atheneon eránt jelentett kettős kivánságodnak egyike teljesedve vagyon, de nem a másika. Ugy nevezett *mittel* betükkel van nyomtatva, mint *Szeder* mondja; s a nyomtatás mindenkinek tetszik. De bezeg a sphalmák! Alig tudom megfogni, miként szedhet a szedő: *Hazánk fő Nagyja* helyett: *Hazánk fő Magyart!* Már kész volt az egész munka, s a Fő-apát olvasván az elöszer is neki nyujtott példányt, vevé észre az irtóztató hibát, melyet ugyan csak papiros darabkával elfedtek aztán, az igazit nyomtatván arra. Titoknokunk, ki corrigálta, egy ott hentergő versezönket okozza, ki tudván hogy a *Nádor* épen az időben nevezé magát első *Magyarnak*, jó szivből, de ostobául akarhatá a textust változtatni. Akárhogy történt, megtörtént, több apró, de alig észrevehető, csuszamlásokat nem említek. Nálunk csak nem tudnak hiba nélkül nyomtatni. A deczemberi *Gyüjteményben* két vastag törlés vagyon, s mennyi hiba?

Rettegek miattad s *Endrénk* miatt, ha elgondolom, hogy febru-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

áriusban kell *Pestre* utaznunk. Te a te koroddal, s gyenge alkatoddal; az kényes beteg lábával! S magam miatt is aggódom, ha a *Dunáról* gondolkodom: milyen lehet az átmenet! De semmi. Vármegyénk azzal becsült meg, hogy az operátumokhoz deputált mind a kettőnket.

Már pecsételve volt hozzád levelem, de nem póstára adva is, hogy ebéd alatt (jan. 23d.) vevém a tiedet, és *Telekyét*, a febr. 13-kára megmeghívót, és *Döbrenteyét* együtt. Ez szép napom, azért ezen csak neked, vett leveledre egy két sort.

Te is, D. is legszebb együttléttel biztattok; nem kell félnem hát nehéz helyzetről köztetek. Hogy is félhetnénk ily szép lelkek között, habár nem gondolkodnak is együtt? Mindkettőtök levele el van öntve tisztaszivüséggel, s én, ha borzaszt is a Duna akkori bizonytalan képe, eltelve a legszebb reményekkel ohajtom az együttlét nagy napját. — Fő-apátomnak elmondám mit vevék. A te megujított igérkezéseden nagyon örvendett, s lelkemre köté, hogy elhozzalak; vajha ez *Palink* társaságában történjék! Mily órák fognának azok lenni itt a mi hegyünkön, *Pannonia* fölött!! No, meglássuk; ugy eljöjünk, hogy a cholera, ez a rémitő gonosz, porunkba se érjen. Nem is sokat félek én ökemétől, csak az orosz had ne hozza be magával. De Isten tán ezt is eltávoztatja szegény hazánktól. Ismét kifogytam, ismét Isten veled.

Pest, marcz. 11-én 1831.

Guzmicsnak Kazinczy

szives tiszteletét.

Úgy végezénk, *Szemere* és én, hogy a Husvétet *Pannonhalmán* fogjuk tölteni, ezt jelentem neked, édes barátom, nehogy azt rettegd, hogy várásodat most is megcsalom. Böjtben nem azért nem megyünk, mert félünk a haltól; én részemről ritkán tudom, mit eszem. Attól félünk, hogy benneteket a test sanyargatására rendelt idők elvonhatnának az örömtől. Pedig én nálad feledni óhajtom bajaimat.

Marcz. elsőjén *Szemerével* kimentem *Péczelre*, de a marcz. 7-én tartott gyülésben, vagy inkább csak hetiülésben, jelen voltunk. Valóban dolgaink jól indúlnak.

Febr. 28d. felolvasá *Döbr.* a másfél ivnyi levelet, tömött betükkel és sorokkal, melyben *Kassai József* volt *szerencsi* plébános, az Academiát arra kéri, hogy IX. folio-kötet etymologiai Lexiconát nyomtattassa, ötet pedig fogadja tagjai közé. Ezen utóbbi kérését három exclamationis signummal rekeszti be — nem tudván, hogy

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

a statútumok az ily kérést tiltják. A secretár. felelni fog. Az Academia maga készíttet *Gramaticát* és *Lexicont;* de kedvesen venné, ha a IX. folio-kötetet használás végett felküldené.

(Milyen Lexicon ez, láthatd egy czikkelyből: et ex hoc uno disce omnes.

Slavus nem t ó t, vagy *tóth*, hanem *tolt*, — Verdrängter — mert az *Árpád* vitézei a Slavusokat innen kitolták.) Ugyanazon ülésben az Elölülő bemutatta a *Polycletus* római leveleit, superint. *Kis* által fordítva. Ez is a munka kiadását kéri. — *Petrovics* fogja adni eránta véleményét.

Márcz. 7d. felolvastattak a pesti és budai typographiákban január és februárban kiadott munkák czímjei, s kiosztattak két két tagnak. Nekem a *Horácz* ódáihoz tett magyar nyelven írt jegyzések jutottak. — Azt mondják, *Lassú* ezeket Nietschből csak lefordítá. Commentator és fordító nem tehet jobbat, mintha az előtte szólott commentátorok dolgozásait használja; sőt nem csak jobbat nem tehet, hanem azt el sem kerülheti. Igy tehát csak azt fogom nézni, ha jól választá-e meg az értelmeket, s jól mondja-e el, a mit által vett.

Nem tudom, édes barátom, a *Kritikai Lapokat* vetted-e, ismered-e? Szántam *Dezsőffyt* midőn azt megolvastam, s haragszom *Döbrenteyre*, hogy azt a tiszteletes embert az ő védelmére kényszerítette. Bizony ez nagy vétke *Döbrenteynek*. Te és az okosság azt tanácsoljátok, hogy ne mutassam elhülésemet ez eránt a hiú ember eránt, de nem fogadhatom szavatokat, s tiszta lévén, szabadon eresztem magamat érzésim ragadozásinak. Nemtelent tenni nem fogok; eránta mind azt, a mit a társaságos élet törvényei kivánnak, mindég fogom teljesíteni: goromba volnék, ha e részben nem adnám meg neki a mivel az őformáknak tartozom: de magamnak is tartozom valamivel — azzal, hogy mutassam, láttassam, hogy én az olyan ember barátja nem lehetek. Nem ő tolta-e el a mi díszünket *Horvát Istvánt?* Ő nem pirult elsőbb lenni a Philosophiában, mint a Philosophiát a magy. *Universitásban* tanító professor? Még a cholera morbus gyógyítására is kiküldeti magát, csak az neki igérjen pillogást és pénzt. Pillogjon, ha akar és ha nem pirúl; de összetaposni a magánál jobbakat, hogy elől állhasson, az érdemli, hogy az ember éreztesse vele, hol kellene neki állani. De elég róla!

A *Kritikai lapokban* az én *Gyöngyeim* is meg vannak csípkedve. — Az elrejtező recensens G . . . betűt vete itélete alá, s el kell mondanom, hogy az nem *Guzmics*. Ha két ívet töltött volna is el a fordított helyek és az originál összehasonlításával, nem szólanék, mert hol éri utól

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

a nagy írót a nem nagy fordító? de midőn azon akad fel, hogy prózában, bár poetaiban adom a hexametert, már akkor szólanom kell. Jó tudni mit tanítanak a theoreticusok, de az ő leczkéik mellett elmélkedni is kellene. S az a vad harag a hasonlíthatatlan férfiu ellen! Észrevételeimet beadtam a *Tud. Gyüjt.* februáriusi darabjába. Olvasni fogod azt. — *Pindari* Ódámra *Kölcsey* irta azokat a jegyzéseket. Bár olvasta volna a mit *Heyne* mond a *Herder* által görögből fordított epigrammák felöl. — Örömmel emlékezem mindég, hogy én, elébb hogy sajtó alá menének, recensióimat közlöttem az írókkal. Igen sok félreértéseket el lehetne kerülnünk, vagy még élesebbé tehetnénk itéletünket. — *Dezsőffy* 26ban ment el innen, s 25ben olvasta a *Kritikai Leveleket* és ezeknek végében az *Anti-Zajbajt*. Káromkodott kínjában. Mások, azt javalva olvasák a casinóban, s ezt kiálták: Merito caeditur. — De élj szerencsésen, édes barátom. — Tiszteletemet a mélt. Fő-apát urnak. — A hozzád intézett *Gyöngyök* nyalábját vitesd el *Győrből*, vitesd *Zirczre* is az oda szólót. Bár elkelnének. —

Lembergből generális *Illyési* azt irta marcz. elsőjén az Austriai s *Estei Ferdinand* főherczeg adjutánsának generális *Defourstnak*, hogy az *Oroszokat* tönkre tették a *Lengyelek*. Ugyanazt három privátus levelek is irják, a mint hallom. Kis sereg néha megverte a nagy serget; de ha ez való volna is, *Miklós* császár uj és még nagyobb serget küld rájok. Veszedelmes a *merés* mindég, s többször teszen kárt, mint hasznot.

Pannonhalmán, marcz. 13. 1831.

Kazinczynak Guzmics
idvezlését!

Későn estve tudom, hogy *Szederünk* holnap korán *Győrré* megy; hát csak hamar röviden.

Tegnap kaptam meg a Sz. *Hajdan Gyöngyeit*, még pedig nem 30, hanem 60 példányban; t. i. a nekem rendeltek, és a zirczi Apáttól kértek egyszerre érkeztek hozzám, pedig, a mit combinálni nem tudok, valamennyi *Zirczről*. Ez mind jól van, ha mind el nem adhatom is, adok annyit a mennyit adhatok, a megmaradtakat oda utasítva, hova te parancsolni fogod. Örülök, hogy tegnap olta már a 30nak fele elment csupán a háznál; ezeken fellül *Győrré* 10et küldöttem, reménylvén hogy *Bresztyenszky* és *Maár*, és még egy barátom rajta lesznek, hogy keljen. Igy, ha igéreted szerint, jösz, a jó szivek mellett pénzzel is fogok szolgálni. Mikor jösz? Leginkább szeretném, ha Husvét ünnepeire, leg-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

alább Husvét hetében jönnél: még akkor leczkéink nincsenek, s a mi legnagyobb, Fö-apátunk, a ki téged látni vágy, honn leszen, utánna való héten pedig elutazik. Kérlek, tudasd velem mikor és merre jövendsz, hogy, ha *Esztergomnak*, oda irjak, s bizonyost irhassak. Ha elöbb *Györré*, mint mondád, azt is; majd ott lovaink készen lesznek kiragadni. Igen fogok örülni, ha *Szemerével* jösz, kinek jobbul létén, jó kedvén, kimondhatatlanul örülök. Irj, mint vagytok? mint folynak a pesti dolgok?

Nagyszombat estvéjén.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét.

Remény és félelem közt vártalak; jösz, nem jösz? s ime leveledet veszem, most, épen most. Már ö nem jö! — Hamar s tüstént kell irnom, hogy levelem ott érjen *Pesten*. — Ha te kedden nem, szerdán fogsz indulni, ugy Apátomat nehezen éred honn. Neki a nap — bizonyosan nem tudom melyik — a meghatározott.

Leveledből még egyebet nem olvastam, mint a *Lexicont*. Én nem gondolok vele, mit irt D. *Ányosról*; de az boszont, hogy *Wigand* az elöfizetöket oly nehezen elégíti ki. Tíz elöfizetöm van, s már másodszor sürgetem, s jönek mennek az alkalmatosságok, ö nem küldi. — Ha ugyan csak nem csalsz; ha csak ugyan foglak látni hegyünkön; s ha alkalmatlan nem leszen: szólj be *Beimel* urhoz, s ha még utnak nem indítá a *Lexicon* 10 példányit, kérd meg töle, s hozd el. — Nagy, szép örömemtöl fosztál meg; add visza kérlek. *Szemerét* ölelem.

Jegyz. *Beimel* urra biztam a *Lexicon* kieszközlését. Egy leveled is van nálam *Sopronyból;* most ezt nem küldöm, hogy boszuljalak meg késedelmedért.

Ha *Szemere* régen tett firkáimat ki akarja adni, elöbb küldje meg kéziratomat. Az idök kivánják, hogy kevésbé legyünk *dévajok*. Legjobb leszen, ha magatokkal hozzátok azt. Majd felolvashatjuk, s javallatotokat meghallgatván, tüstént teszem a változásokat.

A kor szelleme, mindent dúlni. —

Pannonhalmán, april 12-én 1831.

Szemere Pálnak Guzmics Izidór
tiszteletét, szíves idvezlését.

Kazinczy itt van, s most könyvtárunkban irja *Bethlehem Epithalamiumát*. — Mennyi gyönyör öt itt láthatnom, gyönyörüen folyó

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

beszédeit, meleg, néha dévaj, de mindég tiszta szive kiömléseit, hallanom; éreznem, s társaimmal éreztetnem, hogy ő barátom! ha te itt vagy, legszebb boldogságom telve! De itt vagy; a te tiszta lelked, szép szíved, itt lebeg közöttünk.

Tegnap, a mi *Széphalmi* barátunk író, vésző, és rajzoló volt. Ebéd előtt fölkerekedik, s egyedül, kést véve kezébe, akar lefutni kertünkbe. „Magadat nem bocsátlak, és *Szedert* szeretném velünk," mondám; „*Szeder* maradjon, te jöhetsz." Lefutánk. Mindjárt a kerti erdő szélében áll egy Ailantus; veszi kését, és egy G. betüt vés kérgére csuda ügyességgel. Te mit csinálsz? kérdém. Csak várj, mond, s közel ott egy más fára B-et. — Ha én ugy tudnék, nevedet én vésném, vésd magad helyettem. Megyünk, és vés Sz-et, közel FK 1831-et, mindjárt mellette S-et, s a kettő között, de csak, délután, ismét egy B-et, a két B. titkai közé tartozik. Délest monostorunkat rajzolá éjszaki, nyugati és keleti részeiről. Ma reggel hét órától a könyvtárban néz és ir.

April 15-én. Nem irhattam kezdett levelemet tovább. Ő szobámba jött, s ebédig beszéddel tölténk az időt. Délután kettőtől ötig a 2387 napok rettenetes történeteit beszélé el maga szállásán előttem és *Szeder* előtt. Fül voltam egészen, s szivem érzé a szenvedéseket, lelkem a nagyságot, melylyel ő szenvedni tuda és türni. Az elbeszélés nem egész végével ismét kertbe menénk, hol folytatta történetét, és végzette. S innen felhivattak bennünket, mert *Horvát Endre* érkezett két pap szomszédával, kik *Kazinczyt* látni óhajták. *Endre* már ez előtt volt egyszer nálunk, vasárnapi ebéden, vacsorán, háláson, hétfőn ebéden. Mi pedig vasárnap délután vele szállánk le *Magányába*, csak gyalog, mert K.nak igy tetszett, de utánunk jött két szekér, hogy felhozzon.

Kazinczyt én örömest vittem volna *Győrré*, hogy őt láthassák tisztelői; mert bátor *Győrnek* jött, ott még sem láták őt a mieinken és a Főnotáriuson *Kisfaludyn* kivül; örömest vittem vala egy szomszéd falunkba, hol a táj és plébánia kert a Szerzet fördőjével figyelemre méltó: de ő nem mozdult; *Pannonhalmán* élem örömeimet, mond, míg maradhatok. A Fő-apát itthon lévén, folyvást asztalánál ettünk; vasárnap több vendégeink lévén, a vendégház palotájában, hol *Kazinczy* víg volt s dévaj. Társaim jelenték óhajtásokat, hogy egyszer vezetném a Convent ebédlőjébe, hogy láthatnák mindnyájan a mindnyájoktól tiszteltet. Óhajtások teljesedett, mert a Fő-apát kedden elutazott, s *Kaz.* ebédelt és vacsorált valamennyünk között. Hangzott, gyönyörü idvezlésére és bucsuzására az éljen-től tágos ebédlőnk. — Szerdán utnak ereszténk egy társunkkal, *Farkas Vinczével*, ki őt felette megszerette, s talán ál-

tala is megszerettetett. Igy hagyá köztünk édes emlékét a gyönyörű férfiú. Hogy nem lehetünk mindnyájan ilyenek!

Édes barátom! az uj criticusok, kikben én munkás lelket, sok igazságot látok, keményebben veszik a dolgot, sem hogy továbbá is csak kényünkre enyeleghessünk a literatúra pályáján. Meg kelle lenni ennek; a viszont bizalom egy kissé gondatlanokká tön bennünket; a keménység gondosságra kiált. Szeretném, ha nálad régen heverő, inkább szivből, mint észből folyó dolgozásomat még egyszer átnézhetném, s igazithatnék rajta, minekelőtte kiadd. Küld meg a szorgos szekér által, juniusi vásárkor visszaküldöm. A *Kritikai Lapokban* egy igen nagy vétek követtetik el: a *lappangás és lappangtatás;* mind a kettő sok gyanakodásra ád okot. De ők lássák. Te élj egészségben, s izleld szelid örömidet.

Könyvtárunkban egy nagy könyv tábláján ezeket olvasá előttem a tárnok: „Láttam, a mit látni ohajték. Emberi nagyság! mi lenne belőled, ész, rény és honszeretet nélkül? *Kazinczy Ferencz.*

Péczel, april 21-én 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
forró ölelését.

Mit mondasz te arra, édes barátom, hogy én annyi öröm annyi jóság után, melylyel ti mindnyájan, s nevezetesen a mélt. Fő-apát úr, engem magatoknál láttatok, magatoktól eleresztettetek, magatoktól haza küldöttetek, mindeddig hallgathaték? Azt-e, hogy nem érdemlem szeretteteteket? Nem, barátom, te és ti azt nem mondhatjátok; tineketek érzenetek kell, hogy hallgassak bár, hálátlan ugyan nem vagyok. — Szombaton érvén a városba, az nap és vasárnap iráshoz nem juthattam; kiki hallani akará, mint folytak el napjaim az útban és nálatok; ugyan ezt kelle beszélnem gróf *Széchenyinél* hétfőn, ki nekünk az Academia tagjainak, ekkor nagy ebédet ada, s *Szemere* kedden kihozott, s itt azolta nyomtatás alá dolgozom *Pannonhalmi utamat Szemerénk* szertelen örömére, s követvén az ő baráti vezetéseit, elmetszvén a mit ő oda nem tartozónak ítél, s változtatván a mit nem jónak talál. Azt hiszi ő, hogy ezek a leveleim még jobbak mint az *Erdélyből* irottak. Magam azt hiszem, hogy az én tollamnak minden érdeme a meleg ömledezés; s hol szólhatnék én melegebben, mint midőn *Pannonhalma* felöl fogok ezentúl mindég szólani?

Elbeszélvén itt, hogy ő méltósága a Fő-apát kérdé *Endrétől,* ha

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

nevezett-e egy fát az én nevemről is? ezt vetem itt mellé: „Én a helyett a monostor kertjében akarám hagyni emlékemet, s más nap egy Ailantus kérgére a *Guzmics* neve első betüjét, egy igen szépen indult fekete Nyáréra a *Szemeréét*, egy Gleditchiára a magamét, egy Rhusra egy S betüt metszettem, és még egy betüt egy Platánra, s nevem alá az esztendöt. *Crescetis amores!* — Talán ifjú játék. De szeretném, ha *Pannonhalma* emlegetné, hogy látott, s *Klopstock* nem tartá illetlennek magához, hogy magának és barátjainak egy egy fát avata fel. — Mely nem boldog a ki mindég bölcs!“

Ezen hét utolsó szavam légyen paizsom mindég, mikor a bölcsek némely örömeimen felakadnak.

Vinczénél nekem nem adhatátok kedvesb vezetöt. Szeretem azt a tiszta fejü, tiszta lelkü férfit, s vigasztalhatatlan volnék, ha ö engem felejthetne. Mely szép érát ada ö nekem az által, hogy a *Misericordiánusokhoz* és a siket némákhoz elvezete. Sírtam örömemben látván a szerencsétlenség fiait, kiket a nevelés *emberekké* teve. Más vendég ezeket érzékenyen s örömmel nézte volna; de én megtanultam, hogy az a legnagyobb jótétel, ha valaki nekünk *örömet* ád, s midön professoruk a Catechismusból akará megmutatni hogy értik a mit olvasnak, én vevém a krétát, s a némettöl ezt kérdém: kannst du tanzen? s megnevettetém; a kis *Gyurcsányitól* (atyja nógrádi Viczeispán) ha régen volt-e szüléinél. A gyermek neki bátorodék s azt kérdé, hát te mi vagy? a mire ezt felelém: *Pap vagyok.* De a gyermek arra mutata, a mit elébb irtam a táblára: „Én egy jó asszony férje és 7 gyermek atyja vagyok.“ — Higyj nekem, édes barátom, az életnek az a legjobb pillantása, midön bajainkat elverhetjük nevetéssel:

De nem — még van egy szebb, egy jobb öröm: az, midön tiszteletre méltó férfiakat vagy asszonyokat a legszentebb érzések közt látunk magunk elött; s nékem ez a szerencse juta *Pannonhalmán* és *Péczelen.*

Midön útamat irám, *Szemerénk* levelet kapa *Pestről*, s abban a tiédet is, melyet neki apr. 12d. irtál nálatok létem felöl. Igy találkozának össze lelkeink. Nem csak én, hanem *Szemere* is gyönyörünek lelém e levelet, én triumphusomnak nézém. Nem élt az hijában, a ki megnyerte a legjobbak szeretetét.

Szemere most sokat dolgozik *Muzáriona* V. részén. Egy ideig nem igen óhajtá, hogy lássam a mi készen áll. De a napokban látnom engedé. Holmit veve fel a mit a vallás felöl én irtam, s ál névbetüt vete alá. Kértem, tegye alá nevemet. Szeretem ha tudják, hogy az irreligi-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

osus ember, religiosus ember. Ez az V. kötet nagy kedvességgel fog fogadtatni. Én különösen annak örvendek, hogy, a mit meg sem álmodtam, dévajkodásomnak lelém itt apologiáját. — Képzeld, barátom, a *Széchenyi* ebédjénél én bornemisza kilencz pohár champagnert ittam *Szemere* és *Titel* közt ülvén, s többnyire magam toastozván. Egyik toastom ez volt: Éljen a ki a Dietáról a maga megyéjébe keblében örömet vive és *lelki nyugalmat*! (ez *Károlyi György* volt, a távol levő.) — Másik: Éljen minden *Teleky* — férfi és asszony — s bár a megholtakat is kilehetne hozni sírjaikból. — Egy toastomat *Vincze* társatok is örömmel itta volna.

De élj te is, édes barátom. Mutasd be szíves tiszteletemet s hálámat a mélt. Fő-apát úrnak, s köszöntsd barátsággal minden társaidat, különössen a *Priort*, *Szedert*, *Vinczét* és *Maurust* s a Zemplényi *Kálmánt*. — Ölellek szíves tisztelettel, barátsággal.

Pest, april. 28d. 1831.

Pannonhalmi utamnak első ívét ide zárom, addig is még az egészt veheted. — Fenn marad tehát emlékezete, hogy nálatok valék, s le lesz fizetve egy része tartozásomnak azon jóságért, melylyel engem te és minden társaid *Pannonhalmán*, *Győrben*, *Esztergomban* fogadtatok. — A mühely emberei biztatnak, hogy a kisded munka holnapután készen lesz.

Én ezt *Péczelen* dolgozám *Szemerénél* april 19d. és 24d. közt, míg ő a szomszéd szobában *Muzárionát*. Ő úgy hiszi, hogy lelkem és tollam sajátságit talán semmi egyéb dolgozásom nem láttatja inkább, s aestheticai fejtegetésekre ereszkedett; péld. hogy itt tavaszi derengéssel és borongással tünik fel minden, mint maga a tavasz derengő és borongó napjaiban tett út; hogy itt komolyság és dévaj szesz, búslakodás és öröm, hűség, szent ragaszkodás, neheztelés és harag, lágyság és tüz, gyülölség és szerelem, örök cserében váltogatják egymást, mint az a tündértáj, melyen útam ment. Azt mondja, hogy *Sternei humor* ömlött el mindenlapomon, mint leveleimen, melyet ő és te s *Kis*, és a lelke s tudományai által tiszteletes *Horvát István*, és némely mások örömmel fogadtok, még gondatlanságimon és gondolatlanságimon mások, azok a bölcsek! azok a józanok! még botránkoznak is. Kimondom bátran, s nem rettegvén, hogy szavam játéknak fog vétetni, hogy én *Szemerének* ezt a magasztalását nem is értettem. Ha írásom érdemlené javalástokat, azt mondanám, hogy az benneteket azért érdekel, mert barátotokat, jó oldalain tekintve lepel nélkül látjátok.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Annak mutatja magát a micsoda, s nem igyekszik jobbnak látszani. Nekem elevenség jutott és meleg szív, s bennem együve öntve áll a 72 esztendős öreg és a 27 esztendős ifju. Jól esik-e az, nem kérdem; engem ez a mindég ifju lélek boldogít, s ti szerettek érette, s az nekem elég.

Pest, april. 30d. 1831.

Ki van rakva az egész kis munka, s most nyomtatják a 3dik és 4dik ívet. Holnap reggel már által fogok vehetni néhány példányt. Te százat kapsz tőlem kiosztásra társaid közt; a mélt. Fő-apát, te, és a bibliothecátok egyet velínre. Tégy rendelést, hogy azokat innen hozzátok elvigyék. *Csomód* a *Landerer* typographiájában vár, mely az Universitás bibliothecájával általellenben, *Kilián*, és *Eggenberger* közt, tart szállást. — Képzeled, édes barátom, mint örvendek hogy eránta-tok hálás tiszteletemnek ezt a bizonyságát adhatám. — Élj igen szerencsésen, s tiszteld a méltós. urat és minden *pannonhalmi barátimat*, és a *pázmándit*.

Május elsöjén.

Midön ma reggel néhány példányt áltvettem a typographiában, megpillantom az ide zárt mérges jelentést. Így járnak azok, a kik ellen én a 47d. lapon kénytelen valék megszólalni. Szeretem őket, de ezek a pártoskodások gonosz dolgok.

Pest, május 11-én 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Szemere és én ismét megjelenénk tegnapelőtt a hétfői ülésben, s holnap megyünk *Péczelre*, de a jövő hétfőn ismét itt leszünk. Azt hittük, ide jövén, hogy leveledet már itt fogjuk lelni, melyben tudósítasz, hogy a *Pannonhalmi út* egész nyomtatványát vetted, s megcsalva láttuk reményünket, a postán semmi levél nem volt. — A kisded munkát az Academia kiadá *Fáy Andrásnak*, hogy eránta tegye jelentését.

A mit a literatúrai gázolások felöl lap 44. mondék, itt nagy javalással vétetik. *Szemere*, a maga tiszteletes egyenessége szerint, felolvasá *Thaisznak*, előre tudatván vele, hogy a piros tojásokért ő is ki kapta a magáét; s *Thaisz* felkiálta: „Ez van méltósággal!“ — Barátom, illő volt magamat ellene vetni ezen gázolásoknak, és iróinknak megmutatni, hogy a hol kell, *keményen*, söt *élesen* is, lehet szólani, *gorombaság* nélkül.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

A *Sas* IIdik kötete végében *Bajza* ellen *Thaisz* egy vad kicsapást engede magának. Azon felakadtam, azt kárhoztattam. De mutatták mi áll ezen kevés sorok alatt: „A nyugalomba tett Redactor.“ — a mit nem is értettem. — Insultálni a szerencsétlennek az ő szerencsétlenségével, mondám az egyik criticusnak, immorális tett. S midőn vitatta, hogy nem az, ezt vetém mellé: „Többet mondok: g a z tett.“ — Higyj nekem, édes barátom, olykor szükség, hogy haragra gyúladjunk, s a jót nem szereti eléggé, a ki a gazság ellen tűzbe nem gyúlad.

A megverdesettek belém akarának kapni, hogy én az *Árpád* hívatlan magasztalói alatt *Vörösmartyra* s *Czuczorra*, s most már *Horvát Endrére* tettem a czélzást. De elnémítanom őket könnyű volt; tudják hogy mind a hármok érdemét ismerem, és vallom, és hirdetem. Nem ellensége az a religiónak, a ki a *fanaticust* veri s midőn én, az *Árpád* éneklőit említvén, m i n d e n t verek, a ki *Árpádot* a maga sírjából felrángatja: látni, hogy ezek számába nem számlálom a hármat. *Klopstock* csendes vérrel nézte, midőn a *Hermann* nyavalyás magasztalóit verték a németek.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Válaszodat útasítsd *Szemeréhez*, kinél május végéig mulatni fogok. A méltós. Fő-apát urat alázatosan tisztelem; minden társaidat, különösen pedig az én *Vinczémet*, köszöntsd, s ajánlj mindnyájatok emlékezetébe.

Pannonhalmán, május 10-én 1831.

Kazinczynak Guzmics
szives idvezlését.

Jóságodat *Pannonhalom* eránt ölelem; figyelmedet, mely még csekélységekre is kiterjed, tisztelem, s csudálom azon munkásságodat, melylyel oly hamar annyit tudál kevésből csinálni. Elcsudálkozám, midőn april 30-án irt leveleddel együtt vevém az egész utazást. Az napon vevém az egészet, melyen Fő-apátunk érkezett meg, a nálunk létedkor nyitott útjából, s épen az ő legénye hozá nekem a csomót. Bár mi fontos dolgom volt, délelőtti 10 órakor, a reám bizott két Grammatica kínos kivonása, téged ragadtalak, s ebédig megolvastalak. A Fő-apát ez napon ebédéhez hitt, s én magammal vivém *Útadat*. Ő délután olvasá; mi, estve nálam vacsora után: *Szeder*, *Maurus*, *Vincze* és *Columbán*.

Mit mondjak? Te hő, te igaz, de hideg is, s talán igaztalan is vagy. A Fő-apát szépen s híven van adva; érette csókollak. De

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

mit vétett *Szeder*, hogy oly hideg, mit *Endre*, hogy oly nem szépen szólsz rólok? *Szeder* ha engedéd, hogy azon reggel, melyen a betüket metszéd, lejöjön velünk, mint én akartam, neked fát fog ültetni. Hogy délest oda lemenénk, interessant beszéded foglala el bennünk, s majd az érkezett vendégek nyugtalanítottak. De nem kértelek-e, hogy neved betüjét helyettem vésd, expers ipse secandi? bár csak ezt említetted volna! — És *Endre!* minő arczczal fogom én neki *Útadat* nyujtani. Már már feledte, hogy egykor bántátok egymást, s a tied lőn. A *Kritikai Lapoknál* védi hősödet, s neked a jobbakat illető tömjént gyujtja fel. Megismeri fő érdemeidet. S most neki *Útadat*, a nekem oly kedvest, a neki, mihelyt olvasandja, oly kellemetlent, én nyujtsam! Szeretném, ha *Endrét* nem említed vala.

És belőlem mit tevél? „Én töle (*Guzmicstól*) oly sok uj és nagy ideát kaptam, hogy sat.“ Tőlem, *Kazinczy*, sok uj ideát! Ki hiszi ezt el? ki fogja valaha hinni? Én magam, bár mely hizelkedők az egoismusnak, nem hihetem, s pirulnék ha elég hiú tudnék lenni hinni azt. De nagy igazsággal adád hozzá: „s érzettem, hogy a kinek nem studiuma a felvett tárgy sat.“ Ezt én mindég érzem, valamikor s valamiben jártasabbal, járatlan abban magam, ütközni merész vagyok. Hogy az *Unio* barátjának lenni jó, azt magad látszol érezni szólván a a literatúrai háborúról, szakadásokról. Mi a literatúrában nem jó, az religioban sem lehet jó, s a religioban még roszabb, mint a literatúrában, az nagyobb figyelem tárgya lévén az emberiségnél mint ez. De azt, mit azon harczról beszélsz, *Oedipusz* értse; én, ki csak be vagyok e dologba avatva, beszédeden eligazulni nem tudok. Kik azok az *Árpád* tömjénzői? hanem ha ismét *Endrére* esik czélzásod, ki elhitette légyen magával, hogy hexametert pörölyözni (a szó mintha szájából volna véve) sat. Új ok volt a rettegésre. És ki az, a ki *Berzsenyit*, *Kisfaludy Károlyt*, *Kölcseyt*, *Vörösmartyt* tudta magasztalni, s feledni *Kisfaludy Sándort*, és *Fayt*, és a philosophusi lelkü *Fenyéryt*, és *Toldyt* és *Bajzát* együtt? Majd ide, majd oda taszítod olvasódat, s nem tudja, hogy hol áll. S nemde a derék, sok igéretü ifju ellen szórod tüstént nyilaidat? O barátom! ez az animosus infans mely furiosus vir már is! Utálom e scénát, e nem szépet, ez undokot. S ugy látszik, még csak a prologban vagyunk. Én játszni nem fogok, hanem ha kötve visztek a theatrumra. Szegény *Kisfaludy Károly!* Kiknek köszönheti *Harsányi* szitkait? és *Harsányi* minden túlságai mellett is, sok igazat harsog.

De te bocsáss meg édes, a téged szerető barátnak. Miattad én

szenvedni is tudok, küzdeni is. Te bizonyosan nem szeretnél úgy, ha szivemet előtted ki nem önteném így. Légy nyugodt, barna haju kis barátod erántad csak *hű* és *hő* lehet. A mi lelkünk rokon, de én a nem rokont is kímélni szeretem, s türni mellettem. Irj kérlek minél hamarább, s világositsd fel előttem, a mit vagy éppen nem, vagy roszul látok. Fő-apátom és társaim ölelnek; de *Vinczéd* azt vallja, hogy téged is álom nyoma el. Nevettünk, s ő nem tuda kisikamlani.

Értvén innen is onnan is a gyanút, mintha a *Gyöngyöket* én recenseáltam volna, irtam a nagy férfiúnak, kinek kegyes levelére válaszszal ugy is tartoztam. E tárgyról ím ezeket irtam :

Kegyelmes uram! *Excellenciádnak Kaz.* által jól fordított *Gyöngyeit*, egy szentségtelen kéz méltatlanul illetni nem irtózott. A vétkes, mint minden hozzá hasonló szokott, lappang, s *G.* betü alatt lappang. Kik az én lelkemet nem ismerik, ellenem gyanakszanak. *Kaz.* nem gyanakszik, mert ismer, mert tudja, hogy vad megbántástól lelkem irtózik. Egy ilyen vétket valamint elkövetni képtelen vagyok, ugy ha arra a bolondságra vetemedném, hogy elkövessem, magamnak megbocsátni soha nem tudnék!

Pesten, május 12-én 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
szives tiszteletét.

Tegnap előtt irt leveledet, tisztelt kedves barátom, tegnap estve már vettem, s nem hagyom el *Pestet*, mely két óra alatt megtörténik; míg reá nem felelek. Hétfőn *Szemerével* ismét itt leszünk, s én haza csak a holnap vége felé megyek. Bár addig ismét vehessem irásodat.

Vádolsz, édes barátom, hogy *Szeder* felől h i d e g e n, *Endre* felől o l y n e m s z é p e n szólottam. — Meglepe vádod, mert én ugyan sem az egyiket, sem a másikat nem tudtam, s nem tudom, hogy tettem volna. Oly sokak felől szólván, s meleg szivvel mindenről, nem csuda ha mindeniket külön nem magasztalhattam. Hogy *Szedert* magáért is, éretted is szivesen szeretem s szivesen tisztelem, azt ő maga is tudja, te is tudhatod. Én úgy hittem, hogy már az nagy dicséret, midőn őtet a te legkedvesb bárátodnak nevezém. Az pedig a mit *Endre* felöl irsz terhelőleg, oly portéka, a mivel én magamat nem szeretném vádolhatni. Becsületes ember nem emlékezik a múlt kedvetlenségekről, midőn azt bizonyitja egész viseletével, hogy azokat felejti. Legyünk igazak characterünkben, s minden jól lesz, mutassuk *nyugalmas* hidegséggel, hogy ezt vagy amazt nem szeretjük; de a ki nem szeret

valakit, vagy a ki valakit az elmultak emlékezete miatt talán gyülöl is, és mégis szeretetet mutat hazug arczczal, hazug érzéssel: az, édes barátom, nem emberséges ember. Azt a vétket bennem ugyan találni soha nem fogod. — Egy valakit (tudod, kire czélzok,) nem tudok többé szeretni; azt értem itt, a ki eránt még február előtt kértél, hogy ne tegyem ki magamat ellene. Hogy szeretem sem szóval, sem írva, sem arczczal, sem cselekedettel nem hazudom; de eránta goromba nem vagyok, nem voltam, nem leszek; s valahol neki lesz igaza, mindég a maga felén fog látni. — *A Kritikai Lapok* irói ellen kipattantam, mert igazságtalanúl megtámadott barátim mellett megszólalni, s ennek a szemtelen vadságnak, ennek a kevély gázolásnak magamat ellene vetni, s hogy énnekem az ő gazságaikban (P—, és a *nem vétketlen*, de itt *vétkén felül megvert Dezsőffy ellen*) részem nincs, s hogy én azt nem csak nem javalom, hanem büntetésre méltónak is nézem, ezt a világgal tudatni, tisztemnek ismertem. De én a criticai kardlapozókat azért becsülöm, és midőn ezen gazságtól elfordulhatok, szeretem is. Hagyják abba, s felejtve lesz minden. Ha drasticus szerrel nem álltam volna nekik, a *Kritikai Lapok* 2-dik füzete nem lett volna szelídebb. Nem hiszem hogy nekem ne essenek, de csinálják a mi nekik tetszeni fog. Nekem elég, hogy minden jó, köszöni, hogy a gazságot elakasztani igyekeztem. Én örömest élek; de némely esetekben azt is tudnám tenni a mit *Curtius* teve, s a mit a *Confessorok* és *Martyrok*; bár midőn lelkem lángot nem kap, a pálmaág után nem igen ásitozom.

Horvát Endrét én tiszta szivemből szeretem, becsülöm, tisztelem. Izlésem és az ő izlése nem mindég egyeznek; de az izlés, a gondolkozás-e az a mérték, melylyel társaink nagyságát, szeretetre méltóságát mérnünk kell? Kérlek, édes barátom, nagyon kérlek, tedd le minden gyanúdat, és higyd, hogy az én lelkem távol van minden hamisságtól, minden alacsonyságtól; higyd, és szentül higyd, hogy én sem ötet, sem *Szederünket* bántani nem akartam. Hogy hihetnéd te azt, hogy az én lelkem, közepette a *Pannonhalmán* töltött szép napok emlékezetének, visszás érzéseket táplálhatna? Hiszen én azt a mi hiú, és hiúsága által rosz tettekre vetemített emberünket is (érted kire czélzok), hiszen én, mondom, *Pannonhalmán*, és a *pannonhalmi örömök emlékében*, azt a hiú, és hiúsága által rosz és gyalázatos tettekre vetemített emberünket is meg tudnám csókolni. — Legyünk igazságosak, barátom, és én erre példát adok: miolta meg van verve, vagy jobb vagy legalább vigyázóbb.

A *Szent Hajdan Gyöngyeinek* recensense, én is úgy gyanitottam, s

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

elejétől fogva, rád akará kenni a maga vétkét. — Engem barátjoknak nézhettek ezek, és még sem átallottak olyat tenni, holott azt kikerülhették vala, a mit barátjok előtt megvallani pirúlnak. Becsületes ember dolga-e az ilyen? — Azt mondják, hogy midőn vétket kell büntetni, nincs barát: én azt kérdem a nőtelentől, hogy ha neki lánya volna, s infanticidiumot követett volna el, s pöre a törvényszék elébe vitetnék; hiszi-e, hogy én, az ő barátja, megjelennék a törvényszéken s kárhoztatnám barátomnak vétkes gyermekét? — De mi ezeknek a a neki dühülteknek a barátság! Közéjek kelle vágni, s jól tettem hogy közéjek vágtam. Ölellek szíves tisztelettel.

Pannonhalmán, máj. 15-én 1831.

Kazinczynak Guzmics
tiszteletét, legforróbb hálaját.

Mennyi s mely gyengéd gondoskodás az, a milyennel te, lelkem egyetlen barátja, dicsősége, viseltetel! Ah, hogy oly nehezen, oly tökéletlenül tudjuk egymást ismerni! s még is azt hiszszük, ismerjük, tiszteljük, szeretjük egymást. Én nem sokszor csalódtam, csalódtam még is, s egyszerre igen sokban, s hányszor fogok még csalódni? Te tudsz mindent, te ismersz mindent, s a mindenben magadat leginkább. Én buta, ki érzeni tud inkább mint érteni, kitevém barátságodat olyanokért, kikről nem tudom, éreznek-e ugy erántam, mint én erántok, s téged aggságba döntlek, s a felelet legkinosb zavarába vonzlak. — Bocsáss meg, nemes lelkü, én mások miatt mindég inkább rettegek, mint magam miatt. Talán azok, kikért rettegem, nevetnék, ha tudnák, rettegésemet, s boszúval büntetnék merészségemet. Tehát csitt!

Az a szépen festett út! Lásd, édes barátom, a hol minden *igen szép*, az én szemem azt, a mi *nem igen szép, igen nem szépnek* nézi, s azután hibáz. Milyen az a te tengeri utad! Minekelőtte hajóra ülsz, áldást kérsz, nődét, a tiszteltét, s egy angyalét, öreg napjaid ideáljáét, s benézesz az örömekbe, melyek *Pannonhalmon* rád várnak. Vajha részesültél azokban! A hajdankor isteni hősei indultak így *Kolchisba* az arany gyapjuért, és *Ilion* alá *Heleneért*. Mely nagy ideát ád olvasójának a gőzhajó eránt utad! a *Vulkán* ott füstölg már kisded képben, s a síró s ölelgető sokaság azt hitetné vele el, hogy ismeretlen földre eveztek túl a tengeren, vissza soha nem térendők. Most átnézhetlen eget földet elborító köd marasztalja a hajót három egész óráig.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Egy orkánt még, s egy, de szerencsés végü hajótörést, s előttünk áll a tenger minden bájaival, minden rémeivel. — Most a ritka hajót fested részekről részekre, osztályokról osztályokra. Nem szükség reá mennünk, utad bővebben ismerteti velünk, mint minnen szemeink ismertetnék. Ismeretségek szövődnek szemeink előtt az ismeretlenek között. Vitába elegyednek két uj ismerősök egy kényes tárgy felett. Utazónk akarva nem veszen részt a szív egy gyengédebb érzésénél fogva, egyszersmind egy nem rég történt dologra emlékezteti a beavatottakat. A barátságnak egy érzékeny visszaidézése ellágyítja az olvasót, s felsóhajtatja: Ő nincs már! — Majd a hajó jelesb személyei characterizáltatnak: a magát kedve szerint mérséklő *Admirál*, s egy csak olasz-franczia nyelvü dáma, s az agg vitéz leczkét ád a heves ujonczoknak. *Visegrád*, a hajdan királyi lak, s a nap pompás leszálta között elérünk *Neszmély* alá, s egymásnak jó éjszakát, áldást kérve az égtől s az ég képviselőjétől, alunni megyen utazónk, s mutatja, miként feküdtek mások, s miként feküdt ő, s bár kínosan feküdt, csendesebben alvék, mint sokan a bíboros alkóvokban.

Komárom alatt áll a hajó. Utazónk magát egy angol episcopalis ellen az emancipatio *heves* barátjának jelenti ki. Ha az Unio szerény barátjai volnánk mindnyáján: úgy a gyülöletes névnek ideája sem volna közöttünk.

Édes barátom! te szépen, te elevenen festesz mindent, de talán nem mindent igazán. Én megpróbálom *Szemerének* leirni itt létedet; ő fogja veled közleni. — *Endre* miatt a Fő-apát is zavarba jött, ő önmagát okozza, hogy a fabérmálást elehozta; más oldalról *Endrét* is; — neked igazságot ád. Megjötte után lemenénk vele *Szeder* és én a kertbe, megnézé vésett betüidet, a mint az S. B. és K. Fhez érénk, ott énekelt felettök a fülmile, „a leghatalmasabb“ mondá *Szeder*, s hogy ezt neked megirjam, a Fő-apát parancsolá.

Egy pécsi levelezöm semmit sem kételkedett, hogy a *Gyöngyöket* én recenseáltam. Megkapta a leczkét, hogy oly alacsonyságot tuda nekem tulajdonítni. Ha tollát kellene is azon recensensnek irígylenem, szivét nem fogom kívánni soha. Meghagyám, hogy a rosz vélekedést irtsa körében. Ölel, csókol barna haju kis, de hív barátod. Tisztelnek a Fő-apát s az egész fekete sereg.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Pest, május. 27d. 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
szives baráti tiszteletét.

Édes barátom, lásd mely bajt csinála még néked is ezeknek a mi fiatal embereinknek éretlen gögjök, szemtelen vadságok, neveletlenségök. S még ők neheztelnek, hogy őket, a dúlókat, más valaki megcsapkodta. Igazságtalanok voltak, és gorombák azon felül, és hogy őket nem az ügy szerelme, hanem személyes tekintetek gyulaszták e tüzre, onnan is láthatod, hogy *Thaisznak* nem valamely munkáját, hanem egy jelentését vették criticai korbácsaik alá, s *Thewrewkbe* kaptak, kit gyülölnek. Tudtam én azt, hogy a ki ily garázdákba kap, nem marad bántás nélkül; de midőn azok bántattak, a kiknek jusok van kívánni az én tiszteletemet, hálámat, barátságomat, akkor én örömest kapok sebeket. Forgasd a mint akarod, édes barátom, s látni fogod, hogy őket a mások gázolásától semmi egyéb szer nem ijeszthető vissza mint az, a melyhez én nyúltam. Úgy áldjon meg engem az ég, annak az energicus *Dr. Martinnak* nem rosz a tanácsa: „Veszett ebre dorong kell". Ezután szebben viselik magokat a közönség előtt. — Most vádolnak, hogy én *Vörösmartyt* bántottam, a párduczos *Árpád* magasztalói ellen fakadván ki; mert (igy szólanak ők) a mi *Endrénk* egyszer sem mond *párduczos Árpádot*. Ott keresnek helyt a lövöldözésre, a honnan engem nem fog a fegyver; mert én senkire nem czéloztam, s általjában szólok azokról, a kik nem érzenek magokban erőt, és még is firkálgatják hexametereiket. S hogy *Vörösmartyra* nem czéloztam, mutatja a mi ott áll, a hol én ötet együtt említem *Berzsenyivel*. — Az *Academia* tőlem várja az 1831iki *Auróra* megitélését. Meg fogom ott mutatni mit tartok *Endréről*, mert én ugyan az ő regéjét igen szerencsés költeménynek hiszem és vallom. Vádoljon a kinek mint tetszik; én megvagyok arról győződve, hogy a mit ezeknek a gázolóknak mondottam, minden javalni fogja, a ki közéjök nem tartozik; és hogy annyi dúlások után szükség vala arra, hogy valaki teljes maga elszánásával nekik essék. — Ne is kételkedjél felőle, hogy ezek össze fognak tiporni engemet. De tegyék a mit akarnak; csak hogy leczkét kaptak, és ezután csendeskébben fogják viselni magokat. Leveled azt mutatja, hogy te azon pontból kapád fel utamat, a melyről én azt tekintetni akarom. Igy tekintik igen sokan mások. Tegnap vevém *Tessedik Ferencz* úrnak levelét egy viszont ajándékkal: Franczia országi utazásának egy példányával. „*Ily kevés lapokon mennyi sok szép és jó*"! — úgy mond.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Nekem, édes barátom, ezen munka dolgozásában egyik czélom az volt, hogy tégedet, hogy társaidat, s nemcsak tiszteletet, hanem szeretetet is érdemlő elöljáródat, — pedig a *szeretet* több mint a csak *tisztelet* — megismertesselek azokkal is, a kik távol lakván tőletek Szerzeteteket nem ismerhetik. Az volt tovább a czélom, hogy oly munkát adván, melyet holtomig fogok olvasni, ott élt boldogságimnak emlékezete minden olvasásom alatt felelevenedjék; — harmadszor, hogy érzésim, melyek ezen utam alatt is kisértek, általmenjenek másoknak sziveikbe is; — negyedszer hogy P— és D— eránt tartozó tiszteletemnek világos jelét adjam, s ezeket a gázolókat a kemény, de nem nemtelen megtámadás által elnémítsam. — Látom hogy a czélt nagy részben elértem. Még a kiknek bajok ezekkel a dulókkal nem volt is köszönik, hogy iróinkat szerénységre tanítottam, *Zemplényből* pedig levelem jött, mely gratulál dicsőségemnek, hogy barátom mellett oly fényesen és igazsággal megvivtam. S ne mondjam-e el, hogy feleségem a kisded munkát egymásután *négyszer* olvasta meg? — Nem öröm-e ez nekem? s gyermekeim azokat a religiosus szent érzéseket olvosván, — péld. a visegrádi ormok *keresztjénél* — meg lesznek óva az irreligiositás mételyétől. S hát az a *Német, mondám, ha magyar volnál, most bokáidat ütötted volna eggyé!* — ez, mondom, hatás nélkül marad-e? — Áldom szerencsémet, hogy ezt a munkát irtam. Két velinre nyomtatott exemplárom marada. Az egyiket a mélt. úrnak küldöm, a másikat neked. Add által az egyiket a mélt. úrnak szives tiszteletem jelentésével. Elvitetted-e a százat, nem tudom, de még ma megtekintem. Oszszad ki társaid közt tiszteletem s hálám jeléül.

Az én *Vinczém* örül-e még a hireknek, s *Miklós* olvassa-e még az újságokat az ebédnél?

Az *Academiának* egy *Bársony Czipő* nevü theatrumi darab küldetett bé nyomtatás végett, s nekem adák, hogy tekintsem meg, s adjam itéletemet. *Vörösmarty* már előbb rosznak itélte. Én is annak. Mi gyülésezünk, s csinálgatunk holmit; de az lesz legjobb, ha a jövő nagy gyülésen kiki valami olyat mutathat elő, a mit a társaság nem parancsola.

Élj szerencsésen, édes barátom. Még egyszer kérlek, hogy hív tiszteletemet Ő mltsgának mutasd be, s mondd, hogy ismeretségének nagyon örvendenék, ha *Novákotok* még élne is. *Szedert, Endrét, Vinczét, Bonifáczot* különösen, s közönségesen minden társaidat tisztelem.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Péczel, május 31d. 1831.

Guzmicsnak Kazinczyja.

Én ismét a nekem oly igen kedves *Péczelen* vagyok. Most e pillanatban szállok ki *Palival* együtt a szekérből, s sietek tudósítani, hogy dolgozásaid tegnap tartott ülésünkben felolvastattak, és szokatlan javalást nyertek, s közönségest. Szerették különösen, hogy itéleteid szelidek, emberik voltak, noha bátran elmondhatom, hogy még eddig egy sem vala számunkban, a ki a maga vélekedését csipősen mondotta volna el. Én *Lassú Istvánnak* a horácziusi Ódák első könyvéhez magyar nyelven irt commentáriusait nem magasztalhattam, sőt kénytelen valék kimondani, hogy szerencsétlen gondolat vala töle, ennek állani, minekutánna látni dolgozásaiból, hogy *Mitscherlichnek*, *Vielandnak*, s *Nietschnek* magyarázatait nem is ismerte; de mind ezt személye illetése nélkül mondám el, s azon tisztelettel, melylyel az *Academia* eránt viseltetni tartozom. — *Titel* is megmutatta, egy a tegnapi ülésben felolvasott irásában, hogy egy *Nagy* vezetéknevü iró, ki azt hitte, hogy quadrálá a circulust, nevetséges tévedésekbe jutott; de gorombaság nélkül mondá minden leczkézésit. Feddés és magasztalás nélkül nem lehet kivonatokat adni; ezt mind inkább érzi az *Academia*, s az ezidén tartandó nagy gyülésben az ezt tiltó *Statutum* meg fog változtattatni. — Nekem minap egy *Bársony Czipő* nevet viselő vigjáték adatott vizsgálatul. Annak fordítója talán soha sem dolgozott egyebet, és igy oly gyakorlatlan stylista volt, mint egy syntaxist tanuló fiúcska; s magyarúl sem tuda jól. A darab fabulája az a silány történetecske vala, hogy egy kapitány egy suszternét szállására csala, s meglepetvén a férje által, lepedők alá rejtette az asszonyt, s a susztert arra kényszerité, hogy az elrejtett személynek a leplek alól kinyújtott lábáról vegyen mértéket. S a nyavalás darabot az immoralitás feddése nélkül hagyta. — Eluntam a bolondoskodás olvasását, s a fabulát egy új vigjátékban dolgoztam fel, s azt nyújtám be az *Academiának*. Ugy, a hogyan én adom, eljátszhatják szineinken, s a meg nem romlott olvasó is megolvashatja örömmel, legalább boszuság nélkül. — Az az örömem volt, hogy kedvező itéleteket hallék, és azt a vallást, hogy többet még senki nem dolgoza mint én. De a mit te adál és prof. *Imre* az bizonyosan több, ezt én vallom viszont.

Édes barátom, nem akadok fel rajta, ha *Péter* nem szereti *Pált*: igen azon, hogy midőn a közügy forog szóban, akkor személyes viszonyaink bennünket elvakitanak, s azért magasztalunk, mert szere-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

tünk, és a mi még nagyobb bün, meg nem ismerjük a jót, ha azokban látjuk, a kiket gyülölünk. Ettöl a gonoszságtól nem szükség magamat óvnom; még dicsöséget fogok abban keresni, hogy a nem szeretett ember érdemét megvallom, hirdetem.

Szemere ölel. Véle megyek haza, s nem sok napok múlva, de mikor indulok, azt mégsem tudom. — Élj igen szerencsésen. Alázatos tiszteletemet a mélt. Fö-apát úrnak, s minden barátidnak, minden barátimnak.

Marsal Marmont vasárnap méne el *Pestről*. A bányavárosokat akarja látni. Rá fogák hogy a Lengyelekhez szökik által, megszokván elárulni a szolgált ügyet. — Midön minap a casinóból, vagy lóversenyből, vagy nem tudom honnan, kiment, két magyar ifju kileste, hol fog mellettek elmenni, s midön hozzájok ért, az egyik ezt kiáltá a másiknak: traitre, pourquoi avez vous trahi votre meileur ami? (gazember, mért árulád el jóltevödet?) — Ő ragúzai herczegsége érthette, hogy ez neki vala mondva. — Én kárhoztatni *Marmontot* mert *Napoleontól* elállott, s taval júliusban a csoportra lövetett, nem merném. Hogy valakit kárhoztathassunk, nagyon kell ismerni az okokat és a körülményeket.

Vannak esetek, midön az ember nem tudja mint tegyen, mert két kötelesség conflictusba jö. — De hagyjuk a politikát. A helyett, elkészülvén *Pestről*, azt forgatom, hogy mely szép örömekkel éltem *Pesten, Pannonhalmán* és *Péczelen!* S mint örvendek hogy *Pannonhalmát* láttam, hogy elbeszélhettem ottlétemet, és hogy a *Patriarcha* Érsekért s *Dezsőffyért* igazságos boszút állhattam. Azzal ugyan mindég fogok *kevélykedni*.

Jun. 6-án — Tegnap jövénk be *Péczelről*. Mondák itt, hogy embered kereste a nyomtatványokat, és hogy ismét eljö. Azok *Májer* könyvkötönél várják ötet, a 100 péld. és a két velin. Bár csak szólhatnék embereddel. — A mai ülésben felolvasák a *Kritikai Lapok* kivonását. *Endrének* talentumát, tudományát, szorgalmát megismerték, de úgy találták hogy igen hosszú; mert ha minden munka igy extraháltatik, az extractus csaknem oly nagy lesz, mint az extrahált könyv. De még nincs typusunk, mint készitsük a kivonásokat. Én ma olvastatám fel, a mit a *Tessedik* francziaországi utazásából dolgoztam. Stylusom tömött volt, s igy nem látszott hosszúnak. — Elbucsúztam az ülés végével. Vasárnap haza megyek. *Szemerével* és *Szemerénével* egy szekéren. Ölellek teljes szivből.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Pannonhalmán, junius 22-én 1831.

Kazinczynak Guzmics
szives tiszteletét.

Endre, édes barátom, felette bántva érzi magát általad, mint eleve gondoltam. Irni készül ellened; iparkodtam lebeszélni öt, azzal biztatván, hogy én az egész dolgot szépen elfogom igazítani. Ezt tenni eltökéllett szándékom, igen tisztelt barátom. Nem téged féltlek én *Endrétől;* öt magát magától féltem inkább. A dolog mulasztást nem szenved. Tudva lenni akarom, még minekelőtte összejövendünk, a mit irandok. Ehez szükséges a te lelked nyilvánabb kimutatására, s *Endre*, s másoknak lenyugtatásokra, hozzám irt leveleidből a következendöket kivonnom (kivonni tanít bennünk a tud. társaság, szokjuk hát meg!) de ezt tudtoddal s javalatoddal akarom tenni. Következnek szavaid: „Úgy végzénk, *Szemere*, és én, hogy a Husvétet *Pannonhalmán* fogjuk tölteni, s jelentem neked, édes barátom, nehogy azt rettegd, hogy várásodat most is megcsalom."

„A mult kedden a mi *Szemerénkkel* elhagyám *Pestet*, és ide jöttem ki, hogy dolgozhassam; de a szándék szándék maradt, nem káromra hanem hasznomra és örömömre. *Pali* szüntelen talál valamit, a mi nekem kedves hallani vagy látni. A fekete héten nem volt ülés. Husvét keddjén lesz, s én szerdán indulok hozzád."

„Azt hiszi *Szemere*, hogy ezek a leveleim még jobbak, mint az *Erdélyből* irottak. Magam azt hiszem, hogy az én tollamnak minden érdeme a meleg ömledezés; s hol szólhatnék én melegebben, mint midön *Pannonhalma* felöl fogok ezentúl mindég szólani?"

„Mely nem boldog a ki mindég böles." — „Ezen hét utolsó szavam legyen paizsom mindég, mikor a bölcsek némely örömeimen fenakadnak." „*Vinczénél* nekem nem adhatátok kedvesb vezetőt. Szeretem azt a tiszta fejü, tiszta lelkü férfit, s vigasztalhatatlan volnék, ha ő engem felejthetne. Mely szép órát ada ő nékem az által, hogy a *Misericordiánusokhoz* elvezete. Sirtam örömemben látván a szerencsétlenség fiait, kiket a nevelés *emberekké* teve. Más vendég ezeket érzékenyen s örömmel nézte volna, de én megtanultam, hogy az a legnagyobb jótétel, ha valaki nekünk örömet ad."

„Higyj nekem, édes barátom, az életnek az a legjobb pillantása, midön bajainkat elverhetjük nevetéssel. — De nem — még van egy szebb egy jobb öröm: az, midön tiszteletre méltó férfiakat vagy

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

asszonyokat a legszentebb érzések között látunk magunk előtt.“ „*Szemere* úgy hiszi, hogy lelkem és tollam sajátságát talán semmi egyébb dolgozásom nem láttatja inkább, s aestheticai fejtegetésekre ereszkedett, péld. hogy itt tavaszi derengéssel és borongással tünik fel minden, mint maga a tavasz derengő és borongó napjaiban tett út; hogy itt komolyság s dévaj szesz, búslakodás és öröm, hüség, szent ragaszkodás, neheztelés és harag, lágyság és tüz, gyülölség és szerelem, örök cserében váltogatják egymást, mint az a tündér táj, melyen utam ment. Azt mondja, hogy *Sternei humor* ömlöttt el minden lapomon, mint leveleimen, melyet ő és te, *Kis* és a lelkes, tudományai által tiszteletes *Horvát István*, és némely mások örömmel fogadtok, még gondatlanságimon s gondolatlanságimon mások, azok a bölcsek! azok a józanok! még botránkoznak is. — Kimondom bátran, s nem rettegvén, hogy szavam játéknak fog vétetni, hogy én *Szemerénk* ezt a magasztalását nem is értettem. Ha irásom érdemlené javalástokat, azt mondanám, hogy az benneteket azért érdekel, mert barátotokat, jó és nem jó oldalain tekintve lepel nélkül látjátok. Annak mutatja magát a micsoda, s nem igyekszik jobbnak látszani. Nekem elevenség jutott és meleg sziv, s bennem együvé áll a 72 esztendős öreg és a 27 esztendős ifju. Jól esik-e ez, nem kérdem; engem az a mindég ifju lélek boldogit, s ti szerettek érette, s az nekem elég.

„Vádolsz, édes barátom, hogy *Szeder* felöl *hidegen, Endre* felöl oly *nem szépen* szólottam. — Meglepe vádod, mert én ugyan sem az egyiket, sem a másikat nem tudtam, s nem tudom, hogy tettem volna. Oly sokak felöl szólván, s meleg szivvel mindenről, nem csuda, ha mindeneket külön nem magasztalhattam, hogy *Szedert* magáért is, éretted is szivesen szeretem s szivesen tisztelem, azt ő maga is tudja te is tudhatod. Én úgy hittem, hogy már az nagy dicséret, midőn ötet a te legkedvesb barátodnak nevezém. Az pedig a mit *Endre* felöl irsz terhelöleg, oly portéka, a mivel én magamat nem szeretném vádolhatni. Becsületes ember nem emlékezik a mult kedvetlenségekről, midőn azt bizonyitja egész viseletével, hogy azokat felejti. Legyünk igazak characterünkben, s minden jól lesz; mutassuk *nyugalmas* hidegséggel, hogy ezt vagy amazt nem szeretjük, ha nem szerethetjük.“ „*Horvát Endrét* én tiszta szivemből szeretem, becsülöm, tisztelem. Izlésem, és az ő izlése nem mindég egyeznek; de az izlés, a gondolkozás-e az a mérték, melylyel a társaink nagyságát jóságát sat.

„A megverdesettek belém akarának kapni, hogy én az *Árpád* hivatlan magasztalói alatt *Vörösmartyra* s *Czuczorra*, s most már *Horvát*

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Endrére, tettem a czélzást. De elnémítanom öket könnyü volt; tudják, hogy mind a hármok érdemét ismerem, és vallom, és hirdetem. Nem ellensége az a religiónak, a ki a *fanaticust* veri, s midön én, az *Árpád* éneklöit említvén, mindent verek, a ki *Árpádot* a maga sírjából felrángatja: látni, hogy ezek számába nem számlálom a hármat. *Klopstock* csendes vérrel nézte, midön a *Hermann* nyavalyás magasztalóit verték a németek.

„Most vádolnak, hogy *Vörösmartyt* bántottam, *párduczos Árpád* magasztalói ellen fakadván ki; mert (igy szólanak ök) a mi *Endrénk* egyszer sem mond *párduczos Árpádot*. Ott keresnek helyt a lövöldözésre, a honnan engem nem fog a fegyver; mert én senkire nem czéloztam, s általjában szólok azokról, a kik nem érzenek magokban erőt, és mégis firkálgatják hexametereiket. S hogy *Vörösmartyra* nem czéloztam, mutatja a mi ott áll, a hol én ötet együtt említem *Berzsenyivel*."

Engedd édes barátom e szép, e tiszta itéletekkel, gyönyörü érzésekkel elöntött helyeket leveleidből jegyzéseimbe, melyeket utadhoz fogok irni, füzhetnem. Törültess, változtass, adass hozzájok, hamiket jóknak találsz. Mert azon közben, hogy a félivet megirtam, s most e lapot irom, lent voltam *Szederrel Endrénél*. Minden eléterjesztésünk haszontalan. Ő az én szelid eligazításommal nem elégszik meg. Már kész nála a Replica. Siess azért engedő vagy tiltó leveleddel, hogy tüstént küldhessem én is nyomtatás alá. Javasolj, hol adjam ki? Nem volna-e jó a *Muzárionban?* ha ugyan a *Muzárion* nem késik és felveszi. Talán *Szemere* még ott van társaságodban; tanácskozzatok, javasoljatok. — Nem tudod te, mert számba venni alig juthatott eszedbe, mennyit mondál *Endre* boszuságára mikor azt mondád; — hogy „lelke elevensége egészen elhagyta, és többnyire szölöjében lakik." Ellenben én tudom, hogy ez a te gondatlan elmondásod *Endrére* semmi rosz következést nem vonz, mint talán ö képzeli, s talán vonz is, ha maga fogja magát védeni. Én a dolgot ugy fogom feladni a mint van, s hiszem, jó ember nem fogja neheztelve venni.

Az alatt hogy *Pestet* odahagyád, irtam neked *Szemere* adresse alatt. Levelem visszautasitatott azzal a jelentéssel: *Er ist abgereist*. Pedig a levél francózva volt, s a krajczárt megadhatá *Bártfay* a váltságért, s utánnatok utasithatta volna. De semmi veszteség. Épen ma kapám a titoknoktól *Szép János* fordított *Julius Caesárját*. Emlékezem, hogy már pesti deákoskodásomkor megkinálá vele a fordító *Trattnert*, de javalatot már akkor nem nyert; s újra dolgozva mint látom nincs, pedig jelenti a titoknoka közóhajtást, hogy bár ajánlást nyerne, s lenne mit a társságnak kiadni. Kiadni hisz lehet a nem legjobb munkát is, s az ilyen jutalmat érdemel.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Ölellek téged s a hozzád tartozandókat. Nagyon fogok örvendni, ha érthetem töled, hogy te s a tieid pannonhalmi utazásodból ép egészségben, baj s bú nélkül ölelhetétek egymást. Öleld helyettem, ha még ott van, *Palinkat* is.

Széphalom, jul. 10-én 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
forró tiszteletét.

Zemplényünk el van rekesztve *Abaujtól*, s én *Abaujban* lakom, de házamtól 300 ölnyire már kezdődik *Zemplény*. Ily közel lévén hozzám a veszély, feltettem magamban, hogy póstára sem küldök *Újhelybe*, hogy ha ide is általcsap a cholera, azt ne mondhassák, hogy azt a levelek hozák ide. Ezen levelemet azért veszed, édes barátom, *Kassáról*, mely hozzám öt mértföldnyire fekszik. Te azonban válaszodat csak *Újhelybe* utasitsd. Onnan fogom venni bár későn. Halld a mit tudok. — Szálakon (talpakon) sok sót hozó oláh jöve *Marmarosból Tokajba*, s az ugocsai V.Isp. bejelenté az egészségre vigyázó deputatiónak, hogy *Újlakon*, *Csetefalván*, *Váriban* kiüté magát a cholera. A helységek azonnal bezárattak, s a szálasokat el akarák fogatni, de azok elrémülvén megszöktek, s igy a nyavalyát *Beregben*, *Szabolcsban*, *Szathmárban* elterjesztették. Én *Péczelről* jún. 12d. indultam ki *Szemerével* és *Szemerénével*, s némely helyt fél, máshol 1, 1½, 2, sőt 3 nap is mulatván, csak jún. 28d. értünk *Miskolczra*, s 29d. estvére *Patakra*. *Szemere* onnan megfordúlt, mert félt, hogyha *Ungvárba* ér, hova szándékozott, ki nem fogják ereszteni. — Én 30-ban *Újhelybe* mentem által. A Viczeispán épen partic. gyülést akara tartani. Bémentem tehát látni a régolta nem láttakat, és hallani mi történik. A Nádor rendelése felolvastatott orvosaink nem merék tagadni, hogy ez nem cholera, de azt mondák, hogy a felbontottakban megemészthetetlen étkeket találtak, s az éhen halás, és az elhülés inkább a veszély, mint a cholera. — Feleségemet s gyermekeimet siettem látni, s a gyülést ott hagytam. Ezek élnek s egy csoportban voltak, csak *Izidórád* vala *Deregnyőn Ungvárban*, *Lónyainál*, ki *Kazinczy* leányt tart házasságban. — Másnap azt hallánk, hogy *Patakon* a professorok elereszték az ifjuságot, mert attól tartottak, hogyha *Patak* elzáratik, éhen halnak el. — Ugyanazt tevé harmadnap előtt *Ujhelyben* a Piaristák Rectora. Prépost és ujhelyi plébános *Viczmándy*, s az orosz pap ferdőbe szaladtak. A Piaristák borházaikba vonták ki magokat. A Viczeispán is a maga szőlője alá. *Abauj* senkit sem ereszt be vagy ki. — Én helyben maradok, nyugalmasan várván a mit rám és az

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

enyéimre a gondviselés rendel. Sónk sincs elég. Az aratást késlelteti a sok eső, és a szokatlanul hideg idő. Éhséget és éhen haldoklókat lát az ember mindenfelé.

Cseke, hol *Kölcsey* lakik, egyike azon szerencsétlen helyeknek, melyek be vannak kerítve. Mely embert vesztünk, ha őtet vesztjük el!

Nincs időm többet irni most; de első alkalommal bővebben. — Alázatos hív és hálás tiszteletemet a mélt. Fő-apát úrnak. Téged édes barátom, a tisztelet, barátság és hála érzésivel ölellek. Ajánlj kedves emlékezetökbe minden társaidnak, különösen *Szedernek* és *Endrének*. Ölelem őket tiszta szívvel. Az Isten mindnyájokat tartsa meg. —

Mely gyönyörü útat tevék *Palival*, arról másszor. Julius 3d. itt háromszor érzénk földrengést.

Széphalom, júl. 16-án 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Képzelem, édes barátom, mint rémite el benneteket is a cholera hire, s tisztemnek ismerem elmondani a mit tudok, de előre bocsátván, hogy sokat nem tudok; mert *Zemplény* széléhez csak 600 lépésnyire, s anyahelyétől, *Újhelytől*, csak egy órányira, de *Abaujban* lakom, s igy *Zemplény* közt és köztem el van rekesztve minden közösülés.

Munkácsról érkezett hirek szerint, a sót *Maramarosból Tokajba* szállító oroszok és oláhok a cholerát *Ugocsában* elterjesztették. Utánna küldöttek a mirigyeseknek, sokat közölük elfogattak; némelyike, félvén a bajtól, megszökött, s a bajt *Szathmárban* (nevezetesen *Cseke* helységben, hol a mi *Kölcseynk*) *Szabolcsban, Beregben* elterjesztette. A bajnak Tokajban is, s Tárkányban, Agárdon, Csigándon (Zemplényben) tapasztaltatván némely nyomai, s mindezek a Nádornak béjelentetvén, lejöve a parancs, hogy ezek a megyék zárassanak el. A pataki Collegium professorai már julius első napján, az ujhelyi Gymnasium Piaristái egy héttel később, az ifjuságot exámen nélkül szélyel eresztették; a pataki s újhelyi plebánusok abauj vmgyei ferdökbe vonták el magokat, oda az ujhelyi veres öves orosz pap is; a Piaristák a magok szőleje alá, úgy némely újhelyi uraságok, s a rémülés közönséges vala. *Pestről* orvosok küldettek, azok felbontaták a holtakat, s egyen kivül a többi mind azt hitte a mint mondják, hogy ez inkább a példátlan éhség és elhülés, mint a cholera következése. Igazlani látszik vélekedésöket az, hogy a miolta a gabona érni kezde, s a szegénység arathatott, fogy a holtak száma, és osztán az,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

hogy uraságok s mesteremberek és tehetősb zsidó nem holt, de haltak a pór rend emberei. — Én itt, *Abaujban*, mindazok felől a mik *Újhelyben* és *Zemplényben* történnek, keveset tudok; de minap feljöve hozzám az újhelyi Piaristák Rectora, hogy parancsoljam az abauji öröknek, hogy ötet, a ki kérdésen kivül egészséges, ereszszék által; ugyan azt kérte tőlem tegnap a pataki, ki egy oldalúton akart *Abaujba* beszökni; de az örök mind az egyiket, mind a másikat visszaigazították. Ezektől tudom a mit ők tudtak; nevezetesen hogy nagyítás, a mit a hír beszél, péld. hogy *Olasziban* (Patak mellett) egy nap 25 holt el, s *Horvátiban* 30; csak 4 holt meg Olasziban; s nem azon egy nap, hanem egymás után, a mi másszor is megtörténhetett volna. — Azonban a Magistrátus semmit el nem mulaszt a baj elakasztására, mely az abauji igen kemény felvigyázásból is kitetszik. — Képzelheted azonban a rémülést és a bajt. Mit csinálunk só nélkül? az alföld, *Szabolcs*, *Borsod*, s *Zemplénynek* alsó részei mint veszik fel latifundiumaikon termett életöket, melyekre eddig a Galícia szélein lakó oroszság járt le minden esztendőben? Ámbár igen szép aratást várhatunk, a jövő esztendőben szint ily nagy lehet az éhség, mint most.

Itt lévén már az aratás ideje, és így a nagy szükség elmulván, úgy hihetni, hogy az öldöklő angyal eltávozik tőlünk, és ha a levegő impestálva volna is, ezek az örök szelek azt megtisztíthatják dögleletességöktől.

Én miolta haza érkezém *Pestről*, mely jún. 30d. történt, kinem léptem udvarom kerítésén, s türöm az élet terheit, csak hogy okot ne adjak annak gyanítására, hogy a bajt oda a hol az nem volt, én hoztam be. Postára sem küldhetek, s csak tegnapelőtt vehettem azokat úgy, hogy a zemplényi ör átadá az abaujinak. Ha mi nevezetes ezután fog történni, megirom, s kérni foglak, hogy mások megnyugtatására híreimet terjeszd el.

Jelentsd hív tiszteletemet a mélt. Fő-apát urnak, s ajánlj kegyes emlékezetébe. Örvendenék látásán, ismeretségén ha az udvar kegye kormányszéketekbe nem ültette volna is. Öleld nevemben *Fábiánodat*, és minden társaidat, s mondjad nekik, hogy én soha sem fogok öröm nélkül visszaemlékezni *Pannonhalmán* töltött napjaimra. Fáj nekem, hogy *Endre* engem félreérthetett. Mint hiheti ő azt, hogy az a szív, mely *Pannonhalmán* annyi örömmel nyilt meg, érezhetett volna gyülöletes érzéseket? Nem, édes barátom, a sziveket vizsgáló Isten tudja, hogy én *Endrét* nemcsak tisztelem és becsülöm, hanem szeretem is. S bántás-e azt mondani, hogy ő magányá-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

ban lakik inkább, mert plebániája egészségtelen és szük? s az, a kinek terhére van testessége, a kinek kint csinálnak lábai, oly eleven lehet-e mint volt? — Nem, barátom, annyira nem értem ezeket, hogy még álmélkodnom is kell rajtok. — Osztán becsületes ember haraghatik, de boszút soha nem áll! soha! Nem, még a fesz és pöf emberén is, kit az ő energicus Doctora enged ugyan *megfaragni*, de az emberiség megölni tiltja.

Meg olvasám leveledet, s szabadon hagyom, hogy leveleim kiírt czikkelyeivel tehesd a mit akarsz; de kérlek egyszersmind, hogy a két utolsó czikkelyt vagy egészen hagyd el, vagy ne említsd V—t és társait. Nékik említetni is kedvetlen volna. Mond más szóval, hogy a ki a hívatlan magasztalókat bántja, nem bántja a hivatalosakat.

Irtam-e minap, hogy julius 3d- három izben renge a föld? Tegnap az újhelyi heti-vásár nem a városban, hanem kinn a mezőn tartatott, s a cholera rettegése miatt.

Vincze barátunkat kérem tudassa velem, ha *Tömördön* nem lett-e meg, a mi készült. Én úgy néztem ki, hogy az a ti hozzátok hív ember házasságot forralgata, s örvendeni fognék, ha örömét találta volna.

Úgy áldjon meg engem a sziveket vizsgáló Isten, hogy én nem tudom érteni, mint képzelheti magát E— általam megbántva. Várd feleletemet leveledre, addig semmit ki ne bocsáss. Nemesen fogom viselni magamat.

Pannonhalmán, júl. 27d. 1831.

Kazinczynak Guzmics
szives tiszteletét.

Kettős leveledet, nagytiszteletű barátom, egymás után vettem nagy vigasztalásomra és örömemre, nemcsak nekem magamnak pedig, hanem mindazoknak, kiknél mindég eleven, kedves leszen emlékezeted; nem annyira hogy az az elhiresedett cholera eránt lenyugtatók valának azok, bátor azért is különösen a félénkebbek miatt (én nem tudok tőle félni); hanem leginkább azért, hogy téged bajon kivül lenni értettünk belölök. Első leveled egyenesen a Fő-apáthoz vitetett több levelekkel együtt, melyek akkor hozzánk érkeztek. Megismerte irásodat, s jelét adta emberei előtt vágyának, hogy szeretné látni tartalmát. Ez vacsora után volt, s azok siettek vele föl hozzám, s hallgaták. Másnap levivém a Fő-apáthoz s felolvasám előtte is.

Nálunk az egymást folyvást érő rendelések szorosan vétetnek és pontosan teljesítetnek. Egészségünk olyan, hogy jobbat kivánni sem le-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

het; taval ez időtájban, s később is, több volt mindenfelé a beteg, mint az egészséges, és hallgatott minden; most ne adja Isten, hogy valamely helységben hirtelen betegedjék, s haljon meg csak kettő is; bizonyosan bezáratnék az. S van-e lehet-e, gonoszb állapot ennél? A contumacia (a köznépnél contormatio) épületek tétetnek a széleken vármegyénkben három helyen; s a Dunán senkit át nem bocsátnak hozzánk 10 napi tisztulás nélkül. *Komáromban* egy falut bezártak, melyben két hét alatt 19 ember, többnyire mindenfélének telhetetlen összeevéséből, vagy öregségből s hoszasabb betegeskedésből, meghalt. A vármegye félénk physicusa cholera symptomákat vett észre, de most eltünt ő, s nem tudják hova lett.

Pestről ide igen sokféle és veszedelmes hirek szárnyalnak; (levelet senkitől sem vettem ez időszakban) többnyire az a vélekedés, hogy a hid felszedése miatt, mely a cholera félelméből történt, ütött ki a lázadás. *Stahly* Doctorról igen nem szépeket beszélnek, de hagyj velem okosabb dolgokat beszéltetni, a hír annyi, oly különféle, oly buta gyakran, hogy mindent megirni nem is lehetne, érdemes sem volna.

Tömördi ispánunk már megtartá a lakodalmat, de nem szolgálójával, a *character* miatt, mint tudod, hanem valamely özvegy urodalmi tisztnével. Gazdasszonyra szüksége volt az embernek, s neki mindegy, bár ki legyen az, csak gazdasszony legyen.

Vévén engedelmedet leveleidből a dologhoz tartozókat kivonhatnom, tüstént tiztáztam a jegyzékeket; ma fogom a Fő-apáttal közleni, s aztán sajtó alá küldöm. Reméllem, te bántódva nem fogod általok érezni magadat, s *Endre* is meg fog elégedni velek, vagy hát neki mindent hiában mond az ember? Csak nem jó az embernek emlékedni akarni, az ilyen előtt minden gyanús, minden veszedelmes, és minden nagyitva. De neki használt annyiból az a te megjegyzésed, mert most jár, kél, mozog, látogat, csakhogy megmutassa mennyire eleven ő. En, egy tüzes összekapás után, vele ritkán s csak keveset szóltam eddig; *Szeder* mondja, hogy juhászodik már. Erő juta neki, de ha valamivel gyengédebb érzés és finomabb izlés járult volna hozzá, sokat érne, az a kérdés maradna itt mégis, ha hexameterei volnának-e így oly teljesek erővel, s átalán eposi charactere oly hösi?

Fogunk-e összegyülhetni *Pesten* ez idén! Nem lehet nem fájlalnunk, ha akadályoztatunk. Mely hamar s mely keserűn szegetik utunk kóstolhatnunk gyönyörün feslő örömünk gyümölcsét! Irj, édes barátom, minél sürűbben, hogy tudjuk, mint vagy a tieiddel. Én örömest mennék Füredre examenem után, de tartok töle, hogy contumacia nélkül nem

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

fognak visszaboesátani, mely előttem kiállhatatlanabbnak látszik mint maga a cholera. Tiszteletemet mélt. nődnek, gyermekeidnek, különösen *Izidórámnak.*

Széphalom, aug. 8-án 1831.

Guzmicsnak Kazinczy
szíves tiszteletét.

Élek, édes barátom, én és az enyéimek; de harmadnap olta a mirigy *Széphalmon* is pusztít. Az ör, mely a mirigyes *Újhelyből* senkit bé nem ereszte eddig, most már innen el van véve, és hátrább van állítva. Én azt sem tudom mint féljek, zavar minden gondolatom. Feleségem pedig látogatja a betegeket, gyógyítja, gyámolítja, táplálja. Azt teszi, a mit egy angyal. De az angyal nem gondolkodik arról, hogy mit fog maga is enni, s gyermekei. Ha elkap a halál, gyermekeim földönfutó koldusok lesznek, a sógorom istentelensége miatt, és az exequens biró miatt, ki ellenünk égre kiáltó vétket követe el.

Július első napja olta elvalék mostanig rekesztve *Újhelytől*, s így nem vehettem bizonyos híreket, s a mi hír való hír volt is, zavarosan jött hozzám, megtoldva azok által, a mit a rémülés okozott. De halljad mik történtek e napokban,

Kassán egy elméjében nem megháborodott, hanem csak elgyengült öreg chirurgus — gondolatlanul bánván a magisterium Bismuthival, megöle egy kis fiút és két vagy három embert. S a nép elrémült annak látására, hogy a betegeket *Kassa* városa egy *fekete* szekérbe vetteti, és erővel küldi ispotályba. Látta azon felül, hogy nem urak, hanem a szegénység vesz. Innen az a gonosz gondolat, hogy őket a császár és a nemesség méreggel akarja kiveszteni. — Ezek tehát *Bárczáról* (mely félórányira fekszik *Kassához*) és a *Kassa* külvárosáról berohantak a városra, s ott dühöngtek. — Nagy dolognak kelle történni, mert a Főispán báró *Eötvös Ignácz* katonaság védelme alatt méne ki, jobb gondolatra vonni a népet. De a mi közelebb esett hozzám azt inkább tudhatom. — Imhol azok:

1) *Zemplény* vármegyének uj Viczeispánja *Dókus László* kiütvén *Újhelyben* a cholera, júl. első napjaiban elhagyá *Újhelyt*, és oda 2 mfdnyire, *Velejtén* a gróf *Szapáryné* üresen álló kastélyában szálla meg a vármegye pénztárával. Elterjedvén a gonosz hír, aug. 3d. a parasztság beszivárgott a kastélyba korán reggel, talán hajnal előtt, kivonta a Viczeispán kocsiját a szekérszínből, s akkor felkölték, s kényszeríték,

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

hogy mingyárt menjen tőlük, mert megölik, ha nem megyen. — *Mihályiban* a szegény sorsú nemesség és parasztság útját állák, dorongokkal, vas villákkal, kaszával, sarlóval verték lovait, cselédjeit, a sarlókkal a kocsiba vagdaltak, de talán ruhája őrzötte, s kényszeriték, hogy menjen. — Ez történt vele *Legenyén* — ez *Kis-Toronyán*. — Végre elestvéledett; az éj homályában bémehete *Csörgőre*, s ott a Cordonra ügyelő kapitánynál meghált. Mihelyt a nép megtudta ott létét, azonnal 16 paraszt kürülvette a házat, hogyha az udvarról kilép megölik. — A kapitány másnap katonai őrizet alatt küldé *Újhelybe* a Viczeispánt, hogy az úton baj ne érje.

2) Mindjárt más nap (aug. 4d.) *Kiszte* és *Ujlak* helységinkből egy csoport nép virradatkor rá üte *Gercselyben* Geometra *Kozma Fer.* házára, ki egyike vala a Bismuth osztogatóinak. A sok vasvillások számában volt egy puskás is. Az *Kozmának* lábán sebet ejte. *Kozma* kapta a puskát és lelőtt közülök ötöt. Erre azok eltávozván, *Kozma* lóra kapott, és nem az úton, hanem a hegyeken erdőkön *Újhelybe* bement, magát mint kénytelen gyilkost a vármegyének feladta, a szokott feltételek mellett eleresztetett, s a Deputatio sanitatis két *Wilhelm* regementbeli huszárt ada mellé, kik haza kisérjék. — Az öcsém fia magával *Kozmával* szóla a réteken, mikor ez a két huszár védelme alatt haza ment *Újhelyből*, s ezeket tőle tudja.

3) Igy löve le tizenegyet *Boronkay Gáspár* és fia *Albert Rákócz* nevű helységünkben. Mert ők is segiteni akarának a cholera által megszállottakon.

4) *Teberes* nagy helységünkben a megvakultak megkapának egy *Deszcsicska* nevű Commissariust a Bismuthért, és azt addig kinzák, még az (kénytelenségből) vallást tett, hogy a császár és nemesség őket méreggel akarja kiveszteni. Ehhez még igéretet teve, hogy csak ne bántsák, mindent megvall, s megnevezi czinkos társait. Erre neki állottak az uraság tisztjeinek, Director *Tomsics* uron kezdvén le az utolsóig, s azokat megverték, megkötözték, fogva tartották. Valamely plébános vagy orosz pap keresztet veve kezébe, s ezt azért, hogy a kereszt tiszteletre emlékeztesse; de az nem használt; kevésbé mult, hogy a papot is főbe nem verték, mivel őket felakará világositani, hogy a por orvosszer és nem méreg.

5) *Viczmándy János* Szolgabirót fogva és elverve hozták *Terebesre*, s igy katonaság jött. Azoknak kezeikből kivették a bajonetteket, s e szerint a tiszt tüzet adata, s 16 elbódított, de ártatlan ember elhúllott.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

6) *Vas Antal* bellicus Perceptorra rá törtek, azt elverték, s a Cassát kezéből kicsikarták, elvitték.

7) *Újhelyben* már szünik a baj. Ott minden 25-dik kiholt, *Tolcsván* minden 9-dik — *Olasziban* minden 4-dik.

8) *Patakon* megholtak ismerőseim közül *Kaszner* volt Főszolgabiró, — egy 80 esztendős Tabularis hires prókátor *Tóthpápai*. — Prof. *Rozgonyinak* özvegye, prókátor *Boros*, prókátor *Vámosy*, és egy professor, némelyek szerint *Kézy*, mások szerint *Magda*. Már irtam, hogy küldjék meg a hirt ne tétovázva, hanem hitelesen ; s ha veszem, megküldöm az újságiróknak.

Csinálja *Endre* velem, a mit akar, azzal nem gondolok. De mond meg nekem, édes barátom, mint esik, hogy némely ember nem érzi, mely gyönyörüség jól lenni az egész világgal? S az mutat-e bennünket nagyoknak, ha mással veszekedünk, ha másokat verünk, vagy az, ha mások érdemét örömmel ismerjük meg, ha azt hirdetjük? Szégyenleném én azt, ha *Endrét* bántani akartam volna, s tudtam volna, hogy bántom.

Szives sőt forró tiszteletemet a mélt. Fő-apát urnak. *Szedert*, *Vinczét*, *Maárt* és *Brestyenszky* urakat és mindnyájatokat ölellek. Hiszen én is Benedictinus vagyok a te szereteted által, édes barátom. Ölellek, örökre, de ez nem azt teszi, mintha halni készülnék. Minden póstán irok, hogy tudd élek-e.

Képzelheted, hogy én aug. 29d. jelen nem leszek a pesti nagy gyülésen. Mint hagyhatnám el feleségemet? Midőn pecsételni akarom levelemet jö a hir, hogy *Kézy* holt meg, *Magda* él.

Széphalom, aug. 11-én 1831.

Édes barátom, a mint utolsó levelemet póstára küldém, e híreket vevém *Újhelyből*.

1. A terebesiek és abaraiak engedelmet, bocsánatot könyörgő irásokat küldöttek be a vármegyéhez. Ugyan azt teszik más helységbeli lakosok is.

2. A primipilusokat magok az elcsábítottak megfogták, mint lázitókat, és a veszély okait, és a megyének által adták. — Ezek közt első egy *Tasnádi* nevü gonosz nemes ember, egy *Marczi* nevü másik, egy *Vályi* nevü harmadik. Kettő ezeken felül elszökött.

3. Az levén a hir, hogy *Varannó* és *Terbes* tájról XIII falu jö *Újhely* felé, ölni, gyújtani, a megye segédre szólitá a katonaságot. — Aug. 9-én három compánia gyalogság ment *Újhelyen* keresztül, egy

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

compánia pedig *Kassáról*, ellenek. — Aug. 10-én ulánusok. Igy elcsendesedett minden. Azonban *Újhely* a vármegye háza előtt 400 nemes és nem nemes lakosait feleskette, commandantjokká major *Barthos* urat nevezte ki. Ez alá kapitányoknak két vitézkedett urat *Hidegkövy* és *Körtvélyes* kapitányt, 3. *Bernáth Sámuelt* és 4. *Balásházit* az academicust.

4. Hogy assessor *Klobusiczky* Józsefet, a ki districtualis eperjesi táblánál szolgál, (fia a borsodi Főispánnak — ez pedig testvére a kalocsai Érseknek) megtámadák tulajdon jobbágyai, megverték, de ez megnyitá nekik pinczéjét s ez által elillanthata kalap és köpenyeg s frakk nélkül, igaz. Azok elvitték 3000 forintját, ezüstjét, ruháját; — tükreit, ablakait, ajtóit összetörték.

5. *Forgácsnét*, *Meskónét* a varannai Doctort és patikárust, *Kossuth József* fiscálist, ki Kőszegen is practizált kevés esztendő előtt, főbe verték, s halva hagyták, *Reviczky János* Szolgabirót és *Szulyovszki Józsefet* agyon lőtték, igaznak mondják most is.

6. Itt ma is van halott, *Regmecz* szomszéd helyen ma ötöt mondanak. Én még épen vagyok az enyimekkel.

Élj szerencsésen.

Épen béakarám pecsételni levelemet, midőn egy molnárunk jő *Kassáról*, s ezt hozza:

1. Szemeivel látta *Kassán* azt a katonaságot, mely *Szalanczról* 36 embert és asszonyt fogva kisért be a városba, hogy a vármegye esküdtjének kiakarák metszeni nyelvét.

2. *Kassa* is fegyverkezik a történhető baj ellen.

3. *Kassáról* sietve méne katonaság elfojtani a nagy-sárosi zajt. *Nagy-Sáros Eperjes* mellett van.

Pannonhalmán, aug. 17-én 1831.

Kazinczynak Guzmics
szives tiszteletét.

A bajos idők megfosztottak bennünk attól az örömtől is, hogy tudományos körünkben láthatnók egymást, s teljesíthetnők azt az ismeretet, melyet a mult télen egymásról vevénk. Tegnap kaptam az Elölülőnek levelét, melylyel a már hirdetett gyülést felmondja, s határtalan időre halasztja. Épen tegnap olvastatott fel előttünk Fő-apátunk levele is, melyben a szeptember hónapra rendelt szerzetes gyülést (capitulum generale) visszahúzza igen fájdalmasan, azért, hogy már most harmadszor (mint prior akart már tartani) akadályozta-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

tik ezen atyai szándékában. Igy mennek füstbe szándékaink, feltételeink, egy hatalmasb erőnek közbeléptével.

Halljad a mi choleránkat, ki a tieteket szorgalmatosan hallattad velem. *Győr* városában julius 28. olta dühödik az; de a város nincs elzárva; embereink még ma is ki be járnak, s eddig minden vész nélkül. Eddig *Győrött* csupa cholerában meghaltak 350 felé; elején csak az Ujvárosban, majd a Majorokban, és a Szigetben; most az Ujvárosban szünik, de a Szigetben dühödik, itt ott a belső városban is halnak. *Győr* mellett fészkel túl a kis Dunán *Réfaluban;* innen *Szabadhegyen,* és *Szent Iványban;* ez a mi falunk; horvátok lakosi; de már annyira magyarosodtak, hogy a plebános horvátul nem papol. Ezek a horvátok elején sürüen haltak, utóbb felvették a gyógyítás módját, s azzal dicsekszenek, hogy többnyire feldörzsölik betegjeiket. Értvén, hogy a jobb élet használ ellene, instantiával jöttek Fő-apátunkhoz 1000 forintért, hogy ezt a szegényebbek között kioszszák, és nyertek.

Mi, édes barátom, eddig tiszták vagyunk a szomszéd helységgekkel együtt, de maradunk-e? A tető, melyen lakunk, biztat bennünk, s a tiszta lakás és életmód; de ha a hely lakosi betegesznek, nekünk nem szabad magunkat tőlük megvonnunk. Eleve meg vannak téve a rendelések.

Eddig irtam, és társam jött, hogy kimenjünk. Visszatérvén veszem leveledet, erántam több mint testvéri szeretetednek nem első ugyan, de talán legbizonyosb tanuját. Ott vagy tehát te is a tieiddel közepette a vésznek! S nőd, a szép szivű, nagylelkü asszony gyámangyala a sinlődő emberiségnek! Ah édes barátom! mely boldog lehetsz te egy ilyen hütvesben! még akkor is, midőn a gonoszság nyomja igazságos ügyedet! S miként lehet kemény egy olyan angyal eránt emberi szív? be sok fiaiban vad még ma is ez a mi nemünk! De mi közöttük egy nemes szivvel annál boldogabbak.

Most az ember minden órában hall valamit. Leveleddel együtt vettem a győri levelezőmét, *Vurda Károlyét.* Praelatus *Sztankovics* házi barátjáét s asztaltársáét. Neki már két testvérje, egy huga és egy öcse volt a bajban, de *Bakody,* a syntaxisban tanítványom, most homeopaticus orvos, mind a kettőt kirántá. Már ezelőtt is csuda dolgokat tőn ez a fiatal orvos homeopatiájával, melylyel, nyomatva a többitől, szükségből kezde orvosolni, s ez neki nagy hirt szerze. Azt irja levelezőm, hogy keze alatt még egy cholericus sem halt meg; ő azzal is ajánlja magát, hogy betegjeivel épen oly bátran bánik, mint eddig, midőn a töb-

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

bi csak ajtóból beszél be, s rendeli az orvos szereket. Levelezőm szerint a nyavalya gyarapszik; napjában 40—50 a halott.

A mirigyes halálozásokat egy társunké, *Valter Románé* nyitá meg, ki *Győrött* több esztendőn át nem kevesebb szerencsével papolt a németeknek, mint *Albach* a pestieknek. Már akkor gyaníták, hogy cholera ölte őt el, mert hirtelen halt meg; de már előbb szenvedett rágásban egy meghűtés által. Cholerában a mult héten meghalt egy jó emberünk, *Szental*, ama szerencsétlen prokátor testvére. Más ismerőseink közül még nem halt. A betegekhez járó papok eddig birják magokat, bátor felette kifáradtak. Tegnap volt Fő-apátunk *Szederrel* a szomszéd helységünkben, *Ravazdon*, hol nekünk ferdőnk van; ott tegnap 7-en feküdtek halva, a 8-ik haldoklott; de nem cholerában azt mondják (ebben csak egy volt, azt is feldörzsölték) hanem közönséges hasmenésben.

A börcsi bíró házról házra jár, dörgöli, melegíti a betegeket, és sokat megment a haláltól. Némely banyák *Győrött* azt teszik a cholericusokkal, mit a csömörrel, foghagymás eczettel dörgölik és foganattal.

Egy nagyszombati társunk vön onnan levelet, melyben írják, hogy abban a kerületben 6000 (hat ezer) a beteg, pedig a város maga még egészséges.

Nálunk az emberek nem oly gyanakodók. Itt ott voltak vonakodások a tized megadásban, de a cholera megrettenté őket, s most csendesek.

A termés átalán igen bő; de az augusztusi gyakor záporok miatt a hordás és nyomtatás késik; a gabona csirázik úgy, hogy a szegénység még most is alig juthat kenyérhez.

Tisztel Fő-apátom, tisztelnek társaim, s örvendnek nyereségöknek; egyik már beszéd közben *páter Kaz . . nak* is talált mondani, s te valóban az vagy. Ölelem lélekben az emberszerető angyalt és angyalkáit vele. Irj édes barátom gyakran; irok én is.

Endrét több hónapnál hogy nem láttam. Szeretném tudni, mint van, s hol van *Szemerénk*.

Bakod, *Komárom* vármegyében, annyira van a cholerában, hogy senki sem mer feléje menni. A szomszéd helységek cordont huztak körülötte, hogy senki kine jöhessen! *Maurus* és *Vincze* julius 27dikén *Füredre* mentek. *Veszprém* elzárá utjokat, se ki se be nem eresztvén senkit. Én is utánnok mentem volna különben *Szederrel*, examenek után. Most már szabad a járás, mert *Veszprém* is kezd chorelászkodni.

Országos Széchényi Könyvtár Jelzet: 197.150

Széphalom, auguszt 15d. 1831.

Édes barátom, én neked mindég borzasztóbb híreket küldök, de édesít az a remény, hogy a bajnak kevés hetek alatt vége lesz. Magam és az enyéimek épek, egészségesek vagyunk.

Gróf *Forgácsné Varannón*, és báro *Meskóné Varannó* mellett, élnek, de sokat szenvedtek. — *Forgácsnénak* 20 esztendő olta volt egy szakácsa, ezenfelül valamely leányt nevelt. Ezek ketten társakat szedtek a grófné megtámadására. A gonoszok fejszékkel, rudakkal törtek az ártatlan asszonyra, s egyik elakará vágni ujját a gyürüért, de egy obsitos társok tartóztatá, s nyugalomban vonatá le azt. *Szeghy Imre* urnak kitolák szemeit, s vakon vitték báró *Meskónéhoz*, hogy ez iszonyodjék el, és vallja meg, hol a pénze. — Az eperjesi tábla assessorára *Klobusiczky Józsefre* ebéd után fényes nappal törtek saját jobbágyai, elverték, elkínozták, s megölték volna, de egyik jobbágya elszökteté. *Hunyor* nevü fiscálisát elverték, egy fához kötötték, s mezitelen, s harmadfélnap hagyák ott éhen s szomjan, egy erdőmester katonákat hozott kiszabadítására. — Hol jobb élni, *Weimár* körül-e, hol a kondás is olvas a nyája mellett, vagy *Skutari* körül, hol a *Basa* sem olvas? Tegnap előtt vittek itt *Ujhelybe* 48 gonosztevőt szekereken, katonák által kisérve. Primipilusaiknak hajaik a bőrig elvala nyirva, hogyha megszökhetnének is; rá ismerhessenek. — *Tasnády*, *Budaházy*, *Vályi*, *Marczi* — proh pudor — nemesek, és egy más csapat primipilusai fogva vannak.

Mernyiken Szulovszky Józsefet asszonytestvérét, naturális leányát, a *luther.* papot s feleségét, a fő Szolgabirót *Reviczky Jánost*, midőn vacsoránál ültek, megtámadák, s összekonczolák, mindössze tizenegy embert.

Ezek a tegnap és ma vett hiteles hireim. Egy táblabiró irja, ki a dologban forog.

Élj szerencsésen. Sietve, mert ezt sokaknak. Pedig a pósta ma estve indul.

Megérkezett a statáriumot engedő királyi rendelés. Főispánunk gróf *Mailáth Antal* maga is inquirál. De inquirál *Terebesen* egy a végett kiküldött biztosság is.

KÖNYV-TÁRA

60

35
52-53
71
156 (Szemere)

Élet és Literatura IV. K.
Tudományos gyüjt. 1831. febr.

150.